

YOL HARİTASI

TÜRK DEVRİMİ'NDEN 21. YÜZYILA DERSLER

METİN AYDOĞAN

Sadece Okumak ve İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız

DOĞU KİTABEVİ

Levent Şahverdi Arşivi

YOL HARİTASI

Türk Devrimi'nden 21.Yüzyıla Dersler

METİN AYDOĞAN

Levent Şahverdi Arşivi

DOĞU KİTABEVİ
"Biz kimiz" diyenler için...

Levent Şahverdi Arşivi

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 11392
Genel Yayın Yönetmeni: İbrahim Horuz
Kapak Tasarımı: Yunus Karaaslan
Kitap Tasarım: Aynur Abancı

Baskı ve Cilt
Ata Basım Matbaacılık
Topkapı-İstanbul
Sertifika No: 36625

1.Baskı: Ekim 2019
ISBN: 978-605-2096-84-0

DOĞU KİTABEVİ
Cağaloğlu Yokuşu, Narlıbahçe Sokak, No: 6/1 Cağaloğlu-İstanbul
Tel.: 0 212 527 29 26

www.dogukitabevi.com, info@dogukitabevi.com
Twitter: @dogukitabevi

Levent Şahverdi Arşivi

Metin Aydoğan

YOL HARİTASI

Türk Devrimi'nden 21.Yüzyıla Dersler

Levent Şahverdi Arşivi

METİN AYDOĞAN

Metin Aydoğan, 1945'te Afyon'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İzmir'de, yüksek öğrenimini Trabzon'da tamamladı. 1969'da *Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi*'ni bitirdi. Yüksek öğrenimi dışında tüm yaşamını İzmir'de geçirdi. Örgütlü toplum olmayı uygarlık koşulu sayan anlayışla, değişik mesleki ve demokratik örgütlere üye oldu, yöneticilik yaptı. Çok sayıda yazı ve araştırma yayımladı, sayısız panel, konferans ve kongreye katıldı. Sürekli ve üretken bir eylemlilik içinde yaşamı boyunca *yazdı, yaptı* ve *anlattı*. Evli ve iki çocuk babası olan **Aydoğan**'ın, *Yol Haritası-Türk Devrimi'nden 21. Yüzyıla Dersler*'den başka; *Nasıl Bir Parti Nasıl Bir Mücadele, Bitmeyen Oyun-Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler, Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye (1-2), Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz?, Ekonomik Buralımdan Ulusal Buralıma, Türkiye Üzerine Notlar 1838-2018, Ülkeye Adanmış Bir Yaşam (1)-Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı, Ülkeye Adanmış Bir Yaşam (2)-Atatürk ve Türk Devrimi, Antik Çağ'dan Küreselleşmeye Yönetim Gelenekleri ve Türkler (1-2), Küreselleşme ve Siyasi Partiler, Doğu Batı Uygarlıkları, Türk Uygarlığı, Türkiye Nereye Gidiyor, Ne Yapmalı, Türk Devrimi, Ben ve Ülkem* ve *Geçmişten Günümüze Parti ve Örgütlenme, Geri Dönüşten Çöküşe* adlı yayımlanmış 17 kitabı vardır.

İLETİŞİM İÇİN

Metin Aydoğan
1437 Sokak No:17/7
Alsancak / İZMİR

Tel : 0.533.727 79 10
e – posta : aydoganmetin@hotmail.com
kuramsalaktarim.blogspot.com
www.kuramsalaktarim.com

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

1.BÖLÜM : SOSYALİST-KEMALİST TARTIŞMASI-1 (ELEŞTİRİ) 13
Yöntem 15
Nesnellik Meselesi 16
Tarihsel Materyalizm ve İdeal Bir Bakış 21
Tek Adam Teorisi 22
Halkçılık 23
Materyalizm Yaklaşım 24
Avcıoğlu'nun Görüşleri 26
Sınıfsal Yapı 28
Kemalizmin Tarafsızlığı 31
Devletçilik ve 1923-1930 Dönemi 32
İktisadi Sistem 36
'Devletçi Sanayileşme' 38
1929 Bunalımı, Devletçilik ve Sonrası 40
1950 Sonrası 42
Kemalizmin Anti-Emperyalistliği 44
Kürt Sorunu 47
Özet: Bir Yumurta-Tavuk Hikayesi 48

2.BÖLÜM : SOSYALİST KEMALİST TARTIŞMASI-2 (YANIT) 51
Eleştirinin Önemi 53
Yöntem 54
Nesnellik Konusu 56
Nesnel Olmak 57
Kemalizm Neden Nesneldir 58
Şiddet Konusu 60
Geri Dönüş Sorunu 60
Sosyalist Harekete Bakış 61
Sosyalistlere Baskı 62
Nazım Hikmet 65
Şevket Süreyya'nın Tanıklığı 66
'Tarihsel Materyalizm ve Düşüncesi (İdealist) Bir Bakış Eleştirisi 67
Gözün Gördüğü Gerçek 69
Kadrocular 71
Kadrocular Ne Diyor 73
Materyalist Bir Yaklaşım Bölümü 75
Sınıfsal Çözümleme 76
Sovyetler Birliği'nin Çöküşü, Sosyalizmin Geleceği 77
Dayanaksız Savlar 83

Levent Şahverdi Arşivi

Ticaret Sermayesi 84
Liberalizm Eleştirisi 86
Atatürk ve Devletçilik 88
Altılık ve Kemalizme Karşıtlık 95
Sanayileşme 97
Anti-Emperyalizm 101
Kürt Sorunu 104
Sonuç 109

3.BÖLÜM : KÜRT SORUNU 111
Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı 113
Türk-Kürt İlişkileri 120
'Kürt Alevisi' 'Arap Alevisi' Olur Mu 125
Dil ve Ulus 128
Anadilde Eğitim ve Kürtler 131
Kadın Hareketi ve Kürtçülük 138
'Kürt Sorunu' ve 'Eşit Yurttaşlık' 141

4.BÖLÜM : KEMALİZM 145
Kemalizm ve Emperyalizm 147
Kemalizm ve Ezilen Uluslar 154
Kemalizm ve Demokrasi 157
Kemalizmin Güncelliği 163
Dünya Halkları ve Atatürk 165
'Vicdan ve Namus Borcu' 171
Dünden Bugüne 173

5.BÖLÜM : ATATÜRK SONRASI 175
Geri Dönüş 177
Batı'ya Bağlanma 184
Çok Partililik 193
ABD'nin Türkiye'ye Girişi 200
1950 Sonrası; Hızlanan Süreç 205
Yabancı Sermaye ile Kalkınma 215
Dünden Bugüne 219

6.BÖLÜM : EĞİTİM 223
Eğitimin Birliği 'Tevhidi Tedrisat' 225
Eğitim Seferberliği 230
Bozkırdan Doğan Uygarlık 234
Halkevleri 239
Bir Cumhuriyet Öğretmeni 243
Türk Milli Eğitimi ve ABD 252
Patrikhane ve Papaz Eğitimi 256

7.BÖLÜM : AYDINSIZ ÜLKE 263
Aydını Ezmek 265
Şairi Şiir İçin Tutuklamak; Attila İlhan 267

Levent Şahverdi Arşivi

Geleceği Yoketmek 270
68 Kuşağı 274
12 Mart 278
12 Eylül 283
Bir Halk Önderi; Fatsalı Terzi Fikri 289
Sona Doğru 292

8.BÖLÜM : YÖNETİM BUNALIMI 295
Ülke Yönetmek 297
Devlet Yönetimi 300
Devlet ve Toplum 306
Darbe 308
Dönüşüm 311
Sınır Değişimi! 314

9.BÖLÜM : GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA,
GELECEĞE YÖN VERME 319
Devrimin Niteliği 321
Atılgan Ruh 321
Batı'dan Üç Değerlendirme 322
Geri Dönüş 323
Kemalizm Emperyalizm İlişkisi 324
Geri Dönüşün Sorumluları 325
İsmet İnönü'nün Açıklamaları 325
Menderes'ten Demirel ve Ecevit'e 327
Turgut Özal ve Sonrakiler 328
Aydınları Bekleyen Görev 329
Yaşamın Gerçeği 330
Geçmişten Bugüne 334
Örgütlenme 339

DİPNOTLAR 345

DİZİN 361

Levent Şahverdi Arşivi

AÇIKLAMA

YOL HARİTASI- Türk Devrimi'nden 21.Yüzyıla Dersler ilk baskısını yaptı. Bundan önce yayınlanan 17 kitap, yaygın biçimde okundu ve korsan yayınlar hariç toplam 241 baskı yaptı. Gerek baskı sayısı ve gerekse okuma yaygınlığı, benim gibi medyatik olmayan bir yazar için olağanüstüydü. Umarım *YOL HARİTASI-Türk Devrimi'nden 21.Yüzyıla Dersler* de okunmayı sürdürür.

Kitaplarım basılıp satılmaya başladığında, kendime bir söz vermiştim. Yazarlığıma para işini karıştırmayacaktım. Kitaplarımdan telif ücreti almayacak, karşılığı kadar kitap alıp; *kitaba para ayıramayan kitapseverlere ve gençlere*, armağan olarak dağıtacaktım.

Nedensiz olmayan bu tutumumu sürdürdüm ve bugüne dek, gönderim bedelini de karşılayarak 39 bin kitap dağıttım. Bu alışılmadık tutumu, olanaklarım elverdiği oranda *YOL HARİTASI-Türk Devrimi'nden 21.Yüzyıla Dersler* için de sürdüreceğim.

Kitaba para ayıramayan kitapseverlere, özellikle gençlere; YOL HARİTASI-Türk Devrimi'nden 21.Yüzyıla Dersler'i de (ve öbür kitaplarımı) isterlerse göndereceğim. Kitaplarımın yeni baskıları sürekli yapıldığı için, elime çok sayıda kitap geçmektedir. Bu nedenle, kendisi için kitap istemeyen okurlarım da, kitap göndermemi istedikleri duyarlı kişi ya da kuruluş bildirirlerse onlara da kitap göndereceğim. Saygılarımla.

İLETİŞİM

e-mail: aydoganmetin@hotmail.com
facebook: Metin Aydoğan hesabı
kuramsalaktarim.blogspot.com
www.kuramsalaktarim.com

Levent Şahverdi Arşivi

ÖNSÖZ

'YOL HARİTASI'-Türk Devrimi'nden 21.Yüzyıla Dersler benim 18. kitabım. Toplam 7 bin sayfa tutan bu 18 kitap, roman değil, kuramsal boyutu olan ve belgeye dayanan araştırma kitapları.

Çok kitap yazmak, yapıta ve yazara kuşkusuz bir değer kazandırmaz. Önemli olan yazıların *okunması* ve *toplumu düşünce zenginliği* katmasıdır. Kitap, yaşamın somutluğu içinde karşılık bulmalı ve toplumsal gelişmeye katkı koymalıdır. Geçici değil kalıcı olmalıdır.

Kitap yazmaya karar verdiğimde, oldukça uzun bir düşünsel hazırlık dönemi geçirdim. Önce, amacımı ve nasıl gerçekleştireceğimi kararlaştırdım; neyi nasıl yazacağımı belirledim. Ele alacağım konuları saptadım ve kaynak araştırmaya başladım.

Kitap yazmış olmak için kitap yazmayacaktım. Yazdıklarım, ülke sorunlarını ele almalı, olayları her boyutuyla irdelemeli ve okura çıkış yolu göstermeliydi. Yalın ve etkili olmalı, kolay okunmalıydı. Eğer, basılıp satılırsa gelir sağlamayacak, parayı bu işe karıştırmayacaktım. Bunlar, ilk elden aldığım uygulaması kolay biçimsel kararlardı.

Zor olan, belirlediğim alan içinde bilimsel değeri olan sonuçlara ulaşmak ve bunları bütünlüğü olan bir yapıt haline getirmekti. Yazdıklarım, önyargı içermemeli, gerçeği yansıtmalı yani nesnel olmalıydı. İrdelemeler ve çözümlemeler, toplumsal gelişimin bağlı olduğu yasalara uygun bir anlayışla yapılmalıydı. Günümüzü ele alıp geleceğe yönelik uygulanabilir önermeler içermeli, kuramsal düzeyi yüksek olmalıydı. *Ekonomi politik* bilimine sadık kalmalıydı.

Amacıma ulaşmak için çok çalıştım. Günde ortalama 14 saat çalışıyordum. Önce, yazacağım konuları kapsayan ve kuramsal bütünlüğü olan ideolojik çerçeveyi belirledim. Kitapları, gelişigüzel değil belirli bir sıra izleyerek ve bu çerçe-

Levent Şahverdi Arşivi

veyi tamamlayacak biçimde kaleme aldım. Her kitap, kendi konusunu işledi ama aynı zamanda bir bütünün parçası oldu.

Tarihin son 2 bin yılını, bugüne getirerek ve geleceğe önermelerde bulunarak irdeleyecektim. Okura, geçmişe ve geleceğe yönelik birbirini tamamlayan ve bütünlüğü olan bilgi sunacak, ideolojik bir bakış oluşturacaktım. 7 bin sayfayı bulan 18 kitabı bu amaçla yazdım.

*

Kitaplarımın baskı sayısı, toplam olarak 241'e ulaştı. Okumanın az olduğu ülkemizde, ulaşılan baskı sayıları gerçekten şaşırtıcı. Üstelik, okunan kitaplar ortalama 500 sayfa yani oldukça kalın. Yazmaya başladığımda, yazı hacmi ve okur düzeyi olarak buralara ulaşacağım aklımdan bile geçmezdi; benim için ancak düş olabilirdi.

Okurlardan, bugüne dek 12 bin ileti aldım; bunların küçük bir bölümünü kitaplarımda *'Okurlardan'* başlığıyla yayınladım. İletiler, kitapların okuru etkilediğini gösteriyor. İlk kitabımın yayınlanmasından bu yana, 25 yıldan fazla bir zaman geçti. Hala basılıyor ve okunuyor. Bu durum, şimdiden kalıcı hale geldiklerini gösteriyor.

*

Bugünü anlayıp geleceğe yön vermek için geçmişi bilmek gerekiyor. Geçmişi bilmek ise, gerçeğin saklı olduğu tarihe başvurmak demektir. Kolay olmayan bu işte başarılı olmak; güçlü donanım, yorumlama yeteneği ve kaynak zenginliğini gerekli kılıyor.

Bu tür çalışmalar, Türkiye'de, pek yaygın değil. Tarihçiler, uzmanlık alanlarında araştırma yapıyorlar ancak çalışmalarını bugüne bağlayıp geleceğe yönelik sonuç çıkarmıyorlar. *Diyalektik ve tarihi materyalist yöntem*, Türkiye'de yeterince kullanılmıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Güçlükleri elimden geldiğince aşmaya çalışarak kitaplarımı yazdım. Girişiğim işin bu kadar güç olduğunu bilsem, belki de bu işe girişmezdim. Ancak iyi ki girişmişim. 18 kitaptan sonra, ben kendimi hedefime ulaşmış sayıyorum. Haklı olup olmadığıma, siz okurlar ve gelecek kuşaklar karar verecek. Yazılanlara tarih değer biçecek.

Birbirlerini tamamlayan 18 kitap, niteliklerine uygun bir kuram oluşturuyor. Bu kuram, Kemalist ideolojinin kuramıdır. Bundan sonra hiç kimse, yazdıklarımı eleştirmeden Kemalizmi olduğundan başka gösteremeyecek, yok sayamayacak ve çarpıtamayacaktır. Onun devrimci özünü gizleyemeyecektir.

Yazdıklarım, gerçek değerini düşünsel sefaletin yaşandığı günümüzün çorak ortamında değil, entelektüel düzeyin yükseldiği geleceğin aydınlık günlerinde bulacaktır. Bunu biliyorum.

Elinizdeki *'YOL HARİTASI'-Türk Devrimi'nden 21. Yüzyıl'a Dersler'*, tasarımını önceden yaptığım 18 kitaplık bütünün son kitabıdır. Bu nedenle benim için önemlidir.

Metin Aydoğan
19 Ağustos 2019

Levent Şahverdi Arşivi

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYALİST-KEMALİST TARTIŞMASI-1
(ELEŞTİRİ)

Levent Şahverdi Arşivi

Yöntem

Adım **Evren Karayel**. Adana'lıyım ve Boğaziçi Üniversitesi öğrencisiyim. *'Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye'* adlı bin sayfalık kitabınızı, bir arkadaş önerisi üzerine tümüyle okudum. Hemen belirtmeliyim ki; okuduğuma hiç de pişman olmadım. Özellikle, dünya küresel işleyişini ve uluslararası şirket yapılanmalarını ele alan ikinci ciltle verdiğiniz bilgilerin, hem benim gibi bir üniversite öğrencisi hem de daha kapsamlı çalışma yapanlar için, oldukça yararlı olacağını düşünüyorum.

Kitaba yönelik eleştiri yazımda, sizinle aynı düşüncede olduğum noktaları değil, okurken kafama takılan konulara değineceğim. Kitabınızın önsözünde belirttiğiniz üzere, kitabın gençlere ulaşmasına verdiğiniz önemden aldığım cesaretle, yer yer düşüncelerinizi eleştireceğim.

Konuya girmeden önce belirteyim ki; aşağıdaki yazı, maddelenerek sıralanmış sorulardan oluşmayacak. Bütünlüklü bir metin halinde düzenlenmiş eleştirel bir yazı olacaktır. Sizden ricam, bu yöntemi düşüncelerimi daha iyi açabilmek için bilinçli olarak kullandığımı bilmenizdir. Daha önemlisi, bu yazıyı *'aslında fazla da bir şey bilmediğini peşinen kabullenen'* fakat *'içinde yaşadığı dünyanın ve toplumun sorunlarına duyarsız kalamayan'* bir genç olarak kaleme aldığımı göz önünde bulundurmanızdır. Sanırım bu sayede, yapacağım muhtemel hataları ve daha önemlisi *'tarzımı'* mazur göreceksiniz.

Son olarak; belirttiğim özellikler nedeniyle yazacağım yazı, yanıtını da içinde taşıyan ve mümkün olduğunca bütünlüklü tek bir soru niteliğinde olacaktır.

NOT: Yazıda *'vurgular bana aittir'* yerine *'vba'* kullanılacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Nesnellik Meselesi

Teorik, tarihsel ve kavramsal tartışmalara girmeden önce, *güncel politik sorunlarımızın çözümünde esaslı bir engel oluşturan* bir yaklaşımın eleştirisini yapmak istiyorum. Sosyal bilimlere ve sosyal-siyasal olgulara at gözlüğünden bakanların sık sık yaptıkları ve kanımca tarihin bizi bu berbat günlere getiren akışında, *ana olmasa da tali* bir rol oynamış olan bir hatadan söz edeceğim...

Uzun uzadıya anlatmaya gerek yok; *'tek bir doğru vardır, o da benim ki!'* diyen insanlara o kadar sık rastlıyorum ki, şaşırırsınız! Bırakınız sosyal bilimleri, fizik gibi bir bilimde bile, dün *doğru* kabul ettiğimizin bugün *yanlış* olduğunu ispatlayabiliyorsak, sosyal olgulara elbette çok daha *dikkatli* yaklaşmalıyız.

Sanırım, bilimsel bir tavırla karşıdakinin görüşlerini ele alıp eleştiren, ele alınan görüşün hangi açılardan *doğru*, hangi açılardan *yanlış* olduğunu gösteren bir tutum izlemeliyiz. Örneğin, **Marx'ın** *'hala'* haklı olduğunu savunan *klasik* yaklaşımla, *ortodoks* ya da *sekter* bir yaklaşım arasındaki temel farkı bu noktada aramak gerekir.

Sosyalizm, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra büyük bir itibar kaybına uğradı; ilkeler ve hedefler karıştı. Bilimsel değeri olmayan yorumlar yapılıyor. Yeni düşünceler ve akımlar ortaya çıkıyor. Bu konuda ideolojik bir karmaşa yaşanıyor. Bu karmaşa içinde Sovyetler Birliği'nin kendiliğinden yıkılışı hala doyurucu biçimde ortaya konmuş değil. Sosyalizmin geleceğine yönelik bir açıklama yok. Siz, bu konuda bir bakış getiriyorsunuz ama burada bile **Atatürk**'e bir övgü çıkarmanız bence biraz komik oluyor.

•

Korkarım siz de, bu ince çizgiyi ihlal ediyorsunuz. 410. sayfada Kemalizm konusunda şunları söylüyorsunuz; "(Ke-

Levent Şahverdi Arşivi

malizm) *Bütün ulusçu güçleri bu amaç* (emperyalizmi kendi ülkesinde yenmek) *doğrultusunda birleştirir. **Maddi temeli olmayan politik tartışmaları**, ayrılık yaratacak örgütlenmelere ve ulusal mücadeleye zarar verecek eylemlere izin vermez."* (vbe)

Hiç şüphe yok ki, bu pasajda *'maddi temeli olmayan görüşler'* olarak nitelediğiniz görüşler arasında belki de en önemlisi, kitabınızın çeşitli yerlerinde *'nesnellikten uzak'* olarak nitelediğiniz dönemin sosyalist hareketleridir. Bu doğrultuda size göre yani sizin *öznel görüşlerinize* göre, nesnel olan görüş diğerlerine baskı uygulamak noktasında meşrudur ve haklıdır. Bunu, *'Türk Kurtuluş Savaşının 3,5 yıl gibi kısa bir sürede'* kazanılmasının temel nedeni olarak görüyorsunuz.

Ayrıca, size göre; örneğin Macar Devrimi (sf.277) ve Cezayir Devrimi'nin (sf.259) kısa sürede başarılamamasının ya da somut bir sonuca ulaşamamasının ana nedeni, Kemalist önderlik gibi bir *'siyasi irade'*nin buralarda ortaya çıkamaması oluyor. Siz, ulusal kurtuluş savaşlarında farklı siyasi yapılanmaların bulunmasını olumsuzluk olarak görüyor ve buna, *'parçalı siyasi yapı'* diyorsunuz. Gerçi, *'parçalı siyasi yapının'* bu türden mücadelelerin kazanılmasına engel teşkil ettiği ya da en azından zorlaştırdığı doğrudur. Bunun en güzel örneğini son 40 yılın Türkiye'sinde buluruz.

Doğru olmayan; bu *'parçalı siyasi yapıya'* gerektiğinde zor uygulayacak, gerektiğinde bu yapı içindeki farklı düşünceleri yok sayacak bir *'siyasi irademin'* olması gerektiğidir. Yani zor ve şiddetin meşrulaştırılmasıdır.

Oysa, gücünü yetkinliğinden alan ve her şeyden önce kendi fikirlerinin doğruluğuna güven duyan bir siyasi hareket bunu yapmaz. Bu yüzden, tek bir doğru vardır diyerek diğer görüşleri yasaklamak, ezmek ya da buna gücü yoksa onları aşağılamak doğru değildir. Bunun yerine, bu düşüncelerle özgür platformlarda tartışmaktan çekinmeyen bir anlayışın uygulanması gerekir. Bunun eksikliği mücadelenin zarar görmesine neden olur.

Levent Şahverdi Arşivi

Burada kastettiğim, düşünceye sınırsız özgürlük vermek değil, asgari müşterekte birleşenlerin *birbirlerinin düşüncelerine saygı duymasıdır*. Anti-emperyalist olduğunu iddia ettiğiniz **Atatürk**'ün, örneğin anti-emperyalist olan **Nazım Hikmet**'le fikir birliği içinde olup birlikte hareket etmesi kötü mü olurdu?

Bir şey daha eklemek gerekiyor, Kemalist hareket sizin 410. sayfada çizdiğiniz şablona her zaman uymaz. Örneğin, hepimizin bildiği gibi, savaş dönemindeki mücadele; mandacılık dahil her türlü tartışmanın yapıldığı bir ortamda yürütülmüştür. Bana göre, sizin tanımınızla *'savaşın 3,5 yıl gibi kısa bir sürede'* kazanılmasında, çeşitli faktörlerin yanısıra birlikte hareket etme konusundaki *'iknaya'* dayalı siyaset önemli rol oynamıştır.

Ancak, savaştan sonra sizin tanımınıza *'iknaya'* dayanan bir *'siyasi inade'* anlayışı var olmamıştır. Tartışmalara izin verilmemiştir. Bu dönemde, sadece **Atatürk**'ün tartışılmasını uygun bulduğu konular, **Atatürk** tarafından belirlenen kişilerce tartışılmıştır. Örneğin, sizin de belirttiğiniz gibi, *'mollaların ikna edilmesi'* toplum yapısı göz önüne alınarak *'uygun bulunmuş'* fakat sosyalistler bırakınız tartışmalara dahil edilmeyi, *'içeri'* atılmışlardır.

Bu anlamda örnekler uzatılabilir ama asıl önemli olan bu uygulamalara meşruiyet kazandıran *'nesnellik'* kriteridir. Size göre, *'nesnel'* olan *'nesnel olmayanı'* yasaklamak hakkına sahip olabilmektedir. Oysa, neyin *'nesnel'* neyin *'nesnel olmadığına'* ancak tarih karar verebilir. Siz de bu noktadan hareket ediyor ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünü devrim uygulamalarının *'nesnel gerçekliğe uyumsuzluğuna'* bağlıyorsunuz. Devrim'in zora dayalı kolektivist uygulamalarının, aradan 70 yıl geçtikten sonra ortaya çıkan çöküşün temelinde yattığını söylüyorsunuz.

Ben bu görüşünüze katılmakla birlikte, salt köylülere yapılanların değil, örneğin, Müslümanlara yapılanların da oldukça önemli olduğunu eklemek isterim. Ancak, korkarım,

Levent Şahverdi Arşivi

sizden biraz daha ileri gidip *Kemalizmin de nesnellikten uzak olduğunu, hatta daha kötüsü, gerçekleri kasıtlı olarak çarpıttığını ifade edeceğim.*

•

Bu konuya, ilerde yeri geldikçe değineceğim. Şimdilik şunu belirtmekle yetineyim; sizin de belirttiğiniz gibi ancak nesnel koşulları olgunlaşmış devrimler başarıya ulaşabilir. (sf.364) Ekleyeyim; nesnel koşulları oluşmuş hiçbir devrim kolay kolay geri çevrilemez. Bu doğrultuda; ortada nesnel koşulları oluşmuş bir devrim olsaydı, bundan sadece **İnönü** ya da **Menderes** istiyor diye *'180 derecelik bir geri dönüş'* çıkmazdı.

Varlığını iddia ettiğiniz *'geri dönüş süreci'*, bırakınız toplumun geniş kesimlerinin desteğini almak, geniş bir toplumsal muhalefet ile karşılaşırdı. Dolayısıyla; a)- Kemalist devrimler sayfa 364'te iddia ettiğinizin aksine, *'kitlelerin isteklerine ve nesnel koşullara'* uygun değildir. Bu nedenle, *'geri dönüş'* toplumun geniş desteğini almıştır. b)-Bir *'geri dönüş'* süreci yaşanmamıştır. *'Geri dönüş süreci'* diye tanımladığınız gelişmeler, *'Kemalist devrimin niteliğine'* denk düşen devam uygulamalarıdır. **İnönü, Menderes** ve sonrakiler, bana göre *'Kemalizmin'* düşük düzeyli izleyicileridir.

Her iki şıkta da doğruluk payı vardır. Ancak, ben 'b' seçeneğinden yanayım.

Sanıyorum, bu konuda kitabınızda da yazdığınız şu görüşü ileri süreceksiniz; *"iyi de Kemalist devrim tamamlanmamışsa! Gerekli kadrolar henüz yetişmemişti. Bu yüzden geri dönüş süreci 'sancısız' oldu."*

'Kadro' meselesine yeniden değineceğim. Bu nedenle, şimdilik sadece şunu belirtiyorum: Yeterli kadronun *'varlığı ya da yokluğu'*, devrimin başarıya ulaşmasına olanak veren *'nesnel koşullardan'* birisidir. Dolayısı ile *'kadro'* sorunu var ise, nesnel koşullarda bir eksiklik var demektir. Böyle bir bakış açısı ile neden *'Leninist'* olmadığınızı anlamak mümkün değil. Çün-

Levent Şahverdi Arşivi

kü eleştirdiğiniz uygulamaların hepsi, **Stalin** tarafından yapılmıştır. O zaman savaştan sonra 2 sene yaşayabilmiş **Lenin**'in tam bir *'sütten çıkmış ak kaşık'* olduğunu düşünmeniz gerekir.

Lenin, Stalin gibi bir *'zararlıyla'* kıyaslanmayı bile haketmeyecek kadar büyük bir devrimcidir elbette. Fakat bu gerçek, onu yapılan bir sürü hatanın mesuliyetinden kurtarmaz (Örnek: Parti modeli). Sovyetler Birliği'nin yaşayamamasında onun yanlışlarının da payı vardır.

Gördüğünüz gibi ben, 2 senelik iktidar süresine rağmen, **Lenin**'i bazı konularda eleştirirken, siz, *'Atatürk'ün 15 yıllık iktidarının kısalığı'* gibi garip bir gerekçenin ardına sığınıyorsunuz. Bu durumda, sosyal bilimlere düşen görev; Kemalist devrimlerin başarıya ulaşması için gerekli nesnel ve öznel koşullar arasına, *'devrimcinin ortalama ömrünün 100 seneden fazla olması!'* gibi bir maddeyi eklemektir.

'Nesnellik' meselesini kapatmadan önce, bir itirafta bulunmalıyım. *Kemalizmin* bilimsel olarak ele alınmasına büyük önem veren sizin gibi bir aydının (sf.112), kitabında **Atatürk**'e yönelik en ufak bir eleştiride bile bulunmaması beni oldukça şaşırttı. Aslında, bu sizin yanlı tutumunuzdan çok, *'Atatürk'ün tabulaştırılmasından'* kaynaklanan bir sonuçtur. Bu sonuç, **Atatürk**'ten başka herkeste suç bulmaya kadar varan bir zaafiyetten kaynaklanıyor. Yani, tabulaştırma sizde tam bir zafer kazanmış görünüyor.

Kendi döneminde bile yüzlerce heykeli yapılan, üstelik de soyadı *'Atatürk'* olan bir kişinin, siyasi *'gücü'* ve *'iradesi'* gözlerimizin önünde dururken, bu kişinin *'tabulaştırmaya'* karşı olduğunu söyleyebiliyorsunuz. Onu tabulaştırarak düşüncelerine ihanet edenlerin, bunu bilinçli olarak yaptığını iddia edebiliyorsunuz. Bu arada, benim yazımın da, *'hain bir karalama girişimi'* olarak görülmemesi için şunu eklemeliyim; Kemalizm tarihsel açıdan *'ileri'* bir harekettir.

Sonuç olarak *'patrimonial'* bir devletin yıkılıp, yerine bir

Levent Şahverdi Arşivi

'ulus devletin' getirilmesi sürecini hiç kimse *'gericilik'* olarak nitelendiremez. Fakat bugüne kadar gördüğümüz her ileri adım gibi o da kendi *'geri unsurlarını'* barındırmaktadır.

Tarihsel Materyalizm ve İdealist Bir Bakış

Sizin de çok iyi bildiğiniz gibi **Marx**'ın bize bıraktığı *'en önemli miras'* somut olgulara dair tespitlerden çok, *'hareketi, değişimi ve çelişkileri'* esas alan diyalektik yöntem ile materyalist tarih anlayışıdır. Materyalist tarih anlayışına göre -kabaca- tarih ancak, sınıfların yaratılan *'artık değeri'* paylaşmak üzere verdikleri savaşım ile açıklanabilir.

Örneğin, Kapitalizmi Feodalizmden ayıran, -bazılarının iddia ettiği üzere- *'meta üretimi ve ticaretin'* varlığı ya da yokluğu değil, bu iki çağa özgü paylaşım biçimidir. Feodalizmde *artı değer*, senyör tarafından serfin elinden *'zorla'* alınırken, Kapitalizmde sömürü, *'özgür kontrat'* ilişkileri içerisinde yapılır. Mülk sahibi, diğer geniş mülksüz sınıfın yarattığı *artığa* el koymaktadır. Her türlü toplumsal, siyasal dönüşümün çeşitli faktörlerin birleşimiyle ortaya çıktığını unutmadan, aklımızda tutmamız gereken bir gerçektir bu.

Siz, **Marx**'ın diyalektik yöntemini, Kemalist devrimciliğin de bir özelliği olarak, *'olumlu'* bulurken, aslında materyalist tarih anlayışını pek de benimsemiyorsunuz. Şöyle ki; Sovyet Rusya'nın çözülüş nedenini -doğru olarak- *'üretici güçlerin ve dolayısı ile sınıfların nicel ve nitel gelişimiyle çelişen'* bir deneyim olmasında arıyorsunuz. Ancak, konu *Türk Devrimi*'ne geldiğinde geri dönüşü *'kadro eksikliğine'*, *'Mustafa Kemal'in yalnızlığına'* ya da *'devrimi koruyacak kadroların yetiştirilemeden Mustafa Kemal'in ölmesine'* bağlıyorsunuz. (sf.855-856-857)

Sanırım bu görüşün yanlışlığını ortaya koymak için *'derin'* tahlillerin yapılması gerekmiyor. Konuyla ilgili olarak daha önce belirttiğim noktalara tek bir soru ekleyeceğim.

Levent Şahverdi Arşivi

Tek Adam Teorisi

Bilindiği gibi, bu ünlü *'Tek Adam'* teorisini ortaya atan kişi **Şevket Süreyya Aydemir**'dir. Bundan da öte **Aydemir**; *"Dünyada artık sınıf çelişkisinin yerini, sermayedar memleketlerle sermayeden yoksun memleketlerin çelişkisinin"* aldığını, *"sömürge nizamının, sınıf çelişkisinin gelişmesine engel"* olduğunu, dolayısı ile *"ulusal kurtuluş hareketlerinin ulusal ve sınıfsız"* olduğunu, *"Türk devriminin dışarıya karşı anti-emperyalist içeriye karşı anti kapitalist dolayısı ile devletçi"* olduğunu ve son olarak bu açıdan *"Türk Devrimi'nin 'bir 3. Yol' izlediğini* savunmaktadır.[1]

Bu görüşler, sizin görüşlerinizle şaşırtıcı bir benzerlik göstermektedir. Şimdi soru şu; Eğer *Kemalizm* ve *Türk Devrimi*, sizin ve Kadroculann ona atfettiğiniz görüşleri taşıyor idiyse, *Kadro Hareketi* neden tasfiye edilmiştir? Yani bir devrim, savunduğu görüşleri birebir kabullenen kişileri, neden *'sakıncalı'* bulmuş, *Kadro* dergisini 1935 yılında kapatmış ve **Y.K. Karaosmanoğlu**'nu *'elçi'* olarak yurt dışına yollamıştır?[2]

Karaosmanoğlu ki **Atatürk**'ün masasının gediklilerindendir ve örneğin **Aydemir** gibi, *'kökü dışarda'* bir kişi de değildir! Bu kadar kadro sıkıntısı varken, hangi akla hizmet bu yetkin bilim adamları ve edebiyatçılar neden kenara çekilir. Örneğin, *'devrimi anlamaktan uzak'* **İsmet İnönü** ya da ilerde *'liberalliği iyice ayyuka çıkacak'* **Celal Bayar** yerine bunlar başvekil yapılmamış da sürgüne yollanmıştır.

Bu durumda; sizin nitelemenizle *'dünya savaşlarını önceden görebilen', 'nesnel' ve 'bilimsel'* **Atatürk, İnönü** ve **Bayar**'ın gerçek yüzlerini görememiş, üstelik kendi görüşleriyle birebir uyuşan Kadro dergisinin kıymetini bilememiştir. Ya da Kadroculann fikirlerinden hoşlanmamıştır. Bence 2. şık daha mantıklı. Kadrocular, devrime ideolojik dayanak hazırlamaya çalışırken –üstelik de Faşizmin yükseldiği bir dönemde- kantarın topuzunu biraz kaçırmış olmalılar.

Levent Şahverdi Arşivi

Halkçılık

Aslında, ne sizin ne de Kadroculann -izninizle- felsefi olarak *düşünceci* (idealist) olarak nitelendireceğim görüşlerinize pek şaşırmıyorum. Bu *düşünceci* yorumlar, -şu *'Kadro eksikliği'* meselesi- başlangıçta yapılan bir kabulün zorunlu sonucu olarak ortaya çıkıyor.

Kitabınızın 372. sayfasından aktarıyorum, şöyle diyor **Atatürk**; *"Biz öyle bir parti yapacağız ki, bundan bütün ulusun, hiç ayırım yapmadan herkesin çıkarını ve yaşam nedenlerini, mutluluğunu sağlamaya görev edinebilsin... Efendiler, ifade olunur ki, bizim milletimizin asıl unsuru köylüdür, çiftçidir, çobandır... Efendiler ülkede büyük çiftlik sahibi kimler vardır, ne kadar çiftlikleri ne kadar toprakları vardır?... Efendiler bizim ülkemizde (karşımıza alıp tasfiye edeceğimiz) büyük toprak ve çiftlik sahibi yoktur... Bundan başka ne var, kasaba ve şehirlerde özel girişimciler vardır. Köylülerin çıkarı sağlanırsa bu girişimcilerin çıkarları zedelenir mi? Hayır, buna olanak yoktur. Bir kere bu girişimciler halk için gereklidir... Sonra efendim kasabalarda orta tüccarlar vardır. Fakat bu orta tüccarlar da o köylü ve halk için gerekli bir sınıftır..."* (vba)

Atatürk, daha sonra *'büyük zenginlerin ve işçilerin de sayıca az olduğunu', 'ulusumuzun bütün bu unsurlara ihtiyaç duyduğunu'* belirtiyor. Özetle, **Mustafa Kemal**'in nesnel fikirlerine göre, özel girişimci ve orta tüccar ile köylülük arasında bir çelişki yoktur. Ayrıca, büyük toprak sahipleri ve sermayedarlar *'sayıca az olduğundan'* bu sınıfların varlığı toplumsal yapıda *'tasfiye edilecek'* bir çelişki oluşturmaz. Dolayısı ile Halk Partisi bütün bu sınıf ve katmanları kapsar.

Sizin de dahil olduğunuz *Kadrocu* tez bu görüşü veri olarak alınca, Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında ortaya çıkan çelişkileri açıklamak için başvurulacak tek yol kalıyor. Olguları, toplumun maddi dokusu ile hiç ilişkilendirmeden; *'kişisel, yönetsel yetersizlikler', 'hainlik'* ya da *'dış mihrak'*larla açıklamak!

Levent Şahverdi Arşivi

Materyalist Yaklaşım

1923 yılındaki Anadolu'nun sınıfsal yapısı hakkında çok farklı görüşler vardır. Sanırım, sizin görüşleriniz de bu karışık tartışmanın etkisinde oldukça çelişkili bir görüntü arz ediyor. Örneğin, (sf.372) **Mustafa Kemal**'in *'sınıfsız toplum'* saptamasına katılıyorsunuz. Daha sonra (sf.428) 10 milyonluk Anadolu'nun beşte birini oluşturan Kürtlerin, *'tam olarak ilkel bir feodal yapı'* içerisinde yaşadığını belirtiyorsunuz. (Bilindiği üzere, Feodalizmin en belirleyici unsuru büyük toprak sahipliğidir!).

Başka bir yerde (sf.408), *"toprak düzeninin bozulmasıyla, büyük toprak parçalarını ele geçirerek oluşan ayan-eşraf sınıfı, ele geçirdikleri toprakların mülkiyetine ancak 1839'da Tanzimat'la kavuşabilmişti"* diyerek, başka bir noktaya değiniyorsunuz.

1923 Devrimi'nin, *'ne olduğunu'* ve *'ne olmadığını'* belirtmek ve sonraki gelişmeleri açıklayabilmek için, öncelikle Osmanlı toplumunu oluşturan sınıfsal yapıyı doğru tahlil etmek gerekiyor! **Haldun Gülalp**'in konuyla ilgili görüşlerini –kabaca aktarmama izin verin lütfen.[3]

Gülalp'e göre; Osmanlı, başlangıçta *'vergisel' (tributary)* üretim tarzına sahip *'patrimonial'* bir devletti. Bu yapı, doğal olarak *'devlete doğrudan bağlı'* sosyal gruplar oluşturmuştu. Bu gruplar, hiyerarşik bir yapılanma içerisinde toplam *artıktan* (artı değer) paylarına düşeni alıyordu. Ayrıca, anılan sebeplerle, varlıkları *'Osmanlı'nın varlığına ve bağımsızlığına'* doğrudan bağlıydı.

Tanzimat Fermanı ve sonrasında ilan edilen Islahat Fermanı'nın yaptığı, Osmanlı'nın *'dünya kapitalizmine entegrasyonunu'* sağlamaktı. Bu amaç için; *'toprakta özel mülkiyet hakkının tanınması', 'vergilendirmede tam eşitlik', 'bireylerin devlet karşısında eşitliği'* gibi uygulamalar yapılmalıydı. Bu tür uygulamalar, hem ticaret sermayesinin güçlenmesini sağlayacak hem de küçük köylünün zararına bir *'büyük toprak sahipliği'* yaratacaktı. Bu yeni sınıfların ortaya çıkması, yönetici gruplar açı-

Levent Şahverdi Arşivi

sından, küçük köylüden toplanan *artık değere* yeni ortakların çıkması anlamına geliyordu.

Çelişkileri arttıran bir diğer faktör, sınıfsal çelişkilerin etnik çelişkilerle çakışması ve ticaret sermayesi gayrımüslimlerin elindeyken toprağın Müslümanların elinde olmasıydı. Bu açılardan üç dört ayrı yöne doğru çekilen Osmanlı, çareyi Osmanlıcılığa başvurmakta buldu. Buna göre; dinsel farklılıklara bakılmaksızın, devlet sınırları içinde yaşayan herkes *'Osmanlı'* ve *'eşit'* sayılacaktı.

Bu tür kararlar, gayrımüslimleri etkileyen bağımsızlık fikirlerinin önüne geçmedi. Geçmek bir yana, bu görüşleri kuvvetlendiren bir unsur oldu. Gayrımüslimler, entegrasyon sürecinin ve buna bağlı olarak ortaya çıkan *'eşitlikçi'* yeniliklerin, Osmanlı'nın değil diğer devletlerin inisiyatifi doğrultusunda gerçekleştiğinin farkındaydı. Bu durum, onlarda var olan *'bağlılık'* duygularının törpülenmesine, ayrılık düşüncesinin yayılmasına neden oluyordu.

Müslüman unsurlar, hem *'ayrıcalıklarını kaybetmekten'* hem de gayrımüslimlerin *'ulusal bağımsızlık hareketlerinden'* oldukça rahatsızdı. Bütün bu faktörler *'Osmanlıcılık'* fikrini iflasa sürükledi. Bu ortamda, *'Osmanlıcılık'*ın yerini *'İslamcılık'* aldı. Bu gelişme de, Arapların başkaldırısına kadar sürdü.

Buraya kadar aktardıklarım **Haldun Gülalp**'e ait görüşlerdir. **Gülalp** sonrasında şu eklemeyi yapıyor; *"Bu eğilimler, sonunda, Müslüman ve Türk unsurların ticaret sermayesine sahip gayrımüslim kesimlerin yerine geçirilmesi amacını taşıyan ve 1908 Genç Türk rejimi ile başlayıp, Kurtuluş Savaşı ile sona eren süreci başlattı."* (sf.170, vba) (Eklemeliyiz ki bu sürecin, gerçek anlamda sona ermesi '1942 varlık vergisi' ile olmuştur.)

Levent Şahverdi Arşivi

Avcıoğlu'nun Görüşleri

Bu son saptamanın doğruluğunu, **Doğan Avcıoğlu** ile teyit etmeye çalışacağım.[4] **Avcıoğlu,** *'Türkiye'nin Düzeni'*nin 263. sayfasından başlayan *'Milli İktisat Denemesi'* adlı bölümde konuyu inceler. 1914 yılından başlamak üzere; *tarımın gelişmesi için kooperatifler kurulması, köylü eğitim kampanyalarının başlatılması, milli bankalar kurulması, çiftçi ve sanayiciye kredi açılması* gibi, 1923'ten sonra göreceğimiz uygulamalardan söz eder.

Bunların yanı sıra şunları söyler; *"*(Almanların şiddetli itirazlarına rağmen) *Türkiye 1914 sonbaharında kapitülasyonlardan kurtulmuş bulunuyordu. Yabancıların statüsü ile ilgili bir kanunla, yabancıların eski imtiyazına son verilmiş, vergide tam eşitlik sağlanmıştır... Tarım alet ve makineleri gümrüksüz ithal edilecektir. Buna karşılık, yerli tarım ürünleri ve çimento, dokuma gibi yerli sanayi, ağır gümrük tarifeleri ile korunacaktır... İmtiyazlı, yabancı şirketlere bol sayıda Türk personel kullanma ve bunları iş hayatına alıştırma yükümlülüğü konmuştur. Böylece geleceğin Türk işadamlarının yabancı kampanyalarda bir cins staj görmesi sağlanmak istenmektedir. İmtiyazlı yabancı kampanyaların defterlerini ve yazışmalarını Türkçe yapması kararlaştırılmıştır. Bu tedbir de dolaylı yoldan Türk personel kullanılmasına yol açmaktadır. Ayrıca firmalar tabelalarını Türkçe yapacaklardır... Demiryollarını yabancıların elinden kurtarmak amacıyla, Türk demiryolcularını yetiştirmek için okul açılmıştır. Hristiyan nüfus, Türk nüfusundan hızlı çoğaldığından, Türk nüfusunu, teşvik tedbirleriyle arttırma kampanyasına girişilmiştir... Kooperatifçilik yalnız tarımda değil, şehirlerde de ticareti yabancıların elinden kurtarmak amacıyla teşvik edilmiştir."* (sf.263-265, vba)

Avcıoğlu (sf.266-267) şunları ekliyor; *"Ne var ki, özlemi çekilen Türk ve Müslüman müteşebbis, devlete yakınlığın verdiği avantajları, daha çok ticaret alanında kullanacaktır... Bu sınırlamalar* (gıda ve ticaret sınırlamaları), *devlete dilediğini zengin etme olanağını getirecek ve bu olanak, devlet eliyle 'milli tüccar' yaratma amacıyla değerlendirilecektir."*

Levent Şahverdi Arşivi

Avcıoğlu'nun anlattıkları, bize, en başta, İttihat ve Terakki'nin *'ticaretin Müslüman-Türk kesim tarafından ele geçirilmesi'* amacını taşıdığını gösteriyor. Olaya böyle bakınca ve *'ütopik'* **Enver Paşa**'nın marifetlerinin, *'3.Dünyacı ve anti-emperyalist'* **Atatürk**'ün icraatlarına bu kadar benzemesinin nedenini anlamak kolaylaşıyor.

Hazır İttihatçılardan bahsetmişken **Erik Jan Zürcher**'in tezlerine de kısaca bir değinelim isterseniz. Biliyorsunuz, bize liselerde **Zürcher** gibi tarihçiler pek okutulmuyor. Aksi takdirde, *'Atatürk'ün Samsun'a İttihatçı Karakol Cemiyeti tarafından yollanmış olabileceğini'*, *'Müdafai Hukuk Cemiyetleri'nin Talat ve diğer İttihatçılar tarafından kurulduğunu'* öğrenen nesillerin kafası bulanabilir ve savaşın *'Atatürk'ün dehası sayesinde kazanıldığı'* konusunda şüpheye düşebilirlerdi.[4]

'Atatürk'ün Samsun'a nasıl gittiği' konusunu, **Turgut Özakman**'dan da kontrol ettim ve bu konunun *'tam bir muamma olduğunu'* –**Zürcher** de sadece olasılıklar üzerinde duruyor- öğrendim.[5] Hal böyle olunca, hemen her adımı *'bilinen'* Kurtuluş Savaşı'nın, bu kısmının neden *'muamma'* olarak kaldığını merak ediyor insan. Saklanan bir şeyler mi var acaba?

Gülalp'in (1994) tezleri ve **Avcıoğlu**'nun aktardığı olgular ışığında, şunu kolaylıkla saptayabiliriz. 1923'e gelindiğinde Anadolu'da gayrımüslim azınlığın elindeki ticaret sermayesi büyük oranda Müslüman-Türk kesimin eline geçmişti. Ayrıca, büyük bir *'küçük köylü'* sınıfın varlığına karşın; siyasi hayatta aktif rol üstlenebilecek, devlet mekanizmasını kendi birikim sürecine alet edebilecek güçte *'büyük toprak sahipliği'* vardı. Bu anlamda, Ermeni ve Rumlar tarafından boşaltılan arazilerin büyük toprak sahipleri tarafından kapatılmış olduğu gerçeği (Avcıoğlu, sf.354) ve yine savaşın yarattığı karaborsa zenginlerinin önemli gücü, altı çizilmeye değer diğer faktörlerdir.

Levent Şahverdi Arşivi

Sınıfsal Yapı

Kemalist *Halkçılık* tezi, Türkiye'nin Batı toplumlarından tamamen farklı olsa da, varolan sınıfsal çelişkileri, *'önemsizmiş ya da yokmuş'* gibi göstermeye çalışmıştır. Bu tutum, kasıtlı bir çarpıtmaya bir örnek oluşturur. Teze göre, sınıfsal çelişkiler *'son derece önemsizdir'*, bu nedenle Anadolu'daki sınıflar arası çelişki yok sayılmalıdır.

Oysa, 1913 yılında, Anadolu'da -kaba rakamlarla- 80 bin aile topraksızdır. Sayısı 50 bini bulan toprak ağası vardır. Bunlar ekilen arazinin yüzde 65'ini ellerinde tutmaktadırlar. 950 bin köylü ailesinin büyük kısmı ağaların eciri, yancısı ya da marabası durumundadır. (Avcıoğlu, sf.187) Köylü ile tüccar-tefeci; işçi ile sanayici-kapitalist arasında uzlaşmaz karşıtlıklar vardır.

Bu sınıflar, *'nicel olarak az ya da çok gelişmiş'* diye, varolan çelişkiler inkar edilemez. Ayrıca, bu çelişkiler *'yok'* idiyse bile adeta *'varedilmiştir'*. Çünkü, Kemalist tezin iddiasının aksine, CHP tıpkı bu tezi savunan Bonapartist ve Faşist partiler gibi, hiç bir zaman *'sınıfsız bir toplumda halkın partisi'* olmamıştır.

*

Bu iddianın doğruluğunu ispatlamak için, **Atatürk** tarafından atanan milletvekillerinin sınıfsal kökenine bakmak yeterlidir. **Adnan Menderes**'i hatırlayalım ya da CHP üyelerinin *'balolu'*, *'fraklı'*, *'bilardo masalı'* eğlence anlayışlarına dikkati çekmek yeter sanıyorum. Bütün bu örnekler yetmiyorsa, *'CHP'nin sınıfsal kökeni'* ve önemsiz olduğu iddia edilen *'sınıfsal çelişkilerin önemi'* hakkında fikir verecek bir iki uygulama aktarayım.

"(Ziraat Bankası), açılan krediye sağlam teminat istemektedir. Bu yüzden muteber kefil veya teminat bulamayan köylü kredi alamaz... Krediyi Ziraat Bankası'ndan tüccar ve esnaf yüzde 10 faizle almakta, köylüye normal olarak yüzde 80-120, fevkaladeden yüzde 500 faizle kendisi vermektedir." (Avcıoğlu, İlhan Başgöz'den aktarıyor,

Levent Şahverdi Arşivi

s.378, dipnot-vba) *"Öte yandan, 1923 Türkiye'sinde bir toprak reformu ihtiyacı duyulmuyordu... Ekilmeyen geniş toprakların varlığı toprak talebi baskısını frenliyordu. Fakat toprak reformu yapılmayışındaki esas engel eşrafın gücünden ileri gelmiştir. Rum ve Ermeni arazisini, Kurtuluş Savaşında şehit düşen askerlerin ailelerine dağıtma teklifi dahi yanka bulmamıştır."* (Avcıoğlu, s.354-vba)

Son olarak, *'devletçilik yıllarında'* sınıfsal çelişkileri örneklemesi bakımından; *"Devletin yoğun olarak dokuma yatırımı yapmasından dolayı... pamuğun ticaret hadleri için geçerli olan düzelmenin, örneğin, buğday için geçerli olmaması dikkat çekicidir. Devletçilik dönemi boyunca buğdayın gerek pamuk gerekse sınai ürünler karşısındaki ticaret hadleri gerilemesini sürdürmüştür. Burada önemli olan nokta, pamuk genellikle büyük toprak sahiplerince üretilen bir ürün iken, buğdayın genellikle küçük ve orta çiftçilerce üretilen bir ürün olmasıdır. Üstelik buğday temel bir ücret malı niteliğinde olduğu için buğday fiyatlarının düşmesi, sanayide ücretlerin de düşmesi anlamına gelir".*[6]

Örnekler kolaylıkla çoğaltılabilir, fakat şurası açık ki, o dönemde toprak sahipleri ve ticaret sermayedarları siyasete –ve CHP'nin uygulamalarına- açıkça hâkimdir. Dahası *'önemsiz olduğu'* ya da *'var olmadığı'* iddia edilen çelişkiler açıkça mevcuttur. Unutmadan belirtelim, **Atatürk**'ün kendisi de banka kuracak kadar büyük bir sermayeye ve 7 adet büyük çiftliğe sahiptir. (Avcıoğlu, sf.371)

Gerçi, **İnönü**'ye göre, *'Gazi'nin kişisel birikimi'* ile kurmuş olduğu bu çiftlikler hazineye bağışlanmıştır ama (sf.372), korkarım **İnönü**, benzer nitelikteki servetini bağışlamayı unutuvermiştir. Konu servetin bağışlanması ya da bağışlanmaması değil, *'bütün halkı temsil ettiğini'* söyleyen bir kişinin, maddi durumunun bu iddiayı yalanlar nitelikte olmasıdır. Ayrıca sanıyorum, ortada açık bir *'siyasal etik'* sorunu vardır.

*

Bölümü bitirmeden önce bir nokta daha ekleyeceğim. Cumhuriyet Devrimi'nin ve doğal olarak sonrasındaki uygu-

Levent Şahverdi Arşivi

lamaların, sınıfsal-maddi temelini anlamak için, işi Tanzimat Fermanı'na kadar götürüyorsunuz. Yaptığınız saptamaların doğruluğu su götürmez olsa da, bence buna gerek yoktur. Çünkü sadece Kurtuluş Savaşı'nın sınıfsal tahlili dahi bize gerekli ipuçlarını vermektedir.

Şöyle ki; Kurtuluş Savaşı, *'halk'* tarafından hiçbir şekilde desteklenmemiştir. Savaşın dayandığı tek sınıf *'ayan-eşraf'* sınıfıdır. Onların da tek derdi, mallarını korumak ve kendilerine saldıran Ermeni ve Rumların mallarına el koymaktır. Savaşı yürüten sınıfın, savaş sonrası dengelere damgasını vurması kaçınılmazdır.

Avcıoğlu, savaşın maddi temeli ve motivasyonu hakkında şunları anlatıyor; *"Anadolu eşrafı da büyük devletlerin himayesine nazdır... Mesela İtalyanların el koyduğu bölgelerde eşrafın bir şikâyeti görülmemiştir."* (sf.286), *"Nitekim İtalyan bölgesinde eşraf genellikle Milli Kurtuluş Savaşına karşı olumsuz bir tutum takınmıştır."* (sf.287), *"Bunlarda* (Çukurova) *düşmana karşı direnme, Fransızların yönetiminde Ermenilerin Türkleri kitle halinde yok etmesi ve servetlerine el koyması üzerine başlayacaktır."* (sf.289-vba), *"Yunanlıların başta eşraf, Ege Türk nüfusuna karşı giriştikleri ırz, mal ve can güvenliğini ortadan kaldıran zulümdür ki, eşrafın tutumunu değiştirmiş ve eşraftan kişilerin öncülüğünde Kuvayı Milliye Müfrezeleri kendiliğinden doğmuştur."* (sf.290-291-vba)

Avcıoğlu, sf.188'de köylünün 1910'lu yıllarda nasıl bir psikoloji içinde bulunduğunu şu şekilde anlatıyor: *"Köylü askerlikten yılmıştır. Askere gitmemek için elinden geleni yapmakta, fırsatını bulunca kaçmaktadır."* Ermeni ve Rum katliamları, bir miktar hareketlenme yaratmış olsa dahi, asker kaçaklarına en ağır cezaları öngören kanunların çıkarılması, köylünün gönülsüzlüğünün bir kanıtı olsa gerektir. Özetle, *'ulusal'* Kurtuluş Savaşımızın temelinde, *'ulusal'* sözcüğünün muğlâklığıyla gizlenen böyle bir gerçek yatar.

Son olarak şunu da belirteyim ki, **Halil Berktay** ve **Doğu Perinçek**'in, Türk Devrimi'ni *'Burjuva Devrimi'* olarak gören

Levent Şahverdi Arşivi

düşüncelerine de katılmıyorum. Bu türden devrimlerin var olup olmadığı tartışması bir yana, böyle devrimler kendi pazarına hakim olmak isteyen bir *'sanayi burjuvazisi'* gerektirir. Oysa, Türk Devriminin hakim sınıfları, doğası gereği *'komprador'* olan *'büyük toprak sahipleri'* ve *'tüccarlardır'*. Ortada sanayi burjuvazisi namına hiçbir şey yoktur. (Gülalp, 1994)

Kemalizm'in Tarafsızlığı

Yukarıda anlatılan türde, çelişkileri yok sayan bir halkçılık anlayışı kabul edildiğinde, Kemalizmin sağdan ve soldan her görüşe karşı tavır aldığını savunmak son derece tutarlı olacaktır. Nitekim kitabınızın 410. sayfasında şunları söylüyorsunuz; *"Çerkez Ethem, Enver Paşa, İttihatçılar ve 'sosyalistler' aynı tavrı görmüşlerdir"*.

İttihatçılık ve Kemalizm arasındaki büyük benzerliklere, yukarıda kısaca değinmiştik. Bu doğrultuda şunu açıkça belirtelim ki; **Çerkez Ethem, Enver Paşa, Kara Kemal** ile **Kara Vasıf** gibi İttihatçılar ile **Atatürk** arasında açık bir iktidar mücadelesi vardır. Bu kişilerle **Atatürk** arasındaki temel çelişki görüşlerde değil, iktidar sorunsalındadır.

Bildiğim kadarıyla, 1938'e kadar, görüşlerinden dolayı içeri atılmış bir *faşist* ya da *irkçı* yoktur. Dahası faşistleri ya da İttihatçıları görüşlerinden dolayı cezalandırmak üzere bir tek kanun maddesi dahi mevcut değilken, Faşist İtalya'nın ceza kanunundan ağırlaştırılarak türlü 141 ve 142 sayılı yasalar alınmıştır. 141 ve 142, sadece komünistleri değil, toprak reformu isteyenleri bile ölüme kadar varan cezalarla tehdit etmektedir. (Şişmanov, sf.134) Tabi Türkiye aydınlarının başına onyıllar boyunca bela olan bu maddelerin, *'Atatürk'e rağmen ithal edildiği'* ve *'Atatürk'ün bir anlık boşluğundan faydalanan, bir kısım hainlerin bu halkı yediği'* gibi komik iddialara papuç bırakmayacaksak, sola karşı açık bir saldırının varlığını kabul etmeliyiz.

Levent Şahverdi Arşivi

Devletçilik ve 1923-1930 Dönemi

Kitabınızın 412.sayfasında, **Atatürk**'ten şu alıntıyı yapıyorsunuz; *"... Devletçiliğin bizce anlamı şudur; kişilerin özel teşebbüslerini ve kişisel faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir ulusun ve geniş bir ülkenin bütün ihtiyaçlarını ve* (bu uğurda) *pek bir şey yapılmadığını göz önünde tutarak ülke ekonomisini devletin eline almak".*

Karımca, bu yazıyı kim okursa okusun, şöyle bir sonuç çıkartır; *"ihtiyaçların giderilmesi konusunda bir şey yapılamadığı için yani bir zorunluluk olarak, fakat her halükarda 'özel girişimi esas tutarak, ekonomiyi devletin eline almak'."*

Ne var ki, siz benim yorumuma katılmıyor, **Atatürk**'ün söyledikleriyle çelişmek pahasına, şu saptamayı yapıyorsunuz; *"Devletçilik, ... koşulların gerekli kıldığı bir zorunluluk değildir, idolojik bir tercihtir... Kemalizmin sosyal devlet anlayışı ve ulus devlet hedefleri, devletçiliği zorunlu kılan esas nedenlerdir. Tekel egemenliğinin yerleştiği 20.yy'da kapitalizm, mali ve sınai gücün belirleyici olduğu ekonomik bir sistem oluşturur. Doğası gereği, yerli yabancı ayırımı yapmadan, sermayenin tümüne eşit koşullar sağlanmasını ister. Böyle bir ortamda da 'ulusal ekonominin' yaratılması ve korunması gibi bir politika yürütülemez. Bu nedenle Kemalizmde devletçilik, ideolojisini tamamlayan temel ve ilkesel bir kavramdır."* (sf.413-vba)

Dikkatli bir şekilde okunduğunda bu yaklaşım şu önermeleri kapsar; a)-*'Azgelişmiş'* bir ülkenin tekelci kapitalizm çağında, kalkınmak, ulusal bir ekonomi yaratmak, bu ekonomiyi korumak ve sosyal devlet ilkesini hayata geçirmek için *'kapitalizm dışı'* bir yola başvurması gerekir. b)-Devletçilik *'kapitalizm dışı'* bir yoldur.

İlk şıkta *'azgelişmiş'* eklemesini kasıtlı olarak yaptım; çünkü bu terimi çıkardığımızda yaptığınız saptamanın hiçbir anlamı kalmıyor. Böyle bir yaklaşım, bizi zorunlu olarak tekelci faşist Almanya ya da tekelci Amerikan kapitalizmlerinin; *'yerli-yabancı'* ayırımı yapmadığına, dolayısıyla korumacılık uygu-

Levent Şahverdi Arşivi

lamadığına götürür. Bu da, onların *'ulusal'* olmadığı ya da burala-rda kapitalizmin var olmadığı; dahası, *'sosyal devlet'* ilkesinin gelişmiş kapitalist ülkeler dahil hiç bir yerde bulunmadığı gibi garip bir sonuç doğurur. Bunların hiçbirisi doğru değildir. Bu açıdan önermeleri *'azgelişmiş'* ülkeler özelinde incelemek daha sağlıklı olacaktır.

İki önerme birlikte şunu anlatıyor; *"20. Yüzyılda, az gelişmiş bir ülke kalkınmak, ulusal bir ekonomi yaratmak, bunu korumak ve 'sosyal-devlet' ilkesine bağlı kalmak için devletçiliğe başvurmalıdır."* Bu, kısmen doğru bir saptamadır, fakat ne yazık ki esas soruya cevap vermemektedir. Cevaplamaya çalıştığımız soru şu; *"Kemalizm, devletçiliğe zorunlu olarak mı başvurmuştur yoksa bu ideolojik bir tercih midir?"*

Sizin bu soruya verdiğiniz cevabın özeti aynen şudur; *'Devletçilik, zorunluluk değil ideolojik bir tercihtir, çünkü tekelci kapitalizm çağında, ulusal bir ekonomi kapitalist yöntem ile yaratılamaz.'* Diğer bir deyişle; *'Devletçilik zorunluluk değil, ideolojik bir tercihtir, çünkü devletçiliğe başvurmak zorunluluktur!'* Korkarım bu tür çıkarımlar literatürde *'totoloji'* olarak adlandırılıyor. Zaten 409. cu sayfada aynen şunları söylüyorsunuz; *"Bu koşullarda, sanayileşme girişiminin devlet öncülüğünde yürütülmesi kaçınılmaz bir sonuçtur."*

*

Şimdi ikinci önerme ile ilgilenmek istiyorum. Bu sayede *'devletçiliğin'* hangi durumlarda ideolojik bir tercih olduğunu da açmaya çalışacağım. *'b'* önermesine göre; *'Devletçilik kapitalizm dışı bir sistemdir'*.

Devletçiliği tanımlamaya çalışırken, kanımca, işe iki ayrı tür *'devletçiliğin'* varlığına değinerek başlamamız gerekiyor. Bunlardan birincisi, SSCB'nin NEP dönemini örnek gösterebileceğimiz türden, kapitalist üretim biçimini ideolojik olarak mahkûm eden bir devletçiliktir. Buna göre, sosyalizme geçiş aşamasında, gerekli toplumsal dönüşümler bir anda gerçek-

Levent Şahverdi Arşivi

leştirilemediğinden, sadece küçük kapitalist işletmeler varlığını sürdürebilecek, fakat toplumsal *artığın* büyük kısmını yaratan büyük işletmeler kamulaştırılacaktır.

SSCB'de *'artığı yaratan işçi sınıfı'* doğrudan iktidardadır. Bu sayede, *artığı* yaratan sınıfın kendi yarattığı *artığı* istediği yöne kanalize edebilmesi mümkündür. Burada, kapitalizmin ideolojik olarak mahkûm edildiği bir ortam söz konusudur. Bu nedenle, kapitalist işletmelerin varlığı burada geçicidir. *'Devletçilik'* ise, sınıfsal çelişkilerin varlığı üzerine kurulu bir doktrine dayanan ideolojik bir tercihtir. Bu türden bir devletçilik, şüphesiz *'kapitalizm dışı'* bir sistem olarak nitelendirilmelidir.

İkinci tür *devletçilik* ise kapitalist üretim biçiminin, ideolojik olarak mahkum edilmediği bir ortamda oluşur ve iki ayrı amacı olduğu söylenebilir; a)-Kapitalist ilişkilerin ve bunu oluşturan sınıfların oluşmasını sağlamak. b)-Bu ilişkilerin devamlılığını ve gelişmesinin koşullarını yaratmak. Birincisine yani *'a'* şıkkına uygun düşen ülkeler İskandinav ülkeleridir. Dahası, 1929 Bunalımı'nın ve bunu takiben gelen 2.Dünya Savaşı'nın ardından, benzer *'devletçi'* uygulamalara gelişmiş kapitalist ülkelerde de başvurulmuştur.

ABD'de; 1929 Büyük Buhran'dan sonra ortaya çıkan *'talep eksikliğini'* aşmaya yönelen ve Keynesgil iktisat ile teorik temelini bulan *'New Deal'* uygulamaları, *'sosyal devlet'* girişimi sayılmalı ve bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Kapitalist üretim biçimi ve onun sınıflarını yeniden üretmeye yönelik kamu harcamaları, gelişmiş kapitalist ülkelerde GSMH'nin yüzde 50'sine yaklaşmaktadır. Dolayısıyla bu tip devletçiliği *'kapitalizm dışı'* olarak görmek, bizi gelişmiş kapitalist ülkelerde kapitalizmin var olmadığı gibi saçma bir sonuca götürür. Bu tip devletçilik, *'kapitalizm dışı'* olmadığı gibi kapitalizmin varlığını sürdürmesinin temel dayanağıdır. Bu türden bir devletçiliğin dozu arttırılabilir ya da azaltılabilir. 1945 sonrasında gördüğümüz yoğun devletçi uygulamalar, 1980 sonrası neoliberalizm dalgası ile azaltılmaya başlamıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

İkinci şıkta anlatmaya çalıştığım devletçiliği, en özgün biçimiyle *Japon sınaileşmesinde* buluruz. Kitabınızda anlattığınız gibi *Karma Ekonomi*'yi başarılı bir biçimde işleten, kalkınmada devletin öncülüğünün belirleyici olduğu, korumacılık ile beslenen, devletin özel girişime *'bütün olanaklarını'* sunduğu; fakat uygulanacak ekonomik politikalarda ağırlıklı olarak söz sahibi olmayı bırakmadığı bir sermaye birikim sürecidir bu. (sf.126-128)

İsterseniz önce şu *'devletin bütün olanaklarının'* nereden geldiğine bir göz atalım. Siz atlamışsınız. Japon tarihçi **Yamada**'dan aktaran **Avcıoğlu** şöyle diyor; *"19.Yüzyılın ilk yarısında, yani feodal sömürünün şiddetlendiği bir dönemde, direkt üreticinin elinde tarım üretiminin yüzde 39'u kalmaktaydı. Meiji Hükümeti'nin tarım reformundan sonra bu oran yüzde 32'ye düşmüştür."* (sf.87-vba)

Devam ediyor; *"Demek ki Japonya'nın kapitalist gelişmesinin temelinde gerçek üretici köylünün, prekapitalist dönemdekinden de ağır biçimde sömürülmesi olayı yatmaktadır."* (vba) Ayrıca, **Avcıoğlu** sf.98'de, Japon sanayileşme hareketinin köylüden sağladığı bu kaynağı, müteşebbis yaratmak amacıyla doğrudan prekapitalist düzenin hakim sınıflarına aktardığını söyler. Fakat bu sermayenin, *merkantil* faaliyetlerden sanayiye bir türlü yönelmediğini belirtir ve ekler; *"Demek ki devlet eliyle zengin edilen ticaret burjuvazisi, Japonya'da sınai kapitalizme geçişi kendi başına tamamlayamayacaktı... Devletin açık ve enerjik desteği zorunluydu."* (vba)

Devletçe kurulan fabrikaların, 1880'den sonra *'halka'* devri konusunda bakın neler anlatıyor; *"Görüldüğü gibi* (tablodan) *girişimler karlı hale gelince, maliyetlerinden çok ucuz fiyata devredilmiştir. Ayrıca çok uzun ödeme süreleri tanınmıştır. Kısaca, devir işi, devletin kapitalistlere bir hediyesidir."*

Sizin, kitabınızın 128.sayfasında belirttiklerinize katılmamak mümkün değil; *'bütün bunlar Türkiye ile büyük benzerlikler gösterir'*. Bence Türkiye ile Japonya arasında çok temel bir fark var. Bu konuya sonra döneceğim. Şimdilik başlangıçtaki soruya geri dönmek istiyorum; 'b' tipi devletçilik *'kapitalizm dışı'* olarak nitelendirilebilir mi?

Levent Şahverdi Arşivi

Böyle bir sistemde hakim üretim biçimine kapitalist diyemeyiz. Fakat bu tip bir devletçilik *'kapitalizm dışı'* da olamaz. Çünkü, bu terim kapitalizmden sadece üretim biçimi itibarıyla değil ideolojik olarak da ayrılan bir sistemi ima eder. Hâlbuki Japonya'da devletçilik ideolojik bir seçimin değil, yapısal eksikliklerin bir ürünüdür. Amaç, mevcut sınıf yapısının üzerine kapitalist ilişkiler inşa etmektir. Bu sayede, mevcut sınıfsal hiyerarşi, kendini yenileyerek var edecek, *'ulusçu Japon devletçiliği'*, kapitalist-emperyalist bir sisteme dönüşecektir. Bahsettiğimiz devletçilik, *'kapitalizm dışı'* değil, *'kapitalizm öncesi'*, geçici ve zorunlu bir devletçiliktir.

İktisadi Sistem

Gelelim 1923 sonrasında Türkiye'de nasıl bir iktisadi sistemin var olduğu konusuna. Size göre devletçilik, *"1923 sonrası hemen uygulamaya konulmuş, 1929 dünya buhranından sonra yoğunlaştırılmıştır"*. (sf.418) İtiraf etmeliyim ki böyle bir yaklaşıma ilk defa rastladım. Örneğin **Avcıoğlu** bile, ki kendisi de Kadrocu teze yakındır, 30'lu yıllara kadar geçen dönemi *'devlet eliyle kapitalist yaratma süreci'* olarak nitelendirir. Ben bu noktada ne size ne de **Avcıoğlu**'na katılmayarak, bu dönemi *'liberal'* olarak adlandıracağım.

Dönemin neden *'liberal'* olduğunu, -ki diğer iki tanım da bir sınaileşme amacı taşındığını varsayar- açmak istiyorum.

Gülalp (1987), **Kurmuş**'tan[7] aktararak şunları söylüyor; *"1920-1930 yılları arasında kurulan 14 hükümetin programlarında sanayi ve sanayileşme süreci ile ilgili tek bir kelime bulmak mümkün değildir. Dolayısı ile sanayinin korunmasına yönelik bir gümrük politikasından da söz edilmemektedir"*. (sf.22, dipnot-vba)

Liberalizmi üç belirleyeni olan bir iktisat politikasına indirgersek, dönemin tam anlamıyla liberal olduğunu söyleyebiliriz. Bu üç bileşeni, *'dış ticarette serbesti'*, *'kambiyo rejiminde serbesti'* ve *'ağırlığın özel sektöre verilmesi'* olarak tanımladığımızda, dönemin *'liberal'* olmadığını söylemek için hiçbir neden kalmaz.

Levent Şahverdi Arşivi

'Dış Ticarette Serbesti' konusunda Lozan'ın getirdiği kısıtlamalar sık başvurulan bir mazeret olsa da gerçek nedeni burada aramak yanlış olacaktır. Çünkü, *'Lozan'ın getirdiği kısıtlamaları aşmaya yönelik alternatif önlemlere başvurulabileceği halde böyle bir girişimde bulunulmamıştır'*. (Gülalp, 1987, s.22)

Gülalp bunların neler olabileceğini belirtmiyor. Bana göre, bu önlemlerden birisi; *lüks tüketim mallarını büyük şehirlere uzak gümrük kapılarından sokmak olabilirdi.* Böyle bir sistem o günün ulaşım koşulları göz önüne alındığında, maliyete yapacağı büyük eklemeden dolayı kesin çözüm verebilirdi.

Lozan anlaşmasında böyle bir uygulamayı engelleyebilecek bir hüküm bulunmuyor –en azından ben bulamadım-. Böyle bir önlemin akıl edilmesi ise fazla zor görünmüyor, nitekim 2000 yılında *Ecevit Hükümeti* bile böyle bir uygulamayı gündeme getirmişti. Bir diğer yöntem, arttırılamayan gümrük vergilerinin yerine lüks tüketim vergileri koymak olabilirdi.

Kambiyo rejiminde serbestinin maliyetini **Avcıoğlu**'ndan dinleyelim. *"Bir kambiyo kontrolünün yokluğundan, Türk Parası, borsada bir spekülasyon konusu olmaktadır. Türkiye'de İngiliz Lirasına çevrilen servetler, dışarıya akmaktadır. Sıkı bir kambiyo kontrolü ve bir Merkez Bankası ancak 1930 yılından sonra kurulabilecektir."* (s.369-vbs)

Avcıoğlu, Lozan'a bağladığı dış ticaret rejimi hakkında da şunları söylüyor; *"Bu yüzden sanayiin ciddi bir himayesi sağlanamadığı gibi, çoğu büyük şehirlerdeki varlıklıların tüketimine giden aşırı ithalat, ödeme dengesinde büyük açıklar yaratmaktadır. Cumhuriyet Türkiyesi, uzun yıllar döviz kaynaklarının önemli bir kısmını, Avrupa sanayiinin tüketim mallarına yatıracaktır. 1927 yılında tüketim malları, ithalatın yüzde 70'ine ulaşmaktadır."* (s.369-vbs) Böylece, üç bileşene indirgediğim liberalizmin iki belirleyenini, 1923-1930 arası döneme uygunluğu açısından ele almış oldum.

Levent Şahverdi Arşivi

'Devletçi Sanayileşme'

Üçüncü bileşeni yani özel sektöre ağırlık verilmesi meselesini, **Avcıoğlu**'nun aktardığı onlarca diğer olayı bir kenara bırakarak değerlendireceğim. Sadece, sizin *'devletçi sanayileşme'* programına örnek olarak gösterdiğiniz icraatlar (sf.417) çerçevesinde ele alacağım. Bunlardan ilk ikisinin, *'devletçilikle'* hiç alakası olmadığı şüphe götürmez. *'Sınaileşme'* konusunda genel politikaya istisna oluşturdukları söylenebilir.

Bu iki istisna, 1925 Sanayii ve Maadin Bankası'nın kurulması ve 1927 Sanayi Teşvik Kanunudur. *'Devletçi Sanayileşme'* adına, Sanayi ve Maadin Bankası'nın neler yaptığını şöyle anlatıyor **Avcıoğlu**; *"1925'te kurulan banka, Osmanlı Devleti'nden miras kalan devlet teşebbüslerini, özel şirketlere devredinceye kadar yönetmekle görevlidir. Banka tamamı kendine ait sınai teşebbüs kuramayacak, fakat özel teşebbüslerle iştirake gidebilecektir"*. (sf.379-vba) **Avcıoğlu**, bankanın özel kişilerle –zoraki ortaklık- politikasının kötü sonuçlarına örnekler verdikten sonra (sf.381) şu saptamayı yapıyor; *"...kasacı bankanın iştiraklerine parça parça vermek zorunda kaldığı 4 milyon 270 bin lira para, geniş ölçüde israf olmuştur"*. (vba)

Sizin (sf.417), *'bilinçli bir tercih'* ve *'olumlu bir durum'* olarak yansıttığınız, *'fabrikaların 1933'te Sümerbank'a devredilmesi'*yle ilgili de örnek veriyor **Avcıoğlu**; *"İmal ettiği iplikleri halıcılara satamayan fabrika* (Kayseri Bünyan), *Pazar ve işletme sermayesi sıkıntısına düşmüştür. İşletme sermayesi sıkıntısı üzerine, 1927'de 175 binlik sermaye 350 bin liraya çıkartılmış, ama yine hisse senetlerinin pek azı satılabilmiştir. Nihayet fabrika, 1934 yılında Sümerbank tarafından satın alınmıştır"*. (sf.380)

Sınaileşme kaygısının yoğun olmadığı bu dönemde, ikinci istisnayı *Sanayi Teşvik Kanunu* oluşturur. 1909 ve 1913 tarihlerinde çıkartılan iki yasanın devamı niteliğinde olan bu yasanın en dikkat çekici yönü sanayi diye elsanatlarını dahi teşvik etmesi ve 1930'lara kadar hiçbir sonuç vermemiş olmasıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

(Gülalp, 1987, sf.22-23) Kaldı ki yasanın devletçilikle zaten bir alakası yoktur ve kanun doğası gereği özel teşebbüsü teşvik eder.

Özetle andığımız iki icraat, *liberalizmin* 3.ayağı olarak tanımladığımız, *'özel teşebbüse öncelik verilmesi'*ni örnekler niteliktedir. Son olarak, size göre dönemin *'devletçi sınaileşme atılımlarının bir parçası'* olan İş Bankası hakkında **Avcıoğlu** şöyle diyor; *"Hayri İpar ile işbirliği halindeki nüfuzlu İş Bankası grubu, şeker ticaretini ele geçirdikten sonra, Atatürk Bulvarı üzerinde, bugünkü meclisin karşısında içinde iki güzel sekreter bulunan bir büro tutmuş, şeker ithalinden sağlanan büyük karları paylaşmışlardır. İthal işi dahi, şeker fabrikaları tarafından yürütülmüş... Üretimini kısan şeker fabrikaları ise zarar etmiştir..."* (sf.385-386, vba) *"İş Bankası'nın giriştiği cam sanayiinde de durum farklı olmamıştır"*. (s.386)

İnsanın aklına dört soru geliyor: Bu ne tür bir devletçiliktir? Bu ne tür bir sınaileşmeciliktir? İş Bankası grubunun nüfuzu, acaba **Atatürk**'ten mi kaynaklanmaktadır? Size göre Atatürk Devrimleri'nin yılmaz savunucuları arasında bulunan **Kılıç Ali** bu gruba dahil midir?

Özetle, üç bileşenle tanımladığım *liberalizm*, bu dönemin iktisat politikalarını nitelendirmek için kullanılabilecek en uygun terimdir. Kanımca bunda şaşınlacak hiçbir şey yoktur; çünkü dönemin hakim sınıfları, *tüccarlar* ve *eşraf*, doğası gereği *kompradordur*. Bu doğrultuda, 1929 buhranına kadar, değil *devletçi sınaileşme, sınaileşmek* adına bile fazlaca birşey yapılmamıştır. Japonya ile Türkiye arasındaki temel fark bu noktada aranmalıdır. Japon sınaileşmesi, planlı-sistematik bir süreç dahilinde yürütülmüşken, Türk sınaileşmesi içsel ve dışsal etkilerin uyarısı ile gerçekleşmiştir. Bu etkilerin ilki ve en önemlisi 1929 Bunalımı'dır.

Levent Şahverdi Arşivi

1929 Bunalımı, Devletçilik ve Sonrası

Bu bölümde sıralayacağım düşünceler Gülalp'in (1987) ifade edilen görüşlerin kaba bir özetidir. Latin Amerika ile kıyaslayarak anlatacağım süreç 1929 Bunalımı ile başlıyor.

İlk olarak: Bunalım, Türkiye'nin geleneksel ihraç ürünlerine duyulan talebin daralmasına yol açmış. Dolayısı ile tarım ürünlerinin fiyatları ülke içinde ve dışında önemli ölçüde düşmüştür. Bu açıdan, 1929 buhranı içeriye *'ihracata dönük egemen sınıfların bunalımı'* şeklinde yansımıştır.

İkinci olarak: Un, şeker ve dokuma gibi en temel tüketim maddelerini bile ithal eden Türkiye, bunalımın etkisiyle kendisini tehdit eder boyutta bir tehlikeyle karşılaşmıştır. İhracat 1929'da 155,2 milyon TL'den 1933'te 96,2 milyon TL'ye; aynı dönemde ithalat 256,3 milyon TL'den 74,7 milyon TL'ye düşmüştür. Dikkat edilirse ithalattaki daralma çok daha dikkat çekicidir ve bu nedenle, bir yerli sanayi kurulması hem bir *'zorunluluk'* hem de çok *'karlı'* bir iştir.

Bu noktada hem Latin Amerika hem de Türkiye'de bir *'ithal ikameci'* sınaileşme atılımı başlar. Fakat 1930'lara kadar tarım ürünleri ihraç edip bitmiş mamuller ithal eden Türkiye ve Latin Amerika arasında temel bir farklılık vardır. Latin Amerika, 1.Dünya Savaşı boyunca hiç ihracat sıkıntısı çekmemiş, buna karşın ithal edecek bitmiş mamul bulmakta zorlanmıştır. Uluslararası işbölümünde ortaya çıkan bu aksaklık nedeniyle, küçük boyutlu da olsa bir sanayileşme süreci yaşamıştır. Bu süreç, savaş sonrasında toplumsal yaşama hakim olabilecek kadar güçlü olmasa da, bir sanayi burjuvazisi yaratmıştır. Savaş bittiğinde Latin Amerika'da, geleneksel sınıfların ağır basan çıkarları doğrultusunda sanayileşme süreci durmuştur.

Fakat yukarıda Türkiye özelinde bahsettiğimiz Büyük Bunalım ile ortaya çıkan nedenlerden dolayı, *'ithal ikameci'* birikim süreci kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu doğrultuda, 1930'lu yıllarda, Latin Amerika ile Türkiye arasındaki temel fark, Latin

Levent Şahverdi Arşivi

Amerika'da *ithal ikameci* sınaileşmeyi sırtlayabilecek bir sanayi burjuvazisi varken, savaşta var olan sanayisini de yitiren Türkiye'de böyle bir sınıfın var olmamasıdır. Bu temel fark, Latin Amerika'ya özel girişime dayalı bir sınayileşme programını başarı ile uygulama şansı verirken, Türkiye'yi zorunlu olarak devletçiliğe sürüklemiştir.

*

Türkiye'de devletçilik dönemi, özel girişimin desteklendiği ve büyütülmeye çalışıldığı bir süreçtir. Devlet teşebbüsleri, özel kesimin bulunduğu alanlara hiç girmemiş, dahası *'sınaileşme programı'*, geleneksel hakim sınıfların çıkarlarının korunması esasına dayandırılmıştır. Bu bağlamda, yukarıda (sf.8) aktardığım buğday ve pamuk ürünlerinin ticaret hadleri arasındaki çelişki, sanırım hatırlanmaya değer bir noktadır.

Devletin *'teşvik'* ve *'desteğine'*, dış rekabetten korunan iç pazarın sunduğu cazip olanaklara rağmen, güçlü bir sınai burjuvazisi gelişemeyecektir. Yaratılan koşulların cazipliğine bir örnek olarak, 1935 yılında, 20 liraya satılabilecek çimentonun, 30 Liraya satılmasını, -ki en büyük müşteri, yüzde 70 ile devlettir- anabiliriz (Avcıoğlu, s.394-395). Dolayısı ile devletçilik yılları, geleneksel sınıfsal dokunun büyük oranda kendisini koruduğu ve hakimiyetin ihracata yönelik sınıfların elinde kaldığı bir dönem olmuştur.

Latin Amerika'da ise, 1945 yılına kadar süren dünya buhranı, sanayi burjuvazisini kelimenin tam anlamıyla ihya etmiş ve bu sınıf 1945'lere gelindiğinde en büyük ekonomik ve siyasal güç haline gelmiştir. Bu koşullarda, 1945'i takiben, Latin Amerika ülkeleri *'ithal ikameciliğe'* devam etmiş, Türkiye ise geleneksel ihracata dayalı sömürge ekonomisine dönmüştür. Sizin de milat aldığınız, 1945 yılı, -savaşın yarattığı karaborsa ortamında iyice semiren tüccarlar ve toprak sahipleri açısından- devletin ekonomiye müdahalesini gerektiren nedenleri ortadan kaldırmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

1950 Sonrası

Kore savaşıyla başlayıp, 1954 yılına kadar süren dönem, *'tüccar-eşraf ortaklığının'* altın yıllarıdır. Savaş nedeniyle genişleyen tarım ürünleri ihracatı, lüks tüketim ürünleri ithalatını finanse edecek dövizi sağlamış ve böylece **Menderes**'li yılların ilk dönemi *'refah'* içerisinde geçilmiştir.

1955 yılından başlatabileceğimiz ikinci **Menderes** dönemi tam bir hüsrandır. Kore Savaşı'nın sona ermesi ve savaş stoklarının kullanıma açılması, dünya pazarında, tarım ürünleri talebinin son derece daralmasına sebep olmuştur. Daralan ihracat, ithal edilen tüketim mallarının finanse edilememesine yol açınca, ortaya sürdürülemez nitelikte bir ödemeler dengesi sorunu çıkmıştır.

İşte tam burada, tarih ilginç oyunlarından birini oynar ve *'hain'*, *'liberal'* **Menderes** nasıl olursa olur, *'kalkınmacı'* **Atatürk**'ün 1930'lu yıllardaki icraatlarına çok benzer uygulamalar yapmaya başlar. Gümrük duvarları yükseltilir, korumacılık başlar, kamu harcamalarına hız verilir, tüketim malları ithalatı daraltılır ve Türkiye tarihinde ikinci kez *'ithal ikameci sınaileşme'* sürecine girer.

Fakat 1930'lu yıllarla, 1955'te başlayıp 1980'de sona eren süreç arasında temel bir farklılık vardır. Dış ticaretin durmasıyla birikimi aksayan ticaret burjuvazisi, işin mal alıp satmakla sürdürülemeyeceğine aklı yatınca, biriktirdiği muazzam sermayeyi *'sanayi yatırımlarına'* kaydırmaya başlar. Böylece, dış rekabetten korunan iç pazar, gerek yerli ticaret burjuvazisinin, gerekse -1930'lu yılların aksine- genişleme sürecinde bulunan metropol sermayesinin, karlı sınai yatırımları yapacağı bir alan oluşturur. Bu sefer, *'ithal ikameci'* süreç özel kesimler öncülüğünde yürütülecek ve devlet ikincil bir rol oynayacaktır.

•

Levent Şahverdi Arşivi

1955'te başlayan süreç ile ilgili olarak başka iki nokta önem taşıyor. Birincisi; *'ithal ikameci'* sınayileşme, iç pazara yönelik üretim yaptığından mümkün olduğunca geniş bir iç talep ihtiyacı duyar. Bu açıdan, iç talebi genişletmek amacı taşıyan popülist uygulamalar yapılır. Örneğin, güçlü sendikaların varlığına göz yummak, yerli kapitalistlerin zararına olmadığı gibi sistemin sürdürülebilirliği açısından gereklidir. Olaya böyle bakınca, Türkiye'de 1960'ta başlayıp 1980'e kadar süren, Latin Amerika'da ise 60'ların sonu ve 70'lerin başına kadar devam eden populist rejimlerin varlığına pek şaşırmamak gerekir.

İkincisi, *ithal ikameci* sanayileşme aşırı değerli para birimi ile desteklenmek zorundadır. Bu yapılarak, ihracatın baltalanması pahasına, sanayicinin ithal edeceği ara mamüller ile yatırım mallarını mümkün olduğunca ucuza mal etmesi amaçlanır. Bu yüzden *ithal ikamecilik* iç pazar ile kısıtlanır, daha fazla genişlemesi mümkün olmayan iç talep, giderek artan üretim karşısında yetersiz kalmaya başlar. Kriz baş gösterir. Krizi besleyen bir diğer faktör ise aynı sebeple ortaya çıkan döviz darboğazıdır. Bu nedenlerle, *'ithal ikameci'* sanayileşme sonsuza dek sürdürülemez.

Krizleri aşmanın tek yolu ekonomiyi ihracata yöneltmektir. Bu sayede, sanayici eğer yeterince rekabetçi ise, kendi ithalatı için gerekli olan dövizi kendisi elde edecek ve dış pazarın sınırsız talebinden yararlanacaktır. Fakat rekabet gücünü arttırmak için bilinen tek yöntem işgücü ve hammadde fiyatlarını mümkün olduğunca baskılamaktır ki, iktidarda bulunan popülist hükümetlerin böyle önlemleri alması kolay değildir. Bu yüzden generaller göreve çağrılır ve otoriter rejimler başlar.

Latin Amerika'da oldukça ağırlaşan kriz, halkı *'generallerin gazabıyla'* erken tanıştırırken, Türkiye'de, gurbetçi dövizleri sayesinde, sistem sürdürülebilir niteliğini uzatmıştır. Bu anlamda, 1971 darbesi *'zamansız'* bir darbedir. 70'lerin sonunda, kriz iyice ağırlaştığında, **Kenan Paşa** göreve çağrılır ve ünlü 24 Ocak kararlarıyla Türkiye yönünü *'ihracata'* çevirir.

Levent Şahverdi Arşivi

Darbelerde, burada anılmayan çeşitli siyasal, toplumsal faktörler ve tabii ki emperyalizm rol oynamış olsa dahi, ana nedeni *'birikim sürecinin iç dinamiklerinde'* aramak gerekir. Ne diyordu **Mahir Çayan**; *"Emperyalizm içsel bir olgudur!"*

Kemalizmin Anti-Emperyalistliği

Anti-emperyalizmin ne olduğunu, kitabınızda açıkça belirtmediğiniz için, Kemalizm hakkında anlattıklarınızdan hareketle, sizin adınıza anti-emperyalizmin bileşenlerini tanımlamak istiyorum. Hata yaparsam mazur görünüz lütfen.

Size göre; a)-Anti-emperyalist olmanın ve buna bağlı olarak uluslararası dayanışmanın temeli, emperyalizmi kendi ülkesinde yenmektir. (sf.410) b)-Anti-emperyalist bir sistem, sanayileşmeci olmalıdır. c)-Tekelci eğilimi olmayan, ulusal nitelikte özel girişimcilik desteklenmeli; fakat sınaileşme asıl olarak devlet tarafından yürütülmelidir. (sf.411-412) d)-Yüksek bir anti-emperyalist bilince sahip olunmalıdır.

Bu tanımın eksik ya da yanlış olduğu öne sürülebilir. Fakat tanımın doğruluğunu veri alsak dahi Kemalizm anti-emperyalist değildir.

'A' şıkkı hakkında ekleyecek bir şeyim yok onun için 'b' ve 'c' den başlayacağım. Öncelikle, yukarıda etraflıca ele aldığım üzere, 1930 sonrası Türkiye'nin *'sanayileşmeciliği'* de, *'devletçiliği'* de ideolojik bir tercihe değil koşulların zorlamasına dayanır. Koşullar ortadan kalktığında *'devletçilik'* de *'sanayileşmecilik'* de bir kenara bırakılmıştır.

Kaldı ki, sizin de belirttiğiniz üzere, sınaileşmeye önem vermek, antiemperyalist bir yaklaşımın varlığına, tek başına karıt kabul edilemez. Sınaileşmecilik, tek başına bir sistemi *'ulusal'* yapabilir ama *'anti-emperyalist'* yapamaz. Aksi takdirde bütün emperyalist devletlerin aslında emperyalist olmadığına hükmetmemiz gerekirdi.

Anti-emperyalizmin varlığından bahsedebilmek için, sınaileşmeceliğin, *'anti-tekelcilik'* ile birleştirilmesi gerekir. Fakat

Levent Şahverdi Arşivi

Kemalizmin anti-tekelciliği sadece 414. sayfada aktardığınız sözlerle sınırlıdır.

Tekelciliği, ulusal çıkarları gözönüne alarak eleştirmekte ve *'ulusal çıkarlar'* söz konusu olduğunda, devletçiliğin tercih edileceğinden bahsetmektesiniz. Ne var ki, ne bu sözlerde ne de başka bir yerde, tekelciliği uluslararası bir bakış açısıyla ele almıyorsunuz. Finans kapital ile emperyalizm arasında doğrudan bağlantı kuran ve tekelciliği bu açıdan mahkum eden tek bir söz söylemiyorsunuz.

Stanley Fisher dahil bütün liberal iktisatçılar, tekelleri toplumsal faydanın maksimize edilememesi açısından eleştirir. Anti-emperyalizmin kıstası, ulusal fayda değil uluslararası fayda olsa gerektir. Kaldı ki tekelciliği ulusal bakış açısıyla ele alan **Atatürk**'ün sözleri, her zamanki gibi havada kalmaktadır.

*

Atatürk'ün parası ve nüfuzunun güçlenmesiyle güçlenen İş Bankası, bugün 15 milyar dolar civarındaki bilançosu ile Türkiye'nin en büyük holdinglerinden biridir. **Vehbi Koç** ise 1917 yılında bakkallıkla başladığı serüvenini, **Atatürk** döneminde inşaat malzemesi işi ve yabancı firmaların temsilciliği ile sürdürmüş ve o dönemde hatırı sayılır servetler elde etmiştir. Yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da karlı yatırımlar peşinde koşan bu iki holding ne kadar anti-emperyalist ise **Atatürk** de o kadar anti-emperyalisttir!

Korkarım siz, İş Bankası ve Koç Holding tecrübelerinden **Atatürk**'ü sorumlu tutmayacaksınız. Her zamanki gibi idealist kategoriler kullandığınızdan, *'tekelci eğilimleri olmayan girişimcilerden'* ya da *'ulusal girişimcilerden'* rahatlıkla bahsedebiliyorsunuz. Bu sayede, **Atatürk**'ün İş Bankası ve Koç'un tekelci eğilimleri farkedilememiş oluyor ve **Atatürk**'ü aklamak olanağı doğuyor.

'Girişimci' sözcüğünün muğlâklığından kurtularak kapitalist sözcüğünü tercih edersek ve **Marx**'ın Kapital'de *'kapita-*

Levent Şahverdi Arşivi

list' sözcüğünü *'kişileşmiş sermaye'* olarak tanımladığını hatırlarsak; bu tür kategoriler kullanmanın absürtlüğü daha iyi anlaşılacaktır. Sermayenin taşıdığı tek eğilim, üretim ve dolaşım aşamalarında kendi kendisini mümkün olduğunca büyütmektir.

Sermaye; büyüyebilmek için korumacı politikalara ihtiyaç duyduğunda *'ulusal'*, yeterince gelişip dış pazarlara açılma gücüne geldiğinde ise *'küreselleşmeci'* olur. O ya da bu politikayı savunması, onun özünde bulunan bir nitelikle değil, gücüyle belirlenen stratejik hedefleriyle ilintilidir. Özetle, *'tekelci eğilim taşımayan'* sermayeden hiçbir koşulda bahsedilemeyeceği gibi ulusal bir sermayeden ancak belirli koşullar altında bahsedilebilir. Örneğin 60'lı yılların *'ulusal'* sermayesi Koç Holding, bugün *'küreselleşmeci'* bir gruptur.

'D' şıkkı, yani Kemalizmin anti-emperyalist bilinci konusunda, sizi **Atatürk**'ün yüksek bir bilince sahip olduğuna inandıran çeşitli sözler alıntılıyorsunuz. Bunlar arasında, **Lenin**'e yazdığı mektupta vurguladığı üzere *"Batılı emperyalist ve kapitalist devletlere karşı olmak"*, *"ulusların kendi kaderini tayin hakkına saygı duymak"* (s.98) ya da başka bir yerde söylediği *"sömürülen ulusların uyanışını şimdiden görmek"* en önemlileridir sanıyorum.

Bu sözlerin, hangi konjonktürde ve neden söylendiğine dair tartışmaları bir kenara bırakıp, **Avcıoğlu**'nun **Falih Rıfkı**'dan alıntıladığı bir olayı aktarmak istiyorum. (sf.372) **Avcıoğlu** şöyle söylüyor; *"Atatürk, önce Osmanlı Bankası ile ortaklık kurarak bu bankaya az çok kontrol altına almak istemiştir. Osmanlı Bankası'nın olumsuz tutumu üzerinedir ki, bir milli banka kurmanın zorunluluğuna kanaat getirmiştir"*. Daha sonra **Falih Rıfkı**'dan alıntılıyor; *"Osmanlı Bankası'na, acaba sizdeki yüzbin liranızla bankanıza ortak olamaz mıyız?' diye soruncu, Türklerin bu işlerle uğraşması yersiz olduğu gibi bir cevap alıyor. Bunun üzerine Mustafa Kemal, yüzbin lirayı hemen bankadan çeker, çuval içinde Kasaboğlu çarşısında bir dükkana koyar ve önüne bir de nöbetçi diker. Şimdi sermayeleri yüz milyonları aşan resmi ve hususi bankaların temeli budur."*

Levent Şahverdi Arşivi

Sanırım, emperyalizmin, yüz bin liralık truva atıyla içerden fethedilebileceği yanılgısına düşme şerefine nail olmuş, dünyanın ilk ve tek *'anti-emperyalisti', '3.dünya devrimcisi'* **Atatürk**'tür. Üstüne üstlük, emperyalist şirketler bu numarayı yutmayıp, bir de kendisini azarlayınca, büyük bir hayal kırıklığına uğramış, öfkesinden, elinde çuvallarca para yollara düşmüştür. Kusura bakmazsanız, **Atatürk** antiemperyalist bilince sahip bir 3.dünya devrimcisi değil, olsa olsa *'naif'* bir milliyetçidir. Bütün şaşaalı sözlerine rağmen...

Kürt Sorunu

Bu hassas konuyla ilgili çok uzun yazmayacağım. Hassas dedim, çünkü bütün Türkiye'de hep beraber ağır bir *'cinnet krizi'* geçiriyoruz. Sanırım, siz de bu *'cinnet krizinden'* fazlasıyla etkilenmişsiniz. O yüzden mümkün olduğunca kısa tutmaya çalışacağım.

TEZ: Kürtler önce İngiliz emperyalizminin *uşağı* olmuştu, şimdi de Amerikalılara *uşaklık* ediyorlar. Üstelik zırt pırt ayaklanıp kendilerine bahşedilecek demokratik hakların da sürüncemede kalmasına neden oluyorlar. Özerklik düşünülemez, üniter devlet bölünemez; bunlar emperyalizmin böl-parçala-yönet politikalarıdır.

ANTİ-TEZ: Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Kürtlerin varlığı inkar edilmiştir, düzenli bir asimilasyon programı uygulanmaktadır, ayrılık ve bağımsızlık istiyoruz. Savaşacağız.

Özet: Bir yumurta-Tavuk Hikayesi

BİLANÇO: *'Şehitler Ölmez!'* nidalarına rağmen, her iki taraftan on binlerce ölü ve yaralı, üstelik de psikolojisi bozuk bir nesil! (Aman Atatürkçüler duymasın, yoksa ne *'emperyalizm ajanlığını'* bırakırlar ne de *'Kürtçülüğümü'*!)

NOT: Dikkat edilirse; *"Türkler kurt-kurt etti, Kürt ondan çıktı.*

Levent Şahverdi Arşivi

Bunların dilinde bile meymenet yok, 16 ayrı lehçeleri var. Newroz yoktur, Orta Asya'dan beri kutlanmakta olan Nevruz vardır!" deyip, meclis bahçesinde lastik yakarak, üzerinden atlayanları muhatap bile almadım. Onlara, Tanrı *'akıl ve fikir'* versin. Bu adamlarla aynı yurdu paylaşmak zorunda olan herkese *'sabır'* diliyorum!

YORUM: *'Anti-tezcilere'* söylenecek tek bir şey var; Savaş, tecrübelerle sabit olduğu üzere hiçbir olumlu sonuç doğurmaz. Doğurmadığı gibi, halkların düşmanlığını körükler. Uluslararası dengeler üzerinde ipcanbazlığı yaparak ve uyuşturucu kaçırarak, bağımsız bir devlet değil, olsa olsa Türkiye'den beter bir *'muz cumhuriyeti'* yaratılabilir.

'Tezcilere' hatırlatılır; *"... Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da (Kürtler) beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendilerine sorun yaratmaları daima mümkündür".* (Atatürk'ten alıntı, kitabımızda 427.sayfası-vbs) Yani **Mustafa Kemal**'in de farkında olduğu üzere, Kürtlerin sorun çıkarmalarının tek kaynağı emperyalizm değildir. Yok sayıldıkları anda sorun çıkarmaları muhtemeldir ve çıkarmışlardır da.

Atatürk 1923 yılından sonra *'Türkiye'nin halkı'* tabirini asla kullanmamış -sizin, hakim unsurun ulusa adını vermesini son derece doğal bularak, meşrulaştırmaya çalıştığınız üzere- *'Türk halkı'* terimini kullanmıştır. **Atatürk**'ün *Nutku*'nda Şeyh Sait isyanını anlatan kısa bölümde bir tek sefer bile Kürt sözcüğü geçmez.[8] **Atatürk**'ün bu *'nesnel'!* yaklaşımı üzerine, hiçbir tarihçinin çıkıp da *'nesnellik dışı'* yorumlar yapması beklenemezdi elbette.

Kısaca, **Atatürk** ve Kemalistler *'Kürtlerin bundan sorun çıkaracağını'* bile bile adamları yok saymış, sonra da bütün suçu emperyalist ülkelerin üzerine atmıştır. Dahası, bir asimilasyon programının daha o tarihlerde var olduğunu, ispat etmek için derinlemesine analizler yapmaya pek gerek yok sanıyorum.

Uğur Mumcu'nun, *'Kürt Dosyası'*nda anlatılan ve *'Dersim*

Levent Şahverdi Arşivi

sorununu çözmek' üzere ortaya atılan fikirleri bir incelemek yeter. Açıkça *'asimilasyon'* sözcüklerini kullanan, Diyarbakır 1.Umumi Müfettişi **Abidin Özmen**'in görüşleri, **Atatürk** tarafından *'nesnel'* bulunmuş olsa gerek ki, **Özmen** gibi bir adam, 1935 yılında bölgenin en üst yöneticiliğine atanabilsin![9]

Sizin kusuruma bakmazsanız, tam bir *'misyoner jargonuyla'* anlattığınız, *'ilkel'* Dersim'e *'medeniyet'* götürülmesi sürecinin bir de bu yüzü var galiba. Bu arada, *'ilkel'* Dersim'in *'çağdaşlaştırılması'* için, isminin Tunceli olarak değiştirilmesine neden ihtiyaç duyulmuştur, bir türlü anlayamadım!

*

Son olarak, şu *'özerklik'* meselesi ile ilgili bir iki söz söyleyip konuyu ve yazıyı noktalayacağım. 428. Sayfada belirttiğiniz üzere, Kemalizm *'ulusal birliğe'* büyük önem verir ve *'vatandaşlar'* arasında hiçbir etnik ayrıcalığa izin vermez. (Şu *'vatandaş'* sözcüğü bile, bakış açılarımız arasındaki farklılığı fazlasıyla yansıtıyor, ben *'yurttaş'* sözcüğünü tercih ederdim.)

Sizin yerinize devam edeyim; dahası Kemalizm, yukarıda anlatılan asimilasyon politikası çerçevesinde, yurttaşların, mümkün olduğunca *'tek tip'* ve *'damarlarında asil kan taşıyan Türklerden'* oluşmasını tercih eder. Hal böyle olunca özerklik bile mümkün değildir. Tam da bu yüzden, **Ahmet Emin Yalman**'a söylenmiş olan, *'Türkler ile Kürtlerin çok kaynaşmış'* olmasından dolayı özerklik verilemeyeceğini anlatan sözler, tam bir laf-ı güzaftır.

SON NOT: Bir yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için, eklemeliyim ki, yukarıda özetlemeye çalıştığım resmi politikanın yürütücüleri ve savunucuları kadar, ayrılık safsatası ile on binlerce masum insanın ölümüne neden olan, üstelik de yakalanınca süt dökmüş kediye dönen adam ve şürekasına da antipatim var.

Bence, kan dökülmeden yürütülecek bir toplumsal muhalefet hareketi, böylesine bir düşmanlık ortamı yaratmaz,

Levent Şahverdi Arşivi

Türk tarafından da geniş destek bulabilirdi. Bir tartışma ortamı yaratılıp, karşılıklı diyaloga dayanan bir çözüm üretilebilirdi. Bu çözümün ne olacağını ben bilemem. *'Özerklik'* dahil, herhangi bir yaklaşıma mutlak destek vermiyorum. Çünkü böylesine önemli bir konuda atıp tutacak kadar yetkin görmüyorum kendimi.

Fakat size söyleyecek son bir sözüm var; APO'nun ABD tarafından Türkiye'ye teslim edildiği gerçeğine dahi gözlerinizi kapatarak, olayı basit bir *'Amerikan oyununa'* indirgemeye devam edip, üstelik de yukarıda anlattığım gerçekleri inkar etmekte ısrar ederseniz, ilerde tekrar alevlenebilecek bir savaştan siz de sorumlu olursunuz. En azından benim gözümde öyle olur. Bunun sizin için hiçbir önemi olmasa bile.

SON SÖZ: Katı olan her şey buharlaşıyor.

Değerli vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ediyor, sevgiler saygılar sunuyorum. Umarım tarzımı mazur göreceksiniz.

Levent Şahverdi Arşivi

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYALİST-KEMALİST TARTIŞMASI -2 (YANIT)

Levent Şahverdi Arşivi

Eleştirinin Önemi

Eleştiriye her zaman değer verdim. Toplumsal olaylara ve tarihe ilgi duymaya başladığım andan beri, öğrendiğim ve öğrenmekte olduğum her şeyi akıl süzgecinden geçirerek doğru bulduklarımı uygulamaya çalıştım. İleri sürdüğüm düşünceleri yaşama geçirmek için her zaman örgütlü bir savaşım içinde oldum.

Eleştirinin (ve özeleştirinin) yararlarını, örgütlü mücadele içinde somut olarak görüp kavradım. Abartılmayan ve hafife alınmayan eleştiri-özeleştiri ilişkisinin, gerek kişisel davranışları ve gerekse insanlar arasındaki ilişkileri sağlıklı kılmanın en sağlam yolu olduğunu yaşayarak öğrendim.

Eleştirinin doğru ya da yanlış olması, haklı ya da haksız olması fazla önem taşımıyor. Doğru yapılan eleştiri, eleştirilen kişiyi yanlışını düzeltmeye yönlendirir. Eleştiri yanlış yapılmış ise, verilecek doğru yanıtla eleştirenin doğruyu görmesi sağlanır. İki yönlü bu ilişki, insanların kendilerini geliştirip yenileşmesini sağlar.

Amaç, gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamak, yararlanılabilir sonuçlar elde etmek ve insanlar arasında düzeyli bir iletişim kurabilmekse, eleştiri her zaman gereklidir ve yararı yüksektir.

Sevgili Evren, gönderdiğin eleştiri yazısının benim için önemli olmasının dayanağı bu düşüncelerimdir.

Yaptığın eleştirinin genelden ayrı olarak benim için özel bir önemi var. Eleştirini önemli kılan; okumanın son derece azaldığı, toplumsal sorunlardan uzak ve bilgiden yoksun üniversite gençliğinin içinden bu düzeyde bir eleştirinin çıkmasıdır. Üniversitelerin, senin okuduğun Boğaziçi Üniversitesi dahil en iyilerinin bile, bilimi değil teknolojiyi öğrettiği (o da ne kadarsa) bir ortamda; senin, *"Yeni Dünya Düzeni, Kemalizm ve Türkiye"* gibi bir kitabı okuyup eleştiri yollaman, umut verici bir durum olarak değerlendiriyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Kitap hakkında pek çok övücü tepki almıştım ama görüşlerimin yanlışlığı ya da eksikliğini irdeleyen bir eleştiri almamıştım. Kitap bilinmeyen ya da okunmayan bir kitap değildi ve kitabı en azından benim tanıdığım sosyalistlerin okuduğunu biliyordum. Ancak, senin dışında hiçbirinden eleştiri almadım.

Yöntem

Eleştirin için, *'maddelenerek sıralanmış sorulardan oluşmuyor, bütünlüklü bir metin halinde düzenlendi'* diyorsun. Öncelikle şunu belirtmek isterim, seçtiğin yöntem eleştirisi yapılan konuyu iyi incelemiş ve kavramış insanların göze alacağı bir tutumdur. Bu iddialı yöntemi seçmen kendine olan güvenin bir göstergesidir. Tutumun olumludur ve her zaman böyle olmalısın. Başarılı olup olmamak bence ikincildir.

Seçtiğin yöntem, ileri sürdüğün görüşlere güven kazandıracak yani vardığın sonucun içini dolduracak bir çabayı da gerekli kılar. Eleştirisi yapılacak konu, tam olarak kavranmalı ve derinlemesine incelenmiş olmalıdır. Bu yapılmadığında yapılan eleştiri yüzeysel kalır, sonuç çıkarmada zorluk yaratır; yararlanılabilirliğini güçleştirir.

Eleştirilerin tüm olarak ele alındığında, kitabı seçtiğin yönteme uygun düşecek düzeyde incelememiş, bağlı olarak da tam olarak kavrayamamış olduğun ortaya çıkıyor. Kitabın tümünü okuduğunu yazıyorsun ancak yanıtları kitabın içinde bulunan kimi konuları, yanıtı yokmuş gibi eleştiriyorsun. Genel yaklaşımda öyle sorular soruyorsun ki, bu sorulara yanıt vermem için kitabın bölümlerini adeta yeniden yazıp sana göndermem gerekiyor.

'Maddelenerek sıralanmış sorulardan oluşmuyor' diyerek yaptığın eleştirilerin büyük çoğunluğu Kemalizme yönelik *'maddelenmiş sorulardan oluşuyor'*. Kitabın, 20.yüzyılın tümünü kapsayan niteliğine karşın, yalnızca Kemalizm bölümlerine ilgi göstermen, seçtiğin eleştiri yöntemine uygun düşmüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Örneğin, Kemalizmin dünyadaki ulusal bağımsızlık hareketlerine yaptığı evrensel etkiye değinmiyorsun; örnekleri verilmesine karşın uluslararası boyutunu görmüyorsun.

Kitabı sanki, içeriği olan 20.yüzyılı ve bugünü anlamak için değil, yalnızca Kemalizmi eleştirmek için okumuşsun. Ben eleştirilerinden böyle bir izlenim edindim. Bence, sömürgecilik, emperyalizm, Rus Devrimi ve Sovyetler'in çöküşü, ulusal bağımsızlık savaşları, iki büyük dünya savaşı, küreselleşme... kavranmadan Kemalizm kavranamaz ya da bir başka değişle Kemalizm kavranmadan bunların kavranması eksik kalır.

Söylediklerimi, kişisel ya da ulusal duyarlılıklarla söylenmiş öznel yargılar olarak alma lütfen. Kemalizmin evrenselliği konusundaki yargının, kitabı daha dikkatli incelersen, somut belge ve verilerle ortaya konmuş olduğunu göreceksin. Çünkü, yukarda saydığım konuların tümünü, kitapta üstelik uzun bölümler halinde yazdım.

*

Eleştirine başlarken; *'aslında fazla bir şey bilmediğini peşinen kabullenen fakat yaşadığı dünyanın ve toplumun sorunlarına duyarsız kalamayan bir genç olarak yazıyorum'* diyorsun. Bence gereğinden fazla alçak gönüllülük gösteriyorsun ve bu doğru değil. Eleştirin okunduğu zaman, senin *'fazla bir şey bilmeyen'* değil, özellikle yaşıtlarına göre, *'birçok şey bilen'* biri olduğun hemen göze çarpıyor.

Yanıtlarımı, senin takıldığın ve açılmasını istediğin konular üzerinde yoğunlaştıracağım. Bunu yaparken, konuları tek tek ele alacağım. Genel yaklaşımlarla yararlı sonuçlara ulaşamayacağımız görülüyor. Nedenini yukarıda belirttim. Ayrıca bildiğin gibi, eleştirinin somut ve açık olması, herkesin kabul ettiği temel kuraldır. Bu yöntemle, en azından bu aşamada kimi konuları (özellikle Atatürk'le ilgili olanları) açığa çıkarmaya çalışacağım.

Levent Şahverdi Arşivi

Nesnellik Konusu

Nesnellikle ilgili olarak yaptığın eleştirin özet olarak şöyle; *"**Atatürk**'ün nesnellikle ilgisi yoktur. Kendi düşüncelerini özgür ortamlarda tartışmaya açmamış ve zor yöntemleriyle kendisi gibi düşünmeyenleri ezmiştir. Kemalizm nesnel olmak bir yana, nesnel gerçekliği kasıtlı olarak çarpıtmıştır... Atatürk'ün ölümünden sonra geri dönüşün yaşanması Kemalizmin nesnellikten uzak olmasının bir kanıtıdır. Nesnel koşulları oluşmuş hiçbir devrim kolay kolay geri çevrilemez... Kemalizmi nesnel sayanlar* (doğal olarak ben), *sosyal bilimlere, sosyal-siyasal olgulara at gözlüğünden bakmakta ve 'tek doğru vardır, o da benimki!' tavrına düşmektedir... **Metin Aydoğan**, Türkiye'deki sosyalist hareketleri, nesnellikten uzak olarak nitelemekte ve onlar üzerinde baskı uygulamayı meşru görmektedir. Oysa, asgari müşterekte birleşenler birbirlerinin düşüncelerine saygı duymalıdırlar. **Aydoğan**'ın Kemalist hareket için 'çizdiği şablon', Kemalizmin gerçek niteliğine uymamaktadır... Gerek Kurtuluş Savaşı süresince ve gerekse iktidar döneminde tartışılacak konuları **Atatürk** saptamış ve bu konular ancak **Atatürk**'ün uygun gördüğü kişilerce tartışılmıştır. **Aydoğan**, nesnel olmayanın yasaklarına haddinin bulunduğunu ileri sürmektedir... **Atatürk** öldükten sonra bir 'geri dönüş' sürecinin yaşanmış olması doğru değildir. Çünkü, **Atatürk**'den sonra yaşananlar Kemalizme uygun gelişmelerdir... **Aydoğan**, **Atatürk**'e yönelik en ufak bir eleştiri bile yöneltmemektedir. Bu tutum, onu tabulaştırdığını göstermektedir..."* Eleştirinin ilk bölümünde özet olarak bunları söylüyorsun.

Eleştiri yazının yaklaşık üç sayfalık nesnellik bölümünden benim özetlediklerim bunlardır. Umarım doğru yanıtlarım, yazdıklarım işe yarar.

Levent Şahverdi Arşivi

Nesnel Olmak Ne Demektir

Öncelikle nesnellik ya da nesnel davranıştan ne anlaşılması gerektiğinin açıklanması gerekiyor.

Nesnellik dışımızda ve bizden bağımsız olarak var olandır. Doğa ötesinin (metafiziğin) tam karşıtı olarak, düşünen özneden bağımsız olarak var olmayı anlatır; bilinçten bağımsızdır. Nesnel tutum; kişisel duygu, düşünce ve beğenilerin karıştırılmadığı herhangi bir gözlemi ya da eylemi ifade eder. Nesnellik olaylara yaklaşım biçimidir. Hepimizin yapması gereken, çoğunlukla yapılamayan bir tutumdur.

Sanırım senin de bildiğin bu tanımlamayı şundan yazıyorum. Kimi şeyler vardır ki; okuruz, öğrendiğimizi sanırız ama alışkanlıklarımız nedeniyle uygulayamayız ya da yanlış uygularız. Örneğin, geçmiş dönemde bize kadın haklarını anlatan, üstelik kuram olarak iyi anlatan *'sosyalist'* bir propagandist vardı. *'Bilgiliydi'* ve iyi bir *'konuşmacıydı'*. Bir gün eşiyle kavga ettiğini ve kadını hırpaladığını öğrenmiştim. Bize kadın haklarını anlatan *'sosyalist'* koca eşitini dövmüştü. Kadın-erkek ilişkilerinde *'her alanda'* eşitliği üstelik ateşli olarak savunan birçok arkadaşımın kıskançlık bunalımları içinde kıvrandığını çok gördüm. Bunları, Türk toplumunda, kimi konularda bildiğini sanmakla uygulamak arasında çoğu kez aşılmaz duvarlar olduğunu anlatmak için yazdım.

Nesnellikle öznellik (gerçeklikle duygularımız) arasındaki *ince çizgi*, yalnızca politik mücadelede değil, kişisel yaşantımızın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Şirket yönetmekten ticaret yapmaya, spor karşılaşmalarından kişisel ilişkilere dek, her konuda başarı ya da başarısızlık; bu *ince çizginin* bizi götürdüğü yere bağlıdır.

Örneğin; savaşların ortadan kalkmasını, insanların eşit olmasını ya da herkesin özgür ve mutlu yaşamasını ister bu uğurda mücadele ederiz. Ancak, hedefe ulaşmak için; istek, bilinç ve mücadele yanı insan eylemi yetmez. İnsan eylemi-

Levent Şahverdi Arşivi

nin yanında, isteğe uygun düşen toplumsal yapının oluşmuş olması gerekir. Toplumların gelişiminde insan eylemi etkileyici (öznellik), toplumsal oluşum (nesnellik) belirleyicidir. Nesnellik, somut bir ereği ve süreci kapsar. Kişiye indirgenen başarı ya da başarısızlık, ileriye yönelik etkileri olsa da bu süreçle sınırlıdır.

Bunları ayrı dili konuşabilmek için yazıyorum. Ayrı dili konuşmazsak anlaşmamız ya da daha doğrusu birbirimize bilgi iletmemiz olanaklı olmaz.

Kitabın 167. sayfasında yer alan ve Sovyetler Birliği'nin çöküş nedenini irdeleyen bölüm, benim nesnellik anlayışımı ortaya koyan bir örnektir. Rusya'da sosyalizmin kurulamamış olmasını, nesnel koşulların oluşmamış olmasına bağlayan yorumuma katıldığını söylüyorsun. Ancak, hemen ardından beni nesnel olmamakla eleştiriyorsun.

Kemalizm Neden Nesneldir

Kemalizmin nesnellikle ilgisinin olmadığını, tam tersi gerçekleri çarpıtan bir öznellik içinde olduğunu ileri sürüyorsun ancak savını haklı çıkaracak herhangi bir kanıt ortaya koymuyorsun. Kanıt olarak ileri sürdüğün örnekler, nesnellik konusuyla ilişkisi bulunmayan ve nesnelliğin ölçütü olamayacak konular oluyor.

Kemalizmin nesnelliği ile ilgili *'Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye'*de yer alan söz, eylem ve belgeleri bir kenara bırakıyorum. Kemalizm neden nesneldir, bağlı olarak eleştirilerin neden yanlıştır kısaca ona değineyim.

Kurtuluş Savaşı 3,5 yıl sürmüş ve başarılmıştır. Önderi **Mustafa Kemal**'dir. Savaşın hazırlığı, örgütlenmesi, sürdürülmesi ve başarılması onun önderliği ile olmuştur. Bu açık gerçeğe sanırım itiraz etmeyeceksin. 1923–1938 arasındaki 15 yıllık devrimler döneminde yapılanlar ortadadır. Yapılan işleri yalnızca başlıklarıyla yazdım ve bu iki sayfa tuttu. 380 ve 381.sayfaları kuşkusuz okudun. Yeniden bakabilirsin. Bak-

Levent Şahverdi Arşivi

manı ve üzerinde düşünmeni öneririm.

Cumhuriyet'in ilk 15 yılı, sıradışı bir toplumsal dönüşüm sürecidir. Fransız yazar **Paul Gentizon** bu dönüşümü, tarihin gördüğü en hızlı ve köklü toplumsal dönüşüm olarak görür ve *Türk Devrimi*'nin, Fransız ve Rus Devrimleri'nden daha ilerde olduğunu söyler. Nesnel olmayan bir toplumsal eylem, böyle bir dönüşümü yaşama geçirebilir mi? Toplum yaşamında bu denli yaygın ve kalıcı yer tutabilir mi? Yapılan ve başarılan işler, nesnelliğin doğrudan kanıtı değil midir?

Kemalizmin nesnellikten uzak olduğunu göstermek için; *"kendi düşüncelerini özgür ortamlarda tartışmaya açmamış ve zor yöntemleriyle kendisi gibi düşünmeyenleri ezmiş olmasını"* gösteriyorsun. Bu yargın, **Atatürk**'ü ve çalışma biçimini incelemediğini gösteriyor. Gerçek, yazdıklarının tersidir. İyi bir dinleyici olmak **Atatürk**'ün öne çıkan özelliklerinden biridir. O, dinlemeyi bilgi edinmenin aracı haline getirmiştir. Ünlü *'sofrası'* bunun kanıtıdır.

Ayrıca, *'özgür ortamda düşüncesini tartışmaya açmamakla'* nesnelliğin ne gibi bir ilgisi olabilir Sevgili Evren? *'Özgür ortamda düşüncesini tartışmaya açmamak'* diye tanımladığın tutum, nesnelliği açıklayacak bir veri olabilir mi? Kaldı ki, **Mustafa Kemal**, düşüncelerini gerekli zaman ve ortamda en açık bir biçimde ortaya koymuş, tartışmaya açmış ve tartışmıştır. Yaşamının hemen tümü, görüş açıklamakla geçmiştir.

Onun, *'görüş açıklama ve tartışma'* tutumuna verilebilecek en iyi örnek, kurup yaşattığı *Büyük Millet Meclisi*'dir. *Kurtuluş Savaşı*'nı kurduğu meclisle yürütmüştür. Oysa, savaş bildiğin gibi otorite gerektirir; tartışma götürmez, emir ve kumanda ile yürütülür. Siyasi demokrasiyle değil silahla yapılan bir iştir. **Atatürk**'ün her eğilimden ve siyasetten insanı *Kurtuluş Savaşı*'na katmak için günler ve geceler boyu uğraştığı, mücadeleye katmak istediği kişileri ikna etmeye çalıştığı ve *'çok konuşup çok dinlediği'* herkesin bildiği bir gerçektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Şiddet Konusu

Şiddet sorununa gelince: **Mustafa Kemal**, Türk halkının tüm kesimlerini biraraya getirmeyi başarmış; yalnızca *Kurtuluş Savaşı*'na karşı çıkanlara, verilen mücadeleye zarar verenlere, işbirlikçilere ve ülkeye ihanet edenlere karşı tavır almıştır. Giriştiği iş oyun değil silahlı mücadeleydi; güçtün belirleyici olduğu bir eylemdi. Ulusal birliği sağlamak ve savaşımı tek merkezden yönetmek için gücü elinde bulundurmak zorundaydı. Ulusal birliği sağlamada gösterdiği başarı nedeniyle, iç savaşta insan yitiği, son derece az olmuştur.

Marksizmin, toplumsal olaylarda güç ve şiddetin önemini nasıl açıkladığını, *'zoru toplumsal dönüşümlerin ebesi'* olarak gördüğünü ve *'proleterya diktatörlüğü'*nü sosyalist yönetim için vazgeçilmez koşul saydığını; bir sosyalist olarak en iyi senin bilmen gerekir. *'Proleterya diktatörlüğü'*, **Marx** ve **Lenin**'e göre; işçi sınıfı için demokrasi, burjuvazi için diktatörlüktür. Güce ve şiddete, dayanmayan devrim nerede görülmüş.

Geri Dönüş Sorunu

Atatürk'ün ölümünden sonra geri dönüşün başlamasını, Kemalizmin nesnel olmadığını gösteren bir başka kanıt olarak ileri sürüyorsun. Bunu yukarıda açıklamıştım. Kişiyi ilgilendiren nesnellik, sürece ve kişinin niteliğine bağlıdır. Örneğin, sen içinde bulunduğun koşulları, olanaklarını ve sahip olduğun yeteneklerini doğru değerlendirip (nesnel davranıp) varsıllaşmış bir iş adamı olabilirsin. Senden sonraki kötü yönetim ve kurduğun şirketin iflası senin nesnel olmadığını göstermez. Bu durum, toplumsal olaylarda daha belirgindir.

Atatürk öldükten sonra geri dönüş başlamıştır. Devrimin kazanımları törpülenmiş, devlet güçsüzleşmiş, iktidar adım adım karşıtlarının eline geçmiştir. Bütün bunlara karşın, Cumhuriyet varlığını ve etkisini hala sürdürmektedir. Onlarca yıl anti-Kemalist uygulamalar yapılıyor ama Devrim'in gerçek-

Levent Şahverdi Arşivi

leştirdiği dönüşümler yok edilemiyor. Bütün gerici zorlamalara karşın, kadınlar kapanmıyor, şalvar giyilmiyor, Arapçaya geçilemiyor, Osmanlıca konuşulmuyor. Devrim halkın yaşamına yerleşmiş, emperyalizmin ve işbirlikçilerinin bütün girişimlerine karşın, toplumsal ilişkilerde geri dönüş başarılamıyor. Kemalist devrim olmasaydı, örneğin senin gibi Boğaziçi'nde ekonomi okuyan bir genç bugün, Fatih medresesinde Arapça harflerle fıkıh okuyor olabilirdi.

Benim olaylara *'at gözlüğüyle bakıyor olmam'* ya da *'tek doğru vardır o da benimki'* tavrında olduğum yönündeki eleştirilerini neye dayanarak yaptığını anlamam gerekiyor. Ben öyle değilim desem eleştirine yanıt vermiş olmam, seninle basit ve gereği olmayan bir *kendini savunma* tartışması yapmış olurum. Bu konuda vereceğim yanıt, herhalde kitabın kendisidir.

Sosyalist Harekete Bakış

'Sosyalist hareketi nesnellikten uzak görmem ve onlar üzerinde baskı uygulamaya meşru saymam' biçimindeki eleştirin, eleştiriden çok suçlama içeriyor. Sosyalizm gibi, eşitliği amaçlayan bir yönelişi, hele bu yöneliş bilimle bütünleşen bir kuram haline gelmişse, buna karşı çıkmaya, hele hele *'baskı uygulamayı meşru görmeye'*ne ad verilir bilmen gerekir. Yaşamı, faşizme karşı mücadeleyle geçmiş birine bunu söylemek, yerine oturmayan ağır bir suçlama oluyor.

Ben sosyalist kuramı değil, Türkiye'deki sosyalist parti ve grupların nesnellikten uzak olduğunu söylüyorum. Görüşümü, sözcükler arkasına gizlenerek değil açıkça yazdım ve anlattım. Türkiye'de sosyalistler, halkın içine girip onların sorunlarını ülkenin koşullarına uygun yöntemlerle çözmek yerine, düşüncelerinde yarattıkları bir dünyanın peşine düşmüş durumdalar. Bu nedenle eylemsizlik içindeler. Yalnızca yazıyor, tartışıyor ve sürekli bölünüyorlar. Yaşamın içinde değiller, halka ulaşamıyorlar. Nesnel olmadıkları için herhangi bir başarı elde edemiyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

İlk Sosyalist Parti olarak, 1910 yılında kurulan *Osmanlı Sosyalist Fırkası*'nı kabul edersek; aradan geçen yüzyıl içinde bugün *'sosyalist'* partiler, toplumda değil dönüşüm sağlamak, halkın küçük bir bölümünü bile etkileyememiştir. Oysa, sosyalist mücadele içinde yer alanlar; okuyan, araştıran, kültürel düzeyleri yüksek özverili insanlardır. Kişisel çıkar peşinde değildirler. Önemli bir bölümü; tutuklanmayı, işkenceyi ve hatta ölümü göze alacak kadar davalarına bağlıdır. Yüzyıl boyunca bıkmadan çalıştılar, mücadele ettiler ancak başarılı olamadılar. Bu sonuca, nesnellik açısından bir yanıt vermek zorunda değil miyiz?

Bugün, Türk halkından oy alma anlamında yüzde 1'lerin altında destek bulabilmelerini, onların öznel eksikliklerine yani kişisel beceriksizliklerine, yetersizliklerine bağlamak olanaklı mıdır? Anadolu'ya *tek başına* çıkan genç bir general, 3.5 yılda tarihin ilk anti-emperyalist savaşını kazanıp, toplumu 15 yılda temelinden değiştirirken, sosyalistler neden bu denli başarısız oldular? Bunları hiç düşünmüş müydün? Düşünürsen, bu işin altında kesin ve kaçınılmaz olarak; nesnel olamamanın, buna bağlı olarak, ülkesini tanımamanın ve halkın içinde kalıcı bir güç olamamanın yani örgütlenememenin yattığını göreceksin.

Sosyalistlere Baskı

Nesnel olmadıkları için *'sosyalist hareketler üzerinde baskı uygulanmasını istediğimi'* söylüyorsun ama söylemini ortaya çıkaracak bir kanıt göstermiyorsun. Bu kanıya nereden ve nasıl vardın bilmiyorum. Kendimi, kanıtı olmayan bu eleştiriyi hakeden en son kişilerden sayarım. 1968'den beri, *'sosyalist'* devinimlerin etkin olarak çalışma sürdürdüğü bir dönemin içinden geliyorum. Kendilerine sosyalist diyen kişi, küme ve partilerin ne olduğunu ya da ne olmadığını, daha da önemlisi sosyalizmin ne olduğunu biliyorum.

Sosyalistlerin (en yetersizi dahil) en azından ekonomi ve

Levent Şahverdi Arşivi

politika alanlarında, toplumun ortalama bilinç düzeyinin üzerinde olması gerekir. Ancak, kendisini sosyalist sayan ama yan aydın düzeyini aşamayan, bu nedenle halkın mücadelesine bilerek ya da bilmeyerek zarar veren çok sayıda *'sosyalist'* gördüm. Onlarla ideolojik ve örgütsel mücadele içinde oldum ancak kişisel ilişkilerimde her zaman saygı düzeyini korudum. Yaşantım, düşünceye sınır getirmeye çalışan baskıcı yöntemlere karşı savaşımla geçti. Bunları senin bilmemen olağan ancak *'sosyalistlere baskı uygulanmasını istediğimi'* söylersen, bu savı nereye dayandırdığını göstermek zorundasın. Bu yapılmadığında, eleştiri yukarıda belirttiğim gibi dayanaksız suçlama ve karalamadan başka bir şey olmaz.

Hakkımdaki kanıya, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet döneminde (1938'e dek), *'sosyalist'* partilerin çalışmasına izin verilmemesi ve üyelerinin tutuklanması neden olmuşsa bunun ne anlama geldiğini, kitabın *'Kemalizmin ulusal birlik anlayışını'* açıklarken dile getirmiştim. O dönemde, yalnızca *'sosyalistler'* değil, devrime uyum göstermeyen tüm örgütlü karşıtçılık engellenmiştir. Bu zorunluydu, çünkü çok dar bir kadroyla, çok güç koşullarda mücadele ediliyor, büyük bir devrim gerçekleştiriliyordu. Yönünü bulamamış halktan kopuk *'sosyalistler'*, savaşın suçunu taşıyan macera peşindeki İttihatçılar, işbirlikçi İtilafçılar ya da çeteciliği aşamayan **Çerkez Ethem**'le birlikte yürünebilir miydi? Her kafadan bir sesin çıktığı ittifaklar koalisyonuyla devrim yapıldığı nerede görülmüş?

İttifaklar arayışının karmaşasına izin verilmedi. Ancak, karşıtçı örgütlere bağlı insanlar, en azından öncü konumunda olanlar, tek tek kazanılmaya çalışıldı. Belirlenen ilkelere uyum gösterecek kişiler (örgütler değil kişiler) mücadeleye kabul edildi. *İttihatçılar, Çerkez Ethem, mollalar, sosyalistler, ayan ve eşraf;* bunların tümü önce kazanılmaya, olmazsa yansızlaştırılmaya çalışıldı.

Yokluk ve yoksulluk içinde; *kadrosuz, örgütsüz, parasız* ve *donanımsız* koşullar altında anti-emperyalist bir savaş vermek,

Levent Şahverdi Arşivi

tüm *kanır* ve *uygulama* yetkilerinin yani tüm iktidarın merkezi bir irade çevresinde toplanmasını gerekli kılar. Bu başarılmadan *devrimin* gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Örgütlü savaşım geleneği olmayan, *geri ve eğitimsiz bir toplumda* (1919), birbiriyle *didişme durumundaki siyasi kümelere izin vermek, devrimi* baştan yok etmek demekti. 1970'li yıllarda 40'ın üzerinde *'sosyalist'* parti ve küme vardı ve bunlar birbirleriyle öldürme dahil çalışıyorlardı, hatırlatırım.

Kemalizmin başarısı, ulusal birliği sağlama becerisinde yatmaktadır. 1919–1938 dönemi; *işbirlikçilere, gericilere, ayrılıkçılara* ve bilerek ya da bilmeyerek ulusal birliğe zarar veren unsurlara karşı *baskının*; halk için ise *özgürlüğe gidişin* geçerli olduğu bir dönemdir. Bu dönemde, ulusal mücadele için sağlanan gücün tümü, halk savaşının gelişmesine ayrılmıştır. Türk halkı ya da *'sosyalist'* devrimler gerçek baskının ne olduğunu, Kemalizmden geri dönüşün başladığı ve sürdüğü, İnönü'nün tek şefliğinde, Menderes döneminde ve 1971 muhtırasında ve özellikle 1980 darbesinde göreceklerdir.

Kitabı, hiçbir önyargının etkisinde kalmadan, hiçbir tabu tanımadan, eleştirel anlayış içinde yazdım. Düşünsel önceliklerimi ve kişisel yargılarımı bir kenara bıraktım. Yani nesnel olmaya çalıştım. Kemalizmi, yüceltmek, ona olmadığı nitelikler yüklemek, propaganda yapmak gibi bir niyetim olmadı. Kitabı yazdığım altı yıl süresince, araştırmalarımda sürekli sorgulayıcı oldum. Güvenilir kaynak aradım; yanlış bulmaya çalıştım. Geldiğim noktada şimdi şunu söyleyebiliyorum; Atatürk'ün toplumsal gelişim ve devrimci uygulamalar açısından sonuca etki yapacak bir yanlışını bulamadım. Bulan varsa öğrenmek isterim.

Levent Şahverdi Arşivi

Nazım Hikmet

Nazım Hikmet'ten bu bölümde söz ettiğin için, onun hakkında da kimi bilgiler vereyim. **Nazım Hikmet**'in şairliğine ve uğradığı haksızlıklara değinmeyeceğim. Bu konularda aynı kanıda olduğumuzu sanıyorum.

Nazım Hikmet, bu ülkede acı çekmiş büyük bir şair. Dünya onu böyle tanıyor. Ancak, **Nazım**'ın şairliği yanında bir de politikacı yanı var. Türkiye Komünist Partisi'nin etkin bir üyesi. 1938 yılında, **Atatürk**'ün hastalığının ilerlediği günlerde, **Fevzi Çakmak**'ın baskısıyla tutuklandı ve bir hukuk rezaletiyle 27 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Sosyalistlerin büyük bölümü, bu pis uygulamanın faturasını **Atatürk**'e kesmiştir. **Nazım Hikmet**'in tutuklanması için, *"30'lu yıllarda faşizme yönelen Kemalist diktatörlüğün en azılı saldırılarına maruz kaldı"* dediler ve bu olayı Kemalizme karşıtlığın aracı yaptılar.

Nazım Hikmet'in politik mücadelesi ve Kemalist yönetimin ona karşı tutumu pek bilinmez. Kurtuluş Savaşı'na katılmak için **Vala Nurettin** ile birlikte Ankara'ya geldiğinde kabul görmüş ve Bolu'ya öğretmen olarak atanmıştı. Kendi ülkesinde ulusal kurtuluş savaşı sürerken, öğretmenliği bırakıp *'sosyalist devrimi yerinde yaşamak için'* Rusya'ya gitti.

Yaptığı kuşkusuz yanlıştı. **Nazım Hikmet**'in, politik örgütlenme konusunda, bunun gibi tutarsız tutum ve davranışları vardır. Özellikle o dönemde, ülke gerçeklerinden kopuktur; hiçbir zaman iyi bir örgüt adamı olamamıştır. Disipline gelmeyen alışkanlıkları vardır. İyi bir örgüt adamı değildir ama iyi (hem de çok iyi) bir şairdir. Yüksek nitelikli bir sanat adamıdır.

Kadrosuzluk ve eğitimli adam eksikliğiyle kıvranan Cumhuriyet, 1923'ten sonra devrim ilkelerini kavrayamayarak muhalefet yapan tüm aydınlar gibi, **Nazım Hikmet**'i de kazanmaya çalıştı. İçişleri Bakanı **Şükrü Kaya**, onunla görüş-

Levent Şahverdi Arşivi

tü. Bir gün önce, Emniyet Genel Müdürü **Şükrü Sökmensüer; Şevket Süreyya** ve **Sadri Erten**'in de katıldığı toplantıda, **Nazım Hikmet**'i Cumhuriyet ilkeleri yönünde çalışması için ikna etmeğe çalıştılar. Ona; *"Savaş yaklaşıyor, hükümet tedirgin ve herşeye fazla hassas. Halkevinde çalışabilir örneğin tercüme yapabilirsin. Ne istersen, ne yazarsan yaz. Tercüme başına ikibin lira alırsın bu senin geçimini sağlar. Anadolu'yu dolaşır halkın durumunu görüp sorunlarını işlersin. Amacımız, seni bu toprağa bağlamaktır. Bu toprağa bağlanacağız, bu toprağın sorunlarına eğileceğiz"* dediler.[1]

Nazım, bunları kabul etti ancak, iki gün sonra İstanbul'a gitti ve eski yaşamını sürdürdü. Şimdiki devlet yöneticileri için hayal bile edilemeyen bu davranış, **Atatürk** döneminde Cumhuriyet'in güçlenmesine katkı koyacak birçok muhalif aydına uygulanmış ve devlet kadroları onlara açık tutulmuştu. Örneğin, 1928'de İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atanan **Şevket Süreyya Aydemir**, Komünist Parti üyeliğinden hüküm giymişti. Afyon Cezaevi'nden Ankara'ya gönderdiği eğitimle ilgili raporları olumlu bulunarak, afla çıktığında bu göreve atanmıştı.

Şevket Süreyya'nın Tanıklığı

Moskova'da **Nazım Hikmet**'le aynı okulda okuyan **Şevket Süreyya**, onun için şunları yazıyor: *"Nazım'ın durumunu uzaktan tehlikeli görüyordum. Nazım iki şeyden anlamaz. Biri paradan anlamaz, ikincisi arkadaştan anlamaz. İstanbul'da bir takım fuzuli, Babıali'yi doldurup sanimi olmayan insanlarla haşır neşir. Halbuki fena günlere gidiyoruz. (1937) Nazım'ın tevkifi söz konusu. Atatürk hasta. Fevzi Çakmak Nazım'a kancayı takmış. Oysa, Nazım çok temiz bir insan, her söylenene inanıyor. İstanbul'da Zekeriya Sertel ve Vala Nurettin'in evlerinde görüşüyor, durumları anlatıyordum. Ancak, Nazım hala gerçeklerin dışındaydı. Büyük şair ama gökte uçan bir şair. Türkiye hakkında herhangi bir bilgisi yok; rakamlardan anlamaz, memleketin gerçek koşullarını tanımaz. Ancak, büyük bir şair. Çankaya'daki evimde yemek verdim Sadri Ertem, İsmail Hüsrev ve Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sekmensüer yemeğe katıl-*

Levent Şahverdi Arşivi

dular. Nazım şiirler okudu. İspanya İç Savaşı'nı ve güncel olayları konuştuk. Nazım, Emniyet Genel Müdürü'nü hiç böyle tasavvur etmiyordu, çok büyük bir kaynaşma oldu. O gece Türkiye, Türkiye sorunları ve Nazım'ın problemleri açık olarak ortaya kondu. Nazım'a, İstanbul'da kalma Ankara'ya gel dedim. Bu ülkeyi yöneten insanlarla seni tanıştıracağız. Nazım Hikmet bunları kabul etti, bunu böyle yapalım dedi. Ertesi gün, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'da Nazımla görüştü. Ancak, Nazım İstanbul'a gitti ve bilinen olaylar oldu".[2]

Bu uzun alıntıyı buraya almamın nedeni, aydın eksikliği yaşayan Cumhuriyet yönetiminin **Atatürk** döneminde; karşıtçılara yönelik tutumunu anlatabilmektir.

Kemalist yönetim, kendi dışında oluşan siyasi gruplar içinde yer alan insanları, uygulamakta olan stratejiye uymak koşuluyla devrime katmaya çalıştı. Bu tutum, gruplar arasında bir bağlaşma (ittifak) anlaşması değildi. Değişik kesim ve siyasetten birçok insan, tek tek devrime kazanmaya çalışıldı. Ulusal birliğin sağlanması ve devrimi başarıya götürecek yetkenin (otorite) sağlanmasında bundan başka bir yol yoktu.

Senin söylediğin gibi, *'Atatürk kendisi gibi düşünmeyenleri ezmemiştir'* (Bu konuda An İnan'ın *'Tarihe Tanıklık Edenler'* kitabını okuyabilirsin). Şimdi, bir komünistle görüşüp onu kazanmaya çalışan bir Emniyet Genel Müdürü ya da İçişleri Bakanı düşünebiliyor musun?

'Tarihsel Meteryalizm ve Düşünceci (İdealist) Bir Bakış' Eleştirisi

Bu bölümde; *"Marks'ın tarihi materyalist tarih anlayışını benimsemediğini, bu anlayışı Rus ve Türk Devrimi'nde uygulayamadığını ve geri dönüşü Atatürk'ün ölümüne bağlayarak idealizme* (varlığı düşünceye indirgeyen öğretilerin genel adı) *düştüğünü"* söylüyorsun. Ayrıca; *'görüşlerinin kadroculara görüşlerine benzediğini, Kadro hareketinin bizzat Atatürk tarafından tasfiye edildiğini, Atatürk'ün Bayar ve İnönü gibi yetersiz kişilere yetki verdiğini'*

Levent Şahverdi Arşivi

ileri sürüyor, bunun da *'Atatürk'ün yetersizliğini gösterdiğini"* yazıyorsun.

Marksizmin ne olduğunu bilmeyen kimi kesimlerden, suçlama olarak **Marx**'ın tarih anlayışından etkilendiğim(!) konusunda eleştiri almıştım. Ancak, *'materyalist tarih anlayışını benimsemediğime'* yönelik ilk eleştiriyi senden aldım.

Kitabın kendisi ve orada kullanılan yorumlama yöntemi ortada duruyor. Bu eleştiriye yanıt, sanırım kitabın kendisidir. Burada şunu söylemeliyim; senin değerlendirmene göre, *'yeterince benimseyememiş!'* olsam da ben, özdekçi (materyalist) tarih anlayışını bilmeyen bir kişinin, dünyayı ve yaşamı anlayamayacağını düşünen bir kişiyim.

Ayrıca şunu anımsatmak isterim; **Marx**, Doğu'yu değil Batı toplumlarını incelemiş, incelemelerinde tarihi materyalist yöntemi kullanmıştır. Üstelik, tarihi materyalist olarak tanımlanan tarih felsefesi, yalnızca **Marx** tarafından kullanılan bir yöntem de değildir. **Farabi**'den **İbn-Haldun**'a, **İbn Rüşt**'den **Biruni**'ye dek birçok Doğulu bilim adamı, üstelik 800 yıl önce bu yöntemi kullanmışlardır. **Atatürk**'ün tarih anlayışını, toplumsal olaylara yaklaşım biçimini incelersen, aynı sonuçla karşılaşırsın.

Geri dönüşü **Atatürk**'ün ölümüne bağlamam *düşüncecilige* (idealizme) düşmek değil tam tersi gerçeklere ve belgelere dayanıyor olmamdandır. Geçmişten etkilenen ve geleceğe yön veren toplumsal dönüşüm dönemleri (devrim dönemleri), birbirine bağlı süreçler dizisinin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Yapay aşamalar değil birbiriyle ilişkili süreçlerin sonucudur.

Olaylar ve olgular ve bunların birbirine yaptığı etki, değişmez çizgilerle ayrılamaz. Herhangi bir devrimden dönemsel geri dönüşler, gerilemeler olabilir. Fransız Devrimi'nden sonra beş yeni cumhuriyet dönemi yaşandı. **Napolyon** kendisini İmparator ilan etti. İmparatorluk geri geldi, sonra yine ortadan kalktı. 1830 ve 1848 Devrimleri yaşandı. Paris Komünü ortaya çıktı.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu tür geri dönüşler, Fransız Devrimi'nin nesnelliğini ortadan kaldırır mı? Devrimin gerçekleştirdiği toplumsal dönüşümü, yol açtığı siyasi değişiklikleri ve ortaya çıkan geri dönüşleri inceleyen **Marx** da idealist bir davranış içine mi giriyordu? Bir zamanlar dünyayı sarsan sosyalist savaşımın ve işçi sınıfı mücadelesinin bugünkü durgunluğunu nasıl açıklıyorsun? Günümüzdeki güç yetimi, 150 yıllık savaşımı öznel eylemler mi yapıyor?

Toplumsal dönüşüm ve devrim, düz bir süreç değildir, gelgitleri vardır. Devrimin ortaya çıkıp varlığını sürdürmesi için yalnızca nesnel koşulların oluşması yetmez. Bu gereklidir ancak bununla birlikte, toplumsal dönüşüm için insan eylemine (öznelliğe) gereksinim vardır.

Doğal süreci içinde gelişen evrimsel ya da devrimsel süreçler, *insan karışması* (müdahalesi) olmadan tek başına, toplumsal bir dönüşüm sağlayamaz. Nesnel gelişim, kendi niteliğine uygun bilinci yaratır, bu bilinç nesnel olgunluğa ulaşmış dönüşümleri sağlar. Yani insanlar, güneşin doğuş ya da batışını bekler gibi, *nesnellik* adına *devrimi* beklemezler. Amaç için çalışıp kendilerini olası bir devrim durumuna hazırlarlar. *Toplumsal dönüşümler* için *nesnel olgunlaşma* gerek fakat yetmez şarttır. Sürecin tamamlanıp başarıya ulaşılması için *insan unsurunun yani örgütlü eylemin* devreye girmesi gerekir.

Gözün Gördüğü Gerçek

Kemalist dönüşümler, bu genel gerçekler ışığında ele alındığında şu sonuç ortaya çıkar; Kemalist devrim, Türk toplumunda oluşan ulusal uyanış ve değişim isteğine uygun hareket etmiş yani nesnel davranmıştır. Yarattığı örgütlenme ve eylem, toplumsal gerçekliğe uygun olduğu için başarılı olmuştur. Kendinden sonraki geri dönüş, hemen tüm toplumsal dönüşüm süreçlerinde görülen dönemsel geri dönüşlerdir.

Açık olan gerçek, **Atatürk**'ün ölümünden sonra Türkiye'yi yönetenlerin, devrimi koruyup geliştirecek bilinçten yoksun

Levent Şahverdi Arşivi

olmasıdır. Devrim korunamamıştır ama onun kazanımları, varlığını günümüze dek sürdürmüştür. Bu durum, Kemalizmin nesnelliğini gösteren bir başka örnektir.

Marx'ın tarih anlayışı ve Kemalizmin somut gerçekliği ortadayken, geri dönüş sürecinin **Atatürk**'ün ölümünden sonra başladığını söylemek, nasıl *düşünceci* (idealist) bir davranış olur? Devrimleri ve geri dönüş sürecini belgeleriyle ortaya koymak neden *düşüncecilik* oluyor? Gerçekte bu savı ileri sürmek *düşüncecilik* değil midir?

Geri dönüş sürecinin **Atatürk**'ün ölümünden sonra başladığını ileri sürmemi *düşünceci* tarih anlayışına sahip olmamın bir kanıtı olarak ileri sürerken; *"aynı kadrocular gibi düşündüğümü, oysa Atatürk'ün Kadroculan tasfiye ettiğini, Karaosmanoğlu'nu sürgüne yolladığını, İnönü ve Celal Bayar gibi kişilere görev verdiğini"*, söylüyorsun. Bu görevlendirmenin, *"İnönü ve Bayar gibi kişilerin, Atatürk'ün sahip olduğu liberal ideolojiye sahip olduğu için yapıldığını yani geri dönüş diye bir olayın yaşanmadığını çünkü Atatürk dönemi uygulamalarının, sonraki uygulamalarla aynı niteliğe sahip olduğunu"* ileri sürüyorsun.

Atatürk, İnönü ve **Celal Bayar** hakkındaki saptama ve yargılarım ile 1938 öncesi ve sonrası uygulamaların niteliği hakkındaki görüşlerim, kitapta belge ve kanıtlarıyla birlikte bulunmaktadır. Bu nedenle konuya burada ayrıca değinmiyorum. Ancak şunu belirtmeliyim; **Atatürk, İnönü** ve **Bayar** arasında; düşünsel düzey, toplum ve tarih bilinci ve örgütlü savaşım açısından kıyaslanamayacak kadar fark vardır. Farklılıkların tümünü bir kenara bıraksak bile, **Atatürk** her şeyden önce bir devrimcidir. Sürekli devrimi, yaşamı boyunca uygulamış bir devrimcidir.

Levent Şahverdi Arşivi

Kadrocular

Görüşlerimin *kadroculann* görüşleriyle uyuşması benim için olumlu bir değerlendirmedir. Seksen yıl araya karşın görüşler örtüşüyorsa, bunu yapan insanlar konuyu bilimsel verilere ve somut gerçeklere dayanarak ele alıyor demektir. Onların aynı yerde buluşması son derece olağandır. Bu durum, ayrıca Kemalizmin güncelliğini yitirmemiş olduğunun da bir göstergesidir.

Kadrocular, o dönem aydınları içinde devrimi en iyi kavrayan kişilerdi. Bu nedenle, devrimin içinde gizlenmiş tutucular tarafından, temelsiz ve düzeysiz yakıştırmalarla saldırıya uğradılar. Hem komünist hem de faşist olmakla suçlandılar.

Kadro, siyasi bir hareket değil bir dergidir. Amacı, Türk Devrimi'nin üzerinde yükseldiği düşünce yapısını sistemleştirmek, geleceğe dönük bir ideoloji olarak yazıya dökmekti. Bir başka deyişle, eylemle dökülerek somutlanmış olan ideolojiyi bir bütün halinde irdelemekti.

Atatürk'ün onay ve desteğiyle çıkmış ancak ondan başka herkesin gizli açık muhalefetiyle karşılaşmıştı. **Recep Peker**'le Cumhuriyet Halk Fırkası, **İsmet İnönü**'yle hükümet, **Ahmet Ağaoğlu**'yla liberal kesim, **Celal Bayar**'la İş Bankası çevresi; *Kadro*'dan rahatsız olmuştu. Her birinin, kendine göre bir hesabı vardı.

Atatürk, birbir güçlükle devrimleri yerleştirip, Cumhuriyet'i güçlü kılmaya çalışırken, devlet yapısında yer alan bu denli geniş kesimi *'bir dergi için'* gözardı edemezdi. Herhalde üzülerek, *Kadro*'nun yayınını sonlandıracak işareti verdi ve **Karaosmanoğlu**'nu büyükelçi yaptı. Ona özgü bu davranış, *Kadrocular* tarafından doğru algılandı ve yayını durdurdular. *Kadro*, biçimsel olarak kapatılmadı, çıkaranlar tarafından yayınına son verildi.

Kadro'da düzenli yazı yazan; **Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan**

Levent Şahverdi Arşivi

Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tekin; görüşlerini daha sonra dergide değil ama yazdıkları kitap ve makalelerde geniş olarak işlediler. Amaçlarına, değişik biçimde de olsa ulaştılar.

*

Kadroculan, **Atatürk**'ün dağıttığını ve *Kadro Dergisi*'nin sahibi olan **Karaosmanoğlu**'nu cezalandırarak sürgüne yolladığını yazıyorsun. **Atatürk**'le ilgili konuları ele alırken; yetersizliği ve yanlışlığı alışkanlık durumuna getiriyor, olayları ortaya çıktığı koşullardan koparıyorsun. Yüzeysel bilgiyle yargıya varıyorsun ve doğal olarak yanılıyorsun.

Bu eğilim, ilginçtir yalnızca sende değil geniş bir *'sosyalist'* kesimde yerleşik bir tutum durumundadır. Bunun bir nedeni olmalıdır ve kuşkusuz vardır. Bu nedeni, sizler bulmalı ve çözmelisiniz.

Kadrocularla ilgili yargılarına temel oluşturan düşünceleri, dipnot olarak verdiğin **Şişmanov**'un *'Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi'* adlı kitaptan edindiğin anlaşılıyor. Eleştiri yazında sürekli **Haldun Gülalp**, **Eric-Jan Zürcher** gibi insanlardan alıntılar yapıyorsun.

Görüşlerine değer verdiğin bu kişilerin yazılarını, eleştirel bir gözle sarının okumadın. Kimdir bu adamlar? Çevreleri geniş bu kişilerin, özellikle **Atatürk** ve *Türkiye* üzerine yazdıkları kasıtlı yanlışlıkları içermektedir. Kemalizmi, AKP Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı **Abdullah Gül** aracılığıyla *'Üstün Hizmet Madalyası'* verdiği Hollandalı **Zürcher**'den mi öğreneceksin? Ya da **Atatürk** karşıtlığını amaç edinmiş **'Haldun Gülalp'**ten mi? *Bunların yazdıklarının bilimsel bir değeri var mı? Gerçeği mi yazıyorlar? Ne amaçla yazıyorlar?* Bunları hiç düşündün mü?

Önyargıdan uzak bir anlayışla biraz dikkatli olursan, bunların **Atatürk**'ü karalamayı iş edinmiş politik tetikçiler olduğunu görürsün. Yazılarının yöneldiği hedefi görmek zor değil.

Atatürk'ü okumadan önce, neden ona saldıranları okuyorsun. Bir düşünce ve eylemi incelerken doğru olan, önce

Levent Şahverdi Arşivi

onun kaynağını ele almak, eleştiri süzgecinden geçirerek yandaş ya da karşıt başka kaynak ve değerlendirmelere yönelmek değil midir? Bilimsellik bunu gerektirmiyor mu? Bir olayın ya da ideolojinin *kendisini incelemeden* eleştirisini okumak ve bu eleştiriden *bilgi edinmek* kabul edilebilir bir davranış olabilir mi?

'Nutuk'u, 'Söylev ve Demeçleri' ya da *'Atatürk'ün Bütün Eserlerini'* okudun mu? Marksizm, **Marx**'ı okumadan *'marksist'* olanlardan çok çekmiştir. **Marx**'ın eserlerinin tamamlanmamışlığının yanısıra uğradığı en büyük talihsizlik, yaygınlaşmasının bedeli olarak ödemek zorunda kaldığı çarpıtmalardır. Bu yüzden sosyalistlerin kendilerini *'Marksist'* olarak adlandırdıkları bir dönemde **Marx**, bu konuda duyduğu rahatsızlığı, *"bütün bildiğim benim bir marksist olmadığımdır"* sözleriyle dile getirmişti.[3]

Kemalizm de, Kemalizmi bilmeden *'Atatürkçü'* olanlar kadar; Kemalizmi incelemeden onu eleştiren *'sosyalistlerden'* çok çekmiştir!. **Atatürk**, bu ülkede araştırılıp incelenmeden *'sevilmiş'* ya da *'karşı çıkılmıştır'*. Bu çarpık duruma tepki gösteren **Nadir Nadi**, *'Ben Atatürkçü değilim'* diye kitap bile yazmıştı. Bunu, senin ya da alıntı yaptığın insanlar için söylemiyorum. Sizlerin Kemalist olma gibi bir savınız yok.

Kemalizmi incelemeden, **H. Gülalp** ya da **E. J. Zürcher** gibi insanların; gerçeklere uymayan ve gerçekleri çarpıtmaya yönelik yayınlarını veri almak doğru bir tutum değildir. Bu Kemalizme yapılan bir haksızlıktır. Bu tavır, senin tanımınla *'gerçeği yakalamaya çalışan bir genç'* yakışmıyor.

Kadrocular Ne Diyor

Kadro Dergisi ile **Atatürk** arasındaki ilişki konusunda birçok doğru ya da yanlış yayın vardır. Bu konuda sağlıklı bilgi edinmen için, Kemalizmi incelemeli öncelikle de *Kadro* içinde yer alan insanların yazdıklarını okumalısın. **H. Gülalp** ya da **E. J. Zürcher** gibi insanların yaptığı olumsuz etkiden kurtulup gerçeği görmek için, konuyu kaynağından yani *Kadrocu-*

Levent Şahverdi Arşivi

ların yazdıklarından incelemelisin.

Atatürk'ün *Kadro* yayınlarından *'hoşlanmadığı'* ve dergiyi kapatarak *'yöneticilerini cezalandırdığı'* konusundaki yargına en iyi yanıt, doğal olarak kadroculann kendi değerlendirmeleri olabilir.

Kadrocuların önde gelen ismi **Şevket Süreyya Aydemir,** bu konuda şunları söylemektedir: *"Atatürk'ün ideolojisi inkılabımızın ideolojisidir. Kadro yayınlarında biz bu ideolojiyi savunduk. Yayınlarımızda Atatürk'ü hiçbir zaman putlaştırmadık; bir insan putlaştığında öldü derdik. Nitekim tüm Kadro yayınında Atatürk'ün adı geçmez 'İnkılap ve Kadro' kitabında Atatürk'ün hiç ismi yoktur. Bunu bizim aleyhimizde bir koz olarak Atatürk'e fitneleyenler olmuştur. Ama Atatürk onların ölçülerine göre bir insan değildi ve fitnecilere şunları söylemişti; 'İsmim elbette olmayacaktır, çünkü kadrocular beni değil eserimi yazıyorlar'. Kadro'yu bütün hücumlara karşın, sonuna dek Atatürk'ün manevi gölgesi altında ve tam bir özgürlük içinde dilediğimiz gibi yayınladık".*[4]

Atatürk'ün; **Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir** gibi kadrocular yerine neden **İnönü** ve **Celal Bayar**'ı seçti diye soruyorsun. Bu soru doğru bir soru değil. *Kadrocular* değişik görevlerde bulunan aydınlardı. Oysa, **İnönü, Celal Bayar** üst düzey devlet görevlileri, **Recep Peker,** CHP Genel Sekreteriydi. *Konumları* ve *çalışma alanları* farklıydı.

Atatürk, yaptığı devrimi son derece yetersiz bir kadro ile gerçekleştirmiştir. *"Ben mollalarla devrim yaptım, adam mı vardı?"* sözleri bu konudaki sıkıntısını ortaya koyar. Buyruğu altında çalıştırdığı insanların niteliğini, zaaflarını ve yeteneklerini bilir, onları ve yaptıkları işleri izlerdi. Altındaki yönetici kadro yetersizdi ancak denetim altında tutularak görevlendirilmiş ve yapılacak işlere yönlendirilmişlerdi. Bunlar iyi ya da kötü, yeterli ya da yetersizdiler ancak sonuçta devletin üst kadrolarında yer alan siyasi yöneticilerdi. Bunları, senin tanımınla *'bilim adamları'* ya da *'edebiyatçılarla'* karıştırmamak gerekir. Elmalarla armutları karıştırmamalıyız.

Levent Şahverdi Arşivi

Materyalist Bir Yaklaşım Bölümü

Bu bölümde, **H. Gülalp** ve **Avcıoğlu**'ndan yaptığın aktarmalarla bir kısım doğruyla yanlışı birbirine karıştırıyorsun. Bu tutum, düşünsel yapılarımızı karmaşık hale getiriyor. Ayrıca, Batı toplumlarının incelenmesine dayanan kuram ve terminolojiyi, aykırılığına karşın Türk toplumu için kullanıyorsun. Bu tutumla da, ister istemez kavram kargaşası yaratarak kendini yanlışa götürüyorsun.

Türkiye'yi Batı terminolojisiyle inceleme hastalığı, 1960'dan sonra yayılan '*sosyalist*' küme ve partiler içinde yaygındı. 20. Yüzyıl başında 10 milyon nüfuslu, yüzde 80'i köylerde kapalı birimler halinde yaşayan, *burjuvazi* ve *proleterya* gibi sınıfların olmadığı, göçerliğin varlığını sürdürdüğü bir Doğu toplumunun; sanayileşmiş ve emperyalizme ulaşmış Batı toplumlarının ölçütleriyle incelemek bilimsel bir ilkelliktir. Öyle değilse, kafaları karıştırmayı amaçlayan davranıştan başka bir şey değildir.

Bu bölümde dile getirdiğim yanıtlar; kitabın 1. Cilt 344. sayfasında (Ekonomik Kalkınma, Temel Belirlemeler), 383. sayfasında (1923–1938 Cumhuriyet Ekonomisi), 389. sayfasında (Göçmen ve İskan Sorunları), 392. sayfasında (Köylülük ve Tarım Sorunları), 396. sayfasında (İmar, bayındırlık ve Ulaşım), 408. sayfasında (Sanayileşme Atılımları), 419. sayfasında (Devlet Maliyesi ve Para Politikası) bölümlerinde yeterince vardır. Daha dikkatli okursan eleştirilerinin yanıtını orada bulacaksın.

Türk sosyalist hareketi; öykünmecilik (taklitçilik), aktarmacılık ya da şablonculuk olarak tanımlanan tutumdan büyük zarar görmüştür. Batı'da, Batı toplumlarının incelemek için üretilmiş kuramsal yapıtları, aynısıyla kendi ülkene uygulama hastalığından kesinlikle kurtulmalısın.

Türk tarihini incelersen, örneğin feodalizmin, Türkiye'de Batı'dakinden çok farklı olduğunu görürsün. Batı Roma İmparatorluğu'nda *üretim biçimi* durumuna getirilen, kalıntıları

Levent Şahverdi Arşivi

Avrupa ve Amerika'da 20.yüzyıla dek süren köleciliği, Türk toplumlarında bulamazsın. Batı, köleciliği toplum içine sokmakla; şiddeti, nefreti, toplu öldürmeleri ve çıkar için sınır tanımamayı, toplumsal yaşamın ögeleri durumuna getirmiştir. Türklerde böyle bir sınıf çatışması yaşanmamıştır.

Sınıfsal Çözümleme

Türk Toplumu'nun özgün yapısını **Marx** görmüştü. *'Asya Tipi Üretim Biçimi'* olarak tanımladığı, ancak yarım kalan araştırması, Türk toplum yapısının dikkatini çeken özgünlüğünü ele alıyordu. *"Toprak mülkiyetinin özelliği nedeniyle Türk köylüsünün yakın gelecekte demokratik bir işleve sahip olacağını"* söylüyordu.

Marx, 1854 yılında şunları yazmıştı: *"Bu gidişle Türkler Avrupa'da tutunamayacaklardır. Ama ne yapılırsa yapılsın Türk devleti ortadan kaldırılamayacaktır. Türkler, belki birgün Anadolu içlerine kadar sürülebileceklerdir. Fakat onlar, gerçek varlıklarını orada bulacaklar ve yeniden güçlü bir Türk devleti kuracaklardır".*[5]

Sınıf çelişkisi, insanlığın yerleşik yaşama geçişinden bugüne dek, tüm toplumlarda vardır ve sınıf çelişkisi olmayan bir toplum henüz yaşanmadı. Çelişkinin ortaya çıkışı, gelişimi, yaygınlığı, şiddeti ya da sönümü değişir ancak bu gerçek değişmez.

Mustafa Kemal'in Eskişehir ve İzmit konuşmalarında dile getirdiği sınıfsal çözümleme incelenirse, o dönemdeki Türk toplumunun sınıfsal yapısının ortaya konulduğu görülecektir. Bu çözümlemeyi hemen hiçbir *'sosyalist'* yapamazken, 42 yaşında bir Osmanlı paşasının yapması şaşırtıcıdır.

Orada söylenen ve sen dahil pek çok *'sosyalistin'* itiraz ettiği; Türk toplumunda sınıfsal çelişkilerin çatışmaya yönelen bir duruma ulaşmadığı, nüfusun yüzde 80'inin gerilik ve yoksulluk içinde köylerde yaşadığı, ülke topraklarının çok azının işlendiği, ülkenin tüm olarak yabancıların sömürüsü altında olduğudur. **Mustafa Kemal** bunları uzun uzun anlatırken,

Levent Şahverdi Arşivi

sınıfsal değil *ulusal bir anlayışı* ortaya koymaktadır. Bu *yaklaşım*, o dönemde hiçbir *sosyalist kuramcının* göremediği ve Kemalizmi 20.yüzyıl boyunca güncel kılan nedenlerden biridir.

Emperyalizmin etki alanına girmiş azgelişmiş bir ülkede başarıya ulaşmanın tek yolu, ulusal bağımsızlığı temel alan bir mücadele yürütmektir. Kemalizm, Türkiye'de bunu yapmıştır. Yapılanlar sana yeterli gelmiyorsa, Çin, Devrimi'ni, bu ülkenin günümüzdeki yönelişini, Sovyetler Birliği'nin kendiliğinden çöküşünü incelemelisin. Bunu yaparsan, **Mustafa Kemal**'in 30'lu yıllarda uyguladığı ekonomik politikanın özgünlüğünü görürsün.

Yeri gelmişken, **Atatürk**'ün Sovyet uygulamalarına yönelik görüşlerine yaptığın eleştiriye yanıt vereyim. Sovyetler Birliği'nin çöküş nedenini incelediğim bölümün sonuna, **Atatürk**'ün değerlendirmesini koymamı yersiz buluyorsun ve *'komik kaçtığını'* söylüyorsun. Bunu söylemekle, orada yazılanları anlamadığın anlaşılıyor. Böyle olunca, **Atatürk**'ün yaptığı yorumun değerini de görmemiş oluyorsun. Eleştirine yanıt vermem için elden geldiği kadar kısa bir anımsatma yapmam gerekiyor.

Sovyetler Birliği'nin Çöküşü, Sosyalizmin Geleceği

Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Rusya'yla sınırlı kalmayan ve yalnızca bugünü değil geleceği de etkileyecek kadar önemli bir olaydır. Rusya'daki 1917-1991 arasındaki ekonomik politik uygulamalar Marksizm sayıldığı için bunalım sosyalizmin bunalımı olarak ele alındı. Oysa, Rusya'daki toplumsal deneyimin Marksizmi temsil etmesi oldukça tartışmalıdır.

Senin de söylediğin gibi, yıkılması sosyalizmin dünya çapında güven kaybetmesine yol açtı. Küba ve Kuzey Kore dışında eski tutumunu sürdüren ülke kalmadı. Ulusal kurtuluş hareketleri, giderek sönümlendi. 'Ortak düşman' Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasıyla, emperyalist ülkeler arasındaki birliktelik çözülmeye başladı. Rekabet gerilimleri sertleş-

Levent Şahverdi Arşivi

ti ve dünya adeta 20. yüzyılın başına geri döndü.

Marx, sosyalizmi kurmanın ağır yükünü ancak birkaç gelişmiş ülkede ortaya çıkacak sosyalist devriminin taşıyabileceğini söylemiştir. Buna karşın, Rusya'da *'tek ülkede sosyalizmin inşası'* gibi Marksizmde olmayan bir yol izlendi. **Marx**'ın, *'proletarya diktatörlüğü'* kavramı içinde yer alan *'proletarya demokrasisi'* yok sayıldı.

*

Kuramcı olarak **Marx**, herhangi bir toplumsal dönüşümün gerçekleşmesi için, doğal tarihsel bir sürecin yaşanmış olmasını gerekli görür. İnsan iradesinden bağımsız olarak gelişen bu süreç yaşanmadan, herhangi bir değişimin olamayacağını açık bir biçimde belirtir.

Ütopik sosyalistler ve anarşistlerle giriştiği ideolojik tartışma, bu temel önerme üzerinde yükselmiştir. **Marx**, Kapital'in Almanca ikinci baskısına yazdığı önsözde, **Koufman**'dan aktararak açıkladığı görüşlerinde; *"her tarih döneminin kendine özgü yasaları vardır. Bir toplum belli bir gelişme dönemini yaşar ve geride bırakır. Belli bir aşamadan bir diğerine geçer geçmez de, birtakım başka yasalarla yönetilmeye başlar. Kısaca ekonomik yaşam önümüze biyolojinin diğer dallarındaki gelişme tarihine benzer bir olay çıkarır..."* biçimindeki sözleri anlayışının en özlü ifadesidir.[6]

Louis Bonaparte'ın *'Onsekizinci Brumaire'*ı adlı kitabında ise şunları söyler: *"İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar. Ama bunu sırf kendi keyiflerine göre yapmazlar. Kendileri tarafından seçilen durumlarda değil de, tümüyle geçmişten gelen, geçmişin belirlediği koşullar altında yaparlar bunu..."*[7]

Marx'ın sosyal olaylara bakışı budur. Bu bakışa göre sosyalizm, isteme bağlı olarak kurulan ya da kurulamayan bir öznel seçim sorunu değil; ekonomik, kültürel ve siyasi gelişmeye bağlı nesnel bir olgudur. Maddi alt yapısı oluşmuş ise ancak gerçekleştirilebilecek bir toplumsal düzendir.

Marx, inceleme ve çözümlemelerini gelişmiş kapitalist

Levent Şahverdi Arşivi

ülkeler için yapmıştır. **Marx**'a göre bu ülkelerde üretim toplumsallaşırken, üretim araçları üzerindeki mülkiyet özelliğini korumaktadır. Uzlaşmaz nitelikteki bu çelişkinin olgunlaşması, *'üretimin toplumsal niteliğine uygun toplumsal mülkiyeti getirecek'*, bu da sosyalist toplumun başlangıcı olacaktır. *'Zorunlu Uygunluk Yasası'* adını verdiği bu belirlemenin, sosyalizme geçiş için yüksek düzeyde gelişmiş kapitalizmi öngördüğünü açıklamıştır.

Marx, uzun yıllar *'bütün Avrupa gericiliğinin son büyük yedek gücü'*[8] olarak gördüğü Rusya'nın toplumsal yapısını incelemiştir. Marksizm'in, *'bir tarım ülkesi olan Rusya'ya doğrudan doğruya uygulanmasının yanlışlıklardan başka bir sonuç vermeyeceğini'* sürekli yinelemiştir.[9]

Marx'ın görüşleri, Rusya'da kabul görmüş ve Rus Marksistleri uzun yıllar, *Sosyal Demokrat* adıyla örgütlenmiş, demokratik devrim programıyla mücadele etmiştir. 1917 yılında kendiliğinden ortaya çıkan devrim, iyi örgütlenmiş, halkın istemine uygun davranan bu partiye, beklenmedik biçimde yönetime gelme olanağı vermiştir.

Bu olanağın kaçırılmasının aymazlık olacağına inanan **Lenin**, gerekçelerini *'Nisan Tezleri'* adlı yazılarıyla açıklayarak, *'bütün iktidar'ın Sovyetlere'* devrilmesini istemiş ve bunu kabul ettirmiştir.

Lenin, 28 Eylül 1917 tarihinde kaleme aldığı *'Bolşevikler İktidarı Almalı mıdırlar?'* başlıklı mektubunda; *"İki başkentin* (Petersburg ve Moskova) *işçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nde çoğunluğu sağlayan bolşevikler iktidarı ele alabilirler ve almalıdırlar"*[10] demiştir.

Bu önermenin önceki Marksist önermelere göre ideolojik konum ve şansının ne olacağını ise, bir gün sonra 29 Eylül 1917'de yazdığı *Rus Devrimi ve İç Savaş* başlıklı yazıda açıklamıştır. *"Rus proletaryası, bir kere iktidarı eline geçirdikten sonra, bütün iktidarı korumak ve* (Sovyet) *Rusya'yı, devrimin Batı'daki zaferine kadar götürmek şansına sahiptir"*.[11]

Buradaki, *'devrimin Batı'daki zaferine kadar'* sözüne dikkatini

Levent Şahverdi Arşivi

çekerim. **Lenin, Marx**'ın öngörüsüne uyarak *'sosyalizmin gelişmiş Batı ülkelerinde ortaya çıkacak proleter devrimiyle'* gerçekleşeceğini kabul etmektedir. Ancak, bildiğin gibi Batı'dan İtalya ve Macaristan'daki *iki cılız ayaklanma*, Almanya da *Spartakistlerin* yenilgisinden başka bir haber gelmemiştir.

Lenin, kendisini demokratik devrim tamamlanmadan aceleci davranarak *sosyalist devrime* geçmeye çalışmakla suçlayan **Kamanev**'e verdiği yanıtta; *"Bu yanlıştır. Devrimimizin derhal sosyalist devrime dönüşmesine 'bel bağlamak' şöyle dursun, böyle bir tutumdan kesin olarak kaçındım; 8. tezde kesin olarak şunu açıkladım: 'önümüzdeki ilk görev, sosyalizmin getirilmesi değil* (dir)..."[12]

Lenin, 1920'de Moskova Sovyeti, Bolşevik Partisi Moskova Komitesi toplantısında şunları söylemişti; *"Enternasyonal bir bakış açımız olduğunu ve sosyalist devrim gibi bir davaya tek ülkede ulaşılamayacağını daima vurguladık"*.[13]

Son makalelerinden biri olan ve 1922 Şubat'ında yazılan *'Bir Yayıncıya Notlar'*da, Avrupa devriminin *'imdada yetişmediğini'* belirterek, tek ülkede sosyalizmin inşasının olabilirliğini ileri sürmenin baş döndüren bir illüzyon (yanılsama) olduğunu söyledi. Şöyle dedi; *"baş dönmesinden, özellikle yüksek mevkilerde olanların baş dönmesinden, daha tehlikeli bir şey yoktur. Biz Marksizm'in temel doğrusunu her zaman ileri sürdük ve tekrarladık Sosyalizmin zaferi için birkaç ileri ülkenin işçilerinin ortak çabası gerekir"*.[14]

Lenin, *'bütün iktidarın Sovyetlerin devralmasını'* istemiştir ama sosyalizmin tek başına Rusya'da kurulabileceğini söylememiştir. Tam tersini savunmuştur. *'Tek ülkede sosyalizmin inşası'* görüşünü, kuramsal yetersizlik içindeki **Stalin**'in partiye ve devlete egemen olmasından, özellikle de **Lenin** gibi düşünen **Troçki**'yi tasfiye ettikten sonra kabul ettirmiştir.

*

Rusya'da devrimden sonra gerçekleştirilen işler dev boyutludur. 22 milyon kilometrelik, onlarca ulus ve etnik yapı-

Levent Şahverdi Arşivi

dan oluşan bu büyük ülke, çok kısa sürede bir sanayi toplumu haline gelmiştir. Ancak, köklü dönüşümlere ve sağlanan toplumsal ilerlemeye karşın kurulan düzen sosyalist bir düzen değildi. Belki onun bir karikatürüydü. Dışardan silahlı karışma olamadan kendiliğinden yıkılmasının nedeni de budur.

Sovyetler Birliği'nde, eğitim ve sanayileşme başta olmak üzere sağlanan gelişme, demokratik devrim programıyla da elde edilebilecek ilerlemelerdi. Sosyalizmi kurmaya yönelik ortaklaşacı (kollektivist) uygulamalar; zorlamalara, hükümet desteklerine, onun da ötesinde devletin güç kullanımına karşın başarılı olamamıştır. Bunlar, Rusya'daki toplumsal gelişmenin araçları değil, engelleri haline gelmiştir.

Sonuç olarak, **Lenin**'den sonra Sovyetler Birliği'nde, toplumun doğal gelişim düzeyine uygun bir ekonomik program uygulanmamıştır. Yani, Marksist anlayışın dışına çıkılmıştır. Bu anlamda, Sovyetler Birliği'nde *'sosyalizmin çöküşü'* gerçekte kurulmamış olan ve Rusya'da o aşamada kurulması olanaklı olmayan *'sosyalizmin çöküşü'* olmuştur. Bu çöküş nesnel nedenlere dayalı bir sonuçtur. Olması gerekendir.

Rus Devrimi'nin ortaya çıkardığı politik eylemin ve bu eyleme bağlı olarak uygulanan toplumsal dönüşümlerin, uzun süre ayakta kalamayacağını ve kendiliğinden yıkılabileceğini, az sayıda insan görebilmiştir. Dost ya da düşman hemen herkesin genel kanısı; Rusya'da kurulan yeni *toplumsal düzenin, gelişen ve artan güçle* bir dünya düzeni olacağı yönündeydi. *'Sosyalist'* düzenin tıkanacağı kimsenin aklına gelmiyordu.

Mustafa Kemal'in *Rus Devrimi* ile ilgili görüşlerinin değeri burada ortaya çıkıyor. Saptamalarının, bugün artık dağılmış olan Sovyetler Birliği'nin durumu gözöntüne alındığında, insanı şaşırtan bir doğruluk taşıdığı görülüyor. Onun, konuyla ilgili açıklamalarını yazmamdan rahatsızlık duymanı anlamak mümkün değil.

Atatürk, hiçbir ideoloji, inanç, kültür ya da yönetime; öz-

Levent Şahverdi Arşivi

nel yargı ve isteme göre, karşı ya da yandaş olmamıştır. Düşünce ve eylemine, nesnellik üzerinde yükselen bilimsel yaklaşım egemendir. *"Hedefe ulaşmak için izleyeceğimiz yolu duygularımızla değil, aklımızla çizmeliyiz"*[15] ya da *"Ben toplumu kendi kendime düşündüğüm, hayal ettiğim, tasarladığım bir takım his ve düşüncelerin peşinde sürüklemek amacında değilim. Allah beni böyle bir hatadan korusun"*[16] diyordu. Bu sözler, onun nesnelliğe verdiği önemi gösterir.

Atatürk, Sovyetler Birliği ile dostluk temelinde gelişen ilişkilere önem vermiştir. Ancak, Rusya'da kurulmakta olan yeni düzene yönelik eleştiri ve önerilerini yapmaktan da çekinmemiştir. 31 Ekim 1920'de, **Ali Fuat Cebesoy**'a çektiği şifreli telgrafta; *"Komünizmin değil ülkemizde, Rusya'da bile kabiliyet-i tatbikiyesi (uygulama olasılığı) henüz belli değildir"*[17] demiştir.

Toplumun ekonomik ve toplumsal gelişim düzeyi gözönüne alındığında, Sovyet modelinin, Rusya'da bile yaşama şansının kuşkulu olduğunu o günlerde dile getirilmişti. Bu sıradışı bir öngörüdür. Gücünü hızla arttıran ve dünya düzeyinde büyük etki yaratan Sovyetler Birliği için şu saptamayı yapmak o günlerde hiç kolay değildir. Şöyle diyordu; *"Sovyetler Birliği'ndeki Bolşevik uygulama çıkar bir sistem değildir. Onlar da gitgide bizim uygulamalarımıza doğru gelecektir"*.[18]

Sovyetler Birliği'nin kendiliğinden çöküşü ile bugünkü durumu gözönüne getirildiğinde, yapılan saptamanın değeri daha iyi anlaşılacaktır.

Sovyetler Birliği'ndeki uygulamalarla ilgili olarak, 1923 yılındaki İzmit Konuşmasında açıkladığı görüşler de aynı doğrultudadır. *"... Bu,* (Sovyet uygulaması) *başka bir süreçtir. Fakat isterseniz kısa bir bakışla açıklayayım. Eski Rusya yerine yeni bir Rusya geçti. Eğer yeni Rusya komünizm safsatasını bırakırsa Çarlık'tan daha güçlü olacaktır"*.[19] (Safsata: İlk bakışta doğru gibi görünmesine karşın gerçekte yanlış olan.)

Mustafa Kemal'in, Bolşevik uygulamaların Sovyetler Birliği'nde geçerli olamayacağına yönelik saptamaları, anti-

Levent Şahverdi Arşivi

komünist bir tutuma bağlı değildir. Sorunu, bilimsel bir gerçeklikle ele almış; sosyalizme yönelik uygulamaların, Rus toplumunun gelişim düzeyine denk düşmediğini söylemiştir. Bu tutum, **Marx**'ın toplumsal dönüşüm konusundaki anlayışına uygun bir yaklaşımdır. **Marx**'ın, herkesçe bilinen görüşlerine karşın, hiçbir sosyalist kuramcı, **Troçki** dışında, Sovyetler Birliği'nin kendiliğinden yıkılabileceğini öngörememiştir.

Dayanaksız Savlar

Sınıfsal irdelemeyi ele aldığın bu bölümde, bir belgeye dayanmadan, *'Atatürk'ü Samsun'a İttihat ve Terakki'nin Karakol örgütünün gönderdiğini"* söylüyorsun. Oysa, *İttihat ve Terakki* **Atatürk**'e o denli *karşıydı* ki, onu öldürmeyi üç kez denemişti.

Atatürk'le ilgili konuları öğrenmek istiyorsan, yukarıda önerdiğim gibi önce *Nutuk*'a bakmalı ve bu işi önce kaynağından incelemelisin. **E. J. Zurcher**'leri, **H. Gülalp**'ları daha sonra okumalısın.

Sen, **Atatürk**'ü Samsun'a İttihatçılar gönderdi diyorsun, yeni Osmanlıcılar **Vahdettin** gönderdi diyor. **Mustafa Kemal**'in İstanbul'dan görevli olarak ayrılması, yalnızca bir atama değil; resmi sivil görüşmelerin, dostluğa dayalı kimi özel ilişkilerin devreye sokulmasıyla sağlanan bir gelişmeydi. Kararlılığın, yoğun çabanın ve ustalıkla kurulmuş ilişkilerin doğurduğu bir sonuçtu. (Bu konuyu *'Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı'* kitabımda geniş olarak ele aldım; bakabilirsin)

Ayrıca, önemli olan kimin göndermiş olduğu mu, yoksa neler yapıldığı mıdır? Birkaç yıl önce de **Atatürk**'ün Samsun'a küçük bir vapurla değil, transatlantik boyutunda bir gemiyle gittiği ortaya atılmış ve bu sav medyada işlenmişti. Nelerle uğraşıldığını göremiyor musun?

*

Aynı bölümde; *'Atatürk'ün banka kurucak kadar büyük bir*

Levent Şahverdi Arşivi

sermayeye ve 7 adet çiftliğe sahip olduğunu, Atatürk'ün balolu, frakh, bilardo masalı eğlenceye düşkünlüğünü' söylüyorsun. Üstelik bu söylemi *'bilimsel'* bir eleştirinin kanıtları olarak ileri sürüyorsun. Bu, sana ve senin eğitim düzeyine yakışmıyor. Bu tür söylemlerle Türkiye'nin *'sınıfsal tahlili'* yapılabilir mi?

Cumhuriyet karşıtı gericilerden sonra, **Atatürk**'ü *'serveti'* nedeniyle suçlu ilan eden ilk aydın herhalde sen oluyorsun. Bu *'serveti'* devlete bırakmasının, suçunu azaltmayacağını söylemen, üstelik bu yaklaşımı **Hüsamettin Özkan** diye birini örnek göstererek yapman, buraya kadarki yanlış ama düzeyli eleştirini berbat ediyor. Nasıl bir ruh haliyle bunu yazdın anlayamadım. Düzeysiz ve çok ilkel.

Atatürk'ün *'çiftlikleriyle, balolarla'* ne yapmak istediğini, kişisel olarak neyi göstermeye çalıştığını düşünmelisin. Eğitimli insanın çok az olduğu çorak bir toplumsal yapı içinde, insanlara her yönüyle örnek olmanın; örnek çiftçiliğin, modern hayvancılığın, bahçeciliğin, arıcılığın, uygar yaşamın, kadın erkek eşitliğinin vb. nasıl yapılması ya da ne olması gerektiğini gösterme çabaları nasıl olur da servet ya da eğlence düşkünlüğü olarak değerlendirilir? **Atatürk**'e bu denli karşıtlığın nereden kaynaklanıyor Sevgili **Evren.**

Ticaret Sermayesi

H. Gülalp'den aldığın ve insanın içine sıkıntı veren alıntıların birinde, *"Kurtuluş Savaşının, Türklerin ticaret sermayesini gayrimüslimlerin elinden alınması amacıyla yapıldığını"* söylüyorsun. Bu savın kuşkusuz elle tutulur bir yanı yok ancak dikkat edilmesi gereken *sinsi* bir amacı var. Kurtuluş Savaşı *'Türklerin gayrimüslimlerin mallarına el koymasına'* indirgenirse, *ezilen uluslara* örnek olan bu büyük eylem anti-emperyalist bir olay olmaktan çıkar ve talana dayanan bir çapul hareketine dönüştür.

Bu davranış, Batı'nın *Kemalizm'e* yıllardır yönelttiği bakıştır. *'Türkler barbardır', 'Kemalist eşkıyalar servet düşmanı Bolşevikleridir', 'Ankara'daki çapulcular'* edebiyatını, Batı'yla birlikte em-

Levent Şahverdi Arşivi

peryalizmin maşası yerli gericiler yapmıştı. Şimdi, **H. Gülalp, E. J. Zurcher** gibi tipler yapıyor. *Kurtuluş Savaşı*'na yönelik o denli kötü bir *dayanak* bulmuşsun ki, aslında bir şey söylemeye pek gerek yok. İdeolojik dayanak yaptığın bu iki kişinin, bunları neden yazdığını, amaçlarının ne olduğunu düşünüp araştırmalı ve bulmalısın.

Kurtuluş Savaşı'nın Türk halkı tarafından desteklenmediğini, savaşın dayandığı tek sınıfın ayan-eşraf sınıfı olduğunu söylüyorsun. Halkın katılmadığı bir savaşın gerçekleşmiş olmasını ileri sürmekle, dünya tarihinde örneği olmayan (ve olmayacak olan) yeni bir savaş türü icat ediyorsun. İnsanlık tarihinde, halkın katılmadığı bir savaş henüz görülmedi. Savaş sözkonusu olduğunda ya halk kurtuluşunu sağlamak için doğrudan savaşa katılır ya da egemen sınıf kendini savaşın dışında tutarak halkı savaşa sürer.

Halkın savaşa katılmadığını söylemen, bana **Erich Maria Remarque**'nin *'Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok'* romanını anımsattı. 1.Dünya Savaşı'nın bitmez tükenmez siper savaşlarından bıkan Alman ve Fransız askerleri kaynaşıyorlar ve kendi aralarında şunu söylüyorlar: *"Biz neden savaşıyoruz. Wilhelm* (Alman İmparatoru) *ile Clemenceau* (Fransa Başbakanı) *meydana çıkıp dövüşsünler. Kim yenerse o ülke kazansın"*.

Kurtuluş Savaşı'na halkın katılımı konusunda kanıt gösterme zorunda kalmak, bu ülke aydını için bana göre utanç verici bir durumdur. Bunları yazarken sıkıntı duyduğumu belirtmeliyim. Konuya yönelik bir alıntı vermekle yetineceğim. On beş liseli arkadaşıyla İstanbul'dan Anadolu'ya kaçıp Kurtuluş Savaşı'na katılan ve cepheye cephane taşıyan kağnı kollarının komutanı yapılan **Enver Behnan Şapolyo**'nun *'Milli Mücadelenin İçyüzü'* adlı anı kitabından bir bölüm aktaracağım.

Bu aktarım, halkın Kurtuluş Savaşı'na katılıp katılmadığını başka söze gerek duyulmayacak biçimde ortaya koymaktadır: *"Durmadan yol alıyorduk. Sürekli çalışan araç yorulur ve bozu-*

Levent Şahverdi Arşivi

labilir. Ancak, bizde ne yorulmak, ne dinlenmek ne de bozulup yolda kalmak vardı. Ağır ama hep hareketliyiz. Sürekli hedefe ilerliyoruz... Kağnı hiçbir millette olmayan en ucuz, en sağlam, dağlık araziye uygun bir köylü aracıydı. Şimdi, İstiklal mücadelesinde, menzil teşkilatında görev yapıyordu. Kuvayı Milliye'nin simgesi olmuştu; cepheye, cephane ve erzak, cephe gerisine yaralı gazileri taşıyordu.. Kağnıları, ayakları çarıklı, sarı mintanlı, mor şalvarlı, kırmızı kuşaklı köy delikanlılarıyla, üç etekli dallı şalvarlı, başları örtülü kadınlar, genç kızlar ve yaşlılar kullanıyordu... Komutasını aldığım kağnı kolu, kırk arabadan oluşuyordu. Kırk kağnıcı, yardım bölüğünden Mustafa, bir de ben, kırk iki kişiyiz. Bunlardan ikisi altmışar yaşlarında erkek, sekizi on beşer yaşlarında çocuklar ve otuz tanesi ise genç kadınlardı. Bazı kadınların kucaklarında bebekleri de vardı... Hiç kimse şikayet etmiyor, herkes gönüllü olarak seve seve çalışıyordu. Yollarda hiçbir şey pahalı değil, yaşam çok doğaldı. Kimsede vurgunculuk (ihtikar) yaptıp para kazanmak gibi bir düşünce oluşmamıştı. Köylerde; tarlaların ekimi ihmal edilmiyor, silahlar cepheye, pazara mal götürür gibi sakin bir iyimserlik içinde, neşeyle götürülüyordu... Bunları, ancak içinde yaşayanlar bilir. Bu insanlar ne kadar temiz ruhluydular. Aralarına katıldığım için çok mutluydum... Anadolu kağnıları, bir milletin azim ve inancını, hiçbir yüksek tekniğin yenemeyeceğini kanıtlıyordu. Hiçbir mazlum millet artık, 'gücümüz yok ki milli mücadeleye girelim' diyemez. Dünyada emperyalizm prangasını ilk kez kıran Türk milleti, onlara örnektir..."

Liberalizm Eleştirisi

Yazında, *"1923–1930 arasının liberal kapitalizmin egemen olduğu bir dönem olduğunu, bu 7 yıldaki hükümet programlarında sanayileşme ile ilgili olarak bir tek kelimenin bile bulunmadığını, gümrük politikasından söz edilmediğini, döneminin egemenlerinin komprador nitelikli tüccarlar ve 'eşraf' olduğunu ve Türk sanayisinin içsel ve dışsal etkilerin uyarısı ile gerçekleştirdiğini"* söylüyorsun.

Önce, *Liberalizmin* ne olduğunun ortaya koyulması gerekiyor. Çünkü, Batı kapitalizminin rekabetçi dönemine ait bu tanımı yanlış kavramışsın ve yanlış kullanıyorsun. 1920 Türki-

Levent Şahverdi Arşivi

yesi'nde liberalizmin geçerli olduğunu söylemek kadar aykırı görüş olamaz.

Liberalizm, merkantilizm ve *sömürgecilikten* geçerek Batı Avrupa'da beş yüz yılda oluşan ve kapitalizmin temelini oluşturan bir pazar işleyişidir. *Liberal* dönemde kentsoyluluk (burjuvazi) devrimci bir sınıftır. Gereksinimine uygun düşen ekonomik ve toplumsal dönüşümleri, gerek devrimci (Fransa) ve gerekse evrimci yöntemlerle (Almanya) gerçekleştirmiştir.

Liberal dönemde piyasa gerçekten serbesttir ve malın değerini üzerinde toplanmış insan emeği belirler. Sanayi üretimi ve pazarlamada eşit koşullu bir yarış (rekabet) vardır. Uzun bir geçmişe dayanan *liberalizm*, 18. ve 19.yüzyılda üst düzeyde gelişmiş ve Batı kapitalizminin özünü oluşturmuştur.

Başlangıçta serbest rekabete dayanan *liberalizmin* yapısı ve işleyişi 19.yüzyıldan sonra değişmiştir. Birleşmeler ya da satın almalarla şirket sayıları azalmış, her üretim dalına egemen bir ya da birkaç büyük şirket piyasayı ele geçirmiştir. 20.Yüzyıl başında, liberal dönem sona ermiş, tekel grupları ve bunlara yön veren mali sermaye dünyaya egemen olmuştur. Buna emperyalizm diyoruz.

Durum bu iken, Batı'da ortadan kalkan *liberalizm*, geri bir köylü ülkesi durumundaki 1920-1930 Türkiyesi'nde sana göre geçerli olmuş ve yukarıda belirttiğin *'bilimsel'* saptamalarına olanak vermiş. Saçmalık düzeyindeki bu kaba yanlışlığı, *'Boğaziçi öğrencisi olarak'* senin bilmen gerekir. Üniversitede bunları yoksa başka türlü mü öğretiyorlar? 1920–1930 Türkiye'sini *liberal kapitalizmin* egemen olduğu bir ülke olarak görmek, gerek *liberalizmi* ve gerekse Türkiye'yi bilmemek değil midir Sevgili Evren?

1927 Sanayi Sayımı'na göre, Türkiye'de büyük çoğunluğu küçük esnaf yanında çalışan çıraklardan oluşan yalnızca 76 bin işçi bulunuyordu. Bunlara gerçekte işçi demek de olası değildir. Çıraklardan başka, el zanaatçıları, dokumacılar buna dahildir. Sanayinin olmadığı, bağlı olarak burjuva ve pro-

Levent Şahverdi Arşivi

letarya sınıflarının oluşmadığı yani kapitalizmin olmadığı bir toplumda, *liberalizmden* nasıl söz edilir?

Atatürk ve Devletçilik

Devletçilik için kullandığın *'kapitalizm içi'* ve *'kapitalizm dışı'* tanımlarına, tanım biraz garip de olsa fazla bir itirazım yok; ne demek istediğini anlıyorum. Bu ikili tanımı, *kapitalist* ya da *sosyalist devletçilik* olarak ortaya koymak sanırım daha uygun olur. Batı kapitalizmine benzemeyen ancak sosyalist de olmayan Kemalist devletçilik, üçüncü bir yoldur ve Türkiye'ye özgüdür.

Mustafa Kemal buna *'Devlet Sosyalizmi'*, ya da *'Ilımlı Devletçilik'* demiştir. **Atatürk,** Türk devriminin yöneldiği kalkınma yolu için, *'liberalizm olmadığı gibi, Batı'nın sosyalizmi de değildir'* demiştir.

Atatürk, Türkiye için geçerli olan *devletçilik biçimi* üzerine yoğun çalışma yaptı. Türk ve Batı toplumlarının tarihsel evrimini, ekonomik yönleriyle ele aldı, ortak yönlerini ya da ayrılıklarını inceledi. Uzmanlık gerektiren bu güç işi, geçmişi güncele bağlayıp uygulanabilir sonuçlar çıkararak ve şaşırtıcı bir ustalıkla başardı. Vardığı sonuçları, Türkiye'nin koşullarına ve gelişim isteğine uyumlu yöntemler haline getirdi. *Devletçilik İlkesi* bu bilinç ve çabanın ürünü olarak ortaya çıktı.

Devletçilikle ilgili görüşlerini, 1922'de açıklamaya başladı. Savaş, iç siyasi çatışmalar, ayaklanmalar ve yoğun devrim atılımları, konuyla ilgili araştırmalarını aksattı ancak ara verdirmedi. 1930'da, dünya ekonomik bunalımının etkisiyle, çalışmalarını yoğunlaştırdı ve *devletçilik ilkesini* olgunlaştırdı. Kuramsal olarak Anayasa'ya girecek düzeye getirdi.

*

4 Ocak 1922'de **Lenin**'e gönderdiği mektupta, Türkiye'de uygulanacak *devletçilik*'ten söz etmiş ve *"ülkemizi düşman işgalinden kurtardıktan sonra, amacımız, kamu yararı taşıyan büyük*

Levent Şahverdi Arşivi

işletmeleri devlet eliyle yönetmek, böylece büyük sermaye sınıfının gelecekte ülkeye hakim olmasını önlemektir" demiş ve dediğini yapmıştır.[20]

Devletçilik anlayışını şöyle açıklıyordu: *"Büyük ve düzenli bir yönetimi gerekli kılan, özel girişim elinde tekelleşme tehlikesini gösteren ve genel ihtiyaçları karşılayan işleri devletin üzerine almasıdır. Madenlerin, ormanların, kanalların, demiryollarının, deniz taşımacılığı şirketlerinin devlet tarafından yönetilmesi ve para ihraç eden bankaların millileştirilmesi, keza elektrik, su, havagazı v.b. işlerin mahalli idareler tarafından yapılması devletçiliğe ait işlerdir. Bu manada devletçilik sosyal, ahlaki ve ulusaldır".*[21]

Sen, bu açıklamadan çok farklı bir sonuç çıkarıyor ve *'ihtiyaçların giderilmesi konusunda bir şey yapılmadığı için yani bir zorunluluk olarak ekonomiyi devletin eline alması'* diyorsun. Oysa, söylenen açıktır. *Yapılmadığı* için değil, *'tekelleşme tehlikesini'* önlemek için yapmaması gerektiği söylenmektedir. Büyük kamusal yatırımların, devletin yapması gerektiği anlatılmaktadır. Nitekim, Cumhuriyet devleti bu yatırımları toplum yararına yapmış ve işletmiştir.

Bu bölümde ilginç bir başka eleştiri yapıyorsun. Daha doğrusu, *eleştiri* olmayan bir *eleştiri* yapıyorsun. Şöyle ki; *'benim yorumuma katılmıyor, Atatürk'ün söylediklerleriyle çelişiyorsunuz'* diyorsun. Oysa, *'senin yorumuna katılmadığım'* için **Atatürk**'le çelişmiyorum. Çünkü, **Atatürk**'le çelişen sensin.

Aynı yerde, bir başka yanlış eleştiri daha yapıyorsun. **Atatürk**'ten yaptığım bir alıntı için, *'buradaki yaklaşım şu önermeleri kapsar'* diyerek kendine göre sonuç çıkarıyor, o sonucu ben çıkarmışım gibi eleştiri yapıyorsun. Benim yazdıklarımı değiştiriyor sonra *totoloji* yaptığımı söylüyorsun. Şöyle ki; *'Devletçilik, zorunluluk değil ideolojik bir tercihtir, çünkü tekelci kapitalizm çağında, ulusal bir ekonomi kapitalist yöntem ile yaratılamaz'* tümcemi; *'diğer bir deyişle'* diyerek; *'devletçilik zorunluluk değil, ideolojik bir tercihtir, çünkü devletçiliğe başvurmak zorunluluktur!'* haline getiriyorsun. Gördüğün gibi, *totolojiyi* ben değil sen yapıyorsun.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, devletçilikle ilgili görüşlerini açıklama düzeyinde bırakmamış, Anayasa buyruğu haline getirdiği *Altok*'un temeline yerleştirmiştir. Konuyu, bunları inceleyerek yargıya varman gerekir.

İki açıklamasını anımsatayım; *"Türkiye'nin uyguladığı devletçilik sistemi, 19.yüzyıldan beri sosyalist teorisyenlerin ileri sürdükleri düşüncelerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir... Türkiye'nin takip ettiği yol liberalizmden de başka bir yoldur".*[22]

"Toplumsal gelişmenin amacı, insanlar üzerinde eşitliği sağlamaktır. Dünya birliğe doğru yürümektedir. İnsanlar arasında sınıf, derece, ahlak, giyim, dil gibi ölçü farkları giderek azalmaktadır. Tarih yaşamak kavgasının din, ırk, kültür, eğitim ayrılıkları arasında olduğunu gösterir. Birliğe doğru yürüyüş barışa doğru yürüyüş demektir. Birer fikir akımı olarak ele aldığımız toplumsal ilişki teorilerini uygulamada, 'sosyal kazanımlar' adı altında toplamak mümkündür. Bu sosyal kazanımlara Devlet sosyalizmine yaklaşılarak varılabilir".[23]

*

Devletçiliğin, 1923'den sonra uygulamaya konmuş olduğunu ilk kez benden duyduğunu söylüyorsun. Bu çok doğal çünkü dönemi **E. J. Zurcher**'lerden, **H. Gülalp**'lerden öğreniyorsun.

Devletçiliğe 1930'dan önce yönelindiğini ileri süren insan sayısı azdır. Güvenilirliklerine ve bilimsel düzeylerine saygı duyulan kimi araştırıcı bile devletçiliğin Türkiye'de, 1929 Dünya ekonomik bunalımının zorunlu sonucu olarak 1930'dan sonra uygulandığını söylemişlerdir. Belki yetersiz araştırma, belki de 30'dan sonra yoğunlaşan devletçilik bu yargıya neden olabilir. Nedenini bilemem. Ancak, yaygınca ileri sürülen görüş budur.

Devletçiliğin, 1930 öncesinde düşünülüp kararlaştırıldığını gösteren en iyi kanıt, **Mustafa Kemal**'in sözleridir. 1 Mart 1922'de, yani 1930'dan 8 yıl önce ve savaş sürerken, Meclis'i açılış konuşmasında şunları söylemişti: *"Ekonomi politikamızın*

Levent Şahverdi Arşivi

önemli amaçlarından biri; toplumun genel faydasını doğrudan doğruya ilgilendirecek kuruluşlar ile ekonomik alandaki özel girişimleri, mali ve teknik gücümüzün ölçülerine uygun olarak ***devletleştirmektir****. Memleketin, tarım ve tarım endüstrisine bağlı olan ve zamana bağlı istekleri, örneğin dokuma sanayiinin korunması, bölgelerde kurulacak diğer endüstri dallarının her bakımdan geliştirilmesi önemle göz önünde bulundurulacaktır. Ekonomi Bakanlığımızın bir yıl içinde yapmış olduğu işler sizlere açıklamış bulunduğum bu görüşler altında yapılmıştır. Yine bu işler arasında, çalışanların yaşam düzeylerinin yükseltilmesini sağlayacak olan Zonguldak İşçi Kanunu; Anadolu'da genel taşıma işlerini kolaylaştırmak için otomobil ve kamyon işleteceklere gerekli izinleri veren yönetmelik; cephelerdeki asker ailelerine yardım esaslarını da içine alan tarım muhalefeti yönetmeliği; Meclisçe kabul edilen tohumluk dağıtımında ihtiyaçları tesbit edilen yerlerde usulüne uygun olarak işleme başlanması; Ziraat Bankası aracılığıyla çiftçilerimize tarım araç ve gereçlerin uygun fiyatlarla dağıtılması kurulacak özel bir kurulun gerekli çalışmaları yaparak bu tür araç ve gereçlerden daha çok temin edilmesi; yerli ürünlerin yurt içinde kullanılmasını yaygın hale getirmek amacıyla gümrük kanununda yerli malımızın korunmasını sağlayacak usulün uygulanmasına başlandığını çalışmalarımızın somut sonuçları olarak söylemek isterim".*[24]

*

Kemalist devletçiliğin 1930 sonrasında zorunlu olarak girişilen bir tutum olmadığını bir ideolojik tercih olduğunu ileri sürerken, devletçilik konusunda **Atatürk**'ün açıklamalarını ve 1930'a dek yapılan uygulamaları, kitapta belge ve rakamlarla ortaya koymuştum. Bunları herhalde görmedin. İleri sürülen bir savın, kuşkusuz güvenilir kaynaklarla karıtlanması gerekir. Bunu yaptığımı sanıyorum. Burada belki kısaca bir iki noktayı dikkatine sunmakla yetineceğim.

Mustafa Kemal'in, 1 Mart 1922'de yani savaş sürerken söylediği sözler, devletçilik anlayışının 1930'dan önce geliştirildiğini göstermektedir. Bu sözler söylenmiştir ve *devletçilik* söylemde bırakılmayarak geniş bir alanda uygulanmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Yapılan uygulamalar, elde edilen sonuçlar; rakam ve tarihleriyle birlikte kitapta *'Cumhuriyet Ekonomisi'* bölümünde bulunmaktadır. Orada ayrıntılı olarak gösterdiğim işlerin hemen tümü, devlet eliyle gerçekleştirilmiştir.

Demiryollarının, limanların, tünel ve tramvayların, madenlerin, ormanların devletleştirilmesi; *Tuz, alkollü içki, tütün* ve *kibritte* devlet tekelinin oluşturulması; *sağlık yatırımları, şeker fabrikaları, un, çimento, tekstil* ve *demir* üretimi; Hereke, Feshane, Beykoz Deri ve Kundura, Uşak Şeker, Tosya Çeltik fabrikalarının açılması; Bünyan ve Isparta İplik, Maraş Çeltik, Malatya ve Aksaray Elektrik Kütahya Çini ortaklıklarının oluşturulması, 1923–1930 arasında gerçekleştirilen devlet yatırımlarıdır.

Devletçi uygulamalar finans alanlarını da içine aldı. 1924 yılında Ziraat Bankası'nın yetkileri arttırıldı. Banka hızlı bir büyüme sağlayarak 1931 yılında mevduatını 56 milyon liraya çıkardı. (1924 Yılında devlet bütçesi 118 milyon liraydı.) Ziraat Bankası'nın denetimi altındaki Emniyet Sandığı'nın toplam mevduatı, 1923'de 2 milyon 327 liraydı. Bu miktar 1929 yılında 16 milyon 508 bin liraya çıkarıldı.[25]

Köylünün ürün öncesi nakit sıkıntısını gidermek için, *Ziraat Bankası* devreye sokuldu ve birbirine kefil olma kabul edilerek çiftçilere kredi kolaylıkları sağlandı. Çiftçi kredi faizleri düşürüldü, vergiden muaf tutuldu.

Ziraat Bankası'nın çiftçiye açtığı kredinin en üst sınırı, o güne dek ödenmiş sermayenin yüzde 30'unu hiç geçmemişken, bu oran *Kurtuluş Savaşı* içinde yüzde 53'e, *Kurtuluş*'tan sonra yüzde 136'ya çıkarıldı. 1888'den 1920'ye dek 32 yıl içinde köylüye verilen borç toplamı 22 milyon lirayken, *Milli Mücadele*'de, *'binbir darlık içinde'* olunmasına karşın, çiftçiye 3,5 yıl içinde 7 milyon lira kredi verildi. Bu miktar, 1923–1933 arasındaki 9 yılda, 121 milyon liraya çıkarıldı.

Kooperatifçilik teşvik edildi. Çiftçiyi, aylık yüzde 12'ye varan faizlerle borçlandıran ve *'zorba sınıf haline gelen'* tefecilerin elinden kurtarmak için, rehinli avans ve ürün karşılığı

Levent Şahverdi Arşivi

avans işlemleri genişletilerek, devlet denetimi altına alındı.

'Vurguncu fuizcileri' ortadan kaldırmak için en uygun yolun, *'krediyi köye kadar, çiftçinin ayağına götürmek'* olduğu düşüncesiyle, 1924'te *Zirai İtibar Birlikleri Kanunu* çıkarıldı. Bu yasayı tamamlamak üzere 1929'da, 1470 Sayılı *Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu* kabul edildi. Bu yasayla, güvence (teminat) gösterecek malı olmayan *'çalışkan ve girişimci'* çiftçilerin, *'kişisel itibar'* üzerinden *'masrafsız ve kefilsiz'* kredi bulabilmeleri amaçlandı.

Kitapta, bu konularda daha çok bilgi bulunuyor. Ancak, burada aktardıklarım bile devletçiliğin Kemalizmde ideolojik bir seçim olduğunu ve 1930'dan önce başlatıldığını göstermektedir. Tüm bunları ortaya koymuş olmama karşın *'totolojik bir tavır gösterdiğimi'* söyleyerek eleştiri yapmam yerine oturmayan bir davranış olmaktadır.

Ayrıca, eleştirinde; *"Avcıoğlu bile, 30'lu yıllara kadar geçen dönemi 'devlet eliyle kapitalist yaratma süreci' olarak nitelendirir. Ben ise, bu dönemi 'liberal' olarak adlandırıyorum"* biçiminde dile getirdiğin görüşler de yerine oturmamaktadır. **Avcıoğlu** bunları söylemişse yanlış söylemiş. Otuzlu yıllar, ne *'kapitalist yaratma süreci'*dir ne de *'liberal bir dönem'*dir. Türkiye'ye özgü kalkınma yönteminin uygulandığı, gelişip güçlenme yıllarıdır. Çin, 1978'den sonra bu yöntemi uygulayarak bugünkü gücüne ulaşmıştır.

*

Toplumu etkileme gücü olan siyasi akımlar, düşünsel düzeyde oluşturduğu kuramsal yapısını eylem içinde olgunlaştırır ve yeterli donanıma sahipse düşüngü (ideoloji) haline gelir. Bu düzeye ulaşmışsa, savları sıradan bir düşünce olmaktan çıkar kuram haline gelir. Hiçbir düşünce (ve eylem), bütünlüğü olan bir dizge (sistem) olarak birden bire ortaya çıkmaz. Maddi koşullar düşünceyi, düşünce eylemi ve her ikisi birden ideolojiyi oluşturur. Bu oluşum için, gelişkin bir

Levent Şahverdi Arşivi

anlayış, bilimsellik ve özgürlük gerekir.

Kemalizm, ülkenin toplumsal ve ekonomik sorunlarına daha savaş sürerken eğilmiş, ideolojisini 15 yıl içinde oluşturmuştur. Sağlık, ticaret, ulaşım, sanayi, tarım gibi konularda 1920–22 arasında devlet eliyle somut işler yapılmıştır. Yol ıslahı, aşı üretimi ve uygulaması, sterilizasyon merkezleri kurulması, silah üretimi, eğitim işleri savaş içinde başlatılmıştır. Savaş biter bitmez toplanan *İzmir İktisat Kongresi*'nde; iş ve işçi sorunları, kadın çalışanlar, ticaret ve sınayi girişimleri, sosyal güvenlik gibi konularda kararlar alınmış ve yapılabilecek işlerin tümünün tam bağımsızlıktan ödün vermeden gerçekleştirileceği açıklanmıştır.

Daha sonra özellikle İzmir ve İstanbul'da yabancıların elinde bulunan kompador nitelikteki dış ticaret denetim altına alınmış yeni vergiler getirilmiştir. O günlerde ülkede hemen hiçbir şey üretilmiyordu. Üretimsizliğin, gereksinimler üzerindeki baskısına karşın, gümrük korumacılığının ön uygulamaları başlatılmıştı.

Şeyh Sait Ayaklanması ve arkasından *Terakkiperver Cumhuriyet Fırka*'nın tutucu muhalefeti (Bu partinin Osmalının devamı niteliğindeki ekonomik görüşleri kitapta var, bir kez daha bakmanı öneririm), yapılmak istenenlerin ertelenmesine neden olmuştur. Ayrıca, 1924-1930 arasında; Saltanat ve Hilafetin kaldırılması, Cumhuriyet'in ilanı, eğitim birliği, okuma yazma girişimi, Harf devrimi, tarım ve sağlıktık atılımlar, Medeni Kanun, kılık kıyafet değişimi, hukuki yenileşme gibi kapsamlı dönüşümler gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bunca iş; bütünlüklü bir anlayışın ve bilinçle oluşturulmuş bir düşüncenin ürünüdür. *Kemalist ideoloji* budur. *Kemalizm*, Türkiye'de oluşup gelişmiştir ama aynı zamanda ezilen ulusların özgürlük ideolojisidir.

Levent Şahverdi Arşivi

Altıok ve Kemalizme Karşıtlık

Kemalist devletçiliğe, **Atatürk**'ten sonra olumsuz yaklaşılmış ve kısa süre içinde uygulamadan kaldırılmıştır. *Devletçilik, devrimcilik* ve *halkçılıkla* birlikte önce CHP tüzüğünden daha sonra *Altıok*'un öbür 3 ilkesiyle birlikte Anayasa'dan (1961) çıkarılmıştır.

Devrim'in önde gelen kişilerinden **Mahmut Esat Bozkurt**, *'Altıok, Kemalizm demektir'* der. Bu tanımlama doğrudur ve *Altıok*'a karşıtlık Kemalizme karşıtlıktır. *Altıok* karşıtlığındaki yaygınlık, aynı zamanda **Atatürk**'ün yalnızlığını da gösterir. *Altıok*'u devlet politikasına o yerleştirmiş, ölene dek o korumuştur.

Teraddiperver Cumhuriyet Fırkası'nın tutucu geleneğini temsil eden bütün partiler; **İnönü**'nün CHP'si, **Menderes**'in DP'si, **Demirel**'in AP'si ve sonraki türevler; siyasi İslamcılar, darbeciler, liberal solcular, sosyalistler... en önce ve herşeyden çok, devletçilik başta olmak üzere *Altıok*'a, bağlı olarak *Kemalizme* saldırmışlardır.

Altıok'a saldıran cephe o denli geniştir ki, bu cephenin içinde yıllarca en yakınında bulunanlar da vardır. Karşıtlığın doruk noktasını, **Atatürk** döneminin tümünde ve 1944 yılına dek 23 yıl Genelkurmay Başkanlığı yapmış Mareşal **Fevzi Çakmak**'ın sözlerinde buluyoruz. İnanılması güç ama onun *Altıok*'a bakışı, şu düzeysiz (belki de düzeyine uygun) şu söyleminde görülüyor; *"Onların o Altıok'larını birer birer kırıp g.tlerine sokacağım".*[26]

Uzlaşmaz ayrılıklara sahip kişi ve grupların, *Altıok* yani *Kemalizm* karşıtlığında birleşmiş olması ilginç bir durumdur. Onları *Kemalizm* karşıtlığında bir araya getiren neden, tümünün değişik oranlarda da olsa, Batı'nın yani emperyalizmin etkisi altına girmiş olmalarıdır.

*

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün 1938'de ölümünden sonra herşey değişmeye başladı. Anayasa'ya girmiş olmasına karşın *Altılı* da bu değişimden kuşkusuz payını alacaktı. CHP'nin 1943'teki 5. Kurultayı'nda, hiç gereği yokken birden bire *'devletçiliğin özel teşebbüse engel olmayacağı'* biçiminde bir karar alındı. Bu karar, *Altılı*'ın ortadan kaldırılmasının başlangıcı oldu. **İnönü**, önemini ve gerçek boyutunu kavrayamadığı *Altılı*'u uygulamadan kaldırmaya karar vermişti.

Kemalizm'e karşıtlıkla bütünleşen *Altılı* düşmanlığı, ilk hedef olarak devletçiliği seçmişti ve İnönü CHP'si bu işte yalnız değildi. Arazi spekülasyonuyla palazlanan harp zenginleri, hükümetin tavrından yararlanarak yumuşak noktayı yakalamıştı. Üstelik yüklenme, en kritik zamanda, en olmayacak dönemde yapılıyordu. Yetersizlik, yokluklar ve çaresizlikler üst üste gelmişti.

Atatürk döneminde sinmiş olan muhalefet açığa çıkıyor ve başka konularda da sesini yükseltiyordu. *Laiklik* bazılarınca *'bize göre değildi, bize uymuyordu, uymuyordu!'*. Demokrasi çağında *'milliyetçilik mi olurdu!'*. **Atatürk**'ün ölümünden hemen sonra devrim, karşı devrime evriliyordu.[27]

Açık saldırı için beş yıl daha beklenecekti. Savaş yıllarındaki denge siyasetinin altında saf değiştirme yatıyordu. Bağımsızlıktan bağımlılığa, Doğu'dan Batı'ya, Asyalılıktan Avrupalılığa geçmeye yönelinmişti. Türkiye, kendisini örnek alan *ezilen dünyaya* terk ediyordu. Ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık önemini yitiriyor, **Atatürk**'ün *çağdaşlaşma* anlayışı yerini *Batıcılığa* bırakıyordu. Savaş sonunda, *'Batı demokrasisi'*ne tam olarak teslim olunmuştu.[28]

CHP'nin 1947'deki 7. Kurultayı'nda *devletçilik* başta olmak üzere *Altılı*'ın üç ilkesinin yeniden *'tanımlanmasına'* karar verildi. Birleşmiş Milletlere girilecek, çok particiliğe geçilecek, ABD'le birlikte yürünecekti. *Devletçilik milliyetçilik, laiklik*; günün modasına uymuyordu. Bu üç ilke, *'değişimin'* hedef tahtasıydı. *Altılı*'ın bu biçimde törpülenmesi, CHP'nin *Kema-*

Levent Şahverdi Arşivi

*lizm'*den kopuşunun ilanıydı.

CHP'nin 3 Aralık 1947'de yaptığı 7. Olağan Kurultay'ında kabul edilen program, en büyük zararı devletçilik başta olmak üzere *Altılık*'a verdi. Devlet yatırımları sınırlandı, devletçilik anlayışı bırakıldı. Toprak reformu amacıyla çıkarılan, *'Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'* uygulanmadan bir kenara itildi. Köy Enstitüleri amacından saptırıldı ve ortadan kaldırılacak duruma sokuldu. İmam hatip okulları, Kuran kursları açıldı, ilkokullara din dersi kondu.

İnönü, seçimlerden iki ay önce, 23 Mart 1950'de, *'Anayasa'nın değiştirilerek Altılık'ın Anayasa'dan çıkarılacağına'* yönelik halka söz verdi.[29] Bu sözü, o dönemde yerine getiremedi. 11 Yıl sonra, 1961'de hazırlanan Anayasa'ya koydurtmayarak yerine getirdi.

Sevgili **Evren**, karşı devrimi temsil eden bu gelişmelerin tümünü, Atatürkçü politika olarak görüyor ve **İnönü, Menderes** politikalarının *Kemalizmin* bir devamı olduğunu söylüyorsun. Bu aykırı yargın nasıl tanımlanır, buna ne denir bilemiyorum.

Sanayileşme

Sanayileşme konusunda da, **Gülalp**'ten gerçeği yansıtmayan aktarmalar yapıyorsun. **Gülalp**, kendine uygun bir kaynak bulmuş **Kurmuş**'tan (kim ise, bari adını yazsaydın) *'bilgi'* aktarıyor. *"1920-1930 yılları arasında kurulan 14 hükümetin programlarında sanayi ve sanayileşme süreci ile ilgili tek bir kelime bulmak mümkün değildir. Dolayısı ile sanayinin korunmasına yönelik bir gümrük politikasından da söz edilmemektedir"* (sf.22, dipnot-vb.a) diyorsun.

Bu alıntıyı yaptıktan sonra, bununla çelişen bir yorum yapıyor ve sanayileşmenin *'1929'a dek iç ve dış etkilerin uyarısı ile gerçekleştirildiğini'* söylüyorsun. Türkiye'nin sanayileşmesini isteyen *'dış etki'* nedir? *'İçerde'* kimler istemiş? Bu karışık tümcelerle ne demek istiyorsun belli olmuyor. Söylem kar-

Levent Şahverdi Arşivi

maşık olunca yanıt oluşturmak güç oluyor. Görüşünü daha açık anlatmalı ve söylediklerinin kanıtlarını ortaya koymalısın.

Yine de yanıt vermeye çalışayım.

Atatürk, bıkmadan usanmadan tam bağımsızlıktan söz eder ve sözlerini uygulamaya sokar. O'na göre, tam bağımsızlık; ekonomide, iç ve dış siyasette, maliyede, dilde, kültürde, dinde, eğitimde tam bağımsızlık demektir. Sanayileşme, bağımsızlığın temelinde yer alan bu nedenle Kemalizmin önem verdiği öncelikli konulardan biridir.

'Sermayesi, mühendisi, işçisi Türk olan fabrikalar kurulmalıdır...' ya da *'Türkiye, Anadolu'da yabancı sermayenin jandarmalığını yapmayacaktır'* biçimindeki sözleri, sınai kalkınmaya verdiği önemi gösterir. Sanayileşmeyi, tarımla birlikte kalkınma programının temeline yerleştirmiştir.

Kurtuluş Savaşı'nın bitiminden hemen sonra, daha Cumhuriyet ilan edilmeden 17 Şubat 1923'te, *çiftçi, tüccar, sanayici* ve *işçi* temsilcilerinin oluşturduğu 1135 delege ile İzmir İktisat Kongresi'ni topladı. Kongrede bu dört kesim istek ve önerilerini dile getirdi ve ekonomiyle ilgili kararlar aldılar. **Mustafa Kemal** burada yaptığı konuşmada; *"Sanayinin gelişmesini ihmal etmemeliyiz. Ticaretimizi yabancıların eline bırakmamayız. Bırakırsak, yurt kaynaklarını değerlendirme fırsatını yitiririz... Ancak bunların gerçekleştirilmesi söylendiği kadar kolay ve basit değildir. Başarmak için ülke ihtiyacına uygun temel bir program üzerinde bütün milletin birleşmesi ve uyumlu olarak çalışması gereklidir"* dedi...

Sanayileşmeyi hızlandırmak ve ülke düzeyine yaymak için; 28 Şubat 1927'de *Sanayi Teşvik Kanunu*, 8 Haziran 1929'da *Milli Sanayi Teşvik Kanunu* çıkarıldı. Yerli sanayi ve ticareti koruyan yeni gümrük tarifeleri, 1 Ekim 1929'da uygulamaya sokuldu. 3 Haziran 1933'te *Sümerbank* kuruldu. 1925 yılında kurulmuş olan *Sanayi ve Maadin Bankası* 7 yıl içinde; *Hereke, Feshane, Bakırköy Mensucat, Beykoz Deri ve Kundura, Uşak Şeker* ve *Tosya Çeltik* fabrikalarını kurmuş ya da kontrolü altına almıştı. Ayrıca Bünyan ve Isparta *İplik*, Maraş *Çeltik*, Malatya

Levent Şahverdi Arşivi

ve Aksaray *Elektrik*, Kütahya *Çini* fabrikalarına ortak olmuştu. Bu fabrikalar 1933 yılında Sümerbank'a devredildi. Sümerbank 1939'a dek 17 yeni fabrika kurdu, birçok bankaya ortak oldu. 1935 yılında kurulan Etibank madencilik alanında yatırımlar yaptı, modern maden işletmeleri kurdu...

Bunları, senin tanımınla *'dış etki'* mi yaptırdı?

Profesör **Mustafa Aysan**, *Kemalizm*'in kalkınma yönteminin *özgün* olduğunu söyler ve uygulamalarına *'Türk Tipi Kalkınma'* adını verir. *'Bağımsızlık, ordu yönetimi, uluslararası politika, demokratik düzenin kurulması ve sürdürülmesi'* alanlarında olduğu kadar, ekonomik kalkınma yönteminde de, *'dünyanın kalkınmakta olan ülkelerine'* örnek olduğunu söyler. Aysan'a göre; bu örneğin dünyaya yayılması, insanlığa gelişim yolunda büyük zaman kazandıracak ve kaynakların daha verimli ve üretken kullanımını sağlayacaktır.[30]

Ünlü Fransız Hukukçu ve Siyaset Bilimci Prof. **Maurice Duverger** de aynı kanıdadır. *'Le Kemalizme'* adlı yapıtında (1963) şöyle söyler: *"Kemalizm, Moskova ve Pekin'in etkisinde kalmamış azgelişmiş ülkelerde, doğrudan ya da dolaylı çok yönlü sonuçlar uyandırmıştır. Kemalizm, Kuzey Amerika (ABD) ve Batı Avrupa rejimlerinde bulunmayan nitelikleriyle, Marksizmin gerçekten alternatifidir. Marksizm uygulamasına girmek istemeyen ülkeler, Batı demokrasisi karşısında, saptadıkları yetersizliklere çözüm getiren, Kemalist modeli tercih edebilirler".*[31]

*

Kemalizmin kalkınma politikasını, 1950'den 1980'e dek süren uygulamalara benzetmen, o denli aykırı bir sav ki ciddiye almak mümkün değil. Bu yaklaşımını da, **H. Gülalp, E. J. Zurcher** gibi bilim dışılığı bilimsellik kılıfıyla sunmada uzmanlaşmış kişilerden etkilenmiş olmana bağlıyorum.

Yineliyorum, bir konuda inceleme yapacaksan, önce o konuyu kendi kaynaklarından araştırmalı, eleştirileri daha sonra ele almalısın. Kaynağı incelemeden eleştirisini okursan, Türkiye'de **Marx**'ı okumadan Marksist olanların durumuna

Levent Şahverdi Arşivi

düşersin. Devrimin niteliği ve yarattığı etki araştırılmadan, *Nutuk* okunmadan, *Söylev ve Demeçler* incelenmeden; Atatürk ve *Türk Devrimi* hakkında da bilgi sahibi olunabilir mi? Üçüncü sınıf eleştirilerle sağlıklı bir yargıya varılabilir mi?

1923–1938 uygulamalarıyla, 1950 sonrası uygulamaları, benzerliği olmayan birbirinin tam karşıtı süreçlerdir. Biri kendi gücüne dayanan ve tam bağımsızlığı temel alan devrimci bir dönem, öteki dışardan medet uman ve bağımlığı kabul eden işbirlikçi bir süreçtir. Birincisi onurlu yaşam, öbürü işbirlikçiliktir.

1950'den sonra gelişen montaj nitelikli, tüketime yönelik sanayileşme, senin dediğin gibi; *'ticaret burjuvazisinin elinde biriken muazzam sermayeyi'* sanayileşmeye kaydırması değildir. Bu işin itici gücü, pazar bulmak zorunda olan uluslararası sermayenin, Türkiye'de yatırım yapmak için yerli ortak yani işbirlikçi edinmesidir. 1939-1945 arasında palazlanan harp zenginleri, bu dönemde emperyalizmin yerli ortakları yani işbirlikçiler haline geldiler ve hem ekonomi hem de siyaset sahnesine çıktılar.

İkinci Dünya Savaşı sonunda, dünyada geçerli kılınan *Yeni Dünya Düzeni*, esas olarak uluslararası şirket etkinliklerine dayalıdır. GATT, OECD, IMF, Dünya bankası, Ortak pazarlar ve uluslararası şirketlerle tüm dünyaya yerleştirilen ekonomik işleyiş, dış yatırımların yaygınlaştırılması, sermaye güvenliğinin sağlanması ve kâr aktarımının (transferinin) ulusal engellere takılmaması üzerine kuruludur. Uluslararası şirketler bu dönemde yaygın olarak dünyaya açıldılar ve kendilerine yerel *'ortaklar'* buldular. Bu, o dönemde gerekliydi. Ulus-devlet korumacılığı o dönemde varlığını sürdürmekteydi ve bu engelin aşılması gerekiyordu. Yerli ortak bulmalarının nedeni buydu.

Uluslararası şirketlerin bulduğu yerli ortaklar; teknoloji belirleme, dışsatım politikaları ya da kâr oranları belirleme gibi konularda hiçbir zaman etkili olmadılar. Bunlar, arazi

Levent Şahverdi Arşivi

bulma, inşaat yaptırma ve yerel hükümetlerle ilişkileri yürütme gibi ikinci sınıf işleri yüklendiler.

Bu *'görevlerin'* dışında, aksatmamaları gereken başka bir görevleri daha vardı. Ülkeyi, *Yeni Dünya Düzeni* işleyişine uygun hale getireceklerdi. Bunlar, Türk ismi ya da Türk kimliğiyle tanınıyorlardı ancak gerçekte uluslararası şirketler ve onların haklarını savunan büyük devletlerin güvenilir işbirlikçileri olmuşlardı.

Türkiye, dışarıdan aldığı borçların büyük bölümünü, teşvik adı altında bu *'ortaklıkları'* aktardı ve 1950'den sonra gelişmeye başlayan çarpık kapitalist yapı, senin dediğin gibi *'Ticaret burjuvazisinin muazzam sermayesiyle'* değil, büyük oranda Türkiye'nin dış borçlarıyla beslendi. Borçlanan Türk Devleti'ydi ancak borcu kullanan yerli ortak bulan uluslararası şirketlerdi.

Mahir Çayan'ın, *'emperyalizmin içsel olgu haline gelmesi'* biçiminde dile getirdiği olgu, yukarıda sözünü ettiğim uluslararası şirket-yerli ortak ilişkilerini ifade eder. **Çayan**, *içsel olgu* tanımıyla, Türkiye'deki sanayileşmenin iç dinamiklerle oluştuğunu değil tam tersi emperyalizmin ülkeye yerli işbirlikçiler aracılığıyla askersiz girdiği anlatır.

Senin; *'1955'te başlayıp 1980'de sona eren süreç'* diyerek, **Atatürk**'ün kalkınma yöntemiyle özdeştirdiğin süreç budur Sevgili **Evren**.

Anti-Emperyalizm

Kitabımda emperyalizme karşıtlığın ne olduğunu açıkça belirtmediğimi yazıyorsun. Bunu ileri sürmen, insana *'acaba kitabı okumadı mı'* dedirtiyor. *'Yeni Dünya Düzeni, Kemalizm ve Türkiye'*, emperyalizmin ne olduğunu, nasıl işlediğini anlatmak için yazıldı. İkinci Cilt, yalnızca emperyalizmi anlatıyor. Öbür bölümlerin tümü; emperyalizmin uygulamalarını, ekonomik dayanaklarını ve doğurduğu sonuçları inceliyor. Sömürgeciliği, paylaşım savaşlarını, ulusal kurtuluş mücadelelerini anlatıyor. Uluslararası şirketleri, küreselleşmeyi, işgücü ve

Levent Şahverdi Arşivi

sermaye göçünü, sendikasızlaştırmayı ele alıyor... Emperyalizm başka nasıl anlatılır? Konuyu ele alıştaki genişlik, büttünü görememene yol açmış olabilir mi?

Kemalizmin, anti-emperyalist olmadığına yönelik savı ciddiye almıyorum ve yanıt vermiyorum. 2. Cumhuriyetçilerin, bilinen ve artık kendilerinden başka kimsenin inanmadığı görüşlerini ileri sürüyorsun. Kemalizmin anti-emperyalist olmadığını ileri süren bir kişi, hiçbir gerçeği göremez, *dünyayı* ve *ülkesini tanıyamaz*. Emperyalizmi ilk kez yenilgiye uğratarak ezilen uluslara örnek olan, bu eylemiyle emperyalizme büyük darbe vuran, dünyanın en büyük anti-emperyalistine, Anti-emperyalist olmadığını söyleyen bir kişi ciddiye alınamaz.

*

Mustafa Kemal, 1921 Aralığı'nda TBMM'de şunları söylüyordu; *"Toplumsal doktrin açısından... Biz yaşamın, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan emekçileriz, yoksul bir halkız. Efendiler! Halkçılık toplumsal düzenini emeğine, haklarına dayandırmak isteyen bir toplumsal doktrindir. Biz bu hakkımızı korumak, bağımsızlığımızı güven altında bulundurabilmek için, mecisçe, milletçe bizi yok etmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe savaşı uygun gören bir doktrini izleyen insanlarız"*.

Bu sözler, Türk Devrimi'nin en özlü anlatımıdır. Gerek savaş ve gerekse devrimler döneminde bu sözlerle çerçevesi çizilen bir yol izlenmiştir. Ekonomik yetmezlik içinde, sanayiden yoksun geri kalmış bir ulusun, bağımsızlığını sağlayıp kalkınması için kapitalizme ve emperyalizme karşı çıkmak zorunda olduğu saptanmış, mücadele bu saptama üzerine oturtulmuştur.

Türk devriminin etkileri, kısa bir sürede kendi sınırları dışına çıkarak, benzer koşullarda yaşayan ve dünya nüfusunun beşte dördünü oluşturan yoksul ülkelere ulaşmıştır. Sağlam bir anti-emperyalist bilinç, bu bilince dayalı eylem yeteneği ve elde edilen başarı, Kemalizmi sömürge ve yarı

Levent Şahverdi Arşivi

sömürgelerde örnek alınan uluslararası bir devinim (hareket) haline getirmiştir.

Atatürk, bağımsızlık mücadelesinin Türkiye'nin kurtuluşuyla sınırlı kalmayacağını önceden belirlemiş ve açıklamıştı. 1922 Temmuz'unda şunları söylemişti: *"Türkiye'nin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiye'ye ait olmadığını bir defa daha doğrulamak gereğini duyuyorum. Türkiye kararlılıkla önemli bir çaba harcıyor. Çünkü savunduğu, bütün ezilen ulusların, bütün Doğu'nun davasıdır ve bunu sonuçlandırıncaya kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Doğu uluslarıyla birlikte yürüyeceğinden emindir".*

Benzer bir açıklamayı, savaş sürerken 14 Temmuz 1922'de Fransız Devrimi'nin 133. yıldönümünde yapmış ve şunları söylemişti; *"İstilacı orduların İzmir'de denize dökülmesi, bizim ulusal tarihimiz için olduğu kadar dünya tarihinde de yepyeni bir dönem olacaktır. Bu dönemde artık, istila için hiç bir memleketin özgürlük ve bağımsızlıklarının yok edilmesi mümkün olamayacaktır. Eğer haksızlığa uğramış Asya ve Afrika ulusları, bizim bağımsızlık mücadelemizden bir ibret dersi almışlarsa, kendileri için pahalıya da mal olsa, bu yola gireceklerdir. Efendiler; bizim Asya'yı ayaklandırmaya ve savaşmaya sürükleyişimiz, Fransız ulusunu kahramanca hareketlere sürükleyen nedenlerden daha az kuvvetli ve daha az mantıklı değildir".*

Yapılan belirlemeler, yürütülmekte olan savaşın özel koşullarının etkisiyle söylenmiş geçici sözler değildir. Bu anlayış, 1938'e dek süren Kemalist yönetim döneminin her aşamasında uygulanan temel politik tavırdır.

Zafer'den 11 yıl sonra 1933'te yapılan açıklama, gerçek anlamda evrensel bir anlayışı içermektedir: *"Bugün günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Doğu uluslarının da uyanışını öyle görüyorum. Bağımsızlığına ve özgürlüğüne kavuşacak olan pek çok kardeş ulus vardır. Onların yeniden doğuşu, kuşkusuz ki ilerleme ve refaha yakın olacaktır. Bu uluslar bütün güçlüklere ve bütün engellere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır. Sömürgecilik ve emperyalizm, yeryüzünden yok olacak ve yerlerine uluslararasında hiç bir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir uyum ve işbirliği çağı egemen olacaktır".*

Levent Şahverdi Arşivi

*

Bu alıntılara, **Lenin** ve **Fidel Castro**'nun **Atatürk** hakkındaki görüşlerini ekliyorum. Bunlar da seni ikna etmezse yapacağım bir şey yok.

Lenin, Kurtuluş Savaşı'nı başından beri izlemiş, niteliğini ve yönelimini anlayınca her türlü desteği vermiştir. **Mustafa Kemal** hakkında yaptığı ünlü değerlendirmesi şöyledir: *"Mustafa Kemal, yetenekli bir önder ve akıllı bir devlet adamı. O istilacılara karşı kurtuluş savaşı veriyor. Emperyalistlerin gururunu kıracağına, padişahı yardakçılarıyla birlikte silip süpüreceğine inanıyorum".*[32]

Fidel Castro'nun değerlendirmesi ise şöyledir; *"Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptıklarını ben asla yapamazdım. Gerçek devrimci Atatürk'tür. Büyük bir devrim yaptım ancak Mustafa Kemal'in yaptıklarını başaramazdım. Devrimci Kemal Atatürk varken Türk gençleri neden kendilerine başka önder arıyorlar... Atatürk 1919'da, düşmanları kovmak için Bandırma gemisiyle Samsun'a çıktı ve anti-emperyalist savaş verdi, zafere erişti. Biz Atatürk'ün devrimci savaşından etkilendik, esinlendik. Ve tam 40 yıl sonra, 1959'da Granma gemisiyle Havana'ya çıktık. Ülkemizde emperyalizmi ve işbirlikçi faşist Batista rejimini yıkmak için biz de zafere eriştik. Bizim ve tüm ezilen halkların esin kaynağı Mustafa Kemal Atatürk'tür".*[33]

Kürt Sorunu

Kürt sorunu bölümünde yazdıklarının; toplumbilime, tarihsel gerçeklere ve yaşadıklarımıza uygun düşmüyor. Kendilerini sosyalist olarak tanımlayan kimi grupların ve Kürtçü yapılanmaların dile getirdiği görüşleri yineliyorsun. Yazdıkların eleştiri olmuyor, suçlama ve karalama sınırını aşmıyor. Bu nedenle, tek tek yanıt verme yerine genel doğruları iletmekle yetineceğim.

Dünya sosyalistlerinin, *'ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*'na önem verdiği bilinen bir konudur. Türkiye'deki sosya-

Levent Şahverdi Arşivi

listler, bu öneme sadık kalma adına, konuyu yeterince incelemeden yüzeysel yaklaşımlarla Kürtlerin yanında olduklarını söylüyorlar. Emperyalizmin destek ve yönlendirmesiyle ortaya çıkan ayrılıkçı Kürt kalkışmasını koşulsuz destekliyorlar. Bu tutumla, kendilerini emperyalist politikanın aracı haline getiriyorlar. Hem halktan kopuyorlar hem de sosyalist kuramın dışına çıkıyorlar.

*'Ulusların kaderlerini tayin hakkı'*na saygı gösterip desteklenmenin koşulları vardır. Desteğin olmazsa olmazı, ulusal devrimin emperyalizme karşı çıkması, dünya sosyalist ve demokrat hareketinin parçası olmasıdır. Ona zarar vermemesidir.

*

Kürt Sorunu denilen şeyin ne olduğunu anlamak için Türk tarihinin, bu tarih içindeki Türk-Kürt ilişkilerinin ve bunlara bağlı olarak uluslaşma olgusunun incelenmesi gerekiyor. Bu konuyu yeterince incelemediğin anlaşılıyor. Oysa, kitapta genişçe yer alıyordu. Burada kısa bir özet yapabilirim.

Türk-Kürt ilişkileri; çok uzun süreler birlikte yaşamanın, iç içe geçerek güce dayanmayan özümlemenin (asimilasyonun), gönüllü bütünleşmenin ve ortak değerlere sahip olmanın tarihi gibidir.

Halklar arasındaki her ilişki özgündür ancak her özgünlüğün aynı zamanda başkalarıyla benzerlikleri de vardır. *Türk-Kürt birlikteliği* kadar benzeri olmayan bir özgünlüğe, dünya halkları arasında herhalde rastlanamayacaktır.

Bilinmezliklerle dolu, binlerce yıllık ortak geçmişe sahip Türkler ve Kürtler, çok uzun dönemler boyunca, barışçı bir ortam içinde birlikte yaşayarak birbirleriyle kaynaşmışlardır. Türkleşen Kürtler, Kürtleşen Türkler vardır. Pek çok konuda yaşam ve duygu birliği içindedirler. Çatışmasız geçen Osmanlı döneminden sonra, bugün aynı devletin eşit haklara sahip yurttaşlarıdırlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Türk-Kürt ilişkilerinde halka inen bir çatışma ve gerilim yaşanmamıştır. 12.Yüzyıldaki birkaç çatışma sayılmazsa, 19. yüzyıla dek, yani dış kışkırtmanın başlatılmasına dek, 700 yıl barış içinde yaşamışlardır.

Bugün, hala tam olarak çözülmemiş olan ve eskiye giden etnik köken birliktelikleri ya da ayrılıkları ne olursa olsun, Kürtler ve Türkler son bin yılı birlikte yaşamış ve aynı devletin yönetimi altında bütünleşmiştir. Anadolu'da yaşayan bu iki halk, *birlikte yaşamak zorunda kalan iki yabancı unsur* değil, *aynı ulusu oluşturan iki iç unsur* haline gelmişlerdir. Tarihin ve günümüzün yaşanan gerçeği budur.

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki *Kürtler*, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki *Ermeni* ya da *Rumlar* değildir. 20.Yüzyıl başında, emperyalizmin oyununa gelen bu iki halk, yaşadıkları yerleri bırakıp gitmek zorunda kaldılar ve Türkiye Cumhuriyeti için önemli bir olumsuzluk yaratmadılar.

Ancak, bugün ne Kürtler bir yere gidebilir ne Türkiye etnik ağırlıklı parçalara bölünebilir. Ne gidilecek bir yer ne de belirlenebilecek bir sınır vardır. Türkler ve Kürtler, Türk ulusunun asal unsurlarıdır. Toplumsal ve kültürel kaynaşmayla iç içe geçerek *Türkiye'nin her yerinde* beraber yaşamaktadırlar. Doğu ya da Güneydoğu'da, biçimi ve adı ne olursa olsun, oluşacak ayrı bir yönetim birimi, Kürtler için daha geri bir konuma düşme, yani *hak kaybına* uğramaktan başka bir şey değildir.

Türk-Kürt kaynaşmasının niteliğini görmek, ulusal birliği koruyup geliştirmek ve özellikle Kürtler üzerinde yoğunlaşan etnik kışkırtmayı etkisiz kılmak için gereklidir. Böyle bir girişim, her şeyden önce, bilgili ve bilinçli olmayı, içinde yaşanan toplumu tanımayı ve ortak düşman emperyalizme karşı çıkmayı gerektirir.

*

Atatürk, Kurtuluş Savaşı'na başlarken, Türk Kürt ilişki-

Levent Şahverdi Arşivi

sinin niteliğini ve uygulayacağı politikayı belirlemişti. **Karabekir**'e çektiği telgrafta şöyle söylüyordu; *"Ben Kürtleri ve özkardeş olarak bütün milleti bir tek nokta çevresinde birleştirmek ve bunu bütün dünyaya Müdafai Hukuk'u Milliye Cemiyetleri aracılığıyla göstermek kanar ve azmindeyim. Esasen milli vicdandan doğan bu kadar büyük başka bir kuvvet tasavvur edemiyorum".*

Erzurum Kongresi Kararları'nın 1.Maddesinde konuya şöyle değiniyordu; *"Doğu Vilayetleri adını taşıyan, Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Mamuretülaziz (Elazığ), Van, Bitlis... bölgesinde yaşayan bütün İslam unsurları, birbirlerine karşı hürmet ve fedakarlık hissi ile doludurlar ve irksal, toplumsal ve çevresel koşullarına saygılı özkardeştirler".*

İsmet İnönü *Lozan*'da Türkiye adına okuduğu bildiriye; *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de hükümetidir; çünkü, Kürtlerin gerçek ve meşru temsilcileri, Millet Meclisi'ne girmiştir ve Türklerin temsilcileriyle aynı ölçüde ülkemiz hükümetine ve yönetimine katılmaktadırlar"* demiştir.

Anadolu'da yaşayan ve Türk ulusunu oluşturan tüm unsurların, birbirlerine yurttaşlık bağıyla bağlı, eşit ve özgür bireyler olduklarının kabul ve ilanı, *'günün gereği olarak'* ortaya sürülen siyasi bir davranış değildi. Özellikle Türk ve Kürtlerin birbirlerinden ayrılmaları; kültürel, tarihsel oluşum ve yaşadıkları coğrafya nedeniyle olanaksızdı.

*

Kemalizmin konuyla ilgili saptamaları içtendir, bilimsel ve toplumsal gerçeklere dayalıdır. **Mustafa Kemal** Türk ulusunun tanımını; *"Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir"* biçiminde yapmıştır. Burada kullanılan *'Türkiye Halkı'* tanımı, bilinçli olarak seçilmiştir ve ulusu oluşturan, değişik etnik kökenden unsurları kapsamaktadır. Belirleyici olan unsurun, ulusa adını ve dilini vermesi ise olağan bir sonuçtur. Önemli olan, ulus bireylerinin her yönden eşit olmaları ve bu eşitliğin, devletin ve toplumun bütün birimlerinde

Levent Şahverdi Arşivi

gerçek anlamda yaşama geçirilmesidir. Türk ulusunun asal unsuru kuşkusuz ki Türklerdir.

Mustafa Kemal'in 16 Ocak 1923 günü İzmit'te yaptığı konuşmada, Kürt sorunuyla ilgili dile getirdiği görüşler, o güne dek yaptığı açıklamalara, verdiği sözlere uygundur ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmi görüşünün temeli niteliğindedir. *Vakit Gazetesi* başyazarı, **Ahmet Emin Yalman**'ın, *"Kürt sorunu nedir?"* sorusuna verdiği yanıtta şunları söylemişti: *"... Bildiğiniz gibi bizim milli sınırlarımızda var olan Kürt unsurlar, o şekilde yerleşmişlerdir ki, pek az yerde yoğundurlar. Fakat yoğunluklarını yitire yitire ve Türk unsurunun içine gire gire öyle bir sınır doğmuştur ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istersek Türklüğü ve Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Sözgelimi, Erzurum'a kadar giden, Erzincan'a, Sivas'a kadar giden, Harput'a kadar giden bir sınır aramak gerekir. Ve hatta Konya çöllerindeki Kürt aşiretlerini de gözden uzak tutmamak gerekir. Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük düşünmektense, bizim Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince zaten bir tür yerel özerklikler oluşacaktır. O halde hangi livanın (Osmanlı'da il ve ilçe arasında bir yönetim birimi) halkı Kürt ise onlar kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendilerine ait sorun yaratmaları daima mümkündür. Şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi, hem Kürtlerin ve hem de Türklerin yetki sahibi vekillerinden oluşmuştur ve bu iki unsur bütün çıkarlarını ve kaderlerini birleştirmiştir. Yani onlar bilirler ki bu ortak bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmek doğru olamaz".*

Mustafa Kemal'in Kürt sorunuyla ilgili olarak 1922 yılında söyledikleri bugün, hiç eskimemiştir; *"... Kürt sorunu, karışık, çetin bir sorundur. Şunu dikkate almalısınız ki, Kürdistan, petrol, bakır, kömür, demir ve daha başka madenler bakımından zengin bir yöredir. Başta, başlıca düşmanımız İngiltere olmak üzere, birçokları bu bölgeye göz koymuş bulunuyor. Burada stratejinin; İran'a, Kafkasya'ya, Irak'a giden ticaret yollarının da etkisi vardır. İngiltere Kürtlerin üç devlete ait olmasından yararlanmakta, bunu da bir koz olarak kullanmaktadır. İngiltere kendi egemenliği altında bir Kürt devle-*

Levent Şahverdi Arşivi

ti kurmak ve bu sayede; İran'a, Kafkasya'ya kumanda etmek istemiştir. İngiltere eskiden beri Kürt liderlerini satın almaktadır. Şimdi Kürt liderleri bölünmüş bulunuyor. Kimi İran'a, kimi İngiltere'ye, kimi de bize bağlıdır".

Sonuç

Boğaziçi Üniversitesinde okuyan ve anti-Kemalist çevrelerden etkilenmiş, senin deyiminle *'içinde yaşadığı dünyanın ve toplumun sorunlarına duyarsız kalamayan'* bir gencin eleştirilerine yanıt vermeyi görev saydım. İdeolojik olarak seninle benzer koşullarda olanlara göre, dikkat çekici farkın, Kemalizmle ilgili bir kitabı, *Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye*'yi okumuş olmandır. Bu benim için önemliydi. İlgi duyduğu alan dışında kitap okumayı bırakmış olan *'sosyalistlerin'*, incelemedikleri *Kemalizme* karalayıcı sözler söyleyerek ortalıkta dolaştığı, doğal olarak *Kemalist* uygulamalara somut bir eleştiri getiremedikleri bir ortamda, sen düşüncelerini açık bir biçimde yazıya dökütyor ve ilgilisine gönderiyorsun. Seni benim için değerli kılan budur. Bu nedenle, elimdeki bitirmekte olduğum yeni kitabı bırakarak sana yanıt verdim.

Umarım, yanıtım aceleye gelmiş bir yazının şanssızlığına uğramamıştır ve belli konular üzerindeki düşüncelerine yeni soru işaretleri açmıştır. Yaşıtlarına göre bilgilisin. Okumanı ve araştırmanı nesnellikten kopmadan sürdürürsen, yaşamın gerçekliği içinde doğruları yakalaman kaçınılmazdır. Yeter ki, okumayı ve araştırmayı bir yaşam biçimi durumuna getirerek yoluna devam etmendir. Art niyetli, çıkar amaçlı ya da dış bağlantılı olmadığın sürece bu konudaki başarı arkasından gelecektir.

Sevgilerimle.

Levent Şahverdi Arşivi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRT SORUNU

Levent Şahverdi Arşivi

Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı

Ulusların kaderlerini tayin hakkını benimseyen sosyalistler, kendi ulusu gibi başka ulusların da bu hakkı kullanması için mücadele eder. Bunu, yalnızca sosyalist olmanın değil, demokrat olmanın da koşulu sayar ve bağımsızlığa yönelen ulusal hareketleri destekler.

Ancak, desteğin olmazsa olmaz bir koşulu vardır. Bu koşul; kaderini belirlemeye yönelen ulusal hareketin, ***dünya sosyalist ya da demokrasi mücadelesinin parçası olması ve emperyalizme karşı çıkmasıdır.***

Batı'da burjuva devrimleriyle ortaya çıkan demokrasi mücadelesi, kapitalist emperyalizmin ortaya çıktığı 20. yüzyılla birlikte dünyaya yayılmış, etki alanı sömürge ve yarı sömürgelere dek genişlemiştir. Bağımsızlığa yönelen ve doğal olarak demokratik içeriğe sahip kurtuluş savaşları; yerel sorun olmaktan çıkarak uluslararası boyut kazanmış ve sosyalist mücadelenin de parçası haline gelmiştir. Anti-emperyalist ve anti-feodal mücadele, anti-kapitalist (anti-tekel) mücadeleyle bütünleşmiştir.

Ulusların kaderlerini tayin hakkı için mücadeleyi yerel bir olay olmaktan çıkarıp ona evrensel bir boyut kazandıran, kurduğu küresel sömürü düzeniyle emperyalizmin kendisidir. Ezilen uluslar, özgürlüklerine kavuşmak için ortak düşman emperyalizme karşı mücadele etmek zorundadır. Ortak düşman, onları bir birine yakınlaştırır ve dayanışma içine sokar.

Emperyalizme karşı çıkmayan onunla uzlaşan bir ulusal hareket desteklenmez. Böyle bir hareketi *ulusları kaderini tayin hakkı* adına *desteklemek*, üstelik bunu sosyalizm ya da demokrasi adına yapmak mümkün değildir. Bugün, Türkiye'de emperyalizmin *destek* ve *yönlendirmesiyle* oluşturulan *Kürt kalkışmasına* demokratik misyon yüklemek, sosyalizmle ilgisi olmayan gerici bir tutumdur. Emperyalizmin yanında yer almaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

*

Kürt ayaklanmalarının Batılı büyük devletlerle ilişkisi eski bir öyküdür. Ancak, bu ilişki Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçsüz dönemi dahil, hiçbir dönemde bugünkü kadar yaygın ve kalıcı olmadı. Ülkeye bu kadar zarar vermedi. Kendilerini sosyalist olarak tanımlayanlar, hiçbir dönemde bugünkü kadar sosyalizmden uzak bir konuma düşmedi; emperyalizmin örgütlediği ayaklanmaların yanında yer almadı.

Emperyalist devletler; Ortadoğu'yu kan gölüne çevirip, Kürtleri askeri güç olarak kullanırken, ayrılıkçılara para ve silah akıtırken; Kürtler için *ulusların kaderlerini tayin hakkından* söz etmek, sosyalizmle alay etmekten başka bir şey değildir. Emperyalizme karşı çıkmayı savaşımlarının en önüne koyan Kemalistlere faşist diye saldırmanın, sosyalist olmakla bir ilişkisi olamaz. Düşünsel çöküşe yol açan bu tür yaklaşımların emperyalizme hizmetten başka bir anlamı yoktur.

Emperyalist ülkelerin sözcüleri, Kürt kalkışmasına verdikleri desteği, desteğin amaçlarını ve beklentilerini, diplomatik söylemlerle örtmüyor ve kaba bir açıklıkla dile getiriyor. Terörle mücadele dillerinden düşmüyor ancak konu Kürt terörü olduğunda; verdikleri para ve silaha, yapacağı yardıma bir sınır koymuyor.

*

Kürt kalkışmasına Batı'nın verdiği desteğin amacı ve beklentisi konusunda pek çok açıklama ve uygulama vardır. Bunlardan yalnızca **Ralph Peters**'ın açıklamasına bakmak, emperyalizmin bölgeye yönelik Kürt politikasını görmek için yeterlidir.

Ralph Peters, sıradan bir Amerikalı değildir. ABD hükümetlerine danışmanlık yapan, Pentagon'un resmi yayın organı *Armed Forces Journal*'da araştırmaları yayınlanan, *American Enterprise Institute* üyesi emekli bir subaydır.

Levent Şahverdi Arşivi

'Türkler bize ihanet etti... Kürtler bize sadık... Ortadoğu'da bir Kürt devleti kurulmalıdır'[1] diyen **Ralph Peters**, *Armed Forces Journal*'da Ortadoğu'yu 22 yeni devlete bölen ünlü haritayı yayınlıyor ve *'Kanlı Sınırlar'* başlıklı bir yazı kaleme alarak, kurulacak Kürt devletinin niteliğindeki açıklıyor. Şöyle söylüyor: *"Kurulacak bağımsız Kürt devleti; Suriye, Irak, İran ve Türkiye'den toprak almalıdır. Bu devlet Bulgaristan'dan Japonya'ya kadar uzanan bölgede en Amerikan yanlısı ülke olacaktır".*[2]

Amerikalı subay bunu söylerken, Küba Devrimi'nin önderi Sosyalist **Fidel Castro** ise şunları söylüyor: *"Türkiye'deki olayları yakından izliyorum... Umarım ve dilerim ki, sizin oradaki Kürt hareketi Yankee'nin petrol bekçisi olmaz. Ancak, gördüğüm kadarıyla bunlar ABD'ne bağımlı, ABD'nin denetiminde hareket ediyorlar. Kürtlerin hareketi bağımsızlık değil, ABD'ye bağımlılıktır".*[3]

*

Ulusal sorun, insanlığın gündemine Avrupa'da kapitalizmin gelişmesiyle girdi. Burjuvazi, feodalizmi ortadan kaldırırken *demokrasiyi*, yarattığı işçi sınıfıyla da *sosyalizmi* toplumların gündemine soktu. Başlangıçta tümüyle burjuvaların ilgi alanına giren ulusal sorun, emperyalist dönemde burjuvazi gericileştikçe ve işçi sınıfı mücadelesi geliştikçe sosyalizmin sorunu durumuna geldi.

Karl Marx, *işçi sınıfı savaşımıyla ulusal sorun arasındaki ilişkiyi* değişik yazılarında dile getirmiştir. *Manifesto*'da, *'işçi sınıfı savaşımının başlangıçta ulusal düzeyde'*[4] olduğunu, daha sonra *uluslararası bir hareket* durumuna geldiğini belirtir. İşçi sınıfının toplumcu düzeni kurmak için; *'her şeyden önce siyasi gücü ele geçirmek, ulusun önder sınıfı durumuna gelmek, bizzat ulusu oluşturmak zorunda olduğunu'* söyler. İşçi sınıfı için, *'kendisi bu ölçüde ulusaldır ancak bu asla sözcüğün burjuva anlamında değildir'* der.[5]

Karl Marx'ın öğretisinde, uluslararasıcılığın (enternasyonalizmin) ulusçuluğa karşı ne denli ağırlıkta olduğu bilinmektedir. Ancak, **Marx** ulusal hareketlere karşı kayıtsız kalma-

Levent Şahverdi Arşivi

mış, kimi ulusal savaşımı dikkatlice izleyerek desteklemiştir. Polonya ve İrlanda ulusal savaşımlarına verdiği destek, öğretisinin temel yapısıyla çelişmez, tersine onu varsıllaştırarak bütünleştirir. Ulusal hareketlerin *'içindeki ilerici şeyi desteklemek'*[6] ten sözeder.

Marx; Rusya, Prusya ve Avusturya'yı, *'Avrupa gericiliğinin kaleleri'* olarak görüyordu. Bu ülkeler tarafından işgal edilen ve baskı altına alınan Leh halkının demokratik mücadelesini destekledi. İrlanda ulusal savaşımına büyük önem veriyor, İngiliz işçi sınıfının başarılı olmasını İrlanda'nın bağımsızlığını elde etmesine bağlıyordu. *'İrlanda kurtarılmadığı sürece, İngiliz işçi sınıfı hiç bir zaman herhangi bir başarı gösteremeyecektir'*[7] diyor, *'İngiltere'de İngiliz gericiliğinin kökleri... İrlanda'nın boyunduruk altında tutulmasındandır'* saptamasını yapıyordu.[8]

*

Çarlık Rusyası, ulustan göçer boylara dek yüzlerce etnik yapıyı bünyesinde barındıran büyük bir imparatorluktu. Kapitalizm öncesi, hatta feodalizm öncesi birçok üretim ilişkisi varlığını sürdürüyordu. Çarlığın baskıcı yönetimi nedeniyle Rusya'ya *'halklar hapishanesi'* deniyordu.

Rus sosyalistleri, içinde yaşadıkları toplumun özelliği nedeniyle, ulusal soruna olağanın ötesinde önem vermek zorundaydılar. Öyle de yaptılar. Ulusal sorunu her boyutuyla ele aldılar, kapsamlı araştırmalar ve uygulamalar yaparak genel ve özel bilimsel sonuçlara ulaştılar.

Sovyet hükümetini oluşturan 14 bakanlık *(halk komiserliği)* içinden birini, *'Uluslar Halk Bakanlığı' (Milletler Halk Komiserliği)* yaptılar. Komünist Parti'nin önde gelenlerinden ve ulusal sorun üzerine yaptığı araştırmalarla öne çıkan **Josef Stalin**'i Uluslar Halk Komiserliği'ne getirdiler.

Ulusal sorun, **Lenin**'in *kuramsal* çalışmaları içinde önemli bir yer tutar. Konunun Rusya için anlamını, yerel ve genel boyutunu, sosyalist savaşımla karşılıklı etkileşimini irdelemiş

Levent Şahverdi Arşivi

ulusal ve uluslararası sonuçlar çıkarmıştır.

Lenin, Avrupa'daki *1848 demokratik devrimlerini*, İsveç-Norveç *ayrılığını*; Finlandiya, İrlanda, Polonya *sorununu* ve 20. yüzyıl başındaki *ulusal hareketleri* incelemiştir. O da, **Marx** gibi ulusal sorunun uluslararası boyutuna önem vermiş, *ulusların kaderlerini tayin hakkını* savunarak, *'ezilen küçük ulusların'* desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Bu söylem, Sovyetler Birliği'nde devlet politikası haline getirilmiştir. Ancak, bu destek, sınırsız ve her zaman geçerli değildi, olmazsa olmaz bir koşulu vardı.

Desteklenecek ulusal hareket, dünya sosyalist ve demokrat hareketinin parçası olmalı, ona zarar vermemeliydi. Emperyalizmle kesinlikle uzlaşmamalıydı. **Lenin**, *'Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı'* adlı yapıtında şöyle söylüyordu; *"... ulusların kaderlerini tayin hakkı dahil demokrasinin çeşitli istemleri, mutlak şeyler değildir. Bunlar dünya demokratik hareketinin tümünün bir parçasıdır. Kimi somut durumlarda, parçanın bütün ile çelişkiye düşmesi olanağı vardır. Bu durumda parça reddedilmelidir".*[9]

Lenin'in emperyalizmle uzlaşan ulusal hareketler için tutumu çok serttir. Bu tür hareketlerin *'ezilmesi'* gerektiğini söyler. Şöyle der: *"Kimi küçük uluslar, burjuva gericiliğinin dayanakları durumunda olursa, bizim de bu gerici halkların içindeki hareketin niteliği ne olursa olsun onları ezmek ve ileri karakollarını yıkmak için, devrimci bir savaştan yana olmamız gerekir".*[10]

Stalin'in ulusal hareketlere verilecek destek konusundaki görüşü **Lenin**'den farklı değildir. *'Ulusal Sorun'* adlı yapıtında şunları söyler; *"... Proletarya'nın her ulusal hareketi, her zaman, her yerde, her özel ve somut durumda desteklemeye mecbur olduğu anlamına gelmemelidir. Desteklenmesi söz konusu olan ulusal hareketler, emperyalizmi sürdüren ve güçlendiren hareketler değil, emperyalizmi zayıflatan ve devrilmesini kolaylaştıran hareketlerdir. Öyle durumlar olabilir ki, ezilen belli bir ülkenin ulusal hareketi, devrimci hareketin çıkarlarına aykırı düşebilir. Bu durumda destekten söz edilemeyeceği açıktır".*[11]

*

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye'de, ideolojik ayrılıklar ileri sürerek sürekli bölünen *'sosyalist'* kümelerin birleştikleri belki de tek ortak nokta, Kemalizme karşıtlıktır. Karşıtlığı, *ulusların kaderlerini tayin hakkını* tanıma üzerine yoğunlaştırıyorlar. Kürt kalkışmasını desteklemedikleri için Kemalistleri faşistlikle suçluyorlar.

Emperyalizmin Kürt ayrılıkçılığıyla kurduğu ilişkiyi görmemeleri olanaksız. Sosyalist kuramcıların *demokrasi* ve *ulusal sorun* üzerine yazdıkları ortada. Buna karşın, bilim ve gerçekler sözcük kalabalığı içinde tersyüz ediliyor ve ortaya sosyalizmden çok başka bir şey çıkıyor.

Kemalistlerin; *işçi ve köylüleri ezdiği, Atatürk'ün burjuvazinin temsilcisi olduğu, İngiliz emperyalizmiyle uzlaştığı, diktatör olduğu ve Kürtlere soykırım uyguladığı* söyleniyor. Bu düzeyde düşünsel ilkellik, kuşkusuz hiçbir siyasi oluşuma yakışmaz ancak sosyalist olmaya çalışanlara hiç yakışmıyor.

*

Yerli *'sosyalistler'*, **Atatürk** konusunda dayanaksız savlar, temelsiz yakıştırmalar yaparken, başka ülkelerin sosyalistleri çok farklı değerlendirmeler yapıyor. Kuramsal araştırmalarla üst düzey yapıtlar üreten, devrim yapan ve devlet yöneten sosyalist önderler, Türk Devrimi'ni ve önderini gerçek boyutuyla inceliyor ve hak ettiği değeri veriyor.

Türk Devrimi, kısa sürede benzer koşullarda yaşayan yoksul ülkelere ulaşmış, örnek alınan bir devinim (hareket) durumuna gelmiştir. Emperyalizmi ilk kez yenilgiye uğratan *Türk ulusal mücadelesi*, tam anlamıyla *uluslararası bir ulus hareketi* yaratmıştır. Türk Devrimi'nin ülke dışında yaptığı etkiyi anlamanın en iyi yolu, dışarda yapılan açıklamalara bakmaktır.

Stalin, ulusal kurtuluş hareketlerinin 20.yüzyıldaki yaygınlığından söz ederken, yaygınlığı sağlayan etkenin Türk Devrimi oluğunu belirtir ve şunları söyler: *"Ulusal sorunun yeryüzünün tümünü, önce küçük kıvılcımlar olarak, sonra kurtuluş hareketlerinin aleviyle sarması ve sömürgeler genel sorunu biçimine*

Levent Şahverdi Arşivi

bürünmesini sağlayan etken, emperyalist grupların Türkiye'yi parçalama ve ülkenin devlet olarak varlığına son verme yolundaki girişimleridir. Müslüman ülkeler arasında en gelişmiş devletlerden biri olan Türkiye, böyle bir şeyi sineye çekemezdi. Savaş bayrağını yükseltti ve çevresine Doğu halklarının desteğini toplayarak emperyalizme karşı durdu".[12]

Kemalizmin Türkiye'deki başarıları, devrim sancıları içindeki Çin'de ilgiyle izlenmiş, oldukça geniş bir kesim benzer yöntemlerin Çin'de de uygulanmasını istemişti. O dönemde **Mao,** *'Çin burjuvazisinin bazı unsurları, büyük haykırışlarla Kemalizmi istediler. Fakat Çin'in Kemal'i nerede?'* diye sormuş ve sorusuna *Büyük Yürüyüş* öncesinde Şangay Meydanı'nda yaptığı konuşmada kendisi vermişti: *'Çin'in Atatürk'ü benim'.*[13]

Ho Şi Minh; (Vietnam Ulusal Kurtuluş Savaşı Önderi): *"Türk halkı hayranlık verici bir cesaret ve fedakarlık ruhuyla, uğursuz Sevr Antlaşması'nı yırtıp attı ve bağımsızlığını kazandı. Emperyalist oyunları yendi ve sultanın tahtını devirdi. Bitkin, parçalanmış ve çiğnenmiş bir ulusu birleştirdi ve güçlü bir Cumhuriyet durumuna getirdi, devrimini yaptı".*[14]

Georgi Dimitrov; (Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı): *"Ellerinde silah, büyük kan pahasına yurtlarından emperyalist istilacıları kovmaya başaran ve ulusal bağımsızlığını elde eden Türk ulusu, büyük bir gurur duymakta haklıdır".*[15]

*

Ulusların kaderlerini tayin hakkını tanımak; mutlak, değişmez ve her zaman geçerli bir tutum değildir. Her ulusal devriminin kendine özgü koşulları, başkalarına benzemeyen özellikleri vardır; öyküntülemez, yinelenemez. Tümünü kapsayan tek bir ortak çözüm olamaz.

Ulusal devrimler kapsamlı olarak incelenmeli, özellikleri saptanmalı ve özellikle emperyalizme karşı tutumu belirlenmelidir. Bunu yapmayıp, *ulusların kaderlerini tayin hakkını* soyutlayıp her ulusal hareketi desteklemek, bilimsel bir öğreti

Levent Şahverdi Arşivi

olan sosyalizme uygun olmayan bir tutumdur. Böyle bir tutum, uygulama sahiplerini Kürt kalkışmasında olduğu gibi, emperyalist politikalarının yanında olmaya göttürür. Bunun sonu kuşkusuz siyasi yok oluştur.

Türk sosyalistlerin yapması gereken, sosyalist kurama bağlı kalarak Türk-Kürt ilişkisini gerçek boyutuyla incelemektir. Ellerinin altında, bağlı olmaları gereken *tarihi materyalizm* gibi bilimsel bir kuram var. Düşünceye yön veren ideolojik temele, herkesten çok sosyalistler sahiptir. Kurama sadık kalmaları durumunda, Türk-Kürt ilişkilerinin bugünkü durumunu en iyi onlar çözümleyebilir. Öyle olması gerekir. Bunu yapamayıp, emperyalizmin denetimindeki Kürt kalkışmasını olumlayanlar, kendilerine ne ad verirlerse versinler, her şey olurlar ama sosyalist olamazlar.

Türk-Kürt İlişkileri

Türk-Kürt ilişkisi, son bin yılda yoğunlaşmak koşuluyla çok eskiye gider. Son bin yıl ele alındığında, birbiri içine geçen karmaşık süreçler ve yoğun bir etkileşimle karşılaşılır. Türk-Kürt kaynaşması özgünlüğü olan bir tarih olayıdır.

Selçuklular ve Osmanlılar, *Kürdistan* adını verdikleri bölgede, devletin temel dayanağı olan *timar sistemini* Kürtlere uygulamadı. Bölgenin yönetimini, babadan oğula geçecek biçimde aşiretlere bırakıp bu aşiretlere yalnızca Avrupa'daki sınır boylarında yaşayan kimi topluluklara verilen özel haklar tanıdı. Kürtler Müslüman olduğu için *haraç* ve *cizye* ödemiyor, *timar* dışında bırakıldıkları için de *aşar* vermiyordu. Çevreleri koruma altındaydı ve herhangi bir dış tehdit altında değildiler. Bu koşullar, Kürtlere tarihleri boyunca ulaşamadıkları istikrarlı bir düzen sağlamıştı.

*

Selçuklular döneminde, yoğun bir Türk-Kürt *karışması* ve Kürtler arasında hızlı bir Türkleşme yaşandı. Selçukluların

Levent Şahverdi Arşivi

bölgeye getirdiği ekonomik ve siyasi düzen, uzun süredir Ermeni ve Arap baskısıyla uğraşmak zorunda kalan Kürtleri, istekle katıldıkları bir yönetim düzenine kavuşturdu.

Ekonomik canlanma ve yönetim birimlerinde yer alma *karışmayı, karışma* da *Türkleşmeyi* hızlandırdı. Kafkas dilleri üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınan ünlü dilbilimci, kazıbilimci ve etnograf Prof. **Nikolay Marr** (1865-1934), 12. yüzyıl *karışması* için, *'Türk ve Kürt kanı Selçuklular döneminde kitlesel bir karışma uğramıştır'* der ve şunları söyler: *"Anadolu Türklerinin, etnik ve kültürel yapılarının gelişiminde, toplumsal bakımdan onlara en yakın olan Kürtlerden etki almaları doğaldır".*[16]

12.Yüzyıl *Türk-Kürt karışmasına* önem veren bir başka tarihçi **Claude Cahen**'dir. **Cahen,** Malatya bölgesinden Batı'ya göçen *Germiyanoğulları*'nın, bir *'Türk-Kürt topluluğu'* olduğunu, *'topluluktaki Kürtlerin zamanla Türkleştiğini'* ve Türkmen topluluklarıyla birlikte Azarbeycan'a giden Kürt oymakların *'hayli kısa bir süre içinde'* Türkleştiğini ileri sürer.[17]

Türklerin kurduğu *Karakoyunlu Devleti,* Kürtleri hiçbir ayırım gözetmeden eşit haklara sahip uyruğu saydı. Kimi tarihçiler, *Karakoyunlu Devleti*'ni, *'Türkmen çoğunluğa karşın Türk-Kürt aşiretleri konfederasyonu'*[18] sayar. Önemli sayıda Kürt, *Karakoyunlu Devleti* içinde *Türkleşir.* Erdebil'den Mugan'a dek uzanan geniş bölgeyi yurt tutmuş Kürt kökenli *Cakirlu* topluluğu, 15.yüzyılda *Türkleşir.* Safevi döneminde Karabağ'da yaşayan ve Kürt tarihinin yazıldığı *Şerefname*'nin Kürt kökenli kabul ettiği, *İgirmidört (Yirmidört)* aşireti tümüyle *Türkleşir.*[19]

*

Selçuklu döneminde, Kürtler arasında yaygın ve hızlı bir *Türkleşme* yaşanırken; Osmanlı döneminde, özellikle de **I. Selim**'den (Yavuz) sonra devlet baskısının neden olduğu ilginç bir ters süreç yaşandı. İmparatorluğun büyüyüp yayılmasının yükünü çeken Türkmenler arasında hoşnutsuzluklar arttı. Ayaklanmalara dönüşen kitlesel tepki, Osmanlı Devleti tara-

Levent Şahverdi Arşivi

fından kanlı biçimde bastırıldı, çok sayıda Türkmen öldürüldü. Anadolu'daki gelişmeleri Osmanlı Devleti'ne karşı kullanan Safeviler, Anadolu Türkmenlerini İran'a çağırdı.

Kendisi de Türk olan ve Türkçeyi mükemmel biçimde kullanan **Şah İsmail**'in çağrısı, mezhep yakınlığıyla birleşince, Azerbaycan'a yoğun bir Türkmen göçü başladı ve Anadolu'da Türkmen nüfus, önemli ölçüde azaldı. Özellikle Güneydoğu Anadolu'da, sayıları son derece azalan kimi Türkmen toplulukları, kırımdan kurtulmak için Kürt olduklarını söylediler ve önemli oranda *Kürtleştiler*.

Prof. **Faruk Sümer**'e göre, *'Güneydoğu Anadolu eğer Safevilerin elinde kalsaydı'*, Türkçe orada *'rakipsiz bir dil haline gelecek ve bölge tümüyle Türkleşecekti'*.[20]

Osmanlılar, Safevilerin tam tersini yaptı. **Şah İsmail**'in peşinde koştuğu *Alevi Türkmenlere* karşı *Sunni Türkleri* ve *Şafi Kürt aşiretlerini* destekledi; onları Alevilere karşı kullandı. Bu tutum, devlet politikası yapılarak Osmanlı Devleti yıkılana dek sürdürüldü.

*

Anadolu Türklüğü, Osmanlı Merkezi Yönetimi'nin kırma yönelen baskıcı uygulamalarından büyük zarar gördü. Toplu öldürmelere varan şiddet nedeniyle, Türkmenler ya İran'a kaçıyor ya da Kürtlere tanınan haklardan yararlanmak için kimliğini gizleyerek dağlara çekiliyordu. Buralarda Kürtçe öğreniyor ve kendilerini Kürt olarak gösteriyordu.

Kürt aşiretleri, özellikle dağlık bölgelerde olanlar, *özerk* yönetimleriyle Türkmenler için kırımdan korunabilecekleri sığınak yerleri olmuştu. Günümüzde Kürt olarak bilinen, Kürtçe ile Türkçeyi birlikte kullanan Türkmen boyları, bu dönemin ürünleridir.[21]

Sultan IV.Murat (1612-1640), **I. Selim**'in (Yavuz) Türkmen kırımından sonra Alevilere yakınlık gösterdi. 1628'de Erzincan'a geldiğinde, Dersim'deki Türk aşiret reislerini hu-

Levent Şahverdi Arşivi

zuruna kabul ederek, aşiretlerini dağdan indirip Doğu Anadolu yaylasının geniş ovalarına yerleşmelerini önerdi.

Bu öneri üzerine Dersim'den (Tunceli) ayrılan yirmi kadar Alevi aşireti; Hınıs, Varto, Tercan, Kiği, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Sivas'ın ova ve dağ eteklerine yerleştiler. *Kürtçe* ve *Zazaca* öğrendikleri halde Kürtlüğü hiç düşünmediler. 17. Yüzyıldan 19.yüzyıla dek göreceli olarak çatışmasız bir ortam içinde yaşadılar.

Çatışmasız ortam, **II.Abdulhamit** döneminde (1876-1909) sona erdi. **Abdulhamit**, Ermeni ayaklanmalarına karşı bir önlem olarak Sunni Kürtler'den oluşan *Hamidiye Alayları*'nı kurdurdu. Alaylara asker verip katılan aşiret reislerine paşalık, kaymakamlık gibi resmi ünvanlar dağıttı.

Okuma yazma bilmeyen bu *'paşalardan'*, devlet daha sonra büyük zarar gördü. Ancak, gerçek zararı **IV.Murat**'ın önerisiyle ovalara inen Alevi Türkmenler gördü. **Abdulhamit**, *Hamidiye Alayları*'nı Ermenilere olduğu kadar *'din dışı'* saydığı Alevilere karşı da kullandı. Köylere, kasabalara saldırıldı ve aralıksız sürdürülen bu saldırılarda çok sayıda Türkmen öldürüldü, malları yağmalandı. Saldırıya uğrayan Aleviler, bir kez daha kimliklerini gizlediler ve , *'biz de Kürtüz'* demek zorunda kaldılar.[22]

Osmanlı döneminde, *Türk*, *Kürt* ve *Arap* unsurlar *devlet terörü* nedeniyle birbirine öylesine karışmıştı ki, kimi yerlerde insanların hangi *etnik kökenden* geldiği bilinemez hale gelmişti.

*

16.Yüzyılda Urfa bölgesinde yaşayan büyük aşiretlerden biri olan ve Oğuzların 24 boyundan gelen *Döğerlü* aşireti, etnik kimliğini gizleyen Türk boylarından biridir. 13.Yüzyılda Anadolu'ya gelmişler, Urfa ve Halep bölgesinde yerleşmiş, Halep'te, Arap *Beni Kilap* kabilelerini Türkleştirmişlerdi. 14. Yüzyılda, etkili oldukları alanlarda Türkçe konuşuluyor, Orta Asya Türkleri gibi *'iğdiş ata biniyorlardı'*. Oysa, bu yörede iğdiş

Levent Şahverdi Arşivi

ata birilmezdi.[23]

Prof. **Faruk Sümer**'in *'Kürtleşmiş bir Türkmen topluluğu olduğundan kuşku yoktur'* dediği[24] *Döğerlü* aşireti, kimi tarihçi tarafından hala Kürt sanılır. Ancak aşiret üyeleri; *Durmuş, Budak, Yağmur, Gündoğmuş, Kaya, Tanrıverdi, Satılmış* gibi Türk adları taşırlar.[25]

Ünlü toplumbilimci **Ziya Gökalp** (1876-1924), Diyarbakır'da Kürtler'le ilgili araştırmalarında, Kürt aşiretleri arasında çok sayıda Türk boyu saptar. **Gökalp**'e göre, *Viranşehir'deki Karakeçililer, Batı Anadolu'daki Karakeçililerin Türkçe'yi unutmuş bir parçasıdır. Türkan* aşireti, Türktür ve bu aşiretin üyeleri Türk olduklarını genellikle bilirler. Mardin'deki *Kiki, Dekuri, Milikebir* aşiretlerinin Türk olma olasılığı yüksektir.[26]

Dr. **Mahmut Rişvanoğlu**'na göre, kendisinin de bağlı olduğu ve Kahramanmaraş Gaziantep yöresinde yaşayan *Rişvan* aşireti, *'birçok Türk oymağını içine alan bir tür konfederasyondur'*.[27] Güneydoğu Anadolu bölgesinde toplumbilim araştırmaları yapan Prof. Dr. **M. Ersöz**, *Rişvanlardan Pazarcık Kırmançlarının*, kendilerinin Türkmen kökenli olduklarını bildiklerini ve komşu aşiretlerin bu bilgiyi doğruladıklarını söyler.[28] *Rişvanlar* içinde yer alan *Çepniler*, **Avcıoğlu**'na göre *'hayli Kürtleşmiş Türkmenlerdir'*.[29]

Mardin Sancağı'nın 16.yüzyılını inceleyen **N. Göğüş**, Osmanlı sayım defterlerine *'Kürt toplulukları'* diyerek kaydedilen topluluklar içinde birçok Türkmen beyliği saptar.[30] **F. Kırzioğlu**, 1518 yılı Diyarbakır Sancağı Tahrir Defteri'ndeki *Kurmançlar* arasında bir hayli Türkçe; köy, aşiret ve erkek adı bulur.[31]

Tunceli *Zazaları* içinde Türk kökenli olduklarını bilen aşiretler vardır. *Hermek, Çanklı* ve *Lolan* aşiretleri bunu açıkça belirtmektedirler.[32] *Varto Tarihi*'ni yazan **Şerif Fırat**'a göre, *Hermek* yaşlıları *Orta Asya* Türk devleti *Harizmşahlardan* indiklerini söylerler.[33] Zazaca konuşan Tunceli Alevileri, cem törenlerinde *'Türkçe söyleşirler, Türkçe şiir, nefes, mersiye, koşma ve deyiş okurlar'*.[34]

Levent Şahverdi Arşivi

'Kürt Alevisi', 'Arap Alevisi' Olur mu

Anadolu'da kimi toplum kesimleri, *Kürt Alevisi, Arap Alevisi* olarak tanımlanmaktadır. Bunlar, doğru tanımlamalar değildir. Alevinin Kürdü ya da Arabı olmaz. *Alevi Kürt* ya da *Alevi Arap* tanımı, en az *Alevi Fransız* kadar bozuk ve yanlış bir tanımlamadır. *Alevilik*, Türklüğe özgü olan ve onun yaşam biçimini oluşturan bir Orta Asya kavramıdır. Alevi olmak için *Türk olmak* ya da *Türkleşmiş olmak* gerekir. *'Türkleşmiş Kürt'* ya da *'Türkleşmiş Arap'* olur ama *'Kürt Alevisi'* ya da *'Arap Alevisi'* olmaz.

Alevilerin önemli bir bölümü, bugün ne olduklarını, nereden geldiklerini bilmemektedir. Yüzyıllarca baskı altında yaşamanın etkisiyle kimliklerini gizlemişlerdir. Önemli bir bölümü, baskıdan kurtulmak için Osmanlı'nın ayrıcalık verdiği Kürtlüğe ya da Araplığa sığınmış, zamanla gerçek kimliğini unutmuştur.

Dağlara çekilerek ya da İran'a göçerek yabancı bir ortamda yaşamak zorunda kalan Aleviler, toplumsal geleneklerini kendi içlerinde yaşattılar. Yaşadıkları baskının şiddetini hiçbir zaman unutmadılar ve Türk kimliğini bilinçli bir unutkanlık içine soktular. Kendilerini ne Türk, ne Kürt, ne Arap ve ne de bir başka etnik kümeden saydılar. Yalnızca *Alevi* olduklarını bildiler.[35]

Osmanlı yönetiminin, Türkmenleri sistemli bir baskı altına alırken Kürtlere ayrıcalıklar tanıması, İran'a göçmeyen Türkmenlerin kimliklerini gizlemesine yol açtı. Kürtlere tanınan haklardan yararlanmak için dağlara çekilip Kürtçe öğrendiler ve kendilerini Kürt olarak gösterdiler.

Araplar ise, Kürtlerden daha fazla ayrıcalığa sahipti. Bunlar, vergi ödemiyor, askere gitmiyor, angaryada çalıştırılmıyordu. *Kavm-i necip* (soyu temiz kavim) denilerek yüksek saygı görüyorlar, *'korunmaya layık halkların'* en başında yer alıyorlardı. Osmanlı koruması nedeniyle dünyanın hiçbir devleti tarafından rahatsız edilmiyorlardı. *'Kutsal yerlerin bakımı için'*

Levent Şahverdi Arşivi

Mekke emirine düzenli ve yüksek para yardımı yapılıyordu. O denli ayrıcalıklara sahiplerdi ki, *'Arap vilayetlerinde Türklere 'yabancı' gibi muamele ediliyordu.*[36]

İstanbul'un, bunlara her yıl değerli padişah armağanlarıyla birlikte yolladığı altınlar, en şerefli görev sayılarak *Surra Alayı* tarafından gösterişli törenlerle gönderilirdi. Arap ileri gelenlerinden kimi kişiler, İstanbul'da *Ayan* üyesi yapılır ancak *Ayana* uğramadan aylıklarını alırlardı. Hepsinin Boğaziçi'nde muhteşem yalıları, köşkleri vardı.

Kimi *Türkmen* boyları, kırımdan kurtulmak için özellikle Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de, *Arapça öğrenip* kendilerini Arap gösterdiler. Bu süreçte bir miktar Arabı da *Türkleştirdiler.*

*

I. Selim (Yavuz) *Safevi* seferine çıktığında, Sivas'a doğru gelirken, yolda 60 bin Türkmeni öldürdü. Bunu duyan yöredeki Aleviler Dersim (Tunceli) ve Malatya Akçadağ başta olmak üzere dağlara kaçtı ya da Tokat, Aydın, Isparta yörelerine göçtü.

Osmanlı'nın zulmünden kaçıp dağlara çekilen ya da İran'a göçen Aleviler, geleneklerini kendi içlerinde yaşattılar ancak dilleri ve milli duyguları bu zorlama karşısında büyük zarar gördü. İlişkiye geçtikleri *Kırmanço, Zaza* gibi aşiretlerin dillerini öğrendiler. Bu dilleri ana dilleri Türkçeyle karıştırarak kullandılar.

Akçadağ, Maraş, Zara, Gürün ve *Dersim*'e yerleşip *Kırmançi* ya da *Zazacayı* kullanmaya başlayan Türkmenler, bu dilleri Kürt boylarının anlayamayacağı hale getirdiler. Bunların kullandığı *Zazaca, bugün* yüzde yetmiş beşi Türkçe'den oluşan karışık bir dil haline geldi.[37]

Zazaca ya da *Kırmançiye* çok sayıda Türkçe sözcük yerleşti ama koşulların zorunlu kıldığı bu olay, *dağlara çekilen* ve *Oğuz Türkçesi* konuşan Türkmenlerin diline büyük zarar verdi. Çocuklarına iki dil birden öğrettiler ve çok ilginç bir durum

Levent Şahverdi Arşivi

olarak bu iki dili anadil konumunda yaşattılar. Büyük çoğunluğu, etnik kökenini gizleyip yalnızca *'Ali'nin soyundan geldiklerini'* söylediler.

*

Aleviler, Orta Asya'dan getirdikleri tarihsel ve toplumsal geleneklerini sürdürdüler. Günlük yaşamda *Zazaca* ya da *Kırmançi* karışımı dil kullanıyorlar ancak dinsel törenlerini Türkçe yapıyorlardı. Örneğin, *Bektaşilerin* temel özelliği *Gülbank* ve *Gülbank törenleri, deyiş, nefes* ve *cem ayinleri, edep-erkan usulleri* her zaman Türkçe olarak yapıldı.[38]

İnsana ve doğaya bakış, toplumsal yaşam, kadın erkek ilişkisi, dayanışma duygusu, dürüstlük ve paylaşımcılık, konukluk, yurda ve töreye bağlılık, ahlak anlayışı... Bunlar Orta Asya'dan Anadolu'ya getirilen yaşam biçiminin temel özellikleridir. Bu kavramlar, Türklerde bir bütün haline gelerek yaşam biçimine dönüşmüştür ve binlerce yılda oluşan geleneklere dayanır. Bütün toplumlarda bunlara benzer özellikler vardır ancak bu özellikler Türk yaşam biçiminde, kendine özgüdür ve yüksek bir niteliğe sahiptir.

Aleviliğin ileri yapısı, yaşadıkları yörelerde başka toplulukları etkilemiş ve onların bu yaşam biçimini benimsemesine neden olmuştur. Bunun anlamı, yüksek kültürleri nedeniyle gönüllü kabule bağlı olarak çevrelerini Türkleştirmeleridir. Bunu, yalnızca Kürt ve Arap çevrelerde değil; Batı Trakya'da, Bulgaristan hatta Romanya'da da yapmışlardır.

Osmanlı Devleti, kuruluş ve genişleme dönemlerinde, feth ettiği yerlere yerleşmek, oraları Türkleştirmek için, uç bölgelere Alevi Türkmenleri bu nedenle göndermiştir.

Aleviliği, din inancıyla sınırlayıp açıklama yapmak gerçeği ortaya koymaz. Din ve etnik yapı farklı kavramlardır. Birbirine karıştırılmamalıdır. Birçok ırktan insan Alevi yaşam biçimini benimseyip ona göre yaşayabilir ve bunların dinleri farklı da olabilir. Türkler, farklı dönemlerde farklı dinleri kabul

Levent Şahverdi Arşivi

etmişlerdir. Türk gibi yaşamışlar ama dinleri farklı olmuştur. Din inancının etnik yapıyla karıştırılması tarihi anlaşılmaz kılar ve güncele yönelik sağlıklı sonuç çıkarılmasını karmaşık hale getirir.

İran'da yaygın olan *Şiiliktir*. Acemler yani İran'ın çoğunluğunu oluşturan kesim, Anadolu Alevileri gibi Müslümanlık anlayışlarında **Hz. Ali**'yi öne çıkaran bir mezheptendir. Ancak, onların yaşam biçimi Alevilerden Yani Türklerden farklıdır. Emeviler, Acemlere ve Türklere vahşet uyguladığı için bunların Müslümanlılık anlayışı Arap Müslümanlığından farklı nitelik kazanmıştır.

Dil ve Ulus

Dil ile *ulus* arasındaki *dolaysız ilişki*, bugün pek çok insanın sandığından daha önemli bir boyut kazanmıştır. Günümüzde, özellikle *ezilen uluslar* üzerinde yoğun bir küresel baskı vardır ve bu baskı ulusal dil ve kültürü etkisi altına almıştır.

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan dil ile birkaç yüz yıl geçmişi olan ulus (ulus devlet) arasındaki ilişkinin niteliğini ve etki alanını saptamak, ulusal varlığın korunmasının ilk adımıdır. Ulusal varlık üzerinde yoğunlaşan küresel baskının aşılması için bu adımın atılması ve uygulanabilir bir politikanın belirlenmesi gerekir.

Dil ve *ulus*, gelişen ve değişen yapılarıyla devingen bir oluşum içindedir. Özgürce gelişebilmeleri için korunmaya ve geliştirilmeye gereksinimleri vardır. Yalnızca dıştan gelen olumsuzluklara değil, ülke içi çelişkilerin yıpratıcı etkisine de açıktırlar. Varlıklarını sürdürüp gelişebilmeleri için yabancılaşmadan ve her türlü bozulmadan korunmaları gerekir.

*

Bugün, saf dil aramak saf ırk aramak gibi sonucu olmayan bir istektir ve yalnızca istek olarak kalmak zorundadır. Tarihin tüm dönemlerini kapsayan ülkeler arasındaki müca-

Levent Şahverdi Arşivi

dele, aynı zamanda diller arası mücadeledir. Dil üzerinde kurulan egemenlik, siyasi ve ekonomik egemenliğin sürdürülmesinin etkili araçlarından biridir. Dünyada saf dil bulunmaması bu çatışmanın doğal sonucudur.

Ekonomik çıkar esastır. Ancak, bu çıkarı sağlayacak baskıya karşı direnmenin tek yolu, düşünce ve duygu birliğine bağlı toplumsal örgütlenmedir. Bu ise, insanlar arası iletişimi, yani dil birliğini gerekli kılar. Tarih, baskı altına alınan ya da yok edilen dillerin örnekleriyle doludur. Bunun nedeni, dilin bozularak bireylerin biribirini anlayamaz, duygu ve düşüncelerini gerçek anlamıyla birbirine aktaramaz olmasıdır.

Dillerin karışımı ya da *yok olması*, birkaç yılda sonuç veren bir tek eylem, tek bir kesin darbe olarak düşünülemez; yüzyıllarla ifade edilebilecek uzun bir süreci gerekli kılar. Dillerin karışımı ya da yok olması, ağırlıklı olarak baskı altına alınan dilin egemen dil içine alınarak *eritilmesi* biçiminde olmuştur.

Eritilen dil yok olur ama egemen dile de birçok sözcük bırakır. Günümüz ulus dilleri böyle oluşmuştur. Dillerin karışımı hiçbir zaman, karışımdan oluşan yeni bir dil ortaya çıkarmaz. Karşıtına üstünlük sağlayan dil, dilbilgisi (gramer) yapısını ve sözcük zenginliğini koruyarak gelişimini sürdürür.

*

Dünyanın son üç yüzyılı, *ulus-devletler* ve *ulusal diller* dönemidir. Batı'da kapitalist gelişmeyle dolaysız ilişkisi olan bu süreç, ulusal savaşımların ve sınıfsal çatışmaların yoğunlaştığı bir dönemdir. Sömürgecilik ve emperyalizmi içeren ve ekonomik sömürüye temel oluşturan bu süreç, aynı zamanda sömürge ve yarı-sömürgelerde dil ve kültüre yoğun baskı uygulanan bir dönemi kapsar.

Kavim ya da *milliyet*, tarihin her döneminde vardı. Ancak, 18.yüzyıldan sonra Batı'da ortaya çıkan ve *ulus-devlet yapılanmasıyla* varlığını günümüze dek sürdüren *ulus oluşumu*, Yeni Çağ döneminin bir olgusudur. Buna, *kapitalist uluslaşma* deniliyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Ticaret sermayesi ile Orta Çağ içinde gelişen kentsoylu (burjuva) sınıfı, önce *manifaktür*, sonra fabrika üretimine geçerek kapitalist üretim ilişkilerini geliştirdi. Ürettiğini tüketerek kapalı birimler halinde yaşanan köy ekonomisi yerine, giderek büyüyen *meta* üretiminin geçmesi yeni toplumsal ilişkileri ve kurumları gerekli kıldı. Batı tipi toplum düzenleri ortaya çıktı.

Bu dönemde, üretim sermayesinin gelişimine engel olan yasa ve kurumlar ortadan kaldırıldı, yerine gereksinime yanıt veren yeni yasa ve kurumlar getirildi. Fabrikalarda çalışacak işçiye gereksinim olduğu için köylüler topraktan koparılıp kentlerde toplanmaları sağlandı.

Toprak devrimi ile topraktaki *feodal mülkiyet* kaldırıldı. Kilisenin ekonomideki etkinliğinin kırılması, din ve mezhep ayrımlarının insanlar arasında çatışma nedeni olmaması gerekiyordu. Bunun için laiklik ilkesi geliştirildi ve toplumsal yaşama egemen kılındı.

Seçme, seçilme, mülk edinme, örgütlenme, eğitim görme, seyahat etmeyi içeren *insan hakları* kavramı ortaya çıktı. Üretimin yoğunlaşıp çeşitlenmesiyle yeni toplumsal sınıf ve alt sınıf katmanları oluştu. Ekonomik çıkar farklılıklarına dayanan siyasi ve ekonomik örgütler kuruldu. Temsili yönetim ve güçler ayrılığı kavramı ile parlamentolar gündeme geldi.

Ulusal pazarda dil birliğinin sağlanması ve devletin bir resmi dili olması gerekiyordu. Pazarın, her yöresini birbirine bağlayacak yollara, büyük enerji kaynaklarına ve hızlı bir iletişim ağına gereksinimi vardı. Bunun için, değişik büyüklükte ve birbirinden kopuk olarak varlığını sürdüren feodal topluluklar ve yönetim birimleri yerine, *pazar birliği* temelinde yükselen *uluslar* ve merkezi *ulus-devletler* ortaya çıktı.

Dil birliği tek başına ulus oluşumu için yeterli değildir. Bunun yanında; toprak birliği (yurt), ekonomik çıkar birliği (ulusal pazar) ve tinsel (ruhsal) biçimlenme birliğin (kültürel birlik) oluşması gerekir. Ulus tanımı, özet olarak şöyle yapılabilir; *çağdaş anlamda ulus, tarihin belirli bir döneminde, kapitaliz-*

Levent Şahverdi Arşivi

min gelişme döneminde ortaya çıkan; ortak tarihsel köklere dayanan, kanıtlı bir dili olan, toprak ve ekonomik yaşam birliğine sahip, sürekliliği olan toplumsal oluşumdur.

*

Türk Ulusu'nun oluşumu, ilginç özellikler gösterir. Çokuluslu bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu, yönetim yapısı ve sanayisizlik nedeniyle uzun yıllar uluslaşamamıştır. Bu nedenle, Avrupa'da uluslaşma hızla yayılırken Türk Ulusu'nun oluşumu, 20.yüzyıla dek gecikmiştir. Osmanlı merkezi yönetimi, Türklere o denli ağır bir baskı uygulamıştı ki, imparatorluk içinde yaşayan *Rum, Bulgar, Sırp* gibi milliyetler 19.yüzyılda uluslaşırken, Türklerin uluslaşması Kurtuluş Savaşı'na dek uzamıştır.

Türklerin uluslaşmasının ekonomik temeli, Cumhuriyet devriminin uygulamalarıyla atılmıştır. **Atatürk,** Cumhuriyet yönetiminin devraldığı toplumsal mirasın niteliğini bildiği için, uluslaşmaya ve onun maddi temelini oluşturan ekonomik gelişmeye, tarih ve dil araştırmalarına ve laikliğe özel önem vermiştir. Dil Devrimi, uluslaşmanın temellerinden biri olmuştur.

Anadilde Eğitim ve Kürtler

ABD ve AB ile ilişkilerin yoğunlaştığı son dönemde yaşanan tartışmalar, dolaylı ya da dolaysız ulusal varlıkla ilgili konulara odaklanmıştır. Ekonomiden yönetim biçimine, hukuktan kültüre dek geniş bir alana yayılan uygulamalar; ulusal çözülmeyle sonuçlanacak kalıcı bir bozulmaya doğru gitmektedir. Dilde yaratılan karmaşa, bu gidişin önemli bir parçasıdır.

Çözülmeye zemin oluşturan nedenler içinde, dil ve kültürdeki bozulmanın yeri belirleyici niteliktedir. Dil ve kültür üzerinde yaratılan karmaşa yoğundur ve sonuçları sanılandan daha tehlikelidir. Önlem alınmazsa, çok geçmeden üste-

Levent Şahverdi Arşivi

sinden gelinmesi güç yeni sorunlar olarak ortaya çıkacaktır.

'Azınlık hakları' ya da *'anadilde eğitim'* gibi konular üzerine yoğunlaşan dış istek ve bu istek üzerinde yapılan tartışmalar birlikte ele alınmalıdır. Bu yapılmadığında, içte ve dışta tırmandırılan girişimlerin gerçek boyutu kavranamayacak ve doğal olarak gerekli önlemler alınamayacaktır.

*

Türkiye'de; politikacılardan işveren örgütlerine, öğretim üyelerinden köşe yazarlarına dek, sayıları az, cephesi geniş değişik kesimler; *'azınlık hakları, kültürel özgürlük, anadilde eğitim'* gibi istemlerde bulundular. Gazete ve televizyonlar sıklıkla bu konuyu işledi. İstekler, hükümet kararlarına dönüştü; *'barış süreci, demokrasi paketi, açılım süreci'* gibi adlarla ulusal birliği törpüleyen uygulamalar yapıldı.

'Kürt Sorunu' adı verilerek açıklanan görüşlerin ilk dalgası, *Avrupa Birliği* ile ilişkilerin yoğunlaştığı 90'lı yıllarda başlatılmıştı. *Gazeteler*, hemen her gün bunlardan söz ediyordu. *Söylem biçimleri değişiyor* ancak *açıklamaların özü* değişmiyordu.

PKK eylemlerinin yoğunlaştığı günlerde kimi *köşe yazarları*, o güne dek görülmemiş açıklıkla görüşler ileri sürdü. Türk halkı, öğretmenlere, çocuklara ve kadınlara yönelmiş olan PKK terörünün dehşeti içindeyken *Hürriyet Gazetesi*'nin Başyazarı **Oktay Ekşi**, 09 Nisan 1991 tarihli gazetede şunları yazdı: *"... Biz diyoruz ki bu konu, yani 'Bağımsız bir Kürdistan kurulmasını isteyenler-istemeyenler' konusu bir plebisitle yani halkın oyuyla çözülsün... Bazıları, ya plebisitten bağımsız bir Kürdistan çıkarsa diye endişelenebilirler. Bugün aykırı laf edelim dedik ya... Belki kurtulmuş oluruz".*[39]

Aynı gazetenin Genel Yayın Yönetmeni **Ertuğrul Özkök** yazısına, *"Kürdistan Bağımsızlık Partisine İzin"* başlığını atıyor ve *"Konuştuğum bazı insanların, Güneydoğu için, 'giderlerse gitsinler ama buradakiler de gitsin' havasında olduğunu görüyorum"* diyordu.[40]

Levent Şahverdi Arşivi

Ahmet Altan, 19 Nisan 1991 tarihli *Nokta* dergisinde şunları söylüyordu: *"Artık toprak tek başına bir değer ifade etmiyor. Sırf biraz daha fazla toprağa sahip olmak için Güneydoğu'ya sahip olmanın yararı değil zararı var Türkiye'ye. Kendi istekleriyle ayrılmak isteyen Kürtlere önderlik eden Apo, Türklere Allahın bir lütfudur. Güneydoğu'da insanları öldürmek yerine, ayrılmalarını ciddi ciddi düşünmenin tam zamanıdır".*[41]

CNN-Türk'de program yapan **Taha Akyol** *Panorama Dergisi*'ne yaptığı açıklamada; *"Eğer üniter devlet içerisinde çözüm bulunamayacaksa ve bu çözümsüzlük Türkiye'nin bütününe zarar verecekse, ayrılıktan yanayım. Türkiye için, ayrılık federasyondan iyidir".*[42]

'Azınlık hakları' ve *'Kürtçe eğitim'* konusunu Türkiye'de gündeme getiren ilk büyük örgüt, Türkiye Barolar Birliği ve onun Genel Başkanı **Eralp Özgen** olmuştu. TBB Yönetim Kurulu, 12 Aralık 1999 tarihinde Şanlıurfa'da toplanmış, *'Güneydoğu Raporu'* adıyla görüşlerini açıklamıştı. Raporda şunlar söyleniyordu: *"Tüm etnik kökenli vatandaşlarımıza kendi kültür, dil ve kimliklerini ifade özgürlüğü, kendi dillerinde özel eğitim ve öğretim hakkı tanınmalıdır".*[43]

Baro başkanından sonra, Dışişleri Bakanı **İsmail Cem,** Başbakan Yardımcısı **Mesut Yılmaz,** CHP Başkanı **Altan Öymen,** Devlet Bakanı **Rüştü Kazım Yücelen** vb. benzer açıklamalar yaptı. **İsmail Cem,** Kürtçe televizyona izin verileceğini, **Altan Öymen** Kürt Enstitüsü kuracaklarını söylerken **Mesut Yılmaz** şöyle diyordu: *"AB ülkelerinde de resmi dil dışında yayın yapmak mümkün değil ve bizim mevzuatımızda da bazı yasaklar getirilmiş. Avrupa Birliği Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yasakların kaldırılması talep ediliyor. Ulusal Program'da ifade ettiğimiz anlayışla bu sorunun zaman içerisinde yumuşak bir geçişle çözümlenmesini hedefliyoruz".*[44]

Mesut Yılmaz'ın, **Bülent Ecevit** ve **Devlet Bahçeli**'yle birlikte içinde yer aldığı 57. Hükümet, Avrupa Birliği'nin Kürtlere yönelik isteklerini, *'yumuşak bir geçişle'* yerine getiremedi ama AKP hükümetleri *'yumuşak geçişe'* gerek görmeden tümünü

Levent Şahverdi Arşivi

yaptı. *'Barış ve Çözüm Süreçleri'* ilan etti, Kürtçe radyo ve televizyon yayınına izin verdi, özel Kürtçe eğitime ses çıkarmadı, Milli Eğitim'de Kürtçeyi *'seçmeli ders'* yaptı.

*

İsmet İnönü, *Lozan*'da Kürtlerin azınlık olmadığını Batılılara kabul ettirmiş ve *Lozan*'da Türkiye adına okuduğu bildiride şunları söylemişti: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de hükümetidir; çünkü Kürtlerin gerçek ve meşru temsilcileri, Millet Meclisine girmiştir; Türklerin temsilcileriyle aynı ölçüde ülkemiz hükümetine ve yönetimine katılmaktadırlar".*[45]

Kürt kökenli T.C. yurttaşları bugüne dek, hükümet dahil hemen tüm devlet kademelerinde görev aldılar; ekonomik, siyasi ve hukuki alanda yasal olarak engelleyici bir kısıtlamayla karşılaşmadılar.

Bunlar yaşanmış gerçeklerdir. Ancak, gerçeği görmek için çıkarsız ve önyargısız yani nesnel olmak gerekir. Gerçek dışı savlar, yanıltma ve kandırmaya dayalı sözveriler kalıcı olamaz. Yaşamın gerçekliği yalanı ortadan kaldırır.

Türk ya da Kürt kökenli yurttaşların önemli bir bölümü, kendi üzerlerinden oynanmakta olan oyunun istenenlerin farkındadır. Onlar, yaşamın kendilerine öğrettiği gerçeğe uygun davranmakta, ırk ayrımına dayalı çatışmaya yönelmemektedir. Bu nedenle Batı dayatmalarına itibar etmemektedir.

Kürt kökenli insanların önemli bölümü, Türkiye'de Kürtçe TV'nin gerekmediği kanısındadır. Yapılmakta olan yayınları değil Türkçe kanalları izliyorlar. *Siyasi Ekonomik Sosyal Araştırma ve Strateji Geliştirme Merkezi*'nin (SESAR) 2000 yılında yaptığı ankete göre, Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri dışında yaşayan Kürt kökenli yurttaşların yüzde 58,19'u, bu bölgelerde yaşayanların yüzde 39,64'ü Kürtçe TV istemiyordu. İsteyenlerin oranı, bölge dışında yüzde 13,24, bölgede yüzde 31,18'di. Türkiye'deki Kürt kökenli yurttaşların yalnızca yüzde

Levent Şahverdi Arşivi

10,04'ü Türkçe bilmiyor.[46]

*

Batılıların *'anadilde eğitim'* adıyla dayattıkları istem, Türkiye'de var olan toplumsal gerçeklik açısından ne anlama gelmektedir?

Kürtler; Türkiye, Irak, İran ve daha az olarak Suriye ve eski Sovyetler Birliği'nde yaşayan bir halktır. Yöreden yöreye, hatta köyden köye ayrılıklar gösteren dilleri; Arapça, Farsça, Türkçe ve Latin kökenli sözcüklerden oluşan gelişmemiş karma bir dildir. Birbirini anlamayan lehçelerle ifade edilen bu dil, Ortadoğu'da karmaşık bir dağılım içindedir.

Kuzey lehçesi *Kırmançi*, İran ve Doğu Irak'ta konuşulan *Sorani*, bir İran ağzı olan *Zazaca*, Iraklı Kakayların *Gorani*'si, Türkmenistan ve *Azerbeycan Kürtçesi*, Irak'ın *Süleymani*'si, *Mikri*'si ve yine Kuzey Irak'ın *Badinani*'ı sayılırsa Kürtçe olarak tanımlanan dilin niteliği ortaya çıkar.

Lehçelerdeki ayrım Kürtçe'nin yazılımında da görülür. Bir kısım *Kürt fonetik Latin* alfabesini kabul ederken, Irak ve İran Kürtleri Arap harflerini, eski Sovyetler Birliği'ndeki Kürtler de Kiril abecesini (alfabesini) benimsemiştir.

Karmaşık lehçeleriyle Kürtler için bir dil birliğinden sözetmek olanaksızdır. Dil birliğinin ve ekonomik çıkar birliği, yani pazar birliğinin oluşamamış olması Kürtlerin uluslaşamamasına neden olmuştur. Kuzey Irak'ta Batı destekli yapay bir Kürt devleti kurulabilir ancak dil ve ekonomik çıkar birliğine sahip olmadıkları sürece uluslaşamazlar.

*

Dört ülkeye dağılmış olan Kürtlerin en ileri kesimi Türkiye'de yaşayanlardır. Türk Devrimi'nin, Kürtleri de içine alarak gerçekleştirdiği uluslaşma, onları Türk ulusunun en büyük ve önemli alt unsuru yapmıştır. Anadolu Kürtleri, Türk halkıyla birlikte kalkınmaya ve çağdaş gelişmeye yöneltmiştir. Cum-

Levent Şahverdi Arşivi

huriyet uygulamalarıyla önemli başarılar elde eden bu yöneliş, **Atatürk** öldükten sonra her alanda olduğu gibi geri dönüş sürecine girmiştir.

Bugün Türkiye'de 445 aşiret vardır. Erzurum'daki Kürtler Diyarbakır Kürtçesini anlamaz. Köyden köye, kentten kente değişen lehçeler vardır. Lehçe farkı nedeniyle, Kürtlerin birbirleriyle anlaşmasını sağlayan ortak dil Türkçedir. Türkçe bilen Kürtlerin oranı yüksektir. **Abdullah Öcalan** bile kendini Türkçe ifade ediyor, yazılarını Türkçe yazıyor.

Türkçe'nin yaygınlığı, yaratılmış olan kültürel bir varsıllıktır ve yaratıcısı Türk Devrimi'dir. Türkler ve Kürtler Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında iç içe geçmişlerdir. Bu durum, uygarlığın ve gelişmişliğin önemli göstergelerinden biri olan doğal özümlemenin (asimilasyonun) tam olarak kendisidir.

Türkiye'de, kışkırtmalara dayanan Kürt ayaklanmalarına karşın, zora dayalı Türkleştirme çabasına gidilmemiştir. Kürt kökenli yurttaşlar, *kendilerini geliştirmek* ve *Cumhuriyet*'in sunduğu olanaklardan yararlanmak için Türkçeyi öğrenmek gerektiğini görmüş, bunu zorla değil kendi yararına olduğu için istekle yapmıştır. Türkçe öğrenmek onlar için ekonomik ve kültürel gelişmelerini sağlayan gerçek bir kazanım olmuştur.

Türkiye'de, *'anadilde eğitim'* önermenin ne anlama geldiği açık olarak ortaya konulmalıdır. Dışta ve içte, artan bir biçimde yaygınlaşan bu tür söylemler, uygulama alanına konulursa ne olacaktır?

*

Bugün, Türkçe bilen Kürtlerin oranı yüzde 90'dır. Bu insanlar Anayasa ve yasalarının tüm yurttaşlara tanıdığı haklardan yararlanarak toplumsal yaşamın her alanında etkin bir biçimde yer almaktadır.

Kürtçe eğitim yapıldığında, Türkçe yabancı dil olarak öğretilmezse, Türkçe bilen Kürtlerin sayısını doğal olarak azaltacaktır. Oysa, Türkçe Kürt kökenli yurttaşların gereksinimidir.

Levent Şahverdi Arşivi

Türkçe öğrenmediklerinde; Türkiye içinde *eğitim, üretim, çalışma, kamu hizmetlerinde görev alma* olanaklarını yitirecekler ve Doğuya sıkışacaklardır. Edinimlerini de yitireceklerdir.

'Anadilde eğitim' ile Kürtçe'nin yanında Türkçe de öğretilecektir denecek ise, bu sav ileri sürülen gerekçeyle tam olarak çelişecektir. Anımsanmalı ki bu konuyu işleyen çevrelerin ileri sürdüğü gerekçe, Türkçe bilmeyen Kürtlere Türkçe öğretmek değil, *'Türkçe bilmeyen insanlara Kürtçe hizmet götürme'* üzerine kuruludur.

'Anadilde eğitim' hangi Kürt lehçesiyle yapılacaktır? Tek lehçe ile yayın ya da eğitim yapılacaksa, bunu anlamayan ve öteki lehçeleri kullanan Kürtler ne olacaktır? Türkiye'de var olan her lehçeye göre okul mu açılacaktır?

'Anadilde eğitim' yapıldığında, ulusal dil olan Türkçe bölgesel anlamda etkisizleşecek, ulusal varlığın yaşatılıp sürdürülmesi olanaksız hale gelecektir. Türkçe, Türk Ulusu'nun ortak dilidir. Türkçenin etkisizleştiği yöreler ulusal bütünlükten uzaklaşıyor demektir. Bu durum, bölünmeden başka bir sonuç vermeyecektir. *'Anadilde eğitim'* uygulaması yaşamla çelişen, çözüm değil sorun yaratacak bir girişim olacaktır.

*

Kürtçe eğitim görerek meslek sahibi olan Kürtler yani tüccarlar, esnaflar, sermaye sahibi yatırımcılar, Türkçe bilemeyeceklerine göre ekonomik etkinliklere nasıl katılacaktır? Türkiye'de Türkçe bilmeden nasıl yaşayacaklar? Parlamento'da Kürtçe de mi kullanılacak? Kürtçe bilen Türkçe bilmeyen parlamenterler ile Türkçe bilen Kürtçe bilmeyen parlamenterler hangi dil ile anlaşacaklardır? İnsanları Kürtçe yargılayan mahkemeler de kurulacak mı?

'Azınlık hakları' ya da *'anadilde eğitim'* gibi sözlerle örtülmüş anlayışlar, sonu olmayan kör sokaklardır. Bu sokaklar Kemalist Devrim'le, yüz yıl önce aydınlığa çıkan yollar haline getirilerek güçlü bir ulus yaratıldı. Bu ulusun içinde yalnız

Levent Şahverdi Arşivi

Türkler değil Kürt, Çerkez, Laz, Ermeni, Rum ve onbin yıllık Anadolu tarihinin tüm etnik birikimi yer aldı; Cumhuriyet Yönetiminde, ırk ve din ayrımına gidilmedi; çağdaş bir ulus yaratıldı.

Bu başarı, Batı'da hiçbir zaman kabul görmedi. Ancak, bu gerçek onlara zorla kabul ettirildi. Şimdi geriye dönülmek isteniyor. Küresel politikaların bir gereği olarak Anadolu Osmanlılaştırılmaya çalışılıyor. *'Anadilde eğitim', 'azınlık hakları'* gibi söylemler, bu amaca yönelik araçlardır.

Türkiye İsviçre değildir. Ulusal varlığa, tarihsel gerçeklere ve özdeğerlere sahip çıkılmalıdır.

Kadın Hareketi ve Kürtçülük

Kürt milliyetçileri ve onun yedek gücü kimi *'sosyalist'* kümeler, etnik ayrımcılığı yayarken kaçınılmaz olarak kültürel bozulmanın da yolunu açıyor. Bozulmanın önde gelen unsurlarından birisi, siyasi araç olarak kullanılan kadın konusu oluyor. Dünya kadın hareketi, eskiye giden mücadele birikimi ve eriştiği entelektüel düzey ile saygınlığını korurken, Türkiye'de Kürtçülüğün aracı haline geliyor ve demokratik niteliğini yitiriyor.

Fransız Devrimi'nin ikinci yılında, 7 Eylül 1791'de yayınlanan *'Kadın ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirisi'* başlangıç sayılırsa, dünya kadın hareketi iki yüzyılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Bu uzun süre içinde, değişik ereklerle değişik savaşım biçimleri yaşanmış ancak *'kadın hakları'* hiçbir ülkede, bugün Türkiye'de olduğu gibi özünden koparak karmaşa haline gelmemişti.

Egemen siyaset; inanç biçimlerini, etnik ayrılıkçılığı, kültürü ya da ekonomiyi yönlendirirken kadını araç olarak kullanmıştır. Bu kullanım, niteliğine ve yaygınlığına bağlı olarak, kadın hakları için mücadeleyi içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Kadın haklarını; serbest ilişki olarak görenler, kara çarşafa girip *'muta'* nikahlı çok eşlilik arayanlar; baş örtüsünü ya da

Levent Şahverdi Arşivi

modaya uymayı kadın hakkı sananlar kendilerine uygun bakış açıları geliştirmiştir.

Sürekli kadın haklarından söz ediyor ama sözcük ve davranış karmaşası içinde kadının toplum içindeki durumu giderek kötüleşiyor. Cumhuriyetin kadına sağladığı kazanımlar adım adım yitiriliyor.

Türkiye'de, Cumhuriyet'le birlikte düzene giren ve sürekli gelişme gösteren kadın hakları, son 15 yılda gerici siyasetin temeline yerleşti ve kazanımlarından çok şey yitirdi. Cumhuriyet döneminde; cinsler arası eşitlik, seçme seçilme, eğitim görme, çalışma ve meslek sahibi olma gibi konular tartışılmış, kararlar alınmış ve kararlar yasal güvenceye kavuşturulmuştu. Bugün ise; örtünme biçimleri, kız çocuklarının evlilik yaşı, imam nikahı, geçici evlilikler (muta) çok eşlilik, açık şiddet ve kadın cinayetleri konuşuluyor. *'Kürt kadınının özgürlüğünden', 'kadın gerillaları', "Kobani ruhundan'* söz ediliyor. Uluslararası kadın hareketinin, 20. yüzyıl ortalarında ileri sürdüğü *'Özerk Kadın Hareketi'*nin kötü bir kopyası Türkiye'de yaşatılmaya çalışılıyor.

*

Atatürk'ün ölümüyle başlayan, 1946'dan sonra artan Batı'ya bağlanma süreci, 1965'ten sonra yoğunlaştı; 1980'den sonra teslimiyete dönüştü. Kadın hareketi, her dönemin siyasi çarpıklığından payına düşeni aldı ve olumsuz yönde etkilendi. Kendine özgü, ülke gerçekleriyle örtüşen ve halkına yabancılaşmayan bir niteliğe ulaşamadı. Bu nedenle, kitlesiz ve etkisiz kaldı. Günün modası düştünce akımlarına uyarak değişik dönemlerde; feminist, liberal, sosyalist, faşist, Kürtçü ya da köktendinci özellikleri öne çıkardı.

Bugün her siyaset kendine uygun bir kadın hareketi yaratmaya çalışıyor. Evrenselliğin ortak değer haline gelmesi gerekirken, küreselleşme ideolojisinin yarattığı kültürel bozulma, kadın hareketini etkisi altına aldı. Lezbiyencilikten, gey

Levent Şahverdi Arşivi

savunuculuğuna, tarikat müritliğinden muta *'evliliklerine'*, etnik ayrıkçılıktan anarşizme dek her türlü sapkınlığı içinde barındırır duruma geldi. *'Emekçi kadın'* sözcüğü, kısık sesle söylenen ya da hiç söylenmeyen bir kavram haline geldi.

Türkiye'de gündemi ve geçerli siyaseti belirleyen küresel merkez, bir süreden beri, *kadın hareketi* diyerek *dinciliği* ve *Kürtçülüğü* gündeme soktu. Avrupa Birliği fonları, ABD yardımları, bu tür yapılanmalara aktı. Televizyonlar ve gazeteler bunların haberlerini verdi.

•

Adı ne olursa olsun, kadın örgütlerinin önemli bir bölümünün ortak paydası, **Atatürk**'e ve Cumhuriyet'e karşıtlıktır. Bunların yayın organlarında şu tür açıklamalar yer alabilmektedir; *'Abdulhamit döneminde kadın hakları sıçrama yapmıştır'*, *'Cumhuriyet döneminde elitist yöneticiler kadın haklarını baskı altına almıştır'*, *'kadın hakları gerçek gücüne 1980'den sonra ulaşmıştır'*...

Uzunca bir süre, kadın cinayetleriyle ilgili kriminal olaylara *'töre cinayeti'* denilerek, kadına yüksek değer veren eski Türk geleneği aşağılandı. Basının da desteğiyle *'töre cinayeti'* tanımı, konuşma diline yerleşti.

Etnik ayrılıkçılık; *'PKK'nın temelinde kadın vardır'*, *'Kürt kadını gerillaya katılarak ordulaşmıştır'*, *'özgürlüğe yürüyen kadınla, özgür ulusa'*, *'Önder Apo kadını özgürleştirmiştir'* gibi sözlerle sloganlaştırılmıştır. Bu sözler, PKK ya da KCK bültenlerinden değil bir kadın derneğinin yayınında yer almaktadır.

Kimi kadın örgütleri, *'PYD Eşbaşkanı* ve *Kobane İletişim Bakanı'* adını verdikleri kişiyi ve beraberindekileri ağırlıyor. Düzenledikleri toplantılarda, *'Kobane'deki kadın devriminden'*, *'merkeziyetçi ulus devlete karşı mücadeleden'*, *'öz savunmaya demokratik federalizmle örgütleyeceklerinden'*, söz edip şu bilimsel! saptamayı yapıyorlar: *'21.Yüzyılın temel çelişkisi cins çelişkisidir. Toplumsal sorunların çözümü, bu çelişkinin çözümüne bağlıdır'*.

Levent Şahverdi Arşivi

'Kürt Sorunu' ve 'Eşit Yurttaşlık'

Cumhuriyet Halk Partisi, 3-4 Şubat 2018 günleri Ankara'da 36. Olağan Kurultayı'nı yaptı ve bir *'Kurultay Bildirisi'* yayınlandı. Bildirinin 11. Maddesi'nde şunlar yazıyordu; *"Kürt sorunu eşit yurttaşlık temelinde, TBMM zemininde toplumsal uzlaşma ve ortak akıl ekseninde çözülmelidir"*.

Kurultay bildirisinde yer alan bu madde, bir hafta sonra yapılan Merkez Yürütme Kurulu toplantısında genişletilerek karar haline getirildi. Karar şöyleydi; *"Kürt sorunu dâhil bütün toplumsal sorunlarımızı, eşit yurttaşlık temelinde, ulusal bütünlük ve toplumsal uzlaşı ile çözeceğiz"*.

'Eşit yurttaşlık' tanımı, daha önce; AKP ve HADEP tarafından dile getirmişti. Tek fark, Türkçe *'yurttaşlık'* yerine Arapça *'vatandaşlık'* sözcüğünün kullanılmasıydı.

'Eşit yurttaşlık' tanımının; Cumhuriyet'in adını taşıyan ve ona sahip çıktığını söyleyen, Türkiye'nin ikinci büyük partisi tarafından benimsenmesi, önemli bir olaydı. Cumhuriyet ve onun ideolojik dayanağı Kemalizmle uzlaşması olanaksız bir anlayış, *'eşit yurttaşlık'* tanımıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin resmi görüşü yapılıyordu. *'Kürt sorununu eşit yurttaşlık temelinde çözmek'*, **Atatürk**'le bağlarını tümüyle kesmek demekti.

Konu, gerek parti içinde, gerek kurultayda ve gerekse kamuoyunda tartışılmamıştı. Ne anlama geldiği yeterince irdelenmemiş, araştırması yapılmamış, yukarıdan gelen bir buyrukla gündeme getirilmişti. Toplumbilim literatüründe olmayan uydurma bir sözcük olan *"eşit yurttaşlık"*ın ne olduğunu, Türkiye'yi nasıl etkileyeceğini; kurultay delegeleri ve kamuoyu bilmiyordu ama bu savı ileri sürenler biliyordu.

Bu konuyu ve taşıdığı önemi, sayıları az da olsa, yurtsever aydınlar da biliyordu. Sesleri çok duyulmasa da, halkı yalnızca onlar uyarmaya çalıştı.

*

Levent Şahverdi Arşivi

'Eşit yurttaşlık' tanımını; önce, Anayasa Uzlaşma Komisyonu Üyesi CHP Konya Milletvekili **Musa Kart**, 2013 yılında dillendirdi. **Kemal Kılıçdaroğlu**, 9 Temmuz 2017'deki ünlü Maltepe Mitingi'nde konu etti. 4 Şubat 2018'de Kurultay Bildirisi'ne girdi, 9 Şubat 2018'de Merkez Yürütme Kurulu'nda parti görüşüne dönüştü.

*'Eşit yurttaşlık'*ın dillendirildiği 5 yıl içinde, bu tanıma uygun somuta dönük neler yapılacağı bir türlü açıklanmadı. Tanım, altı boş bir siyasi sözcük olarak bırakıldı. Görünüşteki anlamsızlık, girişimin iç siyasetten çok dışarıya, özellikle Avrupa Birliği'ne ileti gönderildiği çağrışımı yapıyordu. AB yetkilileri, *"Türkiye'de 25 etnik grup var, hakları verilmelidir"* diyerek; *'eşit yurttaşlık'*la ifade edilen anlayışı Türkiye'de politik uygulama haline getirmek için yoğun çaba harcamıştı.

Konuyu CHP'de ilk kez dillendiren **Musa Kart**, 2013'te yaptığı açıklamada, *'Eşit yurttaşlık'*ın ne olduğunu değil, ne olmadığını anlatmış ve şunları söylemişti; *"bu anlayışın benimsemesi demek, Türk milleti kavramını, Mustafa Kemal Atatürk'ün kurucu ve önder rolünü, Anayasa'dan çıkarmak demek değildir"*.

Oysa, tam olarak *'öyle demekti'*. Ne olduğunu söylemeden ne olmadığını söylemek bunun kanıtıydı. **Atatürk**, bugün *'eşit yurttaşlık'* adı verilen anlayışı ortadan kaldırmak için bir ömür harcamıştı. Osmanlı'nın yıkıntıları içinden görkemli bir devrim çıkarmış, devrimi Bağımsız ve güçlü bir ulus devlet üzerine oturtmuştu. Yurttaşları eşit yapmıştı.

*

Emperyalizm destekli PKK kalkışmasını *'Kürt sorunu'* olarak gören CHP, yalnızca bu tavrıyla bile Atatürkçülükten uzaklaşmış olduğunu göstermektedir. Bugün, *'sorun'* diye söz edilen etnik yapılanma; 1923'te en ileri ve en demokratik bir biçimde çözülmüştü. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan herkes, ayrım gözetilmeden bu ülkenin eşit yurttaşları yapılmıştı. Siyasi demokrasi tarihinde, **Atatürk**'ün yaptığından

Levent Şahverdi Arşivi

daha ileri bir çözüm de yoktu. Bugün de yoktur. *"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir"* tanımı, Türkiye'de Anayasa maddesiydi. *'Eşit yurttaşlık'* sağlanmıştı zaten. Durum bu iken CHP yönetimi ne yapmak istiyordu?

Etnik toplulukları birleştirerek ulus oluşturma, Batı Avrupa toplumlarında kapitalizmle birlikte ortaya çıktı. Örneğin, Fransız Ulusu *Franklar, Normanlar, Basklar, Britanler, Provanseller;* İtalyan Ulusu *İtalyotlar, Etrüskler, Venetler, Liguryalılar* gibi etnik topluluklardan oluşuyor. Fransa'da *Franklar,* İtalya'da *İtalyotlar;* dillerini ulus dili yaptılar ve tek dile bağlı ulus devletlerini kurdular. Bu devleti, ödünsüz korudular ve korumayı sürdürüyorlar. Bu ülkelerde herhangi bir etnik yapıdan *'sorun'* diye söz etmek akla bile gelmez. CHP'nin *'eşit yurttaşlık'* adını verdiği anlayış buralarda dile getirilmez.

Ne anlama geldiği, amacının ne olduğu gizlenerek açıklanan *'eşit yurttaşlık'* tanımı, etnik yapılara ayrıcalık öngören ve küreselleşme ideolojisinin azgelişmiş ülkelere dayattığı bir projedir. *'Eşit yurttaşlık', 'ulusal yurttaşlık'* kavramına karşı ileri sürülmüş bir yaklaşımdır. Toplumsal düzeni etnik, dinsel ve kabilesel ayrışmalarla bölmeye, bu yolla ulus devleti dağıtmaya yönelen bir girişimdir. *'Yurttaşlık'* anlayışını etkisizleştirmek için geliştirilmiştir.

'Eşit yurttaşlıkta', eşitlik yurttaşlar arasındaki değil, etnik ya da dinsel yapılar arasındaki eşitliktir. Bu anlayışın toplumdaki karşılığı, azınlık ayrıcalıklarının anayasal hak haline getirilerek devlet politikasına yerleştirmektir. *'Eşit yurttaşlığın'* dayanakları olan; çok dillilik, anadilde eğitim, özerk yönetim ya da yerel yönetimlere yetki devri; etnik topluluklara hukuksal kimlik kazandıracak girişimlerdir. Bu girişimlerle ulus devlet karşısına; din ve ırk farklılıklarına dayanan çok kültürlü federatif yapılanmaların çıkarılmasıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KEMALİZM

Levent Şahverdi Arşivi

Kemalizm ve Emperyalizm

Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzyıllık geçmişi ele alındığında, iki tarihsel dönemle karşılaşılır. 1923-1938 toplumsal dönüştürmlerin gerçekleştirildiği *Kemalist dönem* (devrimler dönemi) ve 1939'da başlayan özellikle 1945 sonrasında hızlanan *Kemalist politikalardan uzaklaşma dönemi* (geri dönüş dönemi). Dönemler arasındaki fark açıkça ortaya konulmadan, ne Türkiye'nin bugünkü sorunları *kavranabilir* ne de bu sorunların kaynağı olan emperyalizme karşı uygulanabilir politikalar üretilebilir.

Türk Devrimi'nin *dünya siyasetine etkisi* bilinenden ve sanılandan çoktur. Kemalizm, tarihsel olarak Batı kapitalizminin kabuk değiştirerek dünyanın tümünü yatırım alanı durumuna getirmeye başladığı bir dönemde ortaya çıktı. Bu dönem, dünyanın yeniden paylaşımı için ilk büyük küresel çatışmanın yaşandığı, emperyalizmin yayılma evresiydi. Emperyalizm yerleşik dünya düzeni durumuna gelemeden, daha *'gençlik çağında'*, Kemalizmle karşılaşmış ve yenilgiye uğramıştır.

Kemalist Devrim, büyük devletlerin egemenliği altında bulunan dünya uluslarına, *emperyalizmin yenilebilirliğini* göstermiş ve onlara örnek olmuştur. Emperyalizm, Türk Devrimi'nden sonra, denizaşırı ülkelere yönelik politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır.

Askeri işgale dayalı sömürgecilik dönemi sona ermiş, o güne dek sömürge ilişkileriyle baskı altında tutulan yoksul uluslar teker teker bu bağlardan kurtulmuştur. Ulusal Kurtuluş savaşları, 20.yüzyılın büyük bölümünde, dünya siyasetini etkisi altına almıştır.

Kemalizm, ezilen uluslara bağımsızlığını nasıl elde edeceğini göstermekle kalmamış; yoksul bir ulusun bağımsızlığını elde ettikten sonra, ekonomiye ve toplumsal gönence dayanan gerçek kurtuluşunun yöntemini de ortaya koymuştur. Bu yöntemi kuram haline getirmiştir. Kuram ve uygulama-

Levent Şahverdi Arşivi

daki yaratıcılık, yoksullar dünyasına yayılmış, evrensel bir boyut kazanmıştır. Kemalizm, *'uluslararası bir ulus hareketi'* yaratmıştır.

Kemalist politika, Türkiye'de 1938'de başlayan ve 1945'ten sonra yoğunlaşan girişimlerle adım adım uygulamadan kaldırılmıştır. Anti-Kemalist girişimlerin büyük bölümü *dış kaynaklıdır*. Türk Devrimi'nin yarattığı *bağımsızlıkçı etkinin*, Türkiye'de ve dünyada *ortadan kaldırılması*; emperyalizmin 20.yüzyıl boyunca değişmeyen amacı olmuştur.

*

Dünya, 21.yüzyıla yüz yıl öncesindeki koşulların hemen aynısıyla girdi. Etkinlik bölgeleri için savaşım, ekonomik gerilim, sömürgeleşen yoksul ülkeler, silahlanma yarışı, büyük devlet baskısı, tekeller, şirket birleşmeleri ve her alandaki şiddet eğilimi... Bunlar, yüz yıl öncesinden daha yoğun biçimde yaşanıyor.

Açlık, yoksulluk ve savaş insanlığın gündeminden çıkmış değil. Teknoloji ve sermaye dolaşımı olağanüstü arttı ancak yürürlükteki dünya düzeninde yani emperyalist işleyişte niteliksel bir değişiklik olmadı. Yüksek teknolojiye sahip, dünya ticaretini denetleyen ve mali-sınayi gücü yüksek az sayıdaki gelişmiş ülke, birlikte ya da ayrı ayrı tüm dünyayı özgürce kullanıyor. Etkinlik alanları için birbirleriyle rekabet halindeler ancak yoksul ülkelere karşı birlikte hareket ediyorlar...

Kemalizmin temel kavramları bugün yeniden konuşuluyor. *Yeni Dünya Düzeni*'nin yarattığı *küresel sorunlardan* yakınıp çözüm arayanlar, ister istemez Kemalizme ulaşıyor. *Bağımsız ulusal kalkınma, sosyal pazar ekonomisi, korumacılık, milli kambiyo, yerli üretim, denk bütçe, karma ekonomi, sosyal devlet, ulusal tarım* ve *madencilik*... Yalnızca Türkiye'de değil dünyanın her yerinde konuşuluyor, araştırılıyor. Çin bu yöntemle dünya devi oldu.

Bugün, küreselleşme politikalarının güç duruma soktuğu azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere, sıkıntısını yaşadık-

Levent Şahverdi Arşivi

lan sorunları aşmak için adı verilmeden, *Kemalist kalkınma* yönteminin temel yaklaşımları öneriliyor. Kanadalı ünlü ekonomist Prof. **Michel Chossudovsky**'nin, azgelişmiş ülkelerin günümüzde yaşadığı bunalımdan kurtulması için yaptığı öneriler, Kemalist uygulamalarla tam olarak örtüşüyor. Ona göre, öncelikle büttünüyle korumasız duruma getirilen ulusal sanayi koruma altına alınmalı ve yerli üretim desteklenmelidir. *Le Monde Diplomatique*'e yaptığı açıklamada şunları söylüyor: *"Modern tarihin en ciddi krizi ile karşı karşıyayız. Karar direktiflerini, Washington'dan alan IMF ve Dünya Bankası'nın sorumlu olduğu bu kriz, öyle bir kriz ki, ulusal ekonomiler büyük bir hızla çöküyor. Bu çöküşten kurtulmak isteyen ülkeler, öncelikle sanayilerini koruma altına almalı, ithalat vergilerini yükseltmeli, ulusal ekonomiyi koruma altına alarak yerli üretimi arttırmalı ve IMF'nin dayattığı 'serbest piyasa ekonomisinden' kendilerini kurtarmalıdırlar".*[1]

Brezilya'da, başında Ekonomi Konseyi Başkanı **Sidney Pascotto**'nu bulunduğu, 31 ekonomist, Ağustos 2005'te *'İktisatçılar Manifestosu'* adını verdikleri bir bildiri yayınladı. Brezilya'da uygulanmakta olan *'ekonomik istikrar programına'* karşı çıkılan bildiride, küreselleşmeye (emperyalizme diye okuyabilirsiniz) seçenek oluşturacak politikaların var olduğu belirtiliyor ve adı verilmeden adeta *Kemalist kalkınma yöntemi* öneriliyor. *'İktisatçılar Manifestosu'*nda şunlar söyleniyor: *"Bizim en büyük düşmanımız, başka seçenek olmadığı savıdır. Gerçekte ise ulusal ve halkçı bir seçenek vardır... Yoksulluğun kökeninde özelleştirme ve devletin güçsüzlüğü yatmaktadır. Bu durum, yalnızca, devlet yeniden kamusallaştırılırsa ve güçlendirilirse son bulabilir".*[2]

Kemalist kalkınma yöntemindeki temel yaklaşımların, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığına kavuşan birçok ülke tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Bu durum, en açık biçimiyle, 1955 yılında 29 Asya ve Afrika ülkesinin katıldığı *Bandung Konferansı* kararlarında görülmektedir.

Üçüncü Dünya sorunları uzmanı Mısırlı ekonomist **Samir Amin**, *'tereddütsüz bir biçimde, çağımız Üçüncü Dünya'sının ulusal projesi'* olarak gördüğü *Bandung* kararlarını şöyle özetle-

Levent Şahverdi Arşivi

mektedir; *"Üretici güçlerin geliştirilmesi, özellikle sanayi üretiminde çeşitlendirmenin sağlanması, ulusal devlete bu sürecin yönetim ve denetimini sağlama iradesi kazandırılması; ulusal kaynaklara egemen olunması; yaratılan artı değerin merkezileştirilmesi ve üretken yatırımlara yönlendirilmesine olanak sağlayacak parasal dolaşımın, devlet denetimine alınması; ulusal pazara egemen olunması ve dünya pazarlarına açılmak için rekabet gücünün arttırılması, teknolojik gelişmenin sağlanması; kalkınma sürecinin, halk desteği oluşturularak devletin öncülüğünde gerçekleştirilmesi..."*[3]

Bu ilkeler, *Bandung*'dan 30 yıl önce, Türkiye'de belirlenip başarıyla uygulanan ilkelerin aynısıdır.

*

Kemalizmin, azgelişmiş ülkelerin günümüzdeki sorunlarına çözüm yeteneğini koruması yani hala yaşıyor olması, isteğe bağlı bir olgu değil dünyanın içinde bulunduğu koşulların zorunlu kıldığı bir sonuçtur. Kendisini yaratan koşullar ortadan kalkmadıkça, başarıları denenerek kanıtlanmış olan Kemalizm de doğal olarak ortadan kalkmayacaktır. Emperyalizm var oldukça Kemalizm de var olacaktır.

Emperyalizmle Kemalizm ve ulusal kurtuluş savaşları arasında, uzlaşmaz ve kalıcı bir karşıtlık vardır. Karşıtlık yapısaldır ve boyutu iki yarın da varlık nedenini oluşturacak kadar derindir. 20.Yüzyıla, *'emperyalizm ve ulusal kurtuluş savaşları çağı'* denilmesinin nedeni budur.

Emperyalist devletler, Kemalizmi önce tanımayarak ezmek istemiş, sonra denetim altına almaya çalışmış, daha sonra da yok etmek için elinden geleni yapmıştır. 1938 yılına dek amacı yönünde herhangi bir başarı elde edememiş ancak daha sonra, başta Türkiye olmak üzere bütün dünyada kendi açısından önemli kazanımlar elde etmiştir.

*

Mustafa Kemal, emperyalizminin Türkiye ve dünya için

Levent Şahverdi Arşivi

ne anlama geldiğini her yönüyle ele almış ve Batı'yla bağımlılık doğuracak herhangi bir ilişkiye girmemiştir. *Kurtuluş Savaşı*'nın en zorlu günlerinde, 1921 sonlarında şunları söylemiştir: *"İlkbahara kadar üç ay içinde bu silahları elde edemezsek diplomasi kanallarıyla bir çözüm yolu aramak zorunda kalacağız. Bunu arzu etmiyorum. Biliyorum ki Batı ile uyuşma Türkiye'nin kaçınılmaz olarak köleleştirilmesi anlamına gelecektir".*[4]

Bu sözler, savaşın olanaksızlıkları ve silah gereksiniminin yarattığı gerilimlerin duygusal dışavurumu değildir. Devlet politikasına dönüştürülecek olan anti-emperyalist anlayıştır; dünyaya bakıştır.

Aynı yıl, *Kurtuluş Savaşı*'nın uluslararası boyutunu açıklarken şunları söyler: *"Bana göre, Türkiye, Doğu ve Batı Dünyası'nın sınırındaki coğrafi konumuyla ilginç bir rol oynuyor. Bu durum, bir yanı ile yararlı iken, diğer yandan tehlikelidir. Batı Emperyalizminin Doğuya yayılmasını durdurabileceğimiz için, Türkiye'yi öncü olarak gören bütün Doğu halklarının sevgisini kazanmış bulunuyoruz. Diğer yandan bu durum bizim için tehlikelidir. Çünkü Doğu'ya yönelen saldırıların bütün ağırlığı öncelikle bizim üzerimizde yoğunlaşmış bulunuyor. Türk halkı bu konumu ile gurur duymakta ve Doğu'ya karşı bu görevi yerine getirmekten mutlu olmaktadır".*[5]

Mustafa Kemal, giriştiği eylemin anti-emperyalist niteliğini tüm boyutlarıyla saptamış ve saptamalarını eyleme dönüştürmüştür. Batı emperyalizmi için şunları söyler: *"Biz, Batı emperyalizmine karşı yalnızca kurtuluşumuzu sağlamak ve bağımsızlığımızı korumakla yetinmiyoruz. Aynı zamanda, Batı emperyalistlerinin, güçleri ve bilinen araçlarıyla Türk milletini emperyalist politikalarına araç olarak kullanmak istemelerine engel oluyoruz. Bununla bütün insanlığa hizmet ettiğimize inanıyoruz".*[6]

Mustafa Kemal'in emperyalist ülkelere ve bunların yoksul uluslar üzerindeki sömürgen politikalarına karşı duyduğu nefret, bilinçli bir içtenliğe ve kalıcı bir kararlılığa sahiptir. 31 Ocak 1923'te şunları söyler: *"Bizim öcümüz zalimlerin zulmüne karşıdır. Onlarda zulüm duygusu ölmedikçe, bizde de öç duygusu sürecektir".*[7]

Levent Şahverdi Arşivi

Ulusal Bağımsızlığa verdiği önem kendi özgürlüğüne verdiği önemden ileridir. Kişisel özgürlüklerin ulusal bağımsızlığı korumadan sağlanamayacağını bilir ve bu bilgiyi ileri bir anti-emperyalist bilince yükseltir. 1924 yılında şunları söyler: *"Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir ulusun evladı olmalıyım. Bu nedenle Ulusal bağımsızlık bence bir yaşam sorunudur. Ulus ve ülkenin yararları gerektirdiğinde tüm insanlığı oluşturan uluslardan her biriyle uygarlık gereği olan dostluğa dayalı ilişkilere büyük değer veririm. Ancak, benim ulusumu tutsak etmek isteyen herhangi bir ulusun, bu isteğinden vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım".*[8]

*

Emperyalizm, ilk örnek olarak Kemalizmi baş tehlike saymış ve onu esin kaynağı olarak gören dünyadaki tüm ulusal bağımsızlık savaşımlarına düşmanca yaklaşmıştır. Amerikalılar, *'insanlığın baruttan sonra bulduğu en tehlikeli silah'* olarak gördüğü ulusal kurtuluş savaşlarına her aşama ve her alanda karşı çıkmıştır.

1960'lı yıllarda *Johnson Doktrini*'nin mimarlarından Profesör **Rostow** şunları söylüyordu: *"Bütün ulusal kurtuluş hareketleri komünist olmaya mahkumdur. Bu nedenle ezilmelidir. Bunların önlenmesi, ABD'nin dünya yüzünde duruma el koyabilmesine bağlıdır".*[9]

Bir başka Amerikalı Profesör **Noam Chomsky**'nin görüşleri de farklı değildir: *"ABD için en tehlikeli düşman ve tehdit, bağımsızlık tehdididir. Asla hoş görülemez".*[10]

Bu görüşler iki Amerikalı profesörün kişisel yorumları değil, Batı devletlerinin yüz yıldır sürdürdüğü politikanın ana doğrultusudur. Bu sözler, yoksul ülkelerle emperyalist ülkeler arasındaki yapısal karşıtlıklara dayanan savaşımın dile getirilmesidir.

Mustafa Kemal'in emperyalizme karşı olan görüşleri ve bu görüşleri yaşama geçiren eylemleri son derece açıktır. Ke-

Levent Şahverdi Arşivi

malizm'deki anti-emperyalist bilinç, toplumsal içeriklidir ve yüksek düzeylidir. Irkçılıkla bezenmiş yabancı düşmanlığından uzaktır. Ülke savunmasıyla sınırlı değildir. Ulusçu ve toplumcu temeller üzerinde yükselir ve evrensel boyutludur. Eyleme ve bilimsel araştırmaya dayanır.

Mustafa Kemal, 1921 Aralığı'nda Meclis'te yaptığı konuşmada şunları söyler: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, yaşam ve geleceğini biricik amaç bildiği halkını emperyalizm ve kapitalizmin tahakküm ve zulmünden kurtararak, yönetim ve egemenliğimizin gerçek sahibi olmakla amacına ulaşacağı kanısındadır".*[11]

Büyük Taarruz'un hazırlıklarının sürdüğü günlerde, 3 Mart 1922'de yaptığı konuşma emperyalizmin küresel boyutuna değinir: *"İstilacı saldırgan devletler yerküresini kendilerinin malikanesi ve insanlığı, kendi hırslarını tatmin için çalışmaya mahkûm esirler saymaktadırlar. Sonuç olarak Dünya iki zümreye ayrılmaktadır. Birisi Doğu'dur. Ki kendi varlığını, istiklalini kavramıştır, bu bilinçle el ele vermiştir. Diğeri ise, sırf kendi hırslarını tatmin için çalışan zümredir. Bunların amacı zulüm ve baskı olduğu için, onları lânetle anmakta kendimizi haklı görürüz".*[12]

Mustafa Kemal emperyalizme karşı tavrını bütün açıklığıyla askeri zaferden sonra da sürdürür. 16 Mart 1923'te *Adana Türk Ocağı*'nda yaptığı konuşmada şunları söyler: *"Ulusların kalbinde öç duygusu olmalı. Bu gelişigüzel bir öç değil, yaşamına, rahatına, zenginliğine düşman olanların yapabilecekleri zararları yok etmeğe yönelik bir öçtür. Bütün dünya bilmelidir ki, karşımızda böyle bir düşman oldukça, onu bağışlamak elimizden gelmez ve gelmeyecektir. Düşmana acıma, acizlik ve zayıflıktır. Bu insanlık göstermek değil, insanlık özelliklerinin sona erişini ilan etmektir".*[13]

1927 yılında okuduğu *Nutuk*'ta şunları söyler: *"Ulusumuzun kurduğu devletin alınyazısına, bağımsızlığına sanı ne olursa olsun hiç kimseyi karıştırmayız".*[14] *"Milletimizin temel yanın ile ilgili konularda yabancıların bizce hiç önemi yoktur. Biz gidişimizi yabancıların görüşlerine uydurma güçsüzlüğünü kötü görenlerdeniz".*[15]

Atatürk, 1938'de ölene dek söylediklerinin tümünü uy-

Levent Şahverdi Arşivi

gulamış ve ulusal bağımsızlığa zarar verecek herhangi bir dış ilişkiye girmemiştir. Bu tutum, 1923-1938 döneminin değişmeyen dış politikası olmuştur. Türkiye'nin zararına yol açacak dış kaynaklı eylemler vatan ihaneti sayılmış, Lozan'da kabul ettirilen tam bağımsızlık tutumu ödünsüz sürdürülmüştür. Emperyalist devletler kararlı tutum karşısında Türkiye'den uzak durmak zorunda kalmıştır. 1923-1938 dönemi, Türkiye'nin tarihi boyunca saygınlığı en yüksek dönemini oluşturur.

Kemalizm ve Ezilen Uluslar

Kemalist Devrim, ezilen uluslara esin kaynağı olup saygınlığını koruyor. Ancak, kendi ülkesinde yaygın bir karşı devrim süreci yaşıyor. Devrim'le yaratılan kurumları ele geçiren karşı devrimciler, bu kurumları birer birer ortadan kaldırıyor. Ulusal devlet dağıtılıyor, Kemalizm kendi ülkesinde yok edilmeye çalışılıyor.

Oysa, Kemalizm dünya halklarının emperyalizme karşı savaşımında önemini koruyor; hala güncel. Emperyalist boyunduruktan kurtulmak ve kalkınmak isteyen her girişim, adını duysa da duymasa da ister istemez Kemalist ilkelerle karşılaşıyor. *Türk Devrimi*, evrensel niteliğini koruyor.

Mustafa Kemal; *"biz yaşamını, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan emekçileriz, yoksul bir halkız. Hakkımızı korumak, bağımsızlığımızı güven altında bulundurabilmek için, meclisçe, milletçe bizi yok etmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe savaşı uygun gören insanlarız"*[16] derken, *Türk Devrimi*'ni özlü bir biçimde anlatmış oluyordu. Bu sesleniş, ezilen ülkelere yapılan evrensel bir çağrıydı.

Gerek savaş ve gerekse toplumsal dönüşüm döneminde, bu sözlerle çerçevesi çizilen bir yol izlendi. *Kemalist Devrim*; ekonomik yetmezlik içinde, sanayi ve ulaşımdan yoksun, işgal altındaki bir ulusun, işgalden ve dış sömürüden kurtulup kendi gücüyle ayakta kalabilmesinin yöntemini buldu ve uyguladı. Emperyalizme karşıtlıkla biçim bulan bu yöntem, Tür-

Levent Şahverdi Arşivi

kiye'ye özgüydü ve dünyada ilk kez uygulanıyordu.

Türk Devrimi, kısa sürede kendi sınırlarını aştı ve benzer konumdaki yoksul ülkelere ulaştı. Sağlam bir anti-emperyalist bilinç ve bu bilince dayalı eylem yeteneği, Kemalizmi uluslararası düzeyde örnek alınan bir hareket haline getirdi.

*

Mustafa Kemal, Türk Devrimi'nin Türkiye'nin kurtuluşuyla sınırlı kalmayacağını önceden belirlemiş ve açıklamıştı. 1922 Temmuz'unda şunları söylemişti: *"Türkiye'nin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiye'ye ait olmadığını bir defa daha doğrulamak gereğini duyuyorum. Türkiye kanlılıkla önemli bir çaba harcıyor. Çünkü savunduğu, bütün ezilen ulusların, bütün Doğu'nun davasıdır ve bunu sonuçlandırıncaya kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Doğu uluslarıyla birlikte yürüyeceğinden emindir..."*[17]

Yapılan belirleme, yürütülmekte olan savaşın etkisiyle söylenmiş geçici sözler değildir. Bu anlayış, 1938'e dek süren Kemalist dönemin her aşamasında uyguladığı politika olmuştur. 1933 yılında *'sömürgecilik ve emperyalizm, yeryüzünden yok olacak ve yerlerine uluslararasında hiç bir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir uyum ve işbirliği çağı egemen olacaktır'* derken[18] adeta Hint ve Çin devrimlerini haber vermektedir. Atatürk'ün bunları söylediği yıllarda, dünyanın ezilen ulusları, emperyalizmin umutsuz tutsakları durumdaydı. Nasıl bir mücadele vermeleri gerektiğini bilmiyorlardı. Tam bağımsızlık onların gündemine henüz girmemişti.

Sömürgelerdeki ulusal mücadeleler, *Türk Kurtuluş Savaşı*'ndan etkilendiler ve kendi bağımsızlık savaşımlarına örnek aldılar. Hindistan bağımsızlık mücadelesinin önderlerinden **Gandhi**'nin kayınpederi şöyle diyordu: *"Biz, Atatürk büyük devletlere başeğdirinceye kadar, bir Doğu ulusunun esaretten tamamen kurtulabileceğine inanmıyorduk. Bizim amacımız özerklik ile sınırlıydı. Ne zamanki Atatürk kurtuluş savaşını başardı, Lozan'da büyük devletlere boyun eğdirdi, paralarımızı bağımsızlığa çevirdik".*[19]

Levent Şahverdi Arşivi

O günlerde, Hindistan'da **Gandhi** ve **Nehru** hapisteydiler. Hindistan'ın Amristar kentinde, İngiliz kumandan kent halkını İngiliz bayrağının önünden diz üstünde ve yerde sürünerek geçirtmişti. Fransa, Vietnam ve Afrika'daki hapishaneleri, insanlık dışı koşullarda yurtseverlerle doldurmuştu. Fas Kurtuluş Savaşı önderi **Abdulkerim**, Madagaskar'da sürgündeydi. Mısır'ın ulusal önderi, **Zağlul**, Okyanus Adalarında İngilizlerin sürgünüydü.

*

Sömürgecilerin, sömürgelerdeki zenginlikleri düzenli seferlerle anayurda getiren gemileri, *Türk Kurtuluş Savaşı*'ndan sonra sömürgelere asker taşımaya başlamıştı. Genel ve karşı konmaz bir güç, eskinin *'söz dinler'* ve *'uysal'* sömürge halklarını kararlı savaşçılar haline getirmişti.

İngiltere Sömürge İmparatorluğu, 1920'lerden sonra hızla dağıldı. Kemalizmin dağılmaya etkisi belirleyici boyuttaydı. Beklenmeyen Türk başarısı, önceden saptanmış dengeleri bozmuş ve gelişmiş ülkeleri yeni politika arayışlarına yönelmek zorunda bırakmıştı. Askeri işgalle sağlanan egemenlik, artık yürümüyordu.

İngilizler, *Türk Devrimi*'nin kendilerine yaptığı *olumsuz etkiyi* unutmadılar ve devrimin önderi **Mustafa Kemal**'i hiçbir zaman affetmediler. Bu yöndeki tutum o denli yaygın ve kalıcıydı ki, **Atatürk** karşıtlığı İngiliz toplumunda yerleşik bir inanç haline gelmiştir. 2012 yılında, *İngiltere Ulusal Ordu Müzesi*'nin internet üzerinden düzenlediği ve *'İngiltere'nin En Büyük Düşmanı Kimdir'* anketinde, **Atatürk** açık ara birinci çıktı. **Atatürk**'e 3090 oy çıkarken, İrlanda bağımsızlık savaşı kahramanlarından **Michael Collins** 2787, Alman Komutan **Rommel** 304, **Napolyon** 139 oy aldı.[20]

*

Türk Devrimi'nin ülke dışındaki etkisini anlamanın en iyi

Levent Şahverdi Arşivi

yolu, dışardaki insanların yaptığı değerlendirmelere bakmaktır. **Atatürk** ve *Türk Devrimi* konusunda yapılmış değerlendirme çoktur. **Radek** ve **Kabakçiyef**'in değerlendirmesi sıradan iki örnektir.

Rus Devrimi'nin etkili isimlerinden **Karl Radek** Aralık 1922'de, *Türk Devrimi*'nin Avrupa'ya etkisini şu biçimde açıklamıştı: *"Türkiye'deki devrimci devinim ve desteklemeğe söz verdiğimiz Türkiye halk kitlelerinin mücadelesi, Sevr Anlaşmasını yırtıp attı. İkinci ve ikibuçukuncu sosyalist enternasyonalin kapitalizm karşısında tümüyle bir hiç olmasına karşılık, Türkiye'nin bu mücadelesi Batı Avrupa'nın dengesini baştan aşağıya sarstı".*[21]

III.Enternasyonal 5.Balkan Konferansı'na 6 Ocak 1923 günü sunulan **H. Kabakciyef**'e ait raporda şunlar söyleniyordu: *"Türk Ordusu'nun başarıları İngiltere'nin sömürgeler üzerindeki egemenliğini sarstı, tüm Doğu halklarının özgürlük mücadelesini canlandıran itici bir güç oldu. Anadolu'da Avrupa emperyalizmine karşı mücadele, Balkan halklarının doğal müttefiki olacak bağımsız bir Türkiye'nin kurulması, Avrupa emperyalizminin sömürgeleştirdiği Balkan halklarının son derece yararınadır".*[22]

Kemalizm ve Demokrasi

Türkiye'de, uzun bir süreden beri ve sürekli olarak demokrasi tartışılıyor. Daha doğrusu, her tümcenin başına koyularak bolca demokrasi konuşuluyor. Sorunu, ülkenin toplumsal yapısına uygun bilimsel bir anlayışla kavrayıp ortaya koyanlar ne yazık ki küçük bir azınlığı oluşturuyor. Çok partiyle süslenmiş ilkel bir parlamentarizme demokrasi deniyor. Tarikat şeyhlerinden etnik ayrımcılara, din simsarlarından tatlısu aydınlarına dek herkes daha çok demokrasi istiyor. Demokrasi, ekonomik temellerinden koparılıyor, genel soyut ve isteğe bağlı bir kavram haline getiriliyor. Demokratik haklarla demokrasi, aynı şeylermiş gibi algılanıyor. Çeşitli akademik ünvanlarla donanmış kişiler ve bir takım köşe yazarları çarpıtmanın öncülüğünü yapıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Demokrasi bir yönetim biçimi değil, bir devlet biçimidir. Üretim ilişkilerinin belirlediği ve toplumu oluşturanların bir bölümünün egemenliğine dayalı tüm devlet biçimleri gibi güce dayalıdır. Her toplum, kendine özgü devlet biçimlerine yani demokrasilerine sahiptir. Örneğin, köleci devlet yani köleci demokrasi dediğimizde; köle sahipleri için demokrasi, köleler için baskıdan söz ediyoruz demektir. Demokrasi (devlet), feodalizmde feodallerin, kapitalizmde burjuvaların demokrasisidir.

Mutlakiyet, meşrutiyet, cumhuriyet, birer yönetim biçimidir. Ülkelerin özgün toplumsal özelliklerinin belirleyiciliğinde ortaya çıkarlar. Mutlakiyet kişi egemenliğine, meşrutiyet kişi egemenliğinin sınırlanmasına, cumhuriyet ise seçimle görevlendirmeye dayanır.

Yönetim biçimi bunlardan hangisi olursa olsun, üretim biçimi değişmedikçe devletin sınıfsal niteliği değişmez. Örneğin, kapitalist üretim ilişkilerinin geçerli olduğu ülkelerde; mutlakıyet (Faşist İtalya, Nazist Almanya, Franco İspanyası); meşrutiyet ve yarı-meşrutiyet (İngiltere, Hollanda, Japonya) ya da Cumhuriyet (Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya) yönetim biçimleri geçerli olabilir. Ancak, bu ülkelerde burjuvazinin egemen olduğu devletin, sınıf egemenliğine dayanan biçimi değişmez. Buralarda, devlet burjuva devletidir yani burjuva demokrasisidir.

*

Sanayileşen Batı, kendi demokrasisine beş yüz yıllık bir süreçten geçerek ulaştı. Feodalizmle her alanda mücadele etti ve onu ortadan kaldırdı. Burjuvazi, devrimci bir sınıf olarak tarih sahnesine çıktı ve toplumun doğal gelişimine uygun hareket etti ve ekonomik gelişimine yanıt veren kendi devlet biçimini demokrasi olarak biçimlendirdi.

Burjuvazi, sanayi devrimiyle güçlendi ve devlet üzerindeki egemenliğini kesinleştirdi. Demokratik cumhuriyet, bu

Levent Şahverdi Arşivi

egemenlik üzerine oturdu. *Laiklik* ve *temsili kurumlar, kuvvetler ayrılığı, insan hakları, seçme seçilme, mülk edinme, seyahat etme* vb. haklar; demokratik cumhuriyetin ilkeleri haline getirildi. İlkeler, derebeylik düzeni yıkıldığı oranda yerleşik duruma geldi ve kurumsallaştı. Bu sürecin, insanlığı ileri götüren bir işlevi oldu. Giderek tutuculaşsa da emperyalizm çağına dek ilerici niteliğini sürdürdü.

*

Sanayi devrimi, nedeniyle fabrikalarda çalışacak işçilere gereksinim vardı. Gereksinimin karşılanması için, derebeylerin serfleri durumundaki köylüler, topraktan koparılıp *'serbest'* ve *'özgür'* bireyler durumuna gelmeliydi. Getirildiler. Toprak devrimiyle, topraktaki feodal mülkiyet kaldırıldı. Bir yandan kapitalist tarım işletmeleri ortaya çıktı, öbür yandan işçi ve yedek işçi ordusunu oluşturacak köylüler kentlere göç etti.

Avrupa'nın tümünde, özellikle de Katolik Kilisesi'nin egemenliğindeki yörelerde, kilise toprak egemeni durumuna gelmiş, silahlı örgütler kurup büyük bir ekonomik güç oluşturmuştu. Din ve mezhep ayrımının insanlar arasında çatışma nedeni olmaması gerekiyordu. Bunun için, kilisenin gücünün kırılması, teokratik egemenliğe karşı laiklik ilkesinin geliştirilmesi gerekiyordu. Laiklik geliştirildi ve toplumsal yaşama egemen kılındı.

Burjuvazinin ürettiği malı satacağı ve kâr sağlayacağı pazara gereksinimi vardı. Öncelikle kendi ülkesinin pazarını oluşturması ve buraya egemen olması gerekiyordu. Egemen oldu. Pazar Birliği temelinde yükselen uluslar ve merkezi ulus devletler ortaya çıktı.

Batı demokrasisi, kendi kurumlarını ekonomik ve toplumsal gelişmenin gereksinimlerine dayandırarak böyle oluşturdu.

*

Türkiye'nin tarihi ve toplumsal yapısı, Batı'dan farklıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Kendine özgü üretim ilişkilerine ve yaşam biçimine sahiptir. Batılı ülkeler, 19.yüzyılda feodalizmi tasfiye etmiş ve sanayi devrimini tamamlamıştı. 20.Yüzyıl'a girerken, sermaye ihracının yoğunlaştığı emperyalist aşamaya gelmişti. Türk toplumu, Batı'ya göre çok farklı bir yerdeydi.

Toprakta, kendine özgü olan tımar sistemi bozulmuş, üretim ve ticaret gerilemiş, sanayi gelişmemişti. Ülke, Batı kapitalizminin açık pazarı olmuştu. Fetih ve fetihlere bağlı haraççizye gibi devlet gelirleri kesilmiş, ulusçu ayaklanmalar İmparatorluğun her yanına yayılmıştı. Savaşlar sürekli olarak insan ve para tüketiyordu.

Devlet, vergi toplayamıyordu. Toplanabilenler de borç ödemelerine gidiyordu. Vergi toplamak için getirilen *iltizam* düzeni ile gelirler artmadığı gibi yeni toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştu. *Mültezimler* (vergi toplayıcılar), yoksul köylülerin baş belası durumuna gelmişti. Bu asalak zümre; büyük toprak parçalarını ele geçiren, topladığı vergiyi çoğu kez hazineye yatırmayan, zaman zaman devlete kafa tutacak kadar palazlanan bölgesel egemenler haline gelmişti. Eşraf ve ayan adı verilen oldukça geniş bir zümre oluşmuştu.

Dünya deniz ulaşımının gelişmesiyle, özellikle Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla, Asya Avrupa kara ulaşımı önemini yitirmişti. Karayolu ticaretinden vergi alarak gelir sağlayan imparatorluk, bu gelirden de yoksun kalmıştı. Yoğunlaşan kapitülasyonlar var olan yerli üretim ve ticareti çökertmiş, devlet ancak dış borç ile ayakta durabilir duruma gelmişti.

19.Yüzyılın sonlarında, alacaklıların borçları kaynağında toplamak için oluşturduğu *Duyun-ı Umumiye*; mali açıdan devletten daha güçlü duruma gelmişti. Ekonomik olarak son derece etkili konumuyla, kolay tahsil edilir vergi kaynaklarına el koyarak (damga resmi, tütün, tuz, içki, balıkçılık, vb.) ülkeye yerleşmişti. Osmanlı İmparatorluğu 20.yüzyıla bu durumda girmişti.

İttihat ve Terakki yöneticilerinin, ülkeyi bir oldubitti ile

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Dünya Savaşı'na sokması, zaten yokluk ve yoksulluk altında yaşayan Türk halkını büsbütün perişan etmişti. 12 milyon nüfuslu Anadolu'nun 2 milyon genç insanı çeşitli cephelerde ölmüş ya da yaralanmıştı.

Bu dönemde nüfusun % 90'a yakını köylüdür. Köylülüğün niteliği, kökleşik (klasik) derebeylik gelişmesi içinde olan Batı'daki serflerden farklıdır. Sınıfsal ilişkiler, Osmanlıların *miriyet* dedikleri Avrupa feodalizmden farklı ilişkileri barındırmaktadır. *Ticari ve mali işlemler*, azınlıkların oluşturduğu Galata bankerlerinin elindedir. Toplumsal yaşam Orta Çağ'ın kurum ve gelenekleriyle gerilik ve örgütsüzlük içindedir. Kapitalist üretim ilişkileri ve bu ilişkilerin ortaya çıkardığı burjuvazi ve proletarya ortaya çıkmamıştır. Köylülük, *'topmak talep edemeyecek kadar'* yoksuldur ve gerilik içindedir. Ne toprağı işleyecek araç gereci, hayvanı, tohumu ne de bilgisi ve gücü vardır.

Elektrik, yol, makine henüz toplumsal yaşama girmemiştir. Ürünlerin satılacağı ve ulaşım gereksinimleri karşılanmış bir pazar ilişkisi henüz oluşmamıştır. Okuma yazma oranı % 10'un altındadır. Ülke, Batı Avrupa sanayisinin yarı sömürgesi durumundadır.

*

Demokratik devrimi gerçekleştirip Cumhuriyet'i kuran Kemalizm, bu toplumsal koşullar altında ortaya çıktı. Yeni devlet böyle bir toplumsal temel üzerine kuruldu. Geçmişten gelen hemen hiçbir mücadele birikimi olmayan cumhuriyet, yeni bir yönetim biçimi olarak egemen kılındı. 29 Ekim 1923'de başarılan buydu.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sonra gerçekleştirilen ekonomik ve toplumsal dönüşüm, ülkenin kendisine özgü koşullarına bağlı, demokratik devrime ait eylemlerdi. Kuşkusuz, Batı'daki gelişmelerden farklıdır.

Demokratik devrim, Batı'da ekonomik alt yapısı oluşmuş bir toplumsal yapı üzerinde gelişmişti. Burjuvazi, feodalizme

Levent Şahverdi Arşivi

karşı savaşımını Fransa'da devrimci, İngiltere ve Almanya'da evrimci yolla gerçekleştirmiş, sert mücadelelerden geçerek demokrasisini (devletini) kurmuştu.

Türkiye gibi, ekonomik yapısı geri yarı sömürge, ülkelerde, demokratik devrim emperyalizme ve Orta Çağ tutuculuğuna karşı olmak zorundadır. Bağımsızlık ve demokrasi savaşımında, bağımsızlığı anti-emperyalist, demokrasiyi ise anti feodal mücadele temsil eder. Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ve tüm ulusal kurtuluş savaşlarının Batı'dan farklı yanı budur.

Kurtuluştan sonra gerçekleştirilen devrimlerle çok iş başarılmıştır ancak demokratik devrimin temelini oluşturan toprak sorunu çözülememiştir. Çözümsüzlüğün nedeni, toplumsal yapı içinde toprak talebine yönelik köylü hareketinin gerekli sınıfsal olgunluğa ulaşamamış olmasıdır.

Bu nedenlerle toprak ağalığına dayalı feodal ilişkiler, ilk elden ortadan kaldırılamamış, toprak devrimi gerçekleştirilememiştir. Gerçekleştirilmesi de olası değildir. Zira, bilinen bir gerçektir ki, toplumsal dönüşümler yalnızca isteğe ve insan iradesine bağlı bir olgu değildir. Dönüşüme kaynaklık eden ana etken toplumsal olarak doğal, tarihsel bir sürecin yaşanmış olmasıdır. Yüzyıllara dayalı geleneklerle biçim bulan ekonomik-kültürel yapıların, yalnızca yasa ve kararnamelerle değiştirilemeyeceği bilimsel bir gerçektir.

*

Türk tarihinin, halk için *demokrasi*, işbirlikçiler için *baskı* olan tek dönemi 1923-1938 arasıdır. Bu döneme saldırmayı demokratlık sayanlar, demokrasiyi soyut bir kavram haline getirerek, bilim dışı savlar ileri sürüyorlar. Oysa, demokrasi kavramını, ülkenin somut koşullarına bağlı kalarak, söylemde bırakmadan somut gerçekliğe dönüştüren tek siyasi devinim Kemalizm ve kurduğu Cumhuriyet'tir.

Kemalizm, laikliğin egemen kılınmasına özel önem vermiştir. Demokrasiye ulaşmak için, ulusal bağımsızlığa, toprak

Levent Şahverdi Arşivi

sorununun çözümüne, sanayileşmeye de çok önem verilmiştir. Bunların, laikliği yaşatıp geliştirecek temel unsur olduğu net bir biçimde ortaya konmuştur. Laiklik, üzerinde toplumsal kalkınmanın yükseldiği özgürlük girişimi olarak değerlendirilmiştir.

Halkçılık, Devletçilik, Devrimcilik, Milliyetçilik, Laiklik ve *Cumhuriyetçilik* ilkeleriyle sistemleşen Cumhuriyet Devrimi, yalnızca laikliğin savunulmasına indirgendiğinde, ortada Kemalizm'den pek bir şey kalmaz. Zaten ülkemizin bugün getirildiği olumsuz konumun nedeni bu kısır tutumun, elli yıldır devlet politikası olarak uygulanmasıdır.

Kemalizm, ulusal bağımsızlıktan hiçbir koşulda ödün vermez. *Köy aydınlanmasıyla* kalkınmanın sağlanmasını, ulusal pazarın korunmasını ve halkın ekonomik düzeyinin yükseltilmesini temel alır. Bu anlayış doğal olarak *halk için demokrasiyi* gündeme getirir. **Atatürk**'ün,"*...Bizim hükümetimizin şekli tam bir demokrasi hükümetidir. Ve dilimizde bu hükümet, halk hükümeti olarak adlandırılır*"[23] biçimindeki sözleri, bu durumu ortaya koyar.

Kemalizmin Güncelliği

Türkiye'de; ulusal değerler tümüyle yok olmayacaksa, ulus yaşam gücünü tümden yitirmeyecekse, insanlar kendi haklarına yabancılaşmayacaksa ve gelecek kuşaklara acı çekecekleri bir gelecek bırakılmayacaksa; **Atatürk** bugün her zamankinden çok önem kazanmış demektir. Bu nedenle, *Kurtuluş Savaşı* ve *devrimler*, öncesi ve sonrasıyla dikkatlice incelenmeli, güncelliğini koruyan bu büyük eylem günün koşullarına uyumlu kılınarak aynı anlayışla uygulanmalıdır.

Bu ülkenin parçalanmasını önlemek isteyen herkes, **Mustafa Kemal**'e başvurmak, savaşımından ders almak zorundadır. Türkiye'de yükselmekte olan ulusal uyanış, geçmişteki benzersiz deneyimden, kesin olarak yararlanmalı, bu konuda bilgilenmelidir. **Atatürk**, bugün ona en çok gereksinim duyan

Levent Şahverdi Arşivi

Türk halkına anlatılmalıdır.

Atatürk'ün ölümünden günümüze dek üç kuşak yetişti. 1938'de yirmi yaşında olanların çocukları bugün yaşıyor ve ortalama yetmiş yaşındalar. Bu iki kuşağın yaşam süresi içinde Türkiye; özgüveni yüksek, geleceğe umutla bakan, sevinci ve üzüntüsü ortak insanların yaşadığı bir ülke olmaktan çıktı. Çökmekte olan bir ülkenin olumsuzluklarını yaşayan bir ülke durumuna geldi. Bozulma ve yozlaşma toplumun her kesimine yayıldı.

Büyük bir *devrim* gerçekleştirip *güçlü bir ülke yaratılmışken, insanlar kulluktan yurttaşlığa yükselmişken* ve *aydınlık bir geleceğin yolu* açılmışken; nasıl oluyor da bu denli geri, bölünmüş ve umutsuz bir ülke durumuna geliniyor. Geriye düşmenin, karşıtına dönüşmenin ya da değerlerini yitirmenin bu denli yoğun yaşanmasının nedeni nedir? Bunun sorumlusu kimlerdir?

*

Geri dönüşün *nesnel* ve *öznel* nedenleri var. Öznel nedenden söz edecekse, sorumluluğun **Atatürk**'ten sonra yönetime gelenlerin tümüne ait olduğunu söylenebilir. 11 Kasım 1938'de başlayan geri dönüş, sürekli artan bir ivmeyle, karşıtlıktan düşmanlığa, bireysellikten kitleselliğe evrilmiştir.

Bu olumsuz sürecin temelinde Kemalizmden kopuş, bunun temelinde de eğitimsizlik vardır. **Atatürk** kendi ülkesinde kendi insanlarına öğretilmedi, ilkeleri tasarlı (planlı) uygulamalarla ortadan kaldırıldı.

Öğretilmemesi bir yana, Türkiye'de kapsamı giderek artan düzeysiz bir karşıtlıkla karşılaştı. Türk halkı, onu kurtarıcı kahraman olarak sevip saydı ancak ilkelerini öğrenmedi. Bir bölüm insan, yanlış ve kimi zaman kara çalmaya varan uydurma yakıştırmaların etkisinde kalarak **Atatürk**'ten uzaklaştı.

Atatürk *karşıtlığı*, Amerikalıların *Türkiye'ye girdiği* 1946'dan sonra sistemleşerek devlet politikasına yerleştirildi. 1949 yılında imzalanan eğitimle ilgili ikili anlaşmayla ulusal eğitim

Levent Şahverdi Arşivi

ulusal olmaktan çıktı ve **Atatürk** ders kitaplarına Amerikalı uzmanların uygun gördüğü biçimde ve oranda girdi. Okullarda gerçek boyutuyla öğretilmedi.

Dünya Halkları ve Atatürk

Mehmet Ali Ergöz, gemi mühendisi olarak dünyanın hemen her ülkesine gitmiş bir aydındır. Değişik ülkelerde, değişik meslek ve sınıftan insanlarla karşılaşmış, onlarla konuşmalar yapmış. **Atatürk**'le ilgili görüşmelerin bir bölümünü not etmiş.

Notlarını, *'aklımda kalan anılar bunlar. Hatırladıkça yenilerini de gönderirim. Bunların hepsini bizzat yaşadım. Hakkında 12 bin kitap yazılmış bir dahiyi yabancılar bizden daha iyi tanıyorlar. Bunu herkes görsün'* diyerek bana gönderdi. Dünya halklarının **Atatürk**'ü bildiğini gösteren anıları buraya alıyorum.

Bangladeş: Yıl 2017, Bangladeş'in *Chittgong Limanı*'ndayız. Gemiden inmiş limanın çıkış kapısına doğru gidiyordum. Takkeli, entari ya da şalvar gibi bir şey giymiş yaşlı birisi ile hafifçe çarpıştık. Nedeni o olmamasına karşın özür diledi ve konuşmaya başladık. Nereli olduğumu sordu. Türk olduğumu söyledim. Hiç beklemediğim bir yanıt verdi; *'Atatürk'ün çocuğusun yani'* dedi. Bu yanıt, doğal olarak beni heyecanlandırdı. Sohbeti sürdürdüm. Birçok kimseye inanılmaz gelebilir ama bana şunları söyledi; *"En büyük Müslüman Atatürk'tür. Biz Bangaldeş olarak onun öğrettiği yoldan gittik ve özgürlüğümüze kavuştuk. Fakiriz ama onun yaptıklarını yaparsak fakirlikten de kurtulabiliriz. O sadece Türklerin değil tüm Doğu halkları için de büyük bir önderdir"*.

Amerika Birleşik Devletleri: Yıl 1971, *Fırat* adlı gemiyle Amerika'nın *Philadelphia Limanı*'na 10 bin ton tütün götürmüştük. Şehri dolaşmış geriye dönüyorduk. Yanımıza bir araba yaklaştı ve nereye gittiğimizi sordu. Limana deyince bizi götürebileceğini söyledi. 3 arkadaş bindik ve geminin bordasına kadar getirdi. Bu kibar Amerikalıyı *'Türk kahvesi'* ikram et-

Levent Şahverdi Arşivi

mek için gemiye davet ettim. Zabitan salonuna geçtik. Kaptanımız da oradaydı. Misafirimiz salonu inceledikten sonra; *'bu geminin Türk gemisi olduğunu söylediniz. Ancak, salonda Atatürk resmi yok'* dedi ve hemen ilave etti; *'önce Atatürk'ün resmini koymalıydınız'* deyip kahveyi içmeden gemiden ayrıldı. Hepimiz şaşırıp kalmıştık. Karşılaştığımız olaya bir anlam veremiyorduk. Bu olayı çok düşündüm. Sanırım, bu kibar Amerikalı varlık nedenimiz olan **Atatürk**'e kayıtsız kaldığımızı düşünmüş ve tavrımızı vefasızlık olarak değerlendirerek bizi protesto etmişti. Karşılaştığımız bu sıradışı olaya başka açıklama bulamamıştım.

Ekvador: Yıl 1988, yer Ekvador'un Guayaquil şehri. Gemideki işim bitince, çevreyi tanımak için dolaşmaya çıktım. Bir okula rastladım. Okulun girişindeki alanda 5 tane büst gördüm. Birinci büst **Simon Bolivar**'a aitti. İkincisi **Che Guavera**, üçüncüsü **Fidel Castro**, dördüncüsü **Emiliyano Zapata** ve beşinci büst **Mustafa Kemal Atatürk**'e aitti. Büstleri inceleyip İspanyolca açıklamaları anlamaya çalışırken, öğretmen olduğunu düzgün İngilizcesi ile söyleyen bir kişi geldi. Nereli olduğumu sordu. Türk olduğumu söyleyince, içtenlikli bir ilgi gösterdi. **Atatürk** hakkında konuşmaya başladık. Türk devrimi konusundaki bilgisi yüksekti. **Atatürk**'ü, saygı duyduğu diğer 4 devrimciden ayrı tuttuğunu söyledi. *"O yalnızca ülkesini kurtarıp modern bir ulus yaratmakla kalmadı, ezilen uluslar için evrensel bir örnek yarattı. İnsanlık tarihinde hiçbir lider bunu başaramamıştır"* dedi. O an duyduğum övünç ve mutluluğu unutmam mümkün değildir.

Hindistan: Yıl 1999, Hindistan'ın *Visakapatnam Limanı*'ndayız. Şehri dolaşırken büyük bir kitapçı dükkanına girdim. Çocuklar için kısaltılmış İngilizce dünya klasikleri dizisi olduğunu gördüm. İncelediğim listede *'Atatürk'ün Hayatı ve Devrimleri'* isimli bir kitap bulunuyordu. Listede olmasına rağmen raflarda yoktu. Görevliyi buldum ve diğerleri ile bu kitabı istediğimi söyledim. Görevli, okulların yeni açıldığı, ilginin fazla olması nedeniyle kitabın kalmadığını, ısmarla-

Levent Şahverdi Arşivi

dıklarını ve bir hafta sonra uğramamı söyledi. Ertesi gün limandan hareket edeceğimiz için zamanım olmadığından bu kitabı alamadım. Bir yandan bütün kitapevi benim olmuş gibi mutlu oldum, öbür yandan derin bir acı ve üzüntü duydum. Dünyanın öbür ucunda, çocuklara öğretilen **Atatürk** kendi ülkesinde üstü örtülmüş, yetkili yerlere gelen kişiler O'nu bu ülke gençliğine öğretmemek için herşeyi yapmışlardı. Üzüntümün nedeni buydu.

Kamerun: Yıl 2003, Kamerun'un *Douala Limanı*'ndayız. Kütük kereste yüklenecek. Yükün sahibi, yüklemeye nezaret etmesi için geriye bir kaptan göndermişti. Kaptan Hırvattı. Zabitan odasına geldiğinde, gelenin karşısına düşen duvardaki **Atatürk** resmini görünce duraladı. Bir süre durduktan sonra resme doğru yürüdü. Saygı ifade eden davranışlarla resmi nazikçe düzeltti ve hepimizin yüreğine bir ok gibi saplanan şu sözleri söyledi; *"Siz bu insanı ve ideallerini anlayamadınız. Anlamış olsaydınız bugün Avrupa kapılarında sürünmez, Avrupalılar sizin kapılarınızda bekleşirlerdi"*.

Mısır: Yıl 1986, Mısır'ın *Alexsandriya Limanı*'ndayız. Amerika'dan *buğday* ve *soya fasulyesi* getirmiştik. Antik bir kent olduğu için şehri sokak sokak yürüyerek geziyorum. Roma döneminden kalma büyük bir yapıya rastladım kapısında *'Seamen House'* yazıyordu. İçeri girdim. Öğlen vakti olduğu için yemek servisi yapılıyordu. Yaşlıca bir garson benimle ilgilenip bir masaya oturttu. Siparişimi verdim. Biraz sonra yaşlı garson yemeğimi getirdi ve nereli olduğumu sordu. Türk'üm dedim. Biraz durdu ve hiç beklemediğim biçimde; *'Siz Türkler yatıp kalkıp Atatürk'e dua etmelisiniz. O olmasa siz de bizim bugün olduğumuz gibi uyuyordunuz. O sizi uyandırdı ve şimdi kendi gemilerinizle dünyanın her yerinde deniz ticareti yapıyorsunuz. Ne mutlu size. Biz hala uyuyoruz'* dedi. **Atatürk** hiç konu edilmemişken, yemek sipariş etmekten başka tek kelime konuşmamışken, birden bire söylenen bu sözler bende bir balyoz etkisi yaptı. Gemide bazı gerici zihniyete sahip arkadaşlar vardı ve bunlar **Atatürk**'e karşıydılar. Ertesi gün onları aynı yerde

Levent Şahverdi Arşivi

yemeğe davet ettim. Yaşlı garson beni görünce geldi ve arkadaşları işaret ederek bana, *'bu gençler de Atatürk'ün çocukları mı'* diye sordu. Önceki gün söylediği sözleri, bu kez onlara dönerek söyledi ve şunları ilave etti; *"ben okuma imkanı bulup meslek sahibi olamadım. Uzun yıllar gemilerde gemici olarak çalıştım. Şimdi, hiçbir sosyal güvencem olmadan burada garson olarak çalışıyorum. Benim sizden farkım, ne yazık ki benim bir Atatürk'e sahip olmamamdır"*. Bu sözler, **Atatürk**'ün nimetlerinden faydalandıkları halde ona karşı olan bizimkilere verilmiş bulunmaz bir dersti. Yaşlı ve eğitimsiz eski bir Mısırlı gemici kadar bile **Atatürk**'ü tanımıyorlar, üstelik karşı çıkıyorlardı. Bazılarının utandığını hissettim. Mısır'ın Alexsandriya Limanı'nda o gün aslında ulusal bir trajedi yaşanmıştı. Kaçı bunun farkına vardı bilemiyorum...

İstanbul: Yıl 1988, İstanbul Deniz Otobüsleri'nin Genel Müdür Teknik Yardımcısı olarak çalışıyorum. Beş gemi hizmette. Beş gemi daha gelecek. Hizmet dışı olan gemiler, Pendik Tersanesi'ne çekilip gerekli bakım ve kontrolleri yapılıyor. İşletmede çok sayıda mühendis var. Bu arkadaşların kendilerini yetiştirmede gösterdikleri isteksizliğe üzülüyorum. Bir gün, *umutsuzluğa kapılmış* masamda düşüncelere dalmıştım. Bir an Norveçli Kaptan **Vik**'in sesiyle kendime geldim. Kaptan **Vik**, *'kanamsar görünüyorsun, nedeni ne'* dedi. Bilinç yetersizliği, duyarsızlıklar ve durumumuz konusundaki umutsuzluğumu anlattım. Bana ciddi bir tavırla şunları söyledi; *"Atatürk'e sahip bir ulusun insanları, umutsuz olamaz. Buna hakları yoktur. Biz sizin çok uzağınızda bir ülkeyiz. Atatürk bizim büyüğümüz değil. Bize Norveç'te Atatürk'ü okuttular. Onu öğrendik. Biz umutsuzluğu yenmeyi, Atatürk'ü okuyarak öğrendik. Atatürk bize umudu ve kendini yaratmayı öğretti"*.

Cezayir: Yıl 1989, Cezayir'in başkenti Cezayir'deyiz. Yetmiş, seksen ve doksanlı yıllarda, Kuzey Afrika ülkelerine Türkiye'de üretilmiş ürünleri biz götürürdük. Bu ürünleri, Türk yapısı gemilerle taşıyorduk. Bir gün, geminin zabitan salonunda Cezayirli acenta memuruyla sohbet ediyoruz. Memu-

Levent Şahverdi Arşivi

ra şöyle bir soru sordum; *'Resmi dil olduğu için Fransızcayı yani bir Avrupa dilini biliyorsunuz. Hemen karşınızda Fransa var. 1962 yılında bağımsızlığınızı kazandınız. Ancak, hala gelişmemiş bir ülke durumundasınız. Bunun nedeni nedir'* dedim. Şu yanıtı verdi; *"Bağımsız bir ülke olduğumuz doğru. Ancak, bu kalkınmak için yeterli değil. Bizde, sizdeki gibi bağımsızlıktan sonra ülkeyi devrimleriyle çağdaşlaştırıp kalkındıracak bir Atatürk çıkmadı. Sizin en büyük şansınız Atatürk'tür. İlerleyip bugüne gelebilmenizin nedeni odur"*...

Amerika Birleşik Devletleri: Yıl 2011, Yer New York Kennedy Hava Alanı. Yurda dönüyoruz. Herkes detaylı olarak aranıyor. Benim eşyalarımı kontrol eden görevli yakamdaki rozeti göstererek; *'bu Atatürk'* dedi. *'Tanıyor musun'* diye sordum. *'Tabii tanıyorum, okulda Türkler için neler yaptığını öğrettiler'* dedi. Amerikalıların, genel kültür konusundaki ilgisizliklerini ve eğitimlerinin sorunlarını bildiğim için bu yanıt beni hem şaşırtmış hem de üzmüştü. Amerikalılar bile **Atatürk**'ü gençlerine öğretiyor, Türkiye'de ise **Atatürk** öğrenilmesin diye yönetici olmuş kişiler neler yapıyor. Üzüntümün nedeni buydu...

Cezayir: Yıl 1990, Cezayir'in *ARZEW Limanı*'na hububat götürdük. Yolda içmesuyu tankı kirlendiği için tüm içme suyunu denize basmıştık. Limana yanaştık su istedik. Liman yetkilisi, su pompasının 5 yıldır bozuk olduğunu, bu nedenle su veremeyeceklerini söyledi. Biraz da alaycı biçimde; *'pompayı tamir ederseniz su alabilirsiniz'* dedi. Öneriyi ciddiye aldık, pompayı söküp geminin atölyesine getirdik. Pompa Fransızlar tarafından monte edildikten sonra hiç bakılmamış. Onların bıraktığı yedek parçalarla pompayı çalışır duruma getirip montajını yaptık ve tanklarımızı doldurduk. Bu işler bittikten sonra liman yetkilisi gemiye geldi. Biz, su parası isteyeceğini beklerken yetkili kişi; *'önce Atatürk'e sonra size teşekkür ediyoruz'* dedi. Şaşırıp kalmıştık. *'Bize teşekkür etmenizi anladık ama Atatürk'e teşekkür etmenizin nedeni nedir'* dedik. *'O olmasa siz bu pompayı tamir edecek bir eğitim alamazdınız'* dedi. Bu arada, yakında bulunan bir Yunan gemisinin de su istediğini söyledi. Ona su verip vermemeyi bize sordu...

Levent Şahverdi Arşivi

İzmir: Yıl 1985, İzmir'e yük getiren Yunan bandralı gemide başmühendis mide kanaması geçirdiği için hastahaneye kaldırılmış. İşe davet ettikleri için görev aldım. Gemide tek Türk, başmühendis olarak benim. Bir sohbet esnasında, gemi kaptanı (adı Kosta'ydı), İzmir'e çıkarken gümrükte fotoğraf makinesinin mühürlü kamaraya kilitlendiğini ve bu duruma çok üzüldüğünü söyledi. Makine yanında olsaydı ne yapacaktın diye sordum. Oğlu istediği için, Kordon'daki *Atatürk Anıtı*'nın resmini çekeceğini söyledi. Şaşırmıştım. *'Atatürk size tarihinizin en büyük darbesini vuran komutandı, neden onun resmini çekmeyi düşünüyorsunuz'* dedim. Şu cevabı verdi; *"Biz, emperyalizmin emrinde haksız ve işgalci olarak Anadolu'ya geldik. Uçurumdan aşağı yuvarlanırken Atatürk sizi uçurumun kenarından alıp, özgür uluslararasına modern bir ulus olarak kattı. Bunu yaparken, insanlık tarihine ezilen ulusların kurtuluşuna örnek olan, yeni bir deneyim kazandırdı. Onlara, özgürlükleri için mücadele ederlerse kazanacaklarını öğretti. Atatürk, bu nedenle bizim için de değerlidir"*. Bu cevap nedeniyle, etkisini hayatım boyunca taşıdığım bir duygu yoğunluğu yaşamıştım.

Hindistan: Yıl 1982, Hindistan'ın Bombay şehrinde otelde yurda dönüş için uçak bekliyoruz. Bizim işlerle görevli acenta memuru hepimizi grup olarak yemeğine götürdü. Restoranda her milletten denizci vardı. Yemek esnasında bir arkadaşımız sigarasını yakmak istedi, fakat çakmağı yanmadı. Yandaki masada oturan bir kişinin önünde sigara ve çakmak vardı. Şahsı Türk'e benzettiğim için çakmağı Türkçe istedim. Yüzüme tersçe bakınca, İngilizce olarak kendisini TÜRK sandığım için Türkçe konuştuğumu söyledim. Bir anda kabalaşarak kızgınlığını ifade etmeye başladı. Durumun kavgaya dönüşeceğini anlayan acenta memuru araya girerek kavgayı önledi ve şahsın ayrılmasını sağladı. Ben durumu anlamak için memura olayın nedenini sordum. Memur bu şahsın Yunanlı olduğunu, onları 400 sene yönetmemiz nedeniyle Türklere kızgın olduğunu söyledi. Ben, Türklerin kurdukları devletlerle Hindistan'ın Kuzeyi'ni bin yıldan fazla yönettiğini söyleyip;

Levent Şahverdi Arşivi

"sizde mi bize kızgınsınız" diye sordum. Acenta görevlisi gayet içten bir biçimde; *"tam tersi, biz Hintlilerin size yani Türklere iki konuda teşekkür borcumuz var. Taçmahal gibi Türklerin yaptığı muhteşem eserleri her yıl milyonlarca turist ziyarete gelip döviz bırakıyor. İkinci teşekkürüm, Atatürk'ün Anadolu'daki zaferiyle biz Hintlilere bağımsızlık yolunu göstermesidir. Ayrıca, Hindistan karsalında okuma yazma mücadelesini Atatürk'ün eğitim sistemini örnek alarak yürüttük. Türkiye'deki Eğitim Enstitüsü uygulamasını biz burada yaptık"*...

'Vicdan ve Namus Borcu'

Atatürk'ün annesi **Zübeyde Hanım**, 14 Ocak 1923 günü öldü. 13 gün sonra 27 Ocak'ta İzmir'e gelen **Mustafa Kemal**, annesinin mezarı başında, bugün herkesin ders alması gereken bir konuşma yaptı. Günümüzdeki şarlatanlıklarla dolu ihanet ortamında yolunu ve kimliğini yitirenlere yol gösterici olabilecek konuşması şöyleydi; *"Zavallı annem ulusun tümü için ülkü haline gelen İzmir'in kutsal toprağına bedenini vermiş bulunuyor. Arkadaşlar, ölüm yaradılışın en doğal yasasıdır. Ancak böyle olmakla birlikte kimi zaman acı verici sonuçlar ortaya çıkarır. Burada yatan annem; zulmün, zorbalığın ve ulusu felaket uçurumuna götüren keyfi bir yönetimin kurbanı olmuştur. Bunu açıklamak için izin verirseniz acılarla dolu yaşantısının belirgin birkaç noktasını anlatayım.*

Abdülhamit devriydi. 1905'te okuldan kurmay yüzbaşı olarak çıkmıştım. Yaşama ilk adımı atıyordum. Ancak, bu adım yaşama değil, zindana rastladı. Bir gün beni aldılar ve zorba bir yönetimin zindanlarına koydular. Orada aylarca kaldım. Annem, bundan ancak hapisten çıktıktan sonra haberdar olabildi. Ve derhal beni görmeğe koştu. İstanbul'a geldi. Ancak, orada kendisiyle yalnızca üç beş gün görüşmek nasip oldu. Çünkü, zorba yönetim; hafiyeleri, casusları, cellatları oturduğumuz evi sarmış ve beni alıp götürmüştü. Annem ağlıyarak beni izliyordu. Sürgün yerine götürecek vapura bindirilirken, benimle görüşmesi yasaklanmış olan annem, gözyaşlarıyla Sirkeci rıhtımında acı ve keder içinde bırakılmıştı. Sürgün yerinde geçirdi-

Levent Şahverdi Arşivi

ğim mücadeleler onun yaşamını, ıstıraplar ve gözyaşları içinde geçirmesine yol açmıştı.

Bir başka nokta: Mütareke döneminde Anadolu'ya geçtiğim zaman, annemi İstanbul'da acılar içinde bırakmak zorunda kalmıştım. Yanımda kendisinin verdiği bir adamım vardı. Bunu Erzurum'dan İstanbul'a gönderdiğim zaman annem bu adamın yalnız olarak geldiğini öğrenince, o dakikada; benim hakkımda halife ve padişah tarafından verilmiş olan idam kararının infaz ettiğini sanmış ve bu sanı kendisini felce uğratmıştı.

Ondan sonra bütün mücadele yılları onun yaşamını elem ve ıstırap içinde geçirtmişti. Padişah ve hükümetinin ve bütün düşmanların, süreklı baskı ve işkencesi altında kalmıştı. Oturduğu ev, bin türlü neden ve bahaneyle basılır, aranır ve rahatsız edilirdi. Annem, üç buçuk yıl, bütün gece ve gündüzlerini gözyaşları içinde geçirdi. Bu gözyaşları ona gözlerini kaybettirdi. Sonunda, pek yakın zamanda onu İstanbul'dan kurtarabildim. Ona kavuşabildim ki o artık maddeden ölmüştü, yalnız manen yaşıyordu.

Annemin kaybından kuşkusuz çok üzgünüm. Ancak bu üzüntümü gideren bir konu var ki, o da vatan anamızı mahveden ve harabeye götüren yönetimin, artık bir daha dirilmemek üzere yolduk mezarına götürülmüş olduğunu görmektir. Annem bu toprağın altında ancak ulusal egemenlik sonsuza dek yaşayacaktır. Beni teselli eden en büyük güç budur. Evet, ulusal egemenlik sonsuza dek yaşayacaktır.

Annemin ruhuna ve bütün ecdat ruhlarına sözvermiş olduğum vicdan yeminini tekrar edeyim. Annemin kabri önünde ve Allah'ın huzurunda yemin ediyorum. Bu kadar kan dökülerek milletin elde ettiği ve sağlamlaştırdığı egemenliğin korunması savunulması için gerektiğinde annemin yanına gitmekte asla tereddüt etmeyeceğim. Ulusal egemenlik uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun."

Levent Şahverdi Arşivi

Dünden Bugüne

Atatürk'ün ölümünden yani Kemalizmin Türkiye'de yürürlükten kaldırılmasından günümüze dek 81 yıl geçti. Bu iki kuşak demektir. 1938'de yirmi yaşında olanların çocukları bugün yaşıyor ve ortalama yetmiş yaşındalar. Bu iki kuşağın yaşam süresi içinde Türkiye; özgüveni yüksek, geleceğe umutla bakan, sevinci ve üzüntüsü ortak insanların yaşadığı bir ülke olmaktan çıktı. Çökmekte olan bir düzenin olumsuzluklarını yaşayan bir ülke durumuna geldi. Bozulma ve yozlaşma toplumun her kesimine yayıldı.

Büyük bir devrim gerçekleştirip güçlü bir ülke yaratılmışken, insanlar kulluktan yurttaşlığa yükselmişken ve aydınlık bir geleceğin yolu açılmışken; nasıl oluyor da bu denli geri, bölünmüş ve umutsuz bir ülke durumuna geliniyor. Geriye düşmenin, karşıtına dönüşmenin ya da değerlerini yitirmenin kısa sürede bu denli yoğun yaşanmasının nedeni nedir? Bu duruma düşmenin sorumlusu kimlerdir?

Geri dönüşün nesnel ve öznel nedenleri var. Öznel nedenden söz edeceksek, sorumluluğun **Atatürk**'ten sonraki iki kuşak içinden çıkan ve yabancıları ülke işlerine karıştıran yöneticiler olduğu söylenebilir. Bu kaba tanımı doğrulayan kanıt, Türkiye'nin **Atatürk**'ün ölümünden sonra sürekli olarak daha kötüye gitmiş olmasıdır. 11 Kasım 1938'de başlayan geri dönüş, birbirini izleyen süreçler halinde; devrimi yadsımadan *karşıtçılığa*, karşıtçılıktan *rejim düşmanlığına* evrilmiştir.

Bu olumsuz sürecin temelinde; bilinçsizlik, yabancı karışması, ihanet ile siyaset ve ekonomide sağlanan bozulma vardır. Kemalist Devrim'den kopuş eğitimdeki bozulmayla başlamış, arkası gelmiştir. Kemalizm kendi ülkesinde kendi insanlarına öğretilmemiş, ilkeleri planlı uygulamalarla ortadan kaldırılmıştır.

Kemalizm, uzun yıllar aydınlarca gerçek boyutuyla bilinmemiştir. Buna kendilerine Atatürkçü ve sosyalist diyen-

Levent Şahverdi Arşivi

lerde dahildir. Bilinmek bir yana yaygın bir ilgisizlik ya da karşıtlıkla karşılaşmıştır. Türk halkı ise, çoğunlukla onu kurtarıcı kahraman olarak sevip saymış ancak ilkelerinden haberi olmamıştır. Gericilerin etkisinde kalan bir bölüm insan, yalan ve karaçalmaya dayanan uydurma yakıştırmaların etkisinde kalarak Kemalizmden uzaklaşmıştır.

Bu ülkede ulusal değerler tümüyle yok olmadıysa, ulus yaşam yeteneğini tümden yitirmediyse, insanlar kendi haklarına yabancılaşmadıysa ve gelecek kuşaklara acı çekecekleri bir gelecek bırakılmayacaksa; *Kemalist Devrim* bugün her zamankinden çok önem kazanmış demektir. Bu büyük eylem, her yönüyle incelenmeli ve başarılmış olan bu yoldan yürünmelidir. Bu, yalnızca geçmişe bağlılık ya da saygı duymak değil, doğrudan ulusal varlığın ve geleceğin güven altına alınması için yerine getirilmesi gereken bir görevdir.

Nelerin yitirilmekte olduğunu ve gelecekte nelerin yitirileceğini herkes görmelidir. Çıkış yolu vardır ve elimizin altındadır. Türk ulusunun gerçek gücünün ne olduğu bilinmeli, bu güç harekete geçirilmelidir. Bu yolda geç kalınan her gün, kaçınılmaz gibi görünen gelecekteki mücadele günlerinde, çekilecek acıların artmasına neden olacaktır. Gerçek dışı sanlar, aldatıcı sözvermeler ve sanal ereklerle halkın kandırılması önlenmelidir. Bunun tek yolu, **Mustafa Kemal Atatürk**'ü ve *Türk Devrimi*'ni öğrenmek, Kemalizmin ilkelerini bugüne uyarlayıp uygulamaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

BEŞİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK SONRASI

Levent Şahverdi Arşivi

Geri Dönüş

Kemalist politika, ödünlerle başlayıp karşı devrimle sonuçlanan uzun bir süreç sonunda uygulamadan kaldırıldı. Bu olumsuz dönem, sanıldığı gibi 1950'lerde değil, 11 Kasım 1938'de yani **Atatürk**'ün ölümüyle birlikte başlamıştır. Bu saptama, öznel bir yargı değil hükümet uygulamalarının ortaya koyduğu bir gerçektir.

Geri dönüş, **İnönü**'yle başlamıştır.

Yaşananlar şaşırtıcıdır. **İnönü**, her zaman **Atatürk**'ün yanında yer almış, Kurtuluş Savaşı ve devrimlerde büyük yararlılıklar göstermiş bir kişidir. Böyle bir insan, nasıl oluyor da başarılmasına bütün gücüyle katıldığı büyük bir devrimin geri dönüş sürecini başlatan kişi oluyor; bunun sorumluluğunu taşıyor.

Bu sorunun yanıtı, bu güne dek yeterince tartışılmamış, böyle bir tartışma **İnönü**'ye saygısızlık olarak görülmüştür. Oysa, olaylar ve sonuçları ortadadır. Bunların incelenip, günümüze ve geleceğe yönelik ders çıkarılması gerekir. Bunu, bilime ve gerçeğe dayanarak yapıp, halkın bilgisine sunmak aydınlara düşen bir görevdir. **İnönü** gibi, *Devrim*'in ön safında yer alan bir önderin, tarih açısından içine düştüğü durumun açıklanması gerekir.

*

Batı hayranlığı, emperyalizmi kavrayamamanın yol açtığı bir geri kalmış ülke hastalığıdır. Bu tutumun doğuracağı sonuçları görmek ve geleceğe yönelik sonuç çıkarmak, bilinçli olmayı gerekli kılar. İzlenecek yolun doğru seçilmesi, anti-emperyalist bilinç gerektirir. **Atatürk**, bu bilince sahip olduğu için başarılı olmuştu. Erken gelen ölümü, Türkiye için büyük bir kayıptı.

Atatürk'ün ölümünden bir gün sonra, 11 Kasım 1938 günü toplanan TBMM, **İsmet İnönü**'yü oybirliğiyle Cumhur-

Levent Şahverdi Arşivi

başkanı seçti. Kamuoyunun *'en uygun seçim'* olarak değerlendirdiği seçiminden sonra, *Celal Bayar Hükümeti* kural gereği istifa etti. **İnönü** hükümeti kurmakla yine **Celal Bayar**'ı görevlendirdi. Yeni hükümette, ilginç bir değişim vardı. **Atatürk**'ün yakın çalışma arkadaşlarından İçişleri Bakanı **Şükrü Kaya** ile Dışişleri Bakanı **Tevfik Rüştü Aras** hükümete alınmamıştı. *Cumhuriyet devrimlerinin* uygulanmasında en önde görev almış devrime bağlı bu iki insana, **İsmet İnönü**'nün isteği üzerine görev verilmemişti.

Celal Bayar, 25 Ocak 1939'da kural gereği değil bu kez gerçekten istifa etti. Dr. **Refik Saydam** hükümeti kurmakla görevlendirildi.

İnönü, hükümeti yeniledikten sonra Meclis'i de değiştirmeye karar verdi. Mart 1939'da yapılan erken seçimlere katılacak CHP milletvekili adaylarının tümünü kendisi seçti. Adaylar üzerinde yaptığı seçim, *Atatürk dönemi politikalarında* değişiklik olacağının habercisiydi. Cumhuriyet devrimlerinin gerçek boyutunu kavrayamayarak bunlara karşı çıkan, ekonomide ulusal kalkınma yerine *'liberalizmi'* savunarak **Atatürk**'le siyasi çatışma içine giren; **Ali Fuat Cebesoy**, **Refet Bele**, **Fethi Okyar**, **Hüseyin Cahit Yalçın** gibi isimler milletvekili yapılmıştı.

Bu tutumun çapı, daha sonra genişletildi. İzmir suikastı davasında yargılanan; **Rauf Orbay**, **Adnan Adıvar** ve **Kazım Karabekir** gibi isimler önemli görevlere getirildi. **Ali Fuat Cebesoy** ve **Kazım Karabekir** Meclis Başkanlığı'na dek yükseldi.

İnönü'nün Meclis Başkanı yaptığı **Kazım Karabekir**, İzmir suikastını önceden bildiği halde haber vermemekle suçlanmış ve İstiklal Mahkemesi'nce tutuklanmıştı. Önde gelen **Atatürk** düşmanlarındandı ve ölene dek de öyle kaldı. Düşmanlığı, *"Atatürk'ü gençliğin vicdanından söküp atmadıkça bu ülkeye huzur gelmeyecektir"* diyecek kadar derindi.[1]

*

Levent Şahverdi Arşivi

İnönü, söylevlerinde **Atatürk**'ü övüyor ancak görev verip birlikte çalıştığı kadroyu yönetimden uzaklaştırıyordu. Onun, 15 yılda deneyerek devlet politikası yaptığı uygulamaları değiştiriyordu. Bu yaklaşımı yani *'Atatürk övgüsüyle Kemalizmi yok etme tutumu'*, **İnönü**'den sonra politik yöntem haline gelecek ve siyasetçiler başta olmak üzere toplumun değişik kesimlerinde yaygın olarak kullanılacaktır.

İnönü'nün öyle açıklamaları vardı ki, bu açıklamalarda devrimden vaz geçtiğini açıkça söylüyordu. Onun şu sözleri, anlayışını ortaya koyan ilginç bir örnektir; *"Benim için en büyük tehlike onun gölgesi altında erimek ve ezilmek idi. Devlet icraatının bütün sorumluluğu bana ait olmalıydı. Bunun için de, kudretim neyse benim damgamı taşıyacak bir dönemin başladığının belli olması gerekiyordu".*[2]

İnönü, *devrimden* vazgeçme yönündeki tutumunu bir başka söyleşide şöyle anlatmıştır; *"İçişlerinde yeni bir politika gerekli idi. Bu politika gerginlikleri ciddi olarak giderme veya yumuşatma yönünde olacaktı. Eski küskünlükleri kaldırmak için, ciddi olarak çalışmak kararındaydım... Eski küskünlük dediğim zaman, Terakkiperver ve Serbest Fırka teşebbüslerinden kalan huzursuzlukları murat ediyorum".*[3]

Bu sözlerin taşıdığı anlam, sonraki politik uygulamalarda somutlaşacaktır. Türk toplumu 1923-1938 arasında, olağanüstü devrimci bir dönem yaşamıştı. Bu dönemde devrim karşıtı eğilimlerin ve bunların örgütsel tepkilerinin oluşması kaçınılmazdı.

Terakkiperverciler, devrim karşıtlığını partileşmeye dek götürmüştü. **İnönü**, karşı devrimci tepkileri, *'iç politika gerginlikleri'* olarak görüyor, bunları *'yumuşatıp giderme'* adına, **Atatürk**'ün kapattığı Terakkiperver ve Serbest Fırka'nın yöneticileri ile uzlaşıyordu. Bu başlangıcın, devrimcilikten, bağlı olarak da Atatürkçülük'ten uzaklaşmayla sonuçlanması kaçınılmazdı. 1939-1950 döneminde bu tür *'gerginlik giderme'* uygulamaları sıkça yapılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

İsmet İnönü 1960'larda, **Abdi İpekçi** ile yaptığı bir konuşmada ise şunları söylemişti; *"Demokratik rejime karar verdiğimiz zaman, büyük otorite ile büyük reformların hemen yapılabileceği dönemin değiştiğini, değişmesi gerektiğini kabul etmiş oluyorduk".*[4]

Değerlendirmedeki dikkat çekici yan, *"büyük otorite ile büyük reformların yapılması döneminin"* yalnızca değişmiş olması yönündeki saptama değil, *'değişmesi gerektiği'* yönündeki kabuldür. Burada *devrimci dönemin*, nesnel koşullar nedeniyle sona erdiği söylenmiyor, devrimcilikten vazgeçildiği kabul ediliyor. Oysa Kemalist düşünce ve eylem, sürekli devrimi kabul ediyor ve *"Hiçbir gerçek devrim, gerçeği görenlerin dışında çoğunluğun oyuna başvurularak yapılamaz"*[5] *"Devrimler yalnızca başlar, bitişi diye bir şey yoktur"* diyordu.[6]

Görüşler arasındaki *niteliksel karşıtlık*, dünya görüşlerine dayanan yapısal bir ayrım mı, yoksa zaman içinde yeni koşulların neden olduğu düşünce değişikliği miydi? Bu sorunun yanıtını, **İsmet İnönü**'nün, **Mustafa Kemal**'e 1919 yılında, henüz İstanbul'dayken yazdığı mektupta aramak gerekir; *"Bütün memleketi parçalamadan ülkeyi bir Amerikan denetimine bırakmak, yaşayabilmek için tek uygun çare gibidir".*[7]

*

Atatürk döneminde Cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği, Milli Eğitim Bakanlığı yapmış ve ilk *'İnkılap Tarihi'* derslerini vermiş olan Prof. **Hikmet Bayur**'un **Atatürk**'ün ölümünden sonraki uygulamalar için görüşleri şöyledir: *"... Atatürk ölür ölmez, Atatürk aleyhine bir cereyan başlatılmıştır. Mesela Atatürk'e bağlı olan bizleri İnkılâp derslerinden aldılar. Kendi adamlarını koydular. O dönemde Atatürkçülüğü övmek ortadan kalkmıştı".*[8]

Gerginlikleri gidermek savıyla yeni gerginlikler yaratılıyor ancak bu kez gerilen taraf **Atatürk**'ün yakın çevresi ve Atatürkçü kadrolar oluyordu.

Geri dönüş süreci, açıkça söylenmeyen ve yazılmayan ancak sonuçları uygulamalarla ortaya çıkan sistemli bir politika-

Levent Şahverdi Arşivi

ya dönüştürüldü. Bu politikanın somut sonucu, doğal olarak devlet politikalarında **Atatürk** ve *Atatürk dönemiyle 'arayı mesafe koymak'* yani devrimden vaz geçmek oldu.

İnönü milli şefti ve herşeyi o belirliyordu. Devlet kadrolarında yükselmek isteyenler günün gereklerine uymak durumundaydılar. **Atatürk**'ün yakın çevresi gözden düşmüştü. Onlarla birlikte görünmek, yükselmeyi önleyen bir etken olmuştu. İlk kadın milletvekillerinden **Fakihe Öymen, Afet İnan**'ın kendisini sıkça ziyaret etmesi nedeniyle kimi milletvekillerince uyarılmış ve **Atatürk**'ün yakını olan bu kişiyle fazla görüşmemesi önerilmişti.[9]

Din eğitimi almış ve faşist eğilimleri olan Başbakan **Şemsettin Günaltay, İnönü** Cumhurbaşkanı olduğunda, *Atatürk dönemini* karalayan ve **Atatürk**'ü dolaylı olarak aşağılayan sözler söylemişti. *Atatürk dönemi, 'faziletsiz'* bir dönemmiş gibi; *'İnönü devri başlıyor, fazilet devri başlıyor'*[10] demiş ve başbakan yapılmıştı.

İnönü döneminin biçimsel gibi görünen ancak bilinçli olarak yapılmış uygulamalarından biri de, pul ve paralardan **Atatürk**'ün resimlerinin kaldırılarak yerine **İnönü**'nün resimlerinin bulunduğu pul ve paraların piyasaya sürülmesidir. **İnönü**, bu uygulamayla, açıkça ifade ettiği gibi; *'kendi damgamı taşıyacak bir dönemin başladığını belli'* ediyordu.

Kimi **İnönü** savunucuları, daha önce çıkarılmış olan yasa gereği, parada cumhurbaşkanının resminin bulunmasının zorunlu olduğunu söyler. Yasanın değiştirilmesinin, *Milli Şef*'in yani **İnönü**'nün kararına bağlı olduğundan söz etmezler. Uygulamanın siyasi bir anlayışa dayandığı, yönetim değişimini ve bu değişimin gücünü halka göstermeyi amaçladığı yönünde değerlendirme yapmazlar.

*

1939-1950 döneminde en tehlikeli ödün, henüz tam olarak yerleşmemiş olan laiklik konusunda verilmiştir. Din inancının

Levent Şahverdi Arşivi

siyasi çıkar için kullanılmasının 1950'den sonra başladığı yönünde yaygın bir kanı vardır. Oysa, bu tür uygulamalar **Atatürk**'ün ölümünden sonra başlamıştır.

Sandıkta yarışın sözkonusu olmadığı tek parti döneminde, laiklikten verilen ödünlerin hangi somut amaca yönelik olduğunun mantıksal bir açıklaması bugüne dek yapılmamıştır. DP'nin laiklik karşıtı uygulamaları, *İnönü döneminde* başlatılan sürecin sürdürmesinden başka birşey değildir.

İlk kadın milletvekillerinden **Fakihe Öymen**'in konuyla ilgili olarak, döneme ve dönemin Cumhurbaşkanı **İnönü**'ye eleştirileri oldukça serttir; *"... İnönü bütün hareketlerinde Atatürk'ün üstünlüğünü silmek için elinden gelen gayreti sarfetti. Bunu genel bir fikir olarak söyleyebilirim. Atatürk'ün yolunda yürümüş olsaydı, herşey başka türlü olacaktı. Atatürk öldükten sonra birçok dostumuz var ki İsmet Paşa zamanında oruç tutmaya, namaz kılmaya başladılar. Kusurumuz, laikliği memlekete yayamamaktır. Onun için ben şahsen, İnönü'nün Anıtkabire defnedilmesini bile istemedim".*[11]

Prof. **Hikmet Bayur**'un konuyla ilgili aktarımları, ödünlerin verilmesinin 1940'lı yılların başlarına kadar gittiğini gösteriyor. **Hikmet Bayur** şunları söylüyor: *"Atatürk öldükten sonra biz seçim bölgelerimize gittik. Bir müddet sonra, galiba yeni seçimlerden sonra baktım her mahallede bir kuran kursu açılmış. Bunlar yoktu eskiden. İnönü Cumhurbaşkanı ve Recep Peker'de İçişleri Bakanı ki, Recep Peker de bu softaların şiddetli aleyhindeydi. Gittim Ankara'ya, Recep Peker'e dedim ki, Ne hâl bu? Ne yapayım dedi emir en büyük yerden geliyor. Yani İnönü din düşmanlığı yapmadı, dincilik yapıyor. Daha sonra İlahiyat Fakültesini açtı. Sonra İmam Hatip okulları açtı. İmam Hatip okullarına Fıkıh dersi koydurdu. Fıkıh dersine hiç lüzum yok. Çünkü fıkıh demek şeriattan doğma kanunlar demektir".*[12]

Falih Rıfkı Atay'ın görüşleri de benzer niteliktedir. Bilindiği gibi **Atay, Atatürk**'ün yakın çevresinde bulunmuş ve Cumhuriyet'in hemen tüm dönemlerini yaşamış bir insandır. *'Atatürkçülük Nedir?'* adlı kitabında şunları yazıyor: *"Atatürk öldükten sonra CHP merkezi ve Çankaya çevresini, Atatürk'ün yaptıklarına*

Levent Şahverdi Arşivi

daha o sağ ilan inanmamış olanlar sarmıştı. Kurultaylarda pek nüfuzlu kimselerden Kemalizm ve laisizm deyimlerinin tüzükten çıkarılması istenmişti. (1953 Kurultayında Kemalizm CHP programından çıkarılmış yerine Atatürk yolu diye bir kavram getirilmiştir)..."[13]

Falih Rıfkı, bir başka kitabı *Baymk*'ta konuyla ilgili olarak şunları yazar: *"Atatürk'ün CHP'ye bıraktığı gerçek inkılâp devrimleri idi. Bu devrimlerin iki esas temeli, Laisizm ve eğitim birliği, CHP idaresi devrinde temelinden sarsılmıştır. CHP İmam-Hatip okullarına fıkıh dersi koymakla eğitim birliğini yıkmıştır. O vakitten beri CHP Atatürk'ün değil İnönü'nün partisidir".*[14]

Şemsettin Günaltay'ın 14 Ocak 1949'da başbakan yapılmasıyla din bağlantılı siyasi ödünler yoğunlaşmıştır. **Günaltay**, medrese eğitimli ilk başbakandır ve Cumhuriyet gelenekleriyle çelişen uygulamaları gecikmemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, 4 Şubat 1949'da Arapça ezan okunacak; 1 Mart 1950'de *Tekke ve Türbelerin Kapatılmasına İlişkin Yasa* değiştirilecek, 4 Mayıs'ta *Vatana İhanet Yasası* yürürlükten kaldırılacaktı. **İsmet İnönü**, seçimlerden iki ay önce, 23 Mart 1950'de *"Anayasa'nın değiştirilerek Altıok'un Anayasa'dan çıkarılacağını"* açıklayacaktır.[15]

*

1945 sonrasında artan ABD etkisi ve girişilen seçim yarışı, Atatürkçülükten verilen ödünleri gerek nicelik ve gerekse nitelik olarak yoğunlaştırdı. Cumhuriyet Halk Partisi, yeni kurulan ve tutucu kesimlere yönelen Demokrat Parti'yle ödün yarışına girişti. Yönetimdeki parti olarak CHP'nin eylemleri, somuta yönelik olduğu için daha etkin ve kalıcı oldu.

Devrimcilik ve Laiklik ilkelerine bağlılıkları tartışma konusu olan bir grup CHP milletvekili, 1946 ve 1950 seçimlerinde, DP'nin en güçlü yanının; *'halkın dini hislerini okşamak'* ve *'milli ahlaka uygun hareket etmek'* olduğunu ileri sürerek, bu silahların artık kendileri tarafından kullanılacağını açıkladılar.

Bu anlayış, en üstten en alta dek hemen tüm CHP örgüt-

Levent Şahverdi Arşivi

lerini sardı. Devlet okullarında din dersleri okutulması için yasa çıkaran CHP hükümeti, ödün sınırını, *Ticani Tarikatı*'yla işbirliği yapmaya dek götürdü.

Verilen ödünler zaman zaman **Celal Bayar**'ı bile rahatsız ediyordu. Seçimler öncesinde iki parti başkanı bir araya gelerek parti çalışmalarında din sömürücülüğü yapılmaması konusunda anlaşmıştı. Ancak, bu anlaşma hiçbir zaman yaşama geçmemişti. Örneğin, **Celal Bayar** Bursa'da yaptığı bir seçim konuşmasında, ağırlığı laikliği savunan görüşlere vermiş ve bu yüzden *Sebilürreşad* adlı şeriatçı bir dergi tarafından dinsizlikle suçlanmıştı. CHP, bu dergiden binlerce satın alarak tüm Türkiye'ye dağıtmıştı. **Celal Bayar** konuyu **İnönü**'ye ilettiğinde aldığı yanıt; *"ne yapalım bizim arkadaşlar senin bir zaafından istifade etmişler"* olmuştur.[16]

Gericiliğe verilen ödünler, devrim karşıtı uygulamaların bir bölümüydü. Ekonomik kalkınma, dış siyaset ve ulusal bağımsızlık gibi temel ilkelerde verilen ödünler daha etkili ve kalıcıydı ve çok ağır sonuçlar doğuracaktır.

1937 yılında, *Altıok* anayasa maddesi yapılırken, on yıl sonra *devletçilik* ve *devrimcilikten* vaz geçildi. Projeleri hazırlanmış olan *Demir-Çelik, Genel Makina* ve *Elektrolitik Bakır* gibi yatırımlar programdan çıkarıldı, sanayileşmeyle bağdaşmayan yeni kalkınma planları yapıldı.

Batı'ya Bağlanma

1939-1950 arasındaki 11 yıl, Kemalist atılımların durdurulduğu, Batı'ya bağlanmanın başladığı, çelişkili bir dönemdir. Bu dönemde, hem henüz etkisini yitirmemiş olan devrim ilkeleri hem de geri dönüş uygulamaları varlığını sürdürdü. Bir yandan *Atatürk döneminin* etkileri sürüyor, öbür yandan Batı'ya bağlanılıyordu. Bu çelişkili süreç; İngiltere ve Fransa ile yapılan *Üçlü Bağlaşma Antlaşması*'yla başladı ve değişik yoğunluklardan geçerek emperyalizmin tam olarak etkisi altına girildiği 1950'ye dek sürdü.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün ölümünden 6 ay sonra, 12 Mayıs 1939'da İngiltere, 23 Haziran'da da Fransa ile iki bildiriye (deklerasyon) imza attı. Bir yıl geçmeden ve İkinci Dünya Savaşı sürerken, 19 Ekim 1939'da bildiri üçlü ittifak anlaşmasına dönüştürüldü. Dışişleri Bakanı **Şükrü Saraçoğlu**, anlaşmasının imza töreninde İngiltere Büyükelçisine; *'Türkiye, bütün nüfuzunu Batı devletlerinin hizmetine vermiştir'* dedi.[17]

Anlaşma, Türkiye'ye ciddi sorunlar yarattı. Sovyetler Birliği'nde büyük rahatsızlığa neden oldu, İngiltere ve Fransa ile savaş halindeki Almanya'dan tepki gördü.

Atatürk'ün değişmez Dışişleri Bakanı **Tevfik Rüştü Aras** anlaşma için; *'yararını ve kimlere karşı olduğunu hala anlamış değilim, zararları ise meydanda idi'* dedi.[18] İttifak anlaşmasına, ilk tepki daha önce yansızlık sözü verilen Almanya'dan geldi. Almanya'nın Ankara Büyükelçisi **Von Papen**, Berlin'e gönderdiği 20 Mayıs 1939 tarihli raporda, Türkiye'nin yansızlıktan ayrılışını *'tahrim bir olay'* olarak nitelendirdi ve şunları yazdı: *"Türkiye daha önceki tam tarafsızlık biçimindeki politik çizgisinden ayrılmış, İngiltere grubu devletlerin müttefiki olmuştur. Bu adım Doğu Akdeniz'deki kuvvet dengesinin tamamen değişmesi anlamına gelmektedir".*[19]

Bu gelişmeden sonra **Hitler** Türkiye'yi *'İkinci derecede işgal edilecek ülkeler'* arasına aldı ve Türkiye yöneticileri için *"Türkiye'yi, Mustafa Kemal'in ölümünden sonra, budala ve aptallar yönetmektedir"* dedi.[20]

Türkiye, İngiltere'ye güvenerek yansızlıktan ayrılmış, İngiltere'nin safına geçmiş ve Almanya'yı karşısına almıştı. Ancak, savaş anında yardım sözü veren İngiltere, Türkiye'ye yardım yapacak durumda değildi. İngiltere'nin amacı Almanya'nın düşmanlığını Türkiye, Balkanlar ve Sovyetler Birliği'ne çekmekti. Anlaşmaya önem vermesinin gerçek nedeni, Türkiye'nin askeri gücünden yararlanmak değil, Almanya'nın saldırı alanını genişleterek Doğu'da yeni bir cephe açmasını sağlamaktı. Yani Almanya'yı Türkiye'ye saldırtmaktı.

Levent Şahverdi Arşivi

Anlaşmaya ikinci tepki, Balkan devletlerinden geldi. Yıllarca uğraşılarak yaratılan saygınlık bir anda yok olmuştu. 2 Şubat 1940'ta Belgrad'da yapılan Balkan ülkeleri toplantısında Türkiye, *'Balkan devletlerini İngiltere ve Fransa'nın safına çekmek amacıyla kışkırtıcı manevra yapmakla'* suçlandı. Balkan devletleri, *'Türk tehdidine karşı, Bulgaristan'ı içine alan yeni bir Balkan Paktının yapılmasını'* ciddiyetle düşündüler.[21] O günden sonra Balkan Devletleriyle ilişkiler hiçbir zaman, *Atatürk dönemindeki* düzeye erişemeyecektir.

Anlaşmaya üçüncü tepki, **Atatürk**'ün, karşılıklı güven ve iyi ilişkilerin korunmasına büyük önem verdiği Sovyetler Birliği'nden geldi. Sovyetler Birliği emperyalist kuşatma altında olduğuna inanıyor ve Fransa'yla İngiltere'ye güvenmiyordu. Yaklaşan savaşın sanayileşmiş Batı ülkeleri arasındaki çıkar çatışmasına dayandığını saptamış ve savaşın dışında kalmayı hedeflemişti.

İngiltere ve Fransa, Sovyetler Birliği'nin Almanya'ya petrol satmasını kendileri için tehlikeli görüyor ve 1940 yılında Bakü'nün Türkiye'deki üslerden havalanacak uçaklarla bombalanacağına, buna Türkiye'nin onay verdiğine yönelik uydurma haberler yayınıyordu. Türk Hükümeti'nin böyle bir durum olmadığını sürekli açıklamasına karşın; Sovyetler Birliği Türkiye'nin açıklamalarına, İngiltere ve Fransa'yla ittifak yaptığı için inandırıcı bulmuyordu. Prof. **Ahmet Şükrü Esmen**'in deyimiyle; *'Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin yolları birbirinden ayrılıyordu'.*[22]

Bu gelişmelerle başlayan süreçten sonra Sovyetler Birliği ile Türkiye; güvenli komşular olmaktan çıkacak ve birbirlerini tehdit olarak gören iki ülke olacaktır. Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı **Molotov**, üçlü bağlaşmayı kınarken; *"Türkiye ihtiyatlı tarafsızlık politikasını bir yana iterek Avrupa Savaşı çerçevesine girdi. Sovyetler Birliği, elini serbest tutmayı ve tarafsız politikasına sürdürmeyi yeğ tutmaktadır... İngiltere ve Fransa en yüksek sayıda tarafsız ülkeyi savaşa sürüklemeye çalıştıklarından, herhalde*

Levent Şahverdi Arşivi

hoşnutturlar. Türkiye'nin bir gün pişman olup olmayacağını ise ileride göreceğiz"[23] diyecektir.

*

İngiltere ve Fransa'yla yapılan ittifak anlaşmasından bir şey kazanılmadı ancak çok önemli bir şey yitirildi. Onbeş yıl boyunca uygulanan, sınır komşuları dahil dünyanın tüm ülkelerine güven veren, bağımsız ve bağlantısız Kemalist dış politikadan vazgeçildi, yeniden *'Batı'ya bağlanma'* sürecine girildi. Tam bağımsızlıkta ödünsüzlük, kendi gücüne dayanma ve Batı'yla eşit ilişkiler temeline dayanan Atatürkçü dış politikadan uzaklaşıldı. Bu ilkeler, *Türk Devrimi*'nin özünü oluşturuyordu.

Atatürk'ün ölümüne dek yaptığı uyarılar ve bıraktığı vasiyet yerine getirilmemişti.

Tevfik Rüştü Aras, üçlü bağlaşma anlaşması ile ilgili olarak şunları söyleyecektir: *"Sovyetler Birliği ile ilişkilerimiz 1939'daki İngiliz-Fransız ittifakını imzalamamızdan sonra bozuldu. Bu ittifaka yapmamalıydık. Atatürk, bu ittifakın yapılmasına asla taraftar değildi... Sonuna kadar tarafsız kalacaktık. İngiliz ittifakından hiçbir yararımız yoktu. Sovyetler Birliği'ne tarafsız kalacağımızı anlatmış, Nazi saldırısına karşı yardım sağlamıştık. Hitler'e de tarafsızlığı kabul ettirmiştik. Balkan anlaşmasına uymaya devam edecektik. Hatta Hitler bile top ve kredi verecekti. Hitler'in en güçlü döneminde, İngiliz ittifakı hatalı ve tehlikeli oldu. Anlaşmayla, önce Hitler ve Stalin'in, daha sonra da hatta İngilizlerin düşmanlığını üzerimize çektik. 1944'de Balkanlar'da Türkiye'nin sözü olmalı, aktif davranmalıydı. Balkan Antantı böylece yok oldu gitti. Tarafsız kalmalı ve Balkanlarda aktif bir rol oynamalıydık".*[24]

İngiltere-Fransa-Türkiye arasındaki *Üçlü İttifak Anlaşması, Atatürk döneminde* akla bile getirilemeyecek işlerdi. **Atatürk**, hastalığı ağırlaştığında bile, *"Türkiye tarafsız kalmalıdır, herhangi bir ittifak içine girmemelidir"*[25] diyor, *"İngiltere, Fransa, Amerika ve diğer Batılı devletler ile siyasetimizi çok dikkatli tesbit etmeli ve ilişkilerimizi mesafeli yürütmeye özen göstermeliyiz"*[26] diyerek,

Levent Şahverdi Arşivi

vasiyet niteliğinde önermelerde bulunmuştu.

Batı'ya bağlanma eğilimi, **İnönü** için hata değil, bilinçli bir seçimdi; yapılması gerekendi. Bu gerçek, daha sonraki uygulama ve açıklamalarla açık olarak ortaya çıkacaktı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği ile sorun yaşandığı günlerde Amerikalı bir gazeteciye; *"eğer Rusya gelip de aradaki anlaşmazlıklara olumlu biçimde çözme teklifinde bulunsa bile ben Türk siyasetinin Amerikan siyasetiyle el ele gitmesi taraftarıydım"* diyecekti.[27]

İsmet İnönü *'Üçlü İttifak Anlaşmasının'* yapıldığı günlerde kendisiyle görüşen *Daily Telgraf Gazetesi* muhabirine şunları söyleyecektir: *"İngiliz milletine Türk milletinin muhabbetli selamlarını bildirmenizi rica ederim. Türkiye Cumhuriyeti ile ittifaka İngiliz milletinin samimiyetle karşıladığını görmek bizi çok sevindirmiştir. Bu ittifaka ilham eden siyasete samimi yardımından dolayı bilhassa İngiliz matbuatına müteşekkirim. İttifaka karşı samimi olduğu kadar da üstlendiği yükümlülükleri yerine getirme azminde olan Türk milletinde, İngiliz milleti sadık bir müttefik bulacaktır"*.[28]

İnönü, İngilizler için yaptığı açıklamanın bir benzerini beş yıl sonra Amerikalılar için yapacaktır. ABD ile yapılan *'yardım'* anlaşması nedeniyle yaptığı radyo konuşmasında şunları söyleyecektir: *"Büyük Amerika Cumhuriyeti'nin ülkemiz ve ulusumuz hakkında beslemekte olduğu yakın dostluk duygularının yeni bir örneğini teşkil eden bu sevinçli olayı* (yardım anlaşmasını) *her Türk candan alkışlamalıdır"*.[29]

*

İnönü, Türkiye'nin yalnızca siyasette değil ekonomide de Batı'ya bağlanma yanlısıydı. Bunu, Cumhurbaşkanı seçildikten 4,5 ay sonra gösterdi. ABD'ye ticari imtiyazlar tanıdı. 1 Nisan 1939 günü imzalanan, 5 Mayıs 1939 günü yürürlüğe giren bu anlaşmaya göre, Türkiye ABD'ne *'Gerek ithalat ve ihracatta ve gerekse diğer tüm konularda en ziyade müsaadeye mazhar ülke statüsü'* verdi. ABD sanayi malları için yüzde 12 ile yüzde

Levent Şahverdi Arşivi

88 arasında değişen oranlarda gümrük indirimi uyguladı.[30]

Kurtuluş Savaşı sürerken, 1921 yılında İngiltere'ye gönderilen Dışişleri Bakanı **Bekir Sami Bey**, Ankara'ya danışmadan buna benzer ticari anlaşmalar imzalamıştı. **Atatürk**, kendi bakanının imzaladığı anlaşmayı yok saymış ve **Bekir Sami**'yi derhal görevden alarak siyasi hayatını bitirmişti. Bu olaydan 18 yıl, ölümünden ise yalnızca 140 gün geçmişken benzer anlaşmayı **İnönü** imzalıyordu.

•

Amerikan donanmasının *Missouri Zırhlısı*, 5 Nisan 1946 günü İstanbul'a geldi ve büyük törenlerle karşılandı. O günlerde TBMM'de inanılması güç konuşmalar yapılıyor, **Atatürk**'ün yaşamını adayarak sağladığı tam bağımsızlık, ulusal onur gibi kavramlar yok ediliyordu. Başbakan **Şükrü Saraçoğlu**, o günlerde, Amerika'ya 4.5 milyon dolarlık borcun ödenmesi üzerine yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: *"Hepimiz inanıyoruz ki, biz bu parayı vermekle borcumuzun yalnız maddi kısmını ödüyoruz. Amerika'ya, bir de manevi borcumuz vardır ki; onu da, hürriyet, adalet, istiklâl ve insanlık davalarında Amerika'nın bulunduğu saflarda bulunmak suretiyle ödemeye çalışacağız".*[31]

Aynı günlerde, CHP İstanbul Milletvekili **Hamdullah Suphi Tanrıöver** Meclis'te; *"Dünyaya ışık nereden geliyor? Bu ışığın bir kaynağı var. Işık Amerika'dan geliyor. Ümit nereden geliyor, Amerika'dan geliyor"*[32] derken; CHP Bursa Milletvekili **Muhittin Baha Pars**; *"Bugün bu büyük milletin, Amerika'nın insanlığa yaptığı yardımı hatırlayıp teşekkür ederken, peygamber gibi temiz ve kusursuz Roosvelt'i ve onun halefi olan, kıymetli devlet ve millet adamı Truman'ı hürmetle selamlarım"* diyordu.[33]

•

Cumhuriyet Halk Partisi, 1938-1950 yılları arasındaki *'milli şef'* döneminde üç olağan ve bir olağanüstü kurultay gerçekleştirdi. **Atatürk** öldükten hemen sonra, 1939'da toplanan 5.

Levent Şahverdi Arşivi

Büyük Kurultay'da alınan kararlar ve yapılan tüzük değişiklikleri içinde iki eğilim dikkat çekiyordu. **Atatürk**'ün 1935 Kurultay'ında tepki göstererek önlediği, yönetim gücünün kişi elinde toplanması parti ilkesi haline getiriliyor, katılımcılıktan buyrukçuluğa geçiliyordu. Bütün güç, *'Milli Şef'* İnönü'nün elinde toplanıyor, tartışma ya da görüşme gibi kavramlar parti gündeminden çıkarılarak, Meclis'teki milletvekilleri bir tür onaylayıcılar kümesi durumuna getiriliyordu.

CHP, 1950 yılında, yönetimi içinden çıkardığı Demokrat Parti'ye bıraktığında, Türkiye iç ve dış ilişkiler bakımından **Atatürk**'ün bıraktığı konumdan artık çok farklı bir yerdeydi. İkili ya da çoklu anlaşmalarla tümüyle Batı'ya bağlanmış, sanayi atılımları durdurulmuştu. Dış borca yönelinmiş, yabancılara ticari imtiyazlar verilmişti. Eğitim Amerikalılara teslim edilmişti.

•

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD önderliğinde kurulmakta olan Yeni Dünya Düzeni'ne, koşulsuz destek verdi. Uluslararası anlaşmaların tümüne, hemen hiç incelemeden imza attı. Siyasi ödünler, kısa bir süre içinde; *ekonomiden eğitime, askeri alandan kültüre* ve *sosyal güvenlikten hukuka* dek genişledi.

1950'ye gelindiğinde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin başlattığı ödünler, *siyaseti* olduğu kadar *ekonomiyi* de etkisi altına almıştı. Örgütsel yapılanma ve kitle tabanı olarak CHP'den farkı olmayan Demokrat Parti, 1950'de yönetime geldiğinde, dış ilişkiler bakımından tamamlanmış bir süreçle karşılaşmıştı.

DP, bu durumdan rahatsız değildi. Bağımlılığı derinleştiren uygulamaları yaygınlaştırdı ve siyasi anlayışıyla örtüşen ödün sürecini daha da geliştirdi. ABD'ye verdiği ödünleri, *'herhangi bir tehdid durumunda'* ve *'çağrı üzerine'*, Türkiye'ye askeri müdahalede bulunma yetkisi verme noktasına dek vardırdı.[36]

Levent Şahverdi Arşivi

CHP'nin başlattığı DP'nin sürdürdüğü Batı'ya bağlanma politikası, daha sonra partileri de aşarak yerleşik devlet politikası haline getirildi. **İsmet İnönü**, bu gerçeği açıkça dile getirecek ve kamuoyuna açıklayacaktır. 6 Mayıs 1960'da yabancı gazetecilerle yaptığı görüşmede, bugüne dek gelen Batıcı tutumu şu sözlerle dile getirecektir: *"Dış siyaset için söyleyeceklerim çok basittir. Batı demokrasileri ile aynı cephede bulunuyoruz. Bu anlayış milletçe kabul edilmiştir. Ve hangi parti iktidara geçerse geçsin, bu devam edecektir".*[35]

*

Köy Enstitüleri'nin kurulmasını istekle desteklemiş olan **İsmet İnönü**, bu okulların ortadan kaldırılmasına gözyumdu, imam-hatip okul ve kurslarının açılmasına izin verdi. Bu tutum, ABD ile girilen ilişkiler ve yapılan ikili anlaşmalarla yaygınlaştırıldı, devlet politikası haline getirildi.

Bunun kanıtı, yine **İsmet İnönü**'nün sözleridir. **İnönü**, günlük notlarından oluşan *'Defterler'* adlı kitapta, yabancıların imam hatip açtırmada ısrarcı olduklarını ve okulları bitirenlerin harp okullarına alınmasını istediklerini açıklamıştır. ABD'yle ilişkilerin niteliği konusunda aydınlatıcı olan bu açıklamada **İnönü** şunları yazmıştır: *"Yabancılar* (Amerikalılar diye okumalısınız), *imam hatip mezunlarını Harbiye'ye almamızı söylediler. Bunu Sultan Abdülhamit ordusuna döniş sayarım... Oldu-bitti yaptırmayacağız".*[36]

İsmet İnönü, imam hatip çıkışlıları Harp Okulları'na aldırmadı ancak Cumhurbaşkanlığı döneminde birçok imam hatip okulu ve kursu açtırdı. Ondan sonraki CHP Genel Başkanı **Bülent Ecevit**, yabancıların bu isteğini yerine getirdi ve imam hatip mezunlarının Harp Okulları'na alınmasını kabul eden yasayı Meclis'ten geçirdi ancak dönemin Cumhurbaşkanı **Fahri Korutürk**'ün vetosu nedeniyle bu girişim yasalaşamadı.

Cumhuriyet Halk Partisi, 1945-1950 arasında aldığı kurultay kararlarıyla, Demokrat Parti'yle *Devrim*'den ödün ver-

Levent Şahverdi Arşivi

me yarışına giren bir parti durumuna geldi. Verdiği ödünler birçok konuda, karşıtı DP'nin isteklerini bile aşıyordu. Aynı kitle tabanına sahip, sınıfsal farkı bulunmayan bu iki partinin ideolojileri, zorunlu olarak farklılık göstermiyordu.[37]

CHP, yönetimi, açıktan karşı-devrim hareketine girişmişken; partinin büyük çoğunluğu Müdafaa-i Hukuk geleneğine bağlı yaygın bir örgüt ağı vardı. 63 il, 490 ilçe, 1084 bucak şubesi, 19 667 köy ocağı, 2056 mahalle ocağı, 1584 semt ocağı ve 1 898 394 üyesi bulunuyordu.[38]

Üye sayısı, 1950'de 20,9 milyon olan Türkiye nüfusunun yüzde 9'una denk geliyordu, bu oran günümüz nüfusu için uygulanırsa 7 milyondan çok üye demekti. *'Milli Şef'*, tecrit ve tasfiye konusunda o denli ağır bir baskı kurmuştu ki, bu büyük örgüt sesini çıkaramaz hale gelmişti. **İnönü**, partinin ve buna bağlı olarak halkın direnç gücünü baskı altına almıştı.

CHP, 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimleri yitirdi ve bir daha tek başına yönetime gelemedi. 1950-1980 arasındaki otuz yıllık süreç, halktan koparak topluma yabancılaşmanın, **Atatürk**'ün adını kullanarak *Devrim* ilkelerinden geri dönüşün ve dışarıya bağlanmanın sürgiti olmuştur.

CHP, 12 Eylül 1980'de kapatıldığında, Müdafaa-i Hukuk hareketinin devrimci mirası üzerine kurulmuş olan Halk Fırkası anlayışı, duygu ve düşüncelerde zaten yok olmuştu. Kendisini *'demokratik sol'* ya da *'sosyal demokrat'* olarak tanımlıyordu. **Atatürk**'ün ölümünden 1980'e dek 19 olağan, 8 olağanüstü Kurultay yapılmış, tüzükler programlar değiştirilmiş ve birçok yeni karar alınmıştı. Ancak, bunların tümü söylendiği gibi; değişim, gelişim ve ilerleme değil, gerileme ve **Atatürk**'ten kopma olmuştu.

Levent Şahverdi Arşivi

Çok Particilik

TBMM bugün, Kurtuluş Savaşını ve devrimleri yapan meclisten çok başka bir yerdedir. Serbest seçimlerle belirlendiği ve çok partiden oluştuğu söylenen meclisin, halkı ve milli iradeyi temsil ettiği ileri sürülmektedir. Bu doğru değildir. Türkiye'de geçerli olan siyasi düzen, söylendiği gibi çok partili bir düzen değil, gerçekte bir tür tek parti düzenidir.

Partilerin adı, genel merkezi, genel başkanı başkadır. Ancak, bunlardan baraj geçip Meclis'e girenlerin tümü, hükümet kurduklarında dış istekleri yerine getirmekte; IMF, Dünya Bankası ya da AB programlarından oluşan tek bir politikayı uygulamaktadırlar. Bunu yapmadıklarında hükümette kalamazlar.

İç-dış ilişkiler ağının açık ya da dolaylı desteğiyle bulunduğu yere gelen parti başkanı tek belirleyicidir. Partinin milletvekili adaylarını o belirler. Bunu yaparken, kendisini bulunduğu yere getiren güçlerin önceliklerine uygun bir kadroyu seçer. Böylece, yasama gücünü temsil eden milletvekillerini gerçekte halk değil, parti başkanları, bağlı olarak iç-dış sermaye kümeleri belirlemiş olur. Bu nedenle, meclis halkı ve milli iradeyi değil, partileri ve başkanlarını temsil eder.

Türk halkı, her çeşit partiyi denemiş ve her dört ya da beş yılda bir önüne koyulan sandığa oy atarak bunları sırayla yönetime getirmiştir. Son otuz yıl içinde ANAP, SHP, DYP, CHP, RP, MHP, DSP ve AKP; hükümetlerde yer almış ve tümü Batı'ya bağımlı politikalar uygulayarak, halkın sorunlarını gidermek yerine daha da ağırlaştırmıştır. Bunların tümü, Batı'yla ilişkiler konusunda tek bir partinin şubeleri gibi çalışmıştır.

*

Türkiye, çok particilikle 1946 yılında tanıştı. İsmet İnönü, dış isteğe bağlı olarak *'çok partili demokrasiye geçti'*!.. Oysa, çok

Levent Şahverdi Arşivi

partinin olumsuzluğu *Atatürk döneminde* iki kez yaşanmıştı. 1924 ve 1930'da, *Terakkiperver* ve *Serbest Fırka*, ortaya çıkan *karşı devrim* girişimleri nedeniyle **Atatürk** tarafından kapatılmıştı. Ancak, karşı devrim 1946'dan sonra, içinde özgürce hareket edebileceği geniş bir alan buldu ve çok particiliğe yöneldi.

Ülke koşullarına uygun düşmeyen ve aceleyle gerçekleştirilen değişim, 1938'e dek doğal gelişim çizgisine oturmuş siyasi işleyişi bozdu ve kazanımlarını ortadan kaldırdı. Yapılanlar, Türk toplumunun doğal gelişim düzeyine ve gereksinimlerine uygun düşmüyordu. Batı ölçü alındığı için, her şey göstermelik, yapay ve topluma yabancıydı. Bu nedenle de baskıya ve yozlaşmaya dayanıyordu. Yönetim yapısı bozuluyor, devlet güçsüzleşiyordu.

*

Batı'da genellikle iki partiye bağlanmış çok partili sistem; üretim biçiminden kaynaklanan ve rejimi tamamlayan bir işleyiştir. Sınıfsal temelleri ve tarihsel kökleri vardır. Oysa, Türkiye'de toplumsal yapıyı belirleyen tarihsel evrim çok başkaydı. Batı'yla uyumsuzluk içindeydi. Yapılan öyküneme girişimi, bir yarar sağlamayacağı gibi, toplum yaşamına ve Cumhuriyetle kurulan kamusal düzene zarar verecekti.

Herşeyden önce, *siyaset paranın gücüyle yapılan bu nedenle denetim altına alınabilen bir iş* haline gelecekti. Maddi temeli olmayan ilkel bir parlamentoda, yabancılar oraya taşınacak *işbirlikçiler aracılığıyla* siyaseti etki altına alacak, yönetim gücünü ele geçirilecekti. Devrim ilkelerinden uzaklaştırılmış çok particiliğin, Türkiye'de yaratacağı sonuç başka türlü olamazdı.

Nitekim öyle oldu. Meclis, Cumhuriyet devrimlerinden ödün vermeyi ilke edinen, Batıcı ve tutucu anlayışın etkisi altına girdi. Batı'ya bağlanma değişmez devlet politikası oldu. Bu politika, partilerin ortak ilkesi haline geldi. Türk siyaseti, partiler aracılığıyla Washington ve Brüksel'e bağlandı. Meşruiyeti dışarda arayan profesyonel politikacılar, ülkesine ve hal-

Levent Şahverdi Arşivi

kına yabancılaştı. Bu durum, Kurtuluş Savaşı'nda reddedilen *mandanın* güncelleşmiş biçimiydi.

Halkı içine almayan partiler, doğal olarak demokratik kurumlar olamadı. Olmaları da mümkün değildi. Toplumsal yapıya uyumsuzdular. Denetim altında tutulan, sınıfsal temelden yoksun, devşirme kurumlardı. Ulusal çıkarları savunmadılar. Birbirleriyle yarışıyor göründüler ancak yönetime geldiklerinde dışarda belirlenen ayrı politikayı uyguladılar.

Türkiye'nin sorunlarını çözmek bir yana yeni sorunlar yarattılar. Çıkar sağlamanın araçları haline geldiler. Yurtseverleri ve halk önderlerini içlerinde yaşatmadılar. Aydınlar üzerinde baskı kurdular, onların meclise girmesini önlemek için herşeyi yaptılar. Kişi egemenliğini kabullendiler. ABD ve AB'nin onay verdiği işbirlikçileri genel başkan yaptılar. Halkı, her 4 yılda bir, önceden belirlenen kişilere oy veren edilgen kalabalıklar haline getirdiler.

*

Ünlü İngiliz yazar **H.G.Wells**, yönetimlerin halkın oyuyla belirlenmesi konusunda şöyle söyler: *"Bir topluma seçme hakkından önce eğitim verilmelidir. Seçmen oy vermeden önce bilgi sahibi olmalıdır. Oy kulübelerinden önce okullar kurulmalıdır. Yeteri kadar eğitim görmeyenin elinde oy pusulası, yalnız yararsız değil aynı zamanda tehlikelidir de".*[39]

Japonya'nın oy vermeyle yönetim belirleme konusunda geçirdiği evrim ilginçtir ve **Wells**'in görüşüyle örtüşme içindedir. Japonya'yı günümüzdeki gücüne ulaştıran bu sürecin kökleri, *Meiji Devrimleri*'ne dek gider. 19.Yüzyıl sonlarında, iyileştirme yanlıları (reformcular) toplumda sayıca azınlıktaydı. Demokrasi gerçekleşsin diye seçme ve seçilme hakkı herkese verilmedi. Milletvekili seçimlerinde oy verme hakkı, önce, *'eğitim görmüş olma'* koşuluyla uygarlaşma yanlılarına tanındı. Başlangıçta, 35 milyonluk Japonya'da oy verme hakkına sahip seçmen sayısı yalnızca 460 bindi.

Levent Şahverdi Arşivi

1868'de başlayan iyileştirmeler ödünsüz uygulandı. 1925 Yılında Japonya'nın genç nüfusunun yüzde 99/4'ü çağdaş nitelikte laik eğitim görüyordu. Halkın yüzde 94'ü okuma yazma öğrenmişti. Eğitim düzeyi yükseldikçe seçmen sayısı da artmıştı. Japonya'da oy verme hakkına sahip olanların sayısı, 1925 yılında 60 milyonluk Japonya'da ancak 13 milyona çıkmıştı.

*

Demokrat Parti, savaş sonrasında ABD öncülüğünde kurulmakta olan Yeni Dünya Düzeni'nin bilinen koşulları içinde ortaya çıkmıştı. CHP'yle aynı toplumsal yapıya dayanmak zorundaydı. Türkiye, **Atatürk**'ün 1923'te yaptığı sınıfsal saptamaları önemli oranda koruyor ve büyük bir çoğunlukla köylülüğe dayanıyordu. Farklı siyasi partileri gerekli kılacak sınıflar henüz oluşmamış, uluslaşma süreci henüz tamamlanmamıştı.

Adları ve söylemleri ne olursa olsun kurulacak partiler, eğer ülke yararına iş yapmak istiyorsa, nesnel koşullar gereği benzer programları uygulamak ve aynı siyasi çizgiyi izlemek zorundaydılar. Çünkü kitle tabanları aynıydı. Uzlaşmaz çelişkileri olan sınıflar henüz yeterince oluşmamıştı. Bu durum, ulusal nitelikli tek bir partiyi gerekli kılan siyasi düzen demekti. Cumhuriyet'in ilk on beş yılında sağlanan sıradışı gelişme, böyle bir siyasi düzen içinde elde edilmişti. *Atatürk dönemindeki* Cumhuriyet Halk Partisi'nde, çoğulculuğu temel alan bir anlayışla, *'tek partiyle demokrasiyi amaçlayan bir politika yürütülmüştü'*.

Fransız sosyal bilimci **Maurice Duverger**, *'Siyasi Partiler'* adlı ünlü kitabında tek partili siyasi sistemleri de inceler ve incelemesinde *Atatürk dönemi* Cumhuriyet Halk Partisi'ne özel önem verir. **Duverger** söz konusu kitapta, *"Ne tüm tek partiler totaliterdir, ne de tüm totaliter partiler tek partidir"* diyerek tek partilerin de demokratik olabileceğini kabul eder.[40]

Duverger, kabulünü kanıtlayacak örnek olarak, 1923'te

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye'de kurulmuş olan Cumhuriyet Halk Partisi'ni gösterir. Bu partinin, *'dini siyasetten ayıran* (anti-klerikal) *akılcı tutumu, 19.yüzyıl liberalizmine yaklaşan eğilimleri ve 1848 Avrupa milliyetçiliğine benzeyen görüşleriyle; 20.yüzyıl otoriter rejimlerinden çok Fransız Devrimi'ne ve 19.yüzyıl terminolojisine'* yaklaştığını ileri sürer.

Ona göre, *'tek partiye dayanan faşist rejimlerde her gün rastlanan otorite savunuculuğunun yerini, Kemalist Türkiye'de demokrasi savunuculuğu'* almıştır. Duverger CHP ile ilgili olarak şunları söyler: *"Bazı tek partiler, gerek felsefeleri ve gerekse yapıları bakımından gerçek anlamda totaliter değildir. Bunun en iyi örneğini, 1923'ten 1946'ya kadar Türkiye'de tek parti olarak faaliyet göstermiş bulunan Cumhuriyet Halk Partisi sağlamaktadır. Bu partinin başta gelen özelliği, demokratik ideolojisidir..."*[41]

*

Seçimler ve meclislerle halkın kendisini yönetecek kişileri belirlemesine, bugün demokrasi deniyor. Oy ve sandık kutsanıyor ve yönetimin bu biçimde oluşturulması çağdaşlık sayılıyor. Doğru gibi görünen ancak biraz düşünüp yaşananlara bakınca, bunda bir çarpıklık olduğu görülüyor. Türkiye'de; Meclis'in oluşumu, seçim yasaları, barajlar, dağıtılan paketler, din ticareti, para ve medya kullanımına bakınca; oluşturulan siyasi düzenin, seçilecekleri değil seçilemeyecekleri belirleyen bir kurmaca olduğu ortaya çıkıyor.

Bu denli ilkel olmasa da *'demokrasinin'* çıkış yeri Batı'da da durum farklı değil. Yönetimi orada da, halk değil, rejimle uyumlu genellikle iki partiden oluşan parlamentolar aracılığıyla egemenler belirliyor.

Bu neden böyle? Parlamentolar ve seçimler, ne zaman ve nasıl oluştu? Hangi gereksinimin ürünleridir? Kimlere hizmet ettiler? Bu sorulara doğru yanıt verilse, günümüzdeki *'demokrasi'* adı verilen egemenlik düzeninin niteliği ortaya çıkacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Batı'da, bir takım erdemli insanlar ortaya çıkıp, halk yönetimini kendi belirlesin, eşitlik ve özgürlük gerçekleşsin diye demokratik bir düzen kurmamıştır. Demokrasi denilen işleyiş; çıkarlar, kanlı hesaplaşmalar ve çatışmalarla dolu bir sürecin sonucudur. İktidar kavgalarının ürünüdür. Siyasi sonuçları, bizim için düşüncelerde kalan ancak Batı için yaşamın içinden gelen ve ekonomik dayanakları olan bu süreç, sınıflar ve inançlar çatışmasının ürünüdür.

Batı toplumlarında yönetim işleyişinin, oy vermeye dayalı temsili kurumlar aracılığıyla sürdürülmesi, ileri sürüldüğü gibi eşitliği amaçlayan demokratik kaygılarla gerçekleştirilen bir girişim değildir. Parlamentolar, üretim ilişkilerinin yön verdiği zorunlulukların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Toplumsal gelişime yol açan ekonomik ilişkiler, kendisini geliştirecek siyasi ve hukuki düzeni de belirlemiş ve bu süreç, Batı Avrupa'nın toplumsal evrimini oluşturmuştur.

•

Feodal aristokrasi düzeninde, senyörlerin krala karşı olan yükümlülükleri arasında, ona danışmanlık yapmak gibi bir görev de bulunuyordu. Feodal şefler, belirli dönemlerde kralın başkanlık ettiği toplantılarda bir araya geliyor ve danışmanlık yükümlülüklerini yerine getiriyordu.

Ancak, toplantılara gidiş hem masraflı hem de kendi bölgelerinden ayrılmaları nedeniyle sakıncalıydı. Kimi feodaller, toplantılara katılmaya isteksizlik gösteriyor, katıldıklarında ise askerleri ve silahlarıyla birlikte gidiyordu. Örneğin, İngiltere Kralı **III.Henry**'nin 1258 yılında düzenlediği toplantıya katılan senyörlerin tümü silahlıydı.

Senyörler zamanla toplantılara gitmemeye ve yerlerine temsilciler göndermeye başladılar. Siyasi güç peşindeki kentsoylular (burjuvalar), senyörlerin masraflı ve sakıncalı bir angarya olarak gördüğü temsil görevini, giderlerini de karşılayarak üstlendiler.

Levent Şahverdi Arşivi

Varsıl ve bilgili kentsoylıların danışmanlığı, kralın da çıkarlarına uygun düştüyordu. Toplantıların önemi ve katılımcıları artmaya başladı. Devlet bütçesinin hazırlanması, vergi alınması, askeri giderler gibi önemli konularda danışmanlık yapılan bu kurullar, zamanla bir tür yasama meclisine dönüşmeye başladı.

İleride parlamentolara dönüşecek olan bu kurullar, doğal olarak, kentsoyluların *ekonomiden* sonra *siyasi etkisini* de arttırdı ve bu sınıfı *Fransız Devrimi* dışında, çatışmaya gerek kalmadan evrimsel bir süreç sonunda yönetici sınıf durumuna getirdi. Batı toplumlarında temsili kurumların ortaya çıkışı böyle oluştu. Bu oluşumun en belirgin örneği İngiltere'de yaşandı.

Türk toplumunda durum farklıydı. 1920'de kurulan Meclis, ulusal bağımsızlık için mücadele eden, tutsaklığın her türüne karşı çıkan Müdafaa-i Hukuk anlayışının doğal sonucuydu. Ulusun yazgısına yön vererek toplumun her kesimini etkiliyor, güç aldığı halkı tam anlamıyla temsil ediyordu. Bağımsızlık savaşı yürütürken devlet kurmaya girişilmişti ve meşruiyetini ulusal varlığı korumaktan alıyordu. Dünya siyasi tarihinde örneği olmayan, gerçekten demokratik, savaşkan bir yönetim organı, benzersiz bir temsil kurumuydu.

Yetkisini ve yaptırım gücünü, kabul ettiği anayasadan değil, ulusun istencini yansıtan, yazılı olmayan ve kökleri eskiye giden özgürlük tutkusundan alıyordu. Türk toplumunun ulusal tehlike karşısında kendiliğinden devreye giren birlik ve dayanışma anlayışı, gereksinim duyduğu direnme örgütünü yaratmıştı. Maddi güce ya da teknolojik gelişmeye değil, inanca ve kararlılığa dayanıyordu.

Birinci Meclis, bir Batı parlamentarizmi ya da ona benzemeğe çalışan ve sınıfsal üstünlüklere dayanan göstermelik bir kurum değildi. Ortaya çıkışını, niteliğini ve amaçlarını; toplum üzerinde egemenlik kuran sınıflar ya da sınıflar bağlaşmasının (ittifakının) temsilcileri değil, doğrudan ve gerçek anlamda halkın temsilcileri belirliyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Meclis'e katılarak girişilecek eylem, çıkar sağlanacak bir uğraş değil, ölümü ve yargılanmayı göze alan ve yalnızca ulusal varlığını korumayı amaçlayan bir özveri girişimiydi. Batı parlamentoları gibi ayrıcalıklı sınıfların çıkarlarını değil, doğrudan halkın ve ulusun haklarını savunuyordu. Bu meclis, geldikleri yörede sayılıp sevilen ve varlıklarını toplumun geleceğine adamış önder konumdaki kişilerin, yurt savunması için oluşturduğu bir halk meclisiydi. Batı parlamentolarına değil, Göktürk toylarına ya da Hun kurultaylarına benziyordu. Türklere özgüydü.

ABD'nin Türkiye'ye Girişi

1945-1950 arasında temelleri atılan *ABD'ye bağımlılık*, sonraki dönemlerde etkisi ve uygulama alanı genişletilerek resmi devlet politikası haline getirildi. Bu politika, o denli köklü yerleştirilmişti ki; *ihtilaller, darbeler* dahil hiçbir yönetim değişikliği bunu değiştirememiştir. ABD için, Türkiye ve Ortadoğu, kendi söylemleriyle; *'siyasi, askeri ve ekonomik çıkarların birleştiği kavşaktı ve yaşamsal önemdeydi'*... Türkiye, *'hiçbir koşulda bırakılmayacak'*, *'iktidarı da muhalefeti de Amerikan yanlısı'* olacaktı. Yüzyıl başında askeri güçle elegeçirilemeyen Türkiye, siyasi ve ekonomik ilişkilerle işgal edilecek, emperyalizm içolgu haline getirilecekti.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan Batı Dünyası'nın önderi olarak çıkmıştı. Savaşın gerçek galibi, *'gelişmenin, barışın ve demokrasinin'* simgesi olarak *'göz kamaştırıcı'* bir varsıllık içindeki Amerika'ydı. Onunla iyi ilişkiler kurmak, dost olmak ve yardımına *'hak kazanmak'*, *'hür dünyaya'* katılarak, *'demokrasiye geçmek'*; özgür ve uygar olmanın, kaçınılmaması gereken fırsatıydı. Savaş sonrasında dünyanın büyük bölümü gibi Türkiye'de de böyle düşünülüyordu. ABD ve Amerikan yaşam tarzı dünyayı saran bir modaydı.

Oysa, bu *'moda'*nın arkasında yoksul ve güçsüze yaşam şansı vermeyen, güce dayalı baskıcı bir düzen bulunuyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Dünyaya yayılan bu düzende; yoksul ülkelerin kendi geleceklerini belirleyerek ulusal çıkarlarına sahip çıkması yani bağımsızlığını koruması mümkün değildi. ABD'nin öncülük ettiği Yeni Dünya Düzeni bunları yok etmek üzere geliştirilmişti.

Türkiye, Yeni Dünya Düzeni'ne katılmada dünyadaki bütün azgelişmiş ülkeler içinde en hevesli ülke oldu. Daha 20 yıl önce, emperyalizme karşı dünyada başarılmış ilk savaşımı veren bir ülkenin bu durumu, gerçek anlamda ulusal bir trajediydi. Kemalist kalıt (miras), kendi ülkesinde çok kısa bir süre içinde yadsınmıştı.

*

Pek çok kimse, Türkiye'nin Batı'ya bağlanmasına; Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye yönelik tutumun neden olduğuna inanır. Sovyetler, 1925 yılında imzalanan ve süresi biten *Türk-Sovyet Anlaşması*'nı yenilememiş ve Türkiye'den toprak istendiği yönünde kişisel açıklamalar yapılmıştı. Resmî bir istek söz konusu değildi.

Bu gelişme, o dönemde ülkeyi yöneten İsmet İnönü başkanlığındaki CHP tarafından, Batı'ya bağlanmanın gerekçesi olarak kullanılmıştır. Bu durum, onların bilinç düzeyi ve bu düzeyin oluşturduğu dünya görüşünün doğal sonucuydu. İnönü'nün *'Batı demokrasileri ile aynı cephede bulunuyoruz'* ya da *'Rusya, anlaşmazlıkları olumlu biçimde çözme teklifinde bulunsa bile ben Türk siyasetinin Amerikan siyasetiyle el ele gitmesi taraftarıydım'* sözleri bunun kanıtıdır.

Batı'ya bağlanma süreci, savaşın bitmesiyle hız kazandı. Türkiye, toplumsal düzeni, siyasi yapısı yeterli olmamasına karşın, ABD'ye hoş görünmek için çok particiliği kabul etti ve 24 Ekim 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler'e girdi.

İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde, hemen tüm uluslararası örgütlere; yeterli inceleme yapılmadan, araştırmadan ve bilgi sahibi olmadan üye olundu. 14 Şubat 1947'de *Dünya Bankası*, 11 Mart 1947 de *IMF*, 22 Nisan 1947'de *Truman*

Levent Şahverdi Arşivi

Doktrini, 4 Temmuz 1948'de *Marshall Planı*, 18 Şubat 1952'de *NATO*'ya (NATO'ya üyelik için 11 Mayıs 1950'de İnönü başvurdu) girildi. 12 Eylül 1963 *Avrupa Birliği* (o zamanki adı Avrupa Topluluğu olan birliğe, Başbakan olarak İnönü başvurdu) ile *'Ankara Anlaşması'* imzalandı.

CHP, bunlardan başka, 1946-1950 arasında ABD'yle çok sayıda ikili anlaşma imzaladı. 23 Şubat 1945 *'Borç Verme ve Kiralama Anlaşması'*, 27 Şubat 1946 *'Kredi Anlaşması'*, 7 Mayıs 1946 *'Borçların Tasfiyesi ile İlgili Anlaşma'*, 6 Aralık 1946 *'Kahire Anlaşmasına Ek Anlaşma'*, 12 Temmuz 1947 *'Askeri Yardım Anlaşması'*, 27 Aralık 1949 *'Eğitim Anlaşması'* imzalandı.

İnönü'den sonra da ikili anlaşmalara imza atıldı. *Gümrük Birliği Protokolü*'yle kapılar AB'ne açıldı. Türkiye'nin katıldığı tüm uluslararası anlaşmaların ortak özelliği, Batı'ya *bağımlılığı artırması* ve *hükümranlık haklarının törpülenmesiydi*. Törpülenmenin ulaştığı düzey bugün, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemini aratacak düzeye gelmiştir.

*

12 Temmuz 1947'de ABD'yle imzalanan *'Askeri Yardım Anlaşması'*, 1952'de yapılacak *NATO* ile ilgili ikili ve çok yanlı anlaşmaların ön hazırlığı niteliğindedir. Belirgin özelliği, öbür anlaşmalarda olduğu gibi, ABD'nin belirleyici olmasıdır. Bu anlaşmanın 2. Maddesi şöyledir: *"Türkiye Hükümeti yapılacak yardımı, tahsis edilmiş bulunduğu amaç doğrultusunda kullanabilecektir. Birleşik Devletler Başkanı tarafından atanan... Misyon şefi ve temsilcilerinin görevlerini serbestçe yapabilmesi için, Türkiye Hükümeti her türlü tedbiri alacak, yardımın kullanılışı ve ilerleyişi hakkında istenecek olan her türlü bilgi ve gözlemi, her türlü kolaylık ve yardımı sağlayacaktır".*[42]

*'Askeri Yardım Anlaşması'*na göre, Türkiye ABD'den parasını ödeyerek silah ve askeri malzeme alacak ancak bunları yalnızca Washington'un izin verdiği yerlerde kullanabilecekti. Bunun ne anlama geldiğini Türkiye 17 yıl sonra karşısına

Levent Şahverdi Arşivi

çıkan somut bir olayla öğrenecektir. 1964 Kıbrıs bunalımında, Kıbrıslı Türkleri korumak için son çare olarak yapılması düşünülen askeri eylem, ABD tarafından bu anlaşmanın 2.ve 4.maddeleri gerekçe gösterilerek önlenmiştir.

ABD Başkanı **Johnson**, o zaman başbakan olan **İsmet İnönü**'ye ünlü mektubunu göndermiş ve bu mektupta şunları yazmıştı: *"Bay Başkan, askeri yardım alanında Türkiye ve Birleşik Devletler arasında yürürlükte olan iki taraflı anlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile aramızda var olan, askeri yardımın veriliş hedeflerinden başka amaçlarla kullanılması için, Hükümetinizin Birleşik Devletler'in iznini alması gerekmektedir. Hükümetiniz bu koşulu tamamen anlamış olduğunu, çeşitli kereler, Birleşik Devletler'e bildirmiştir. Var olan koşullar altında, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından verilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına, Amerika Birleşik Devletleri'nin izin vermeyeceğini, size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim".*[43]

Sömürgecilik döneminin biçemiyle (üslubuyla) yazılan mektup, içerik olarak da çok ağırdır ancak ne ilginçtir ki **İsmet İnönü**'nün Cumhurbaşkanı olduğu dönemde imzalanan anlaşmaya dayanmaktadır. *Johnson Mektubu*'nun, ulusal bağımsızlığın 1964'de geldiği noktayı gösteren somut bir belge olması açısından tarihsel bir önemi vardır. Mektubun doğrudan tarafı olan **İsmet İnönü**, imzalattığı anlaşmanın ne anlama geldiğini bilmiyor olacak ki, söylemde kalan bir tepki gösterecek ve *"Yeni bir dünya kurulur Türkiye onadaki yerini alır"* diyecektir.

Aynı **İnönü**, bu mektubun yazılmasına yasal zemin oluşturan 12 Temmuz 1947 tarihli ikili anlaşmanın imzalandığı gün, Cumhurbaşkanı olarak yayınladığı iletide (mesajda) şunları söylemişti; *"Büyük Amerika Cumhuriyeti'nin, memleketimiz ve milletimiz hakkında beslemekte olduğu yakın dostluk duygularının yeni bir örneğini teşkil eden bu sevinçli olayı her Türk candan alkışlamaktadır... Bu yardımı yapan Birleşik Amerika'nın, dünya barışının devamı ve güçlendirilmesi uğruna kendisine düşen büyük rolü tamamıyle benimsediğini gösteren parlak ümitlerle dolu bir işarettir".*[44]

Levent Şahverdi Arşivi

*

27 Aralık 1949'da imzalanan *Eğitim ile İlgili Anlaşma*; Türk milli eğitimine yön vermede, ABD'nin önce ortak edilmesi daha sonra belirleyici olmasını sağlayacak koşulları yarattı. Anlaşmanın sonuçları en ağır biçimiyle bugün yaşanmaktadır. Türk milli eğitimi, bugün her yönden milli olmaktan uzaktır, yetersizlik içindedir. Ulusal eğitim, Amerikalılar aracılığıyla dinci siyasete ve tarikatlara bırakılmış durumdadır. Çocuklarını tarikatlara kaptırmak istemeyen insanlar, yüksek bedeller ödeyerek paralı eğitime yönelmiştir.[45]

Eğitim anlaşmasıyla başlayan süreç, ABD açısından o denli verimli olmuştur ki, bugün Türkiye'de Amerikan yanlısı üst düzey yönetici kalmamış gibidir.

27 Aralık 1949 tarihli *ikili anlaşmayla*, Türkiye'ye ABD'nden gelen uzmanların niteliği ile ilgili olarak 1960 *Milli Birlik Komitesi* üyesi ve tabii senatör E.Albay **Haydar Tunçkanat** şu görüşleri ileri sürüyor: *"Amerikalılar Türkiye'ye genellikle Türk düşmanı konumundaki personelini gönderir. Bunlar Türkiye ve Türkler hakkında geniş bilgilerle donatılırlar. Bu kişiler şirket müdürü, uzman, danışman, ticaret yetkilisi, er, subay ve turist olarak ABD pasaportuyla gelip, ikili anlaşmaların sağladığı geniş imkanlara dayanarak, Türkiye'deki özel görevlerini büyük bir serbesti içinde, kimsenin müdahalesi olmadan yaparlar. Türkiye'yi karıştırmak, parçalamak için, yerli işbirlikçilerle birlikte yerel örgütler kurarlar, hükümetleri düşürdükleri bile söylenir... Türkiye'deki devrimci ve anti-amperyalist, Atatürkçü her hareket komünistlikle damgalanarak sol tehlike büyütülürken her türlü sağ ve gerici hareketlere milliyetçi nitelik verilip örtülerek, Türkiye için asıl büyük tehlike, sinsi bir biçimde yerli ve yabancı para ve ideolojilerle beslenip kuvvetlendirilir".*[46]

Levent Şahverdi Arşivi

1950 Sonrası; Hızlanan Süreç

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerle Demokrat Parti yüzde 53,3 oranında oy alıp 408 milletvekili kazanarak (tüm milletvekili sayısı 487) yönetime geldi. Demokrat Parti'ye öncülük edenler, benzerleri o günkü CHP içinde de bolca bulunan, büyük toprak sahipleri, üst bürokratlar ve savaş varsıllarıydı. Türkiye, dış kaynaklı istemler ve milli şefin kararıyla birdenbire *'demokrasiye'*! geçmişti.

Türkiye'ye tepeden indirilen *'demokrasi'*, Batı'da görülen ve *sanayi devrimiyle* gelişen bir *demokrasi* değildi. Sanayisi bulunmayan ve uluslaşma sürecini henüz tamamlamamış yoksul bir tarım ülkesine, çok partili yapay bir siyasi düzen getiriliyordu. 1939'da başlayan ödün verme süreci yoğunlaşıyordu...

Türkiye'deki *'demokrasi'*, Batı'da görülen ve oluşumunu sanayi devriminin yarattığı düzene pek benzemiyordu. Geriliğin aşılamadığı, sanayisi bulunmayan ve uluslaşma sürecini henüz tamamlamamış yoksul bir tarım ülkesinde, *'demokrasi'*! kuruluyordu. Sınıfsal ayrılığı olmayan iki yapay parti, aynı toplumsal taban üzerinde siyasi mücadele yapacaktı. Bu mücadelenin *'kaykıcı kavgasına'* dönüşmemesi mümkün değildi.

*

CHP-DP arasındaki siyasi çekişme, dışarıya ödün vermenin aracı olarak kullanıldı. Çıkar amacıyla ve parti adıyla bir araya gelen insanlar, sonucu olmayan bir kör döğüşüne giriştiler. Toplumsal yapı onları, siyasi ve ekonomik olarak ayrı şeyleri yapmak zorunda bırakıyordu. Düzensiz bir çabayla birbirlerine saldırdılar. Siyasi mücadele adına, halk içinde yapay düşmanlıklar yarattılar. Mücadele biçimleri ve ilişkileri geri ve ilkeldi. Niteliklerine uygun insanları devletin yönetim kademelerine taşıdılar. Çıkar için herşeyi yaptılar.

DP yönetime gelince, bugüne dek bütün partilerin yaptığı gibi, söylediklerini değil söylemediklerini yaptı. **Menderes,**

Levent Şahverdi Arşivi

hükümeti kurar kurmaz önce yönetimini güvenceye alma düşüncesiyle, ordunun üst kademelerinde tasfiyeye gitti. Hemen arkasından 16 Haziran 1950'de Türkçe ezan uygulamasına son verdi. Radyoda, dini yayınları başlattı. Köy okullarına din dersi koydu. Dil devrimine karşı sistemli bir politika uyguladı. Simge olarak, Anayasa'nın adını yeniden Teşkilatı Esasiye Kanunu yaptı.

Halkevleri ve Halkodaları kapatıldı, mal varlıkları hazineye aktarıldı. **Adnan Menderes**, 4 Mayıs 1951'de Mecliste yaptığı konuşmada, *"Halkevleri, halkodaları faşist anlayış ve düşüncelerin ürünüdür. Bunlar sosyal yapımız içindeki tümüyle gereksiz, boş, geri ve yabancı unsurlardır"* diyordu.[47]

Oysa **Menderes**, Halkevleri'nin kurucularından biriydi ve 15 yıl bu kuruluşun denetmenliğini (müfettişliğini) yapmıştı. 1930 yılında Halkevleri'nin açılış törenlerinde yaptığı konuşmada; *"Milletimizin yükselmesi yolunda her şeyi gören ve sezen büyük Gazi, sosyal yaşantımızda çok derin bir boşluğu ve çok şiddetli ihtiyacı görmüş ve bu boşluğu doldurmak için Halkevlerinin temellerini atma şerefini de kazanmıştır"* demişti.[48]

1938 öncesinde Atatürkçü görünüp, o öldükten sonra karşıtçı haline gelen siyasiler **Menderes**'ten ibaret değildi ve sayıları çoktu. **Atatürk**'ün ne denli yalnız olduğu, öldükten sonra daha net olarak ortaya çıkmıştır.

Devrim'i, girişilen işin boyutunu kavrayamayan çok dar bir kadroyla yapmıştı. Örneğin, 1921'den 1944'e kadar 23 yıl Genelkurmay başkanlığı yapan **Fevzi Çakmak**, 1946 yılında *Altıok* için şunları söylüyordu; *"Onların o Altıok'ları yok mu, onları birer birer karıp g..tlerine sokacağım".*[49]

*

1945-1950 arasında temelleri atılan ABD'ye bağımlılık, daha sonraki dönemlerde etkisi ve uygulama alanı genişletilerek sürdürülen resmi politikaya haline getirildi. Ortadoğu ABD için, *'siyasi, askeri ve ekonomik çıkarların birleştiği kavşaktı ve*

Levent Şahverdi Arşivi

yaşamsal önemdeydi'. Bu nedenle, Amerikalılar, Türkiye'yi *'hiçbir koşulda bırakılmayacak'* bir ülke olarak görmüştür. 1946 yılında yani işin başında; *'Türkiye'de iktidar da muhalefet de Birleşik Devletler'den yana olmalıdır'* saptamasını yapmıştı. Nitekim, ABD Türkiye'ye öylesine yerleşti ki; siyasetten kültüre, devlet yapılarınasından eğitime dek hemen her alanda, yabancı unsur olmaktan çıktı ve içsel bir güç haline geldi. Hükümetler kurdu, hükümetler devirdi, darbeler yaptı. Ekonominin tek belirleyicisi haline geldi.

Demokrat Parti'nin dış siyasetteki ilk uygulaması, Kore'ye asker göndermek oldu. (25 Haziran 1950) Kore Savaşı'na katılmayı eleştirenlere ağır hapis cezaları getirildi. *NATO*'ya girildi ve bir bayram coşkusuyla kutlandı. Atatürkçü dış politikayla bağdaşmayan *Bağdat ve Balkan Paktlarına* katılındı. Ulusal Kurtuluş Savaşı veren Kuzey Afrika ülkelerine (Tunus, Fas, Cezayir) karşı, sömürgeci devletler desteklendi. *Süveyş Kanalı*'nı uluslaştıran **Nasır**'a karşı, İngiltere'nin yanında yer alındı.

Yabancı sermayenin özendirilmesi için, kapitülasyon koşullarına benzeyen, *Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu* ve *Petrol Kanunu* çıkarıldı. Yoğun bir biçimde dış borç alındı. 1958 yılında dış borçlar ödenemez duruma geldi, yüzde 320 oranında devalüasyon yapıldı.

*

Celal Bayar, 1954 yılında *abartılmış törenler* ve *gösterişli* uğurlamalarla resmi bir gezi için ABD'e gitti. 25 Ocak'ta Washington'ta düzenlediği basın toplantısında şunları söyledi: *"Türk milletinin satın alma gücünün artması ve hayat standartının yükselmesiyle, ülkemiz mamul maddeler ve tüketim malları için büyük bir pazar durumuna gelecektir. Türkiye'ye harcanacak her dolar, verimli bir toprağa ekilmiş refah ve bereket filizleri verecek bir tohum gibidir".*[50]

Celal Bayar, 20 Ekim 1957 günü, seçim çalışmaları sırasında kendisini dinlemek için Taksim'de toplanan kitleye; *"Otuz yıl sonra Türkiye, küçük bir Amerika olacaktır"* dedi.[51]

Levent Şahverdi Arşivi

NATO'ya girmek için başvuruyu 11 Mayıs 1950'de İnönü yapmıştı. Üyeliği 18 Şubat 1952'de Menderes imzaladı. NATO üyeliği, Sovyetler Birliği'nden yardım alarak Batı'ya karşı bağımsızlık savaşı veren Türkiye için dramatik bir olaydı.

NATO'nun temel ereği, Sovyetler Birliği ve dünyaya yerleştirilecek olan yeni düzenin askeri gücünü oluşturmaktı. Türkiye'nin böyle bir örgüte girmesi Atatürkçü dış politika açısından kabul edilmez bir uygulamaydı.

NATO'nun anayasası; *Kuzey Atlantik Antlaşması*'na *Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Ait Antlaşma* adlı ana sözleşmedir. Türkiye ana sözleşmeden ayrı olarak, 23 Haziran 1954 tarihinde *Askeri Kolaylıklar Anlaşması* adlı bir anlaşma daha imzalamıştır. Bu anlaşmaya dayanarak ABD ile Türkiye arasında yüzden çok uygulama anlaşması yapılmıştır.

Başka NATO ülkelerinde uygulanmayan bu anlaşmalar, ABD'nin Türkiye'deki çalışmalarına özel ayrıcalıklar getiriyordu. Türkiye üzerinde kurulan üs ve tesislerin Amerikalılar tarafından yönetilmesi, buralara general dahil hiçbir Türk subayının girememesi bu tür ayrıcalıklardandı.

Askeri Kolaylıklar Anlaşması'nın imzalandığı gün, ABD bir nota vermiş ve bu nota Türk Hükümetince hemen kabul edilmiştir. TBMM'nin gündemine bile getirilmeyen notanın 2.maddesine göre, Türkiye'ye giren ve çıkan Amerikan askerlerinin giriş ve çıkışlarını Türk Hükümeti denetleyemeyecekti. O yıllarda Türkiye'de, Amerikalı müteahhit ve çalışanları dışında 30 binden fazla Amerikan askeri bulunuyordu. Amerikalıların ülkelerine dönerken kullandıkları ev eşyalarını gümrüksüz satabilmeleri bile bu anlaşmada yer almıştı.[52]

NATO'ya girmek, *'Rus tehdidine'* karşı zorunlu bir kabullenme değildi. Kökleri, Osmanlı'nın *'Hürriyet ve İtilaf'* ve *'İttihat ve Terakki'*ye dek giden, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'yla süren Batı uyduculuğuna dayanıyordu.

*

Levent Şahverdi Arşivi

Üç yıl süren Kore Savaşı sırasında Türk Birliği 721 şehit, 2147 yaralı, 175 kayıp verdi.53 Meclis kararı bile alınmadan girişilen Kore serüveni, birçok Türk ailesine giderilmez acılar verdi. Ancak, belki de ondan daha önemlisi, emperyalizmi ilk kez yenilgiye uğratan bir ulusun, para ve kazançtan başka bir şey düşünmeyen bir ülkenin çıkarlarına alet olmasıydı.

ABD Temsilciler Meclisi Başkanı **J. Martin**, 30 Haziran 1953 günü Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: *"Bir Amerikan askerinin bakımı yılda 11 bin dolara mal olmaktadır. Dünyanın en iyi savaşçılarından biri olan bir Türk askerini donatmak için yılda yalnızca 570 dolar gerekir".*[54]

Bu sözlerden 4,5 yıl sonra, 12 Ocak 1958'de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ABD Büyükelçisi **Suat Hayri Ürgüplü**, New York Ticaret odasında yaptığı konuşmada, rakamları değişse de Amerikalılarla ayrı dilden konuşuyor ve şunları söylüyordu: *"Türk askeri 136 dolara, Amerikan askeri ise 5500 dolara mal olmaktadır".*[55]

*

23 Haziran 1954'de, *'Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Vergi Muafiyetleri Anlaşması'* imzalandı. Yalnızca Amerikalıların yararlandığı bu *özel anlaşma*, Türkiye'deki ABD varlığını, adeta devlet içinde devlet haline getiriyordu. Vergi vermiyor, gümrük ödemiyor, denetimsiz ve yargıdan bağımsız yasa üstü bir konumla çalışıyorlardı.[56]

Anlaşmanın 2.maddesi Türk vatandaşlarının ödemekle zorunlu olduğu ve ödediği; dışalım (ithalat) vergisi, resim ve ücretler, işlem vergisi, taşıma resmi, harçlar ve damga resmi, elektrik ve havagazı tüketimi üzerinden devlet ve belediyelerce alınan resimler, içerde elde edilen akaryakıt üzerinden alınan vergiler, telgraf ve telefon üzerinden alınan milli savunma vergisi, gemi ve uçaklar dolayısıyla liman ve hava meydanlarından alınan resim ve ücretler, belediyece alınan ilan ve tellaliye resimleri, şeker tüketim vergisi, tütün ve içkilerden

Levent Şahverdi Arşivi

alınan tekel resmi, savunma ve özel tüketim vergileri Amerikalılardan alınmıyordu.

1954 yılında, Amerikalılara verilen vergi bağışıklığı, bugün bütün yabancılara tanınıyor. **Kemal Derviş**'in 2001 yılında *Ecevit hükümetine* çıkarttığı yasayla, yabancılar Türkiye'de Türk yurttaşlarının ödediği; kira geliri vergisi, stopaj vergisi, hazine bonosu geliri, devlet tahvili faiz geliri, serbest meslek kazancı, banka faiz geliri, ücret kazancı ve repo geliri gibi kazançlarda vergi ödemiyor.

İsmet İnönü'nün başlattığı ikili anlaşmalar, kapsamı ve uygulama alanları genişletilerek sürdürüldü. Sayısı ve niteliği bugün bile bilinmeyen bu anlaşmalardan en önemlisi, tam metni açıklanmamış olan 5 Mart 1959 anlaşmasıdır. Anlaşmanın basına sızan bölümlerinde, göründüğü kadarıyla, anlam bozukluğu içeren karışık tümceler ve yoruma bağlı net olmayan anlatımlarla tehlikeli yükümlülükler altına giriliyor, ABD'ye Türkiye'ye askeri karışma (müdahale) yetkisi veriliyordu.

Ana sözleşmenin giriş bölümünde; Amerika Birleşik Devletleri'ne, *"Türkiye'nin siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı yapılacak her türlü tehdidi çok ciddi bir biçimde tetkik etmek..."* gibi bir görev veriliyordu. Sonraki altı maddede ise, *"doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak; tecavüz, sızma, yıkıcı faaliyet, sivil saldırı, dolaylı saldırı hallerinde..."* ABD'nin Türkiye'ye silahlı karışması kabul ediliyordu.[57]

'Dolaysız saldırı', *'dolaylı saldırı'*, *'tecavüz'* ve özellikle *'sivil saldırı'* gibi kavramların ne anlama geldiği açıkça tanımlanmamış, bunlar Amerikalıların yorumuna bırakılmıştı. Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu**, 4 Nisan 1960'da bu gerçeği kabul edecek ve yaptığı açıklamada *'bu konulardaki takdir hakkının Amerikalılara ait olduğunu'* söyleyecektir.[58]

*

ABD ile yapılan ikili anlaşmaların kaç tane olduğu, hangi bakanlığı ya da bakanlıkları ilgilendirdiği, ne zaman yapıldı-

Levent Şahverdi Arşivi

ğı, süresinin ve uygulama sorunlarının neler olduğunu bilen bir devlet kuruluşu yoktu. Amerikalılar bu durumdan yararlanıyor ve zaman zaman, anlaşmalarda olmayan uygulamaları da varmış gibi öne sürüyordu.

27 Mayıs 1960'dan sonra, Amerikalılarla yapılan ikili anlaşmaların neler olduğunu incelemek üzere, anlaşmaların bir araya toplanması Dışişleri Bakanlığı'ndan istendi. Yapılan uzun araştırmalardan sonra anlaşmalar bir araya getirildi ve Amerikalıların ellerinde olduğunu söylediği kimi ikili anlaşmaların, Türk arşivlerinde olmadığı anlaşıldı.[59]

1966 yılında Genelkurmay Başkanı olan **Cemal Tural** ikili anlaşmalar sorununa önem verdi. Bu iş için bir çalışma ekibi kurdurdu. Dışişleri Bakanlığı'nın bilgili ve genç elemanlarının da katılımıyla konu ele alındı. Tam bu sırada, Genelkurmay Başkanı ABD'ye davet edildi. **Cemal Tural**, Cumhurbaşkanı protokolü ile karşılandı.

Tural döndüğünde ikili anlaşmalar konusunda farklı düşünmeye başlamıştı. Genelkurmay artık komisyona katılmıyordu. Konuyla ilgili karargah subayları ya yerlerinden alınmış ya da emekli olmuştu.[60]

İkili anlaşmalar, Türkiye'nin geldiği durumu gösteren öğeleridir. Toplum yaşamındaki yerleri, hiçbir hükümetin karşı çıkmadığı ya da çıkamadığı düzeyde yerleşik durumdadır. Bağımsız ulusal politika belirleme ve uygulama, düşünsel düzeyde bile artık gündemde değildir. Devleti *'küçültmeyi'* amaç edinen politikacılar, her dönemde değişik parti adlarıyla devlet yetkilileri durumuna gelmektedir.

*

1954 yılında, yabancı petrol şirketlerinin adamı olduğu söylenen **Max Ball**'e bir petrol yasası taslağı hazırlatıldı ve bu taslak aynı yıl yasalaştı. Yasanın sonradan değiştirilen 136. maddesi şöyleydi: *"Bu yasa yabancı şirketlerin izni olmadan değiştirilemez."*

Levent Şahverdi Arşivi

İsmet İnönü Petrol Yasası için Meclis'te, *'Bu bir kapitülasyon kanunudur'* demiş ancak ileride başbakan olduğunda bu yasa için hiçbir girişimde bulunmamıştır.[61]

1959 Ocağı'nda millileştirme işlemlerinde, ABD hükümetine karar ve karışma yetkisi veren; *'İstimlak ve Müsadere Garantisi Anlaşması'* yasalaştırıldı. Bu yasaya, DP Erzurum milletvekili **Sabri Dilek** tepki gösterdi ve Meclis'te; *"Bu anlaşmanın kabuliyle kapitülasyonlar geri getirilmektedir. Bu anlaşma ile Amerikalılara açıkça imtiyaz verilmektedir"* dedi.[62]

1965 yılında ABD Kongresinde konuşan **Macomber** şunları söyledi; *"Devletçilik, Türkiye'de eski ve saygı gören bir görüştür. Biz ise, Türkiye'nin sorunlarının çoğunun devletçilikten ileri geldiğini düşünüyoruz. Orada özel kesime daha çok rol verilmesini görmenin sabırsızlığı içindeyiz. Seçimle işbaşına gelen iktidarda (AP iktidarı) aynı şeyden yakınmaktadır".*[63]

Demirel Hükümeti bu görüşlere uygun olarak, kaynağı dış krediler olan çok yönlü devlet destekleriyle işbirlikçi niteliğinde bir sermaye kesimi yarattı.

Amerikalı Ekonomist **Max V.Thornburg**'a, 1946 yılında Türk ekonomisinin geleceği ile ilgili bir rapor hazırlatıldı. Rapor, *Atatürk dönemindeki* devletçilik uygulamalarının eleştirisi ile başlıyor, ağır sanayi yatırımlarının durdurulmasını istiyordu. Karabük Demir-Çelik İşletmeleri kapatılmasını, Sivas'ta 125 lokomotif üretecek fabrikanın kurulmasından vazgeçilmesini uygun buluyordu. Türkiye'nin; makine, uçak ve motor yapım projelerinin durdurulmasını istiyor; *"böyle düşünenleri Amerikalılar iyi çalışma arkadaşları saymazlar"* diyordu.

Thornburg Raporu'nda ayrıca; traktör fabrikası, gübre fabrikası, gemi yapım ve alımı için yapılan kredi istemleri reddediliyordu. Yabancı sermayeye ayrıcalık hakları isteniyor, ekonomide planlı kalkınmaya karşı çıkılıyordu.[64]

Thornburg Raporu CHP hükümeti tarafından kabul edildi ve büyük oranda uygulandı. CHP'nin programına aldığı yeni

Levent Şahverdi Arşivi

demir çelik-kombinası, genel makine fabrikası, bakır kombinası gibi ağır sanayi yatırımları programdan çıkarıldı. Beş yıllık kalkınma planı rafa kaldırıldı.[65]

•

ABD'yle yapılan 27 Aralık 1949 tarihli eğitim anlaşmasından sonra, ABD'ne davet edilen ilk gazeteci **Bülent Ecevit** oldu. **Ecevit**, Ankara'daki Amerikan Haberler Merkezi'nin, *'Eğitim Mübadele Programı'* çerçevesinde yaptığı daveti kabul etti ve 1954 Ekim ayında Amerika'ya gitti. *Winston-Salem Journal*'da üç ay staj gördü, sonra 30 gün süreyle Amerika Birleşik Devletleri'nin değişik yörelerini dolaştı.[66]

Bülent Ecevit, 1957 Mayısı'nda bir yıllık süre için bir kez daha Amerika'ya gitti. Bu kez bursu veren, ABD Başkanı **Eisenhower**'a, Türkiye için *'oltaya yakalanmış balığın yeme ihtiyacı yoktur'* diye mektup yazan ve ulusal bağımsızlık hareketlerine karşıtlığıyla tanınan **Nelson Aldrich Rockefeller**'ın kurduğu, *Rockfeller Vakfı*'ydı.

Ecevit, Harvard Üniversitesi'nde, Osmanlı Siyasi Tarihi konusunda incelemeler yaptı ve Uluslararası Basın Enstitüsü'nün New York'ta düzenlediği seminere katıldı. Daha sonra yurda döndü ve 32 yaşında milletvekili oldu. Gazetecilik ve yazarlığının gerçek anlamda ilk köşe yazısını, *'Halkın Doğacak Altılık'* başlığı altında, Amerika'dan döndükten üç gün sonra kaleme aldı ve şunları yazdı: *"Tek parti devrinde Altılık halkın dışında halka yönelmişti. Çok parti devrinde ise, Altılık'ın çıkış noktası halk olmalıdır".*[67]

Amerikalara ait özel eğitim burslarından yararlanan bir başka Başbakan **Süleyman Demirel**'dir. Demirel, 1954 yılında kurulan *Dwight D.Eisenhower Vakfı*'nın burs verdiği ilk yabancıdır.

1965 yılında, Adalet Partisi oylarıyla bütçesi reddedilen *İsmet İnönü Hükümeti* istifa ettiğinde, New York Times bir gün önce şunları yazmıştı: *"İnönü Hükümeti'nin düşürülmesine*

Levent Şahverdi Arşivi

karar verilmiştir. Demirel, Türkiye'nin siyaset ufkunda yeni bir yıldızdır... Mr.Demirel Eisenhower bursuyla bir zamanlar Amerika'da eğitim yapmış, olağanüstü zeki bir mühendistir".[68]

*

12 Eylül 1980'in, önceki yönetimlere göre ayrı bir yeri vardır. 1980'li yıllar Yeni Dünya Düzeni politikalarının yoğunlaşarak yayıldığı yıllardır. Ulus devlet karşıtlığı artık açıkça dile getirilmektedir.

Küresel boyutta gündeme getirilen ulus-devlet karşıtı politikaların Türkiye'de uygulama görevi, darbecilerin desteğiyle, CIA personel biyografisine göre *'gelmiş geçmiş en Amerikan yanlısı başbakan'* olan **Özal** tarafından yerine getirildi. 1980 sonrası dönem, 1945'den beri uygulanan ABD kaynaklı politikaların yoğunlaşarak devlet yönetimine dolaysız yerleştiği yıllardır.

1980 Darbesi'yle *Atatürk döneminde* yaratılmış olan kamusal değerler birer birer ortadan kaldırıldı. Küreselleşmenin Türkiye'nin kapılarını kırması olan 24 Ocak 1980 kararlarıyla, Türkiye açık pazar durumuna getirildi. KİT'ler satıldı. Yabancılara toprak satışı yapıldı. Türkiye üretim yapamaz duruma getirildi.

1998'den sonraki 20 yıl, tam anlamıyla bir yıkım dönemi oldu. ABD'nin Türkiye'ye girdiği 1946'dan sonra 52 yıl aralıksız uygulanan politika, Türkiye'yi Amerikalıların ulaşmak istediği yere yani dağılmaya aday bağımlı ve güçsüz bir ülke haline getirdi. Dünya Bankası'ndan *'görevli'* olarak gönderilen **Kemal Derviş**, Türkiye'yi yıkıma götürecek hukuksal yapıyı oluşturdu. 2002'de iktidara gelen AKP; DSP-MHP-ANAP koalisyonu tarafından çıkarılan yasaları uyguladı ve Türkiye bugüne geldi.

AKP'nin iktidar dönemi, bu uzun *sürecin son aşamasıdır*. ABD bu son dönemde, Türkiye'de bugüne dek *yapamadığı* ve *yaptıramadığı* ne kadar *tasarımı* varsa, tümünü AKP'ye yaptırdı.

Levent Şahverdi Arşivi

AKP'nin iktidara gelmesiyle başlayan, BOP adına Ortadoğu'da görev verilmesiyle gelişen ilişkiler ağı; sürmektedir. Belirli bir süreden beri, Batı'yla özellikle de ABD'yle çatışıldığı izlenimi verilen açıklamaların bir önemi yoktur. Yaşanan somut gerçek, Türkiye'nin bugün ABD'nin istediği yere getirilmiş olmasıdır.

Cumhurbaşkanı **Recep Tayyip Erdoğan**'ın 2017 Eylül'ündeki Washington ziyaretinde, **Trump**'un söylediği sözler, bugünkü Türk-Amerikan ilişkisinin niteliğini ortaya koymaktadır. **Trump**, basının önünde şunları söylemişti; *"Dostum Erdoğan dünyanın çok zorlu bir bölgesinde görev yapıyor, açıkçası yüksek not alıyor. Türkiye ve ABD'nin şu anda hiç olmadığı kadar birbirine yakındır".*[69]

Türkiye, artık ABD'nin *Büyük Ortadoğu Projesi*'nin eşbaşkanıdır. 21.Yüzyıla, 20.yüzyıl başlarındaki koşulara *benzer koşullarla* girmiştir. *Üretimi olmayan, dışa bağımlı* ve *çok borçlu* bir ülkedir. *"Küçük Amerika olmak"* yerine, *Amerikan uydusu* olmuştur.

Yabancı Sermaye ile Kalkınma

Azgelişmiş ülke yöneticileri, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerini yoğun olarak yabancı sermaye yatırımlarına açtılar. Kalkınmak için bunun en etkili yol olduğuna inanmış ya da inandırılmışlardı. *Dünya Bankası* ve *IMF*, onlara ihracata dayalı kalkınma programları öneriyordu. Tarım ve sanayii bilinçli olarak ihmal ediyor, ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarına açılması isteniyordu.

Uluslararası şirket gereksinimine yanıt veren bu istek, adım adım uygulandı ve azgelişmiş ülkeler ulusal pazarlarını yabancı sermaye yatırımlarına açtılar. Bu süreç, azgelişmiş ülke yöneticilerini ister istemez işbirlikçi durumuna getirdi. Girdikleri ilişkinin sonucu olarak, ülkelerine yabancı sermaye çekmek için her türlü ödüntü verdiler; ulusal çıkarları göz ardı etmek zorunda kaldılar. Ülkelerinin geleceği için risk taşıyan anlaşmalara imza attılar.

Levent Şahverdi Arşivi

Oysa, sermaye ihracına gerçek anlamda gereksinimi olanlar emperyalizmi temsil eden gelişmiş ülkelerdi. Onlar, varlıklarını sürdürebilmek için dünya pazarlarına açılmak yani kar sağlamak için mal ve sermaye ihraç etmek zorundaydılar. Bunu başarmak için rakipleriyle sert mücadelelere giriyorlardı. 20. Yüzyıldaki iki dünya savaşı ve sayısız bölgesel savaş bu nedenle çıkmıştı.

Yeterli bilince sahip olmayan azgelişmiş ülke yöneticileri bunu görmediler ya da görmek istemediler. İktidarlarını dış sermaye almayla bütünleştirdiler ve ülkelerini denetimsiz biçimde yabancı sermayeye açtılar. Oysa, büyük bir çatışmanın yaşandığı dünya pazarlarında, yabancı yatırımları denetimsiz kabul etmek demek, sömürüyü buna bağlı olarak da geri kalmayı kabul etmek demekti.

*

Yabancı sermayeyi denetimsiz kabul etmenin yıkıcı sonuçlarını, Türkiye başta olmak üzere birçok ülke yaşıyor. Yabancı sermaye savunucularının ileri sürdüğü; üretim artışı, iş alanı açma (istihdam yaratma), döviz girdisi, ihracat artışı ve bunlara bağlı olarak toplumsal gönencin artması gibi sözlere artık kimse inanmıyor. Bu tür sözlerin yaşamdaki karşılığı, gelişmiş ülkeler için; pazar genişliği, hammadde kaynaklarına yakınlık ve ucuz iş gücünden yararlanma ile yüksek kazanç oluyor.

Yabancı yatırımların denetlenmesi konusunda Çin öğretici bir örnektir. Çin, ulusal bağımsızlığa zarar vermeyen bilimsel ve teknik anlaşmalar yapıyor. Yatırım biçimi, kazanç aktarımı (kâr transferi), Çinli işçi ve mühendis çalıştırma, devir süreleri gibi konularda; koşulları Çin belirliyor.

Çin, denetim altında tuttuğu yabancı sermaye yatırımlarını, ulusal kalkınmanın parçası haline getirmeyi başarmıştır. Kendisi artık büyük bir dış yatırımcıdır. ABD, Japonya, Almanya dahil dünyanın her yerinde yatırımları vardır. Afrika

Levent Şahverdi Arşivi

ve Güney Amerika'nın gelişmesinde *itici güç* durumuna gelmiştir. *Dışarıya yatırım yapan* Çinli işletme sayısı 20 bine ulaşmıştır. 13 ülkede toplam 16 ekonomik ve ticari iş birliği bölgesi kurmuş, bu alandaki yatırımları 4 trilyon Doları aşmıştır.[70]

•

Düşük maliyet-yüksek kazanç, uluslararası şirketler için her şeydir. Bu nedenle, üretimin değil mali sermaye kârının yani rantiye gelirinin geçerli olduğu bir dünyada, uluslararası şirketler için az sermaye ile çok yatırım stratejik bir hedeftir.

Bu hedef nasıl gerçekleşebilir? Bunun tek yolu, başkasının parasıyla yatırım yapmaktır. Nitekim uluslararası şirketlerin dış yatırımlar için gereksinim duyduğu sermayenin büyük bölümü, yatırım yapılan ülkenin kaynaklarından karşılanır. Bu nedenle sermayesi kıt, birikimi yetersiz azgelişmiş ülkeler; yabancı sermaye aldıkları oranda yoksullaşır.

Bu işleyiş şöyle olur. Ülke, dışardan borç alır. Borca dayalı bu kaynak, teşvik kredisi adı altında, türü ve alanı dışarda belirlenen yatırımlara aynlır. Yabancı *'yatırımcı'*, içerdeki işleri yaptıracağı bir yerli ortak bulur ve teşvik kredisi alır. Bu uygulamayla, dışardan alınan borç, uluslararası şirketlerin kullanımına aktarılmış olur. Borç veren ülke, hem borç faizlerinden hem de bu borçların gerçek kullanıcıları olan şirketlerinin yüksek oranlı kazançları ülkelerine taşır. Bu işleyiş tam olarak, *'başkasının parasıyla iş yapma'* uygulamasıdır.

Uluslararası şirketler, genel bir uygulama olarak, dış yatırımlar için gerekli olan sermayenin ancak yüzde 10-15 gibi küçük bir bölümünü, kendi öz kaynaklarıyla karşılar. Geri kalan finansmanı, borca dayalı ülke kaynaklarından karşılanır. Böylece, uluslararası şirketlerin gerçekleştirdiği hızlı büyümenin arkasındaki temel güç, merkezden yapılan sermaye aktarımları değil, bu şirketlerin dışarıda yarattıkları kaynaklardır. Burada, bir miktar başlangıç desteğinden sonra kendi kendini besleyen bir süreç sözkonusudur.[71]

Levent Şahverdi Arşivi

ABD uluslararası şirketleri, dış yatırım sermayesini başlıca dört kaynakla geliştirir. Yeniden yatırılan yerel kazanç (dağıtılmayan kazanç), amortisman bedeli (taşınmaz malın aşınmasına karşılık, yıllık kazançtan ayrılan belirli para), yerel krediler ve ABD kaynakları. Bu şirketler, 1966-1972 döneminde ortalama olarak imalat sanayisine ait dış yatırımlarının; yüzde 19'unu yeniden yatırılan yerel kazançtan, yüzde 38'ini amortisman bedelinden, yüzde 31'ini yerel kredilerden, yüzde 9'unu da ABD kaynaklı sermaye ile karşılamıştır.[72]

İlk üç kaynak görüldüğü gibi, sermaye dışsatımlanan (ihraç edilen) ülkelerden sağlanmaktadır ve bunun oranı tüm yatırımın yüzde 91'idir. (Avrupa uluslararası şirketlerinde bu oran birkaç puan daha düşüktür) Uluslararası şirketler, yapım sanayiindeki her 100 dolarlık dış yatırımın yalnızca 9 dolarını özkaynaktan karşılamaktadır.

Uluslararası şirketler, sermaye birikimi zaten yetersiz olan azgelişmiş ülkelerin kredi piyasalarından, yatırım için gereksinim duyduğu miktardan daha çok borçlanır. Yapılan borçlanma, yerel paranın değer yitirmesi nedeniyle zaman içinde döviz olarak kendiliğinden azalır. Yerel hükümetlerin söylemde yakındığı sürekli enflasyonun nedenlerinden biri de budur.

Uluslararası şirketler, özellikle Türkiye ve Kolombiya gibi yabancı sermayeye herhangi bir denetim getirmeyen ülkelerde, yatırım gereksiniminin birkaç katı borçlanmaya gitmektedir. Türkiye'de çalışan yabancı şirketler, 1973 yılında yatırım sermayelerinin yüzde 81'i kadar borçlanmış bu borçlanmanın yüzde 96'sını Türkiye içinden sağlamıştır.[73] Yerel Kredi kullanma dünya ortalamasının yüzde 31 olduğu gözönüne alındığında Türkiye'nin *'cömertliği'* ortaya çıkmaktadır.

Yabancı sermaye toplam finansman kaynaklarının yüzde 56'sı, yeniden yatırılan kazanç ve yıpranma fonlarından elde edilmektedir. Yabancı sermaye, girdiği ülkede hızla üretime geçer ve fiyatlarını kendisinin belirlediği yüksek kazanç oran-

Levent Şahverdi Arşivi

larıyla hemen kaynak yaratmaya yönelir.

Bu yerel kazanç, büyümenin ve sermaye arttırımının başka bir kaynağıdır. ABD Uluslararası Şirketleri, 1969-1972 arasında Japonya hariç Asya'da yaptığı tüm dış yatırımların yüzde 64,4'nü, Asya'dan elde ettiği kazancı yeniden yatırıma dönüştürerek elde etmiştir.[74]

*

Sermaye kaynakları her zaman kıt olan azgelişmiş ülkeler, borca dayanan ve sınırlı olan birikimini uluslararası şirketlerin kullanımına vererek, ulusal varlığını kendi kendine yok eden bir konuma düşer. IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşların verdiği borçların büyük bölümü yerel ortaklar aracılığıyla uluslararası şirketlere aktarılır. Bu şirketler, kullandığı sermaye niceliğiyle (miktarıyla) kıyaslanamayacak orandaki büyük kazancı ülkelerine aktarır.

ABD şirketleri, dış ülkelere 1966-1975 yılları arasında (yerel borçlanma dahil) 44 milyar dolarlık yatırım yaptı. Yatırım sermayesinin değerini korumasına ve kredi borçlarının tümüyle ödenmesine karşın, aynı dönemde ABD'ne 90,1 milyar dolar net kazanç aktardılar. Aynı dönemde 4,1 milyar dolarlık petrol yatırımı yaptılar, buna karşın 28,5 milyar dolar kazanç sağladılar.[75]

Brezilya'da bir dönem *Planlama Bakanlığı* da yapan ünlü ekonomist Prof. **Furtado** uluslararası şirketleri bir benzetmeyle, şöyle anlatıyor: *"Uluslararası şirketler bazı egzotik ağaçlar gibidir. Bu ağaçlar, belli bölgelere dikilince, bütün suyu toplar ve araziyi kurutur".*[76]

Dünden Bugüne

Atatürk'ün ölümünden günümüze dek 81 yıl geçti. Bu iki kuşak demektir. 1938'de yirmi yaşında olanların çocukları bugün yaşıyor ve ortalama yetmiş yaşındalar. Bu iki kuşağın yaşam süresi içinde Türkiye; özgüveni yüksek, geleceğe umutla

Levent Şahverdi Arşivi

bakan, sevinci ve üzüntüsü ortak insanların yaşadığı bir ülke olmaktan çıktı. Çökmekte olan bir düzenin olumsuzluklarını yaşayan bir ülke durumuna geldi. Bozulma ve yozlaşma toplumun her kesimine yayıldı.

Büyük bir devrim gerçekleştirip güçlü bir ülke yaratılmışken, insanlar kulluktan yurttaşlığa yükselmişken ve aydınlık bir geleceğin yolu açılmışken; nasıl oluyor da bu denli geri, bölünmüş ve umutsuz bir ülke durumuna geliniyor. Geriye düşmenin, karşıtına dönüşmenin ya da değerlerini yitirmenin kısa sürede bu denli yoğun yaşanmasının nedeni nedir? Bu duruma düşmenin sorumlusu kimlerdir?

Geri dönüşün nesnel ve öznel nedenleri var. Öznel nedenden söz edeceksek, sorumluluğun **Atatürk**'ten sonraki iki kuşak içinden çıkan ve yabancıları ülke işlerine karıştıran yöneticiler olduğu söylenebilir. Bu kaba tanımı doğrulayan kanıt, Türkiye'nin **Atatürk**'ün ölümünden sonra sürekli olarak daha kötüye gitmiş olmasıdır. 11 Kasım 1938'de başlayan geri dönüş, birbirini izleyen süreçler halinde; devrimi yadsımadan karşıtçılığa, karşıtçılıktan rejim düşmanlığına evrilmiştir.

Bu olumsuz sürecin temelinde; *bilinçsizlik, yabancı karışması, ihanet* ile *siyaset ve ekonomide sağlanan bozulma* vardır. Kemalizmden kopuş eğitimdeki bozulmayla başlamış, arkası gelmiştir. **Atatürk** kendi ülkesinde kendi insanlarına öğretilmemiş, ilkeleri planlı uygulamalarla ortadan kaldırılmıştır.

Atatürk, uzun yıllar özellikle kendilerini Atatürkçü ya da sosyalist sayan aydınlarca gerçek boyutuyla bilinmemiştir. Bilinmek bir yana yaygın bir ilgisizlik ya da karşıtlıkla karşılaşmıştır. Türk halkı ise, çoğunlukla onu kurtarıcı kahraman olarak sevip saymış ancak ilkelerinden haberi olmamıştır. Gericilerin etkisinde kalan bir bölüm insan, yalan ve kara çalmaya dayanan uydurma yakıştırmaların etkisinde kalarak **Atatürk**'ten uzaklaşmıştır.

Atatürk *karşıtlığı*, Amerikalıların *Türkiye'ye girdiği* 1946'dan sonra dizge (sistem) haline getirilerek devlet politikasına yerleş-

Levent Şahverdi Arşivi

tirildi. 1949 yılında imzalanan eğitimle ilgili ikili anlaşmayla ulusal eğitim ulusal olmaktan çıktı ve **Atatürk** ders kitaplarına Amerikalı uzmanların uygun gördüğü biçimiyle girdi. **Atatürk**, okullarda gerçek boyutuyla öğretilmedi.

*

Bu ülkede ulusal değerler tümüyle yok olmadıysa, ulus yaşam yeteneğini tümden yitirmediyse, insanlar kendi haklarına yabancılaşmadıysa ve gelecek kuşaklara acı çekecekleri bir gelecek bırakılmayacaksa; **Atatürk** bugün her zamankinden çok önem kazanmış demektir.

Atatürk döneminde yapılanlar, her yönüyle incelenmeli, başarılı olan bu yoldan yürünmelidir. Bu tutum, ulusal varlığın korunması ve geleceğin güven altına alınması için yerine getirilmesi gereken bir koşul durumundadır.

Nelerin yitirilmekte olduğunu ve gelecekte nelerin yitirileceğini herkes görmelidir. Çıkış yolu vardır ve elimizin altındadır. Türk ulusunun gerçek gücünün ne olduğu bilinmeli, bu güç harekete geçirilmelidir. Bu yolda geç kalınan her gün, kaçınılmaz gibi görünen gelecekteki savaşım günlerinde, çekilecek acıların artmasına neden olacaktır. Gerçek dışı sanlar, aldatıcı sözvermeler ve sanal ereklerle halkın kandırılması önlenmelidir. Bunun tek yolu, **Mustafa Kemal Atatürk**'ü ve *Türk Devrimi*'ni öğrenmek, Kemalizmin ilkelerini bugüne uyarlayıp uygulamaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

ALTINCI BÖLÜM

EĞİTİM

Levent Şahverdi Arşivi

Eğitimin Birliği; 'Tevhidi Tedrisad'

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 3 Mart 1924'te kabul ettiği 430 sayılı yasayla eğitimde *Öğretim Birliği* (tevhid-i tedrisat) ilkesini kabul etti. Aynı gün çıkarılan 431 sayılı yasayla *Hilafet*, 429 sayılı yasayla da *Şer'iye ve Evkaf Nezareti* ortadan kaldırıldı.

Eğitimin Birliği yasası getirilirken *Hilafetin ve Şeriye Nezareti*'nin ortadan kaldırılması nedensiz değildi. Eğitim, o güne değin din ağırlıklı olduğu için, *Hilafet Makamı*'nın ilgi alanına giriyordu. Medreseler *Şerfiye ve Evkaf Nezareti*'ne bağlıydı. Bu kurumlar varlığını sürdürdükçe, eğitimde birliği sağlamak olanaklı değildi. Bu durum, yasa önerisinde şöyle dile getirilmişti: *"Bir devletin genel eğitim siyasetinde, ulusun duygu ve düşünce bakımından birliğini sağlamak gereklidir. Bu, gereklilik öğretim birliği ile sağlanabilir. İki başlı bir eğitim düzeninde, iki tip insan yetişir. Öneri kabul edildiğinde, Türkiye Cumhuriyeti içindeki tüm eğitim kurumlarının tek kurumu Maarif Vekaleti olacak ve burada ulusal birliği sağlayan gençler yetiştirilecektir".*[1]

Türk toplumu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde her alanda olduğu gibi eğitim konusunda da koyu bir *gerilik* içindeydi. Eğitim düzeni, ekonomik çöküntüye bağlı olarak bozulup dağılmış, bilimle bağdaşmayan çağdışı bir ilkelliğe sürüklenmişti.

Ortaya çıkış dönemlerinde çağının ileri bilim merkezleri olan medreseler, tarikat ve mezheplerin yozlaşmış yönetiminde yeniliğe kapalı, çürümüş kurumlar haline gelmişti. Her dini grup, kendi inancına göre öğrenim yapıyordu. *Felsefe, matematik, tıp, kimya, gökbilim* (astronomi), *müzik* dallarında; bir zamanlar dünyanın en ileri eğitimini veren medreseler, şimdi Arapça metinlerle okutulan birkaç *mantık, hadis* ve *tefsir* dersleriyle sınırlı kalmıştı. Toplumunun kültür kaynakları kurutulmuştu.

Son dönem Osmanlı eğitim kurumlarında, bilgi ve bilinç yaratmayan, ezbere dayalı ve çağın gereklerinden uzak bir eğitim veriliyordu. Teknik ve düşünce yenilikleri, özellikle felsefe

Levent Şahverdi Arşivi

ve tarih, öğretmek bir yana adeta yasaklanmıştı. Okul yöneticileri için tarih, *'uzak durulması gereken bir baş belası, huzur kaçıran bir kabustu'*[2] ve yalnızca Padişah'ın onay verdiği konuları kapsıyordu.[3] Türk tarihi diye bir dersin adı bile yoktu.

Dünyadaki siyasi ve toplumsal gelişmeler işlenmiyor, Arapça ve Farsça'dan başka yabancı dil öğretilmiyordu. Müslüman olmayanların dilini öğrenmek günah sayıldığı için, devletin dış ilişkileri, ayrılıkçı Fener Rumlarının ya da Ermenilerin çevirmenliğine kalmıştı.[4]

Kızların okuması neredeyse olanaksızdı. Oranı düşük olan okuma yazma bilenlerin tümüne yakını erkekti. Meşrutiyetten sonra açılan birkaç kız mektebinde, kadın öğretmen olmadığı için edebiyat derslerini harem ağaları veriyordu. Resim ve heykel yasaktı. Üniversite'de, kütüphane denilen yerler, bakımsız ve tozlu birer depo durumundaydı.5

*

1923 yılında, ilkokuldan üniversiteye dek tüm öğrenci sayısı, genel nüfusun ancak yüzde 3'ünü oluşturuyordu. Okur yazar oranı yüzde 6'ydı.[6] Darülfünun'da (üniversite) okuyan öğrenci sayısı yalnızca 2088'di ve bunların ancak yüzde 8'i, yani 185'i kız öğrenciydi.

Tüm ülkede, 1011'i erkek 230'u kız 1241 lise öğrencisi vardı. Ortaokulda okuyan öğrencisi sayısı, 5362'si erkek 543'ü kız 5905'di. Öğretmen okullarında, 1743'ü erkek 783'ü kız 2526 öğrencisi vardı. İlkokulda ise, 273107'si erkek 62954'ü kız, yalnızca 336 061 öğrenci bulunuyordu.[7]

1924 yılında, çoğu tarikat vakıfları tarafından yönetilen ve bazılarında 5-6 öğrencinin bulunduğu 479 medrese, bu medreselerde 1800 öğrenci vardı.[8] Adlarına medrese dense de bunlar tarikat yuvaları durumundaydı.

Farklı Hıristiyan mezheplerine ve farklı ülkelere bağlı misyoner okulları, Meşrutiyet'ten sonra kurulan maarif mektepleri ve din eğitimi veren tarikat okulları biraraya gelince; ortaya

Levent Şahverdi Arşivi

gerçek anlamda bir eğitim karmaşası çıkıyordu. Bu karmaşa içinde, okudukları okulu bitiren ayrı ulusun çocukları, bir ya da birkaç değil, adeta onlarca *'ulusun'* bireyleri haline geliyordu. Eğitim, ulusal birliği sağlamanın değil ayrılığın aracı haline gelmişti.

Osmanlı Devleti'nde eğitim hemen tümüyle çökmüş durumdayken, devletin tutarlı bir eğitim politikası ve bunu uygulayacak okulları bulunmazken; ülkenin hemen her yerine yayılan ve *'Müslüman Türk gençlerini eğiten'* çok sayıda misyoner okulu vardı. Gelişmiş ülkelerin, sömürge ve yarı sömürgelerde açtığı ve *'Avrupa liberalizminin ideallerine'* uygun insan yetiştiren bu okullarda, gençler ustalıklı yöntemlerle kimliksizleştiriliyor, özdeğerlerinden uzaklaştırılarak kendilerine ve içinden çıktıkları topluma yabancılaştırılıyordu. Bunlar, ne kendileri kalıyor ne de tam olarak Batılı olabiliyordu. Kişiliksiz, yoz bir küme oluşturuyorlardı.

19.Yüzyılda, *Tanzimat* ve *Islahat Fermanları*'ndan sonraki yarım yüzyıl içinde, Türkiye'de yüzlerce misyoner okulu açıldı. 1914 yılında Türkiye'nin değişik bölgelerinde, Amerikalılara ait; 45 konsolosluk, 17 dini misyon ve bunların 200 şubesi ile 435 okulu vardı.[9]

'Fransız Çıkarlarını Koruma Komitesi' adlı örgütün, 1912 yılında yaptırdığı bir araştırmaya göre, Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren 94 *Fransız okulunda* 22 425 öğrenci okuyordu.[10]

Ayrı dönemde, İngilizlerin Irak ve Ege bölgesinde, 2996 öğrencinin okuduğu 30; Almanların İstanbul, İzmir ve Filistin'de 1600 öğrencinin okuduğu 10 lisesi vardı. Bunlardan başka, İtalyanların Batı Anadolu'da doğrudan İtalya Hükümeti'ne bağlı 4 lisesi, Rusların ise 1'i lise 3 okulu bulunuyordu.[11]

O dönemde, devlete ait lise (İdadi) sayısının 1923 yılında yalnızca 23 olduğu[12] düşünülürse, misyoner okulu sayılarının ne anlama geldiği ve gerçek boyutu, daha iyi anlaşılacaktır. Müslüman Türk aileleri, ayrı bugün gibi; *'iyi eğitim alma'*, *'yabancı dil öğrenme'* ya da *'kolay iş bulma'* gibi gerekçelerle ve

Levent Şahverdi Arşivi

giderek artan oranlarla çocuklarını bu okullara veriyordu.

Latin ve Protestan misyoner okullarında okuyan Türk öğrencilerin, Türk okullarında okuyan tüm öğrencilere oranı; 1900'de yüzde 15'ken, 1910'da yüzde 60'a, 1920'de yüzde 75 gibi çok yüksek bir orana ulaşmıştı.[13]

*

Eğitim, Cumhuriyet yönetiminin yaşamsal gördüğü bu nedenle yüksek düzeyde önem verdiği konuydu. Kalkınıp gelişmek, toplumun gönenç ve mutluluğunu sağlamak için nitelikli bir eğitime, bunun için de nitelikli bir eğitmen kadrosuna gereksinim vardı. Kadro yetiştirmek zaman isteyen, bu nedenle kolay olmayan bir işti. Oysa, iyi işleyen, yaygın, çağdaş ve ulusal bir eğitim düzeninin kurulması kalkınmak için koşuldu.

Eğitimi her şeyin önüne koyan **Atatürk**, amacı yönündeki uygulamalara, Kurtuluş Savaşı sürerken başlamıştı. Savaş'a katılmak için Ankara'ya gelen öğretmenleri, cepheye değil okullara gönderiyordu.

Mustafa Kemal, Savaş içinde ve sonrasında öğretimle ilgili yaptığı hemen her konuşmada; eğitimin ve öğretmenlerin önemini anlatıyor, ulusun geleceği için taşıdığı değeri vurguluyordu. Sakarya Savaşı'nın hemen öncesinde, 16-21 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Birinci Maarif Kongresi'nde yaptığı konuşmada; *"Bugüne kadar izlenen eğitim yöntemlerinin ulusumuzun gerileme tarihinde en önemli etken olduğu kanısındayım"* demişti.[14] *"Bir ulusu, özgür ve bağımsız, ya da tutsak ve yoksul yapan eğitimdir"*[15]; *"Ulusları kurtaranlar, yalnız ve sadece öğretmenlerdir"* diyordu.[16]

Eğitim ve öğretmenlere verdiği önemi gösteren en anlamlı konuşmayı, İzmir'in kurtuluşundan 1,5 ay sonra, 27 Ekim 1922'de Bursa'da, İstanbul'dan gelen kalabalık bir öğretmen topluluğu önünde yaptı ve şunları söyledi: *"İstanbul'dan geliyorsunuz. Hoş geldiniz. İstanbul'dan aydınlık ocaklarının temsilci-*

Levent Şahverdi Arşivi

leri olan yüce topluluğunuz karşısında duyduğum kıvanç sonsuzdur... Şu anda en içten duygularımı iznînizle söyleyeyim. İsterdim ki çocuk olayım, genç olayım. Sizin aydınlık sınıflarınızda bulunayım. Sizin ellerinizde gelişeyim. Beni siz yetiştiresiniz... Ne yazık ki elde edilemeyecek bir istekte bulunuyorum. Bunun yerine, sizden başka bir dilekte bulunacağım: Bugünün çocuklarını yetiştiriniz. Onları yurda, ulusa yararlı insanlar yapınız. Bunu sizden diliyor ve istiyorum. Artık önderimiz bilim ve teknik olacaktır... Hanımefendiler, Efendiler! Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve eğitim ordusunun zaferi için yalnızca ortam hazırladı. Gerçek zaferi siz kazanacak, yaşatacak ve kesinlikle başarıya ulaştıracaksınız. Ben ve bütün arkadaşlarım sarsılmaz bir inançla sizi izleyeceğiz ve sizin karşılaşacağınız engelleri karacağız".[17]

Bursa'da öğretmenlere söylediği sözler, sürekli biçimde uygulayacağı içten düşünceleriydi. Aynı günlerde, *"Ülkeyi kurtardınız şimdi ne olmak istersiniz?"* diye soran bir arkadaşına, *"En büyük amacım olan milli kültürü yükseltmek için, Milli Eğitim Bakanı olmak isterdim"* demişti.[18]

Önder konumu ve cumhurbaşkanlığı görevleri, istediği *'Eğitim Bakanı'* makamına gelmesine izin vermedi ama eğitim konusundaki düşüncelerinin hemen tümünü, yaşama geçirmeyi başardı. Tutumunu ve izleyeceği yolu, savaş henüz bitmemişken, ünlü 1 Mart 1922 Meclis konuşmasında açıklamış ve şunları söylemişti: *"Efendiler! Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekleri öğrenimin sınırı ne olursa olsun, en önce ve her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir. Dünyada geçerli olan uluslararası ilişkilere göre, böyle bir mücadelenin gerektirdiği ruhi unsurlarla donanmamış bireylerden oluşan toplumlara, hayat ve bağımsızlık yoktur".*[19]

Levent Şahverdi Arşivi

Eğitim 'Seferberliği'

Eğitim konusu, konuya verilen öneme uygun olarak hızlı ve köklü biçimde ele alındı. *Eğitim Birliği Yasası*'yla birlikte, yapılacak atılımlar için yoğun bir hazırlık çalışmasına girişildi. *Öğretmen* ve *mali kaynak* eksikliği, ilk elden aşılması gereken sorundu. Bu sorun, yalnızca eğitimcilerin değil, onlar başta olmak üzere ülkedeki (ve ülke dışındaki) okumuş yazmış herkesin, *'eğitim seferberliğinde'* göreve çağrılmasıyla aşılmaya çalışıldı.

Milli Eğitim Bakanlığı'nda, biraraya getirilen eğitim uzmanları, Türk toplumuna uygun, gereksinimlere yanıt veren eğitim programları ve ders kitapları hazırladılar; eğitim örgütlenmesinde yeni yapı ve işleyişler getirdiler.

Mali sorunları aşmak ve yaratılan kaynakların kullanımını verimli kılmak için, 1927 yılında *Eğitim Vergi Kanunu* çıkarıldı. 1935'te çıkarılan *Eğitim Müdürleri Kanunu*'yla, eğitimle ilgili bütün yetkiler, Milli Eğitim Bakanlığı'na verildi. Devrimci kişiliğiyle ulusal eğitimde büyük atılımlar gerçekleştiren **Mustafa Necati**, bakanlığı döneminde; **Rüştü Uzel, Nafi Atuf Kansu, Cevat Dursunoğlu, İsmail Hakkı Tonguç** gibi, Cumhuriyet eğitiminin simge isimlerini kilit görevlere getirdi.

1927'de Bakanlık örgütüne, *Talim Terbiye Dairesi, İnşaat ve Sağlık Daireleri* eklendi. Çalışma koşulları ve ücretleri iyileştirilen öğretmenlik, saygın ve istenir bir meslek haline getirildi. Eğitim sorunlarının incelenip tartışıldığı *Terbiye Dergisi* ve *Maarif Vekilliği Dergisi* çıkarıldı. Bakanlığa bağlı bir basımevi kurularak, ucuz okul kitapları bastırıldı.

1927'den sonra, kız ve erkek öğrencilerin birlikte okuduğu karma eğitime geçildi. Aynı yıl, sanat okullarının tümü *Maarif Vekaleti*'ne bağlandı. 1934'te, öğrencileri uygulamalı olarak eğitmek ve üretimle ilişkilendirmek için sanat okullarında döner sermaye işleyişi geliştirildi. Bu okullara, piyasaya iş yapma yetkisi verildi. 1936'da yeni bir *Teknik Eğitim Programı* hazır-

Levent Şahverdi Arşivi

landı, Bakanlık içinde, *Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı* kuruldu.

Köy okullarının eğitim programlarına, tarım dersleri eklendi. 1935'te, köy çocuklarına okuma yazma dışında, günlük yaşam içinde kullanacakları uygulamalı eğitim verilmeye başlandı. Üç ya da dört yarıyıllık köy okulları açıldı. **İsmail Hakkı Tonguç**, İlk Öğretim Genel Müdürlüğü'ne atandı.

Askerliğini onbaşı olarak yapan ve okuma yazma öğretilen köylü gençler, Ziraat Bankası'nın işbirliğiyle, *Mahmudiye Devlet Üretme Çiftliği*'nde eğitilip öğretmen olarak köylere gönderildiler. 1935'te başlatılan bu uygulamanın başarılı olması üzerine, 1937'de çıkarılan 3238 sayılı yasayla, köy eğitmeni yetiştirme girişimi yaygınlaştırıldı. Bu uygulama, daha sonra kurulacak olan ve Türkiye'ye özgü yapılarıyla büyük başarı gösteren *Köy Enstitüleri*'nin temelini hazırladı. 1940'ta çıkarılan 3083, 1942'de çıkarılan 4242 sayılı yasalarla *Köy Enstitüleri* kuruldu.[20]

*

Cumhuriyet yönetimi, giriştiği eğitim atılımında, *Darülfünun*'dan (Sözcük anlamı: fenler evi ya da bilimler kapısı) hemen hiçbir destek görmedi, tersine engellemelerle karşılaştı. Hükümetin yaptığı araştırmalar, köklü bir değişime gitmeden, *Darülfünun*'u iyileştirmenin olanaksız olduğunu ortaya koyuyordu. 1933'te *Darülfünun* ortadan kaldırıldı, *Maarif Vekaleti*'ne 1933'ten başlamak üzere *İstanbul Üniversitesi*'ni kurma görevi verildi.

Yeni üniversitenin öğretim kadrosu; yurtdışında okutulan gençler, Darülfünun'dan üniversiteye geçecek nitelikteki öğretim üyeleri ve yabancı profesörlerle karşılanacaktı. 1927-1930 arasındaki üç yılda, yurtdışına, üniversite yenileşmesinde görevlendirilmek amacıyla 501 öğrenci gönderilmişti.[21]

Okullarını bitiren öğrenciler, 1932-1933 yıllarında yurda dönmeye başladılar. *Üniversite yenileşmesi* bu nedenle 1933'te başlatıldı.

Cumhuriyet Hükümeti, kısa bir süre içinde, yenileşmeyi

Levent Şahverdi Arşivi

sürekli kılan bir anlayışla, yüksek öğrenimi, sağlam temeller üzerine oturttu. Bilimden ödün vermeyen, halka açık parasız bir yüksek öğrenimi, Türk Milli Eğitimi'nin temel unsurlarından biri haline getirmeyi başardı.

*

Üniversite *yenileşmesinde* görev alan yabancı bilim adamları konusu, eğitimin sınırlarını aşan ve örneği olmayan uluslararası boyutlu son derece ilgi çekici bir olaydır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da, acılarla dolu bir insanlık dramı yaşanıyor, Hitler Almanyası siyasi görüşünü beğenmediği hemen bütün örgüt ve kişiyi yok ediyordu.

Nazizme karşı çıkan, bu nedenle yok edilmeyle karşı karşıya kalan çok sayıda bilim adamı, sığınacak ülke arar duruma düşmüştü. Ancak, **Hitler**'in güç ve tepkisinden çekinen en *'demokratik!'* Batı ülkeleri dahil hemen hiçbir ülke bu insanlara sığınma hakkı vermiyordu.

Atatürk, *kaçtıkları* İsviçre'de bir araya gelip örgütlenmeye çalışan bu *bilim adamlarıyla* ilişki kurdurdu. Değişik din ve siyasi inançtan birçok Alman profesörü, girişilen üniversite yenileşmesinde görev almak üzere Türkiye'ye çağrıldı. Güç koşullar altında yaşam savaşımı veren bu insanların; *ekonomik, akademik* ve *sosyal sorunlarını çözdürerek, İstanbul Üniversitesi* başta olmak üzere, *Yüksek Mühendis Mektebi* (sonradan İstanbul Teknik Üniversitesi) ve *İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi*'nde görev verdirdi.

Üniversite yenileşmesiyle 1933'ten sonra Türkiye'ye gelen bilim adamları, Türk bilimine büyük katkı yaptılar. Birçok meslektaşları savaşın acımasız koşulları içinde yok olup giderken, onlar, Türkiye'de öğrenci yetiştirdiler, mesleklerini geliştirdiler. Türkiye'de gördükleri ilgi ve saygıdan çok etkilendiler. Prof. **Philipp Schwatz** anılarında, Türkiye için; *"Batının pisliğinin bulaşmadığı harika bir ülke keşfediyorum"* diyordu.[22]

*

Levent Şahverdi Arşivi

Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki devrimler, bugünün kuşaklarının kavrayamayacağı, ya da yeterince kavrayamayacağı güç koşullar ve olanaksızlıklar içinde başarılmıştır. Güçlüklerin en başta geleni, bilinçli ve eğitimli kadro, yani aydın eksikliğiydi.

'*Eğitim seferberliği*'nde eğitim düzeyi ne olursa olsun okul görmüş herkes göreve çağrıldı. *Emekli devlet memurları, mesleği bırakmış öğretmenler, konumu ne olursa olsun okuma yazma bilen herkes*, öğretmen olmaya davet edildi. Başkasına bir şey öğretebilecek her insan değerlendirilmek için çağırılıyordu. Aydını *olmayan* bir ülkede, aydınlığa doğru gidiliyordu. Ülkenin herkese ve her şeye, üstelik yakıcı bir biçimde, gereksinimi vardı.

Askerdeki uyanık çavuşlara önce okuma yazma, sonra okuma yazmayı öğretme öğretildi. Bunlar, terhisle birlikte maaş bağlanarak köylerine eğitmen olarak gönderildiler. Okuma yazma bilmeden askere giden gençler, köylerine öğretmen olarak dönüyordu. Benzeri olmayan bu uygulama Türk buluşuydu ve **Atatürk** tarafından düşünülmüştü.

3 Mart 1924'teki üçlü yasa, Cumhuriyet yönetiminin, eğitimdeki amacına ulaşmak için attığı ilk adımdı. Bu adımla, yalnızca *mektep-medrese ikiliği* ortadan kaldırılmadı, *yabancı okulların* ve *cemaat okullarının* tümü denetim altına alındı. Ödün vermeden uygulanan birlik ilkesi, bu okullarda da eksiksiz uygulandı. Din inancının, eğitim aracılığıyla siyasi çıkar için kullanılması önlendi. Milli Eğitim Bakanlığı'nın temel ders kabul ettiği; *Türkçe, tarih, edebiyat* gibi dersleri tüm yabancı ve azınlık okullarında zorunlu kılındı.

Atatürk, *Öğretim Birliği Yasası* uygulamalarına, her aşamada ilgi gösterdi, destek verdi. Birçok çalışmaya bizzat katıldı. Giriştiği devrim atılımlarında, bilimsel donanımı yüksek, teknolojik yenilikleri bilen uzmanlara gereksinim vardı. Kurulacak eğitim düzeni, böyle insanlar yetiştirmeli ancak bununla yetinmemeliydi.

Levent Şahverdi Arşivi

Uzmanlık alanı ve bilimsel düzeyi ne olursa olsun, Cumhuriyet okullarında eğitilen her birey, ülkeyi ve dünyayı tanıyan, yurtsever birer aydın haline gelmeliydi. Bu konudaki düşüncesini şöyle dile getiriyordu: *"Eğitimin amacı yalnız hükümete memur yetiştirmek değil, ülkede ahlaklı, cumhuriyetçi, devrimci, atılgan, olumlu, giriştiği işleri başarabilecek yetenekte, dürüst, yargılayıcı, inadeli, yaşamda karşılaşacağı engelleri yenecek güçte, karakter sahibi genç yetiştirmektir. Eğitim düzeni ve programları, buna göre düzenlenmelidir".*[23]

Bozkırdan Doğan Uygarlık

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940'ta kuruldu. Değişik ülkelerin eğitim sistemleri içinde, *Köy Enstitüleri* kadar üzerinde çalışma ve tartışma yapılan bir başka eğitim kurumu yoktur. Bu okullar, ulusal ya da uluslararası araştırmalara konu oldular; dünya eğitbilim ansiklopedilerine girdiler, dünyanın birçok ülkesinde örnek alındılar. Kapatılmalarının üzerinden uzun yıllar geçti ama *Köy Enstitüleri* sürekli tartışıldı. Özgürlüğe yönelen bir ulusun kaderine yön verecek bu uygarlaşma atılımı, acı ve hüzün veren bir özlem, direnme yaratan bir umutla sürekli anıldı ve anılıyor.

Türkiye, bugün eğitimsizliğin ya da bozuk bir eğitim düzeninin yarattığı sorunlar yaşıyor. Bu nedenle, hızla ilkel bir geriliğe doğru gidiyor. Eğitim bozulup ülke karanlığa doğru gittikçe, *Köy Enstitüleri*'nin değeri daha çok anlaşılıyor, aydın çevrelerde ona duyulan özlem yoğunlaşıyor.

Türkiye'nin, *Köy Enstitüleri*'ni tartışmaya bugün her zamankinden daha çok gereksinimi var. Eğitimdeki bozulmadan kurtulmanın yolları, bu tartışma ve incelemenin içinden çıkacaktır. *Köy Enstitüleri* uygulaması, Türkiye'nin gerçek zenginliğidir; bu zenginlikten yararlanmak zorunludur.

•

Levent Şahverdi Arşivi

1946'ya kadar; Edirne Kepirtepe'den Van Emiş'e, Aydın Ortaklar'dan Kars Cilavuz'a, Antalya Aksu'dan Trabzon Beşikdüzü'ne dek, dengeli bir dağılımla Anadolu'nun değişik yerlerinde 21 *Köy Enstitüsü* açıldı. Ankara'da, enstitülerine öğretmen yetiştiren *Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü* kuruldu. Buraya bağlı Sağlık Bölümü açıldı.

Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nden 774 sağlıkçı 213 öğretmen mezun oldu. Tüm Türkiye'de 1940-1954 arasında *Köy Enstitüleri*'nde; 6875 eğitmen, 1398 kadın 15943 erkek olmak üzere 17341 öğretmen yetişti. 1599 Sağlık Kolu mezunu verildi. *Köy Enstitüleri* kendi olanaklarıyla 37 kamyon almış, 6 enstitü elektrik üretmiş, köylerde 741 işlik (atölye), 993 öğretmen evi, 406 bölge okulu, 100 km yol ve 700 ayrı türde bina yapmıştı.[24] *Köy Enstitüsü*'nü bitiren öğretmenler, Atatürk'ün amaçladığı gibi, görevle gittikleri köylere aydınlığı ve uygarlığı götüren uluscu aydınlar haline gelmişlerdi.

Her konuda eğitilmiş öğretmenler ve sağlıkçılar kendi köylerinde görev aldılar. Anadolu'da benzeri olmayan bir aydınlanma yaşanıyordu. Öğretmenler öğrencileri kadar köylüleri de eğitiyor, sağlıkçılar kendi köyünden başka civardaki otuz köye hizmet veriyordu. Pansuman ve iğne yapıyor, veremden tifoya, sıtmadan trahoma dek dönemin salgın hastalıklarıyla mücadele ediyorlardı. *Köy Enstitüleri*'ni gezen İngiltere Büyükelçisi; *'20 yıla kalmaz Batı'yı yakalarsınız'* demişti.

Köy Enstitüleri, Osmanlı'nın son döneminden başlayarak; Kurtuluş Savaşı'nı, Türk Devrimi'ni ve Anadolu aydınlanmasını içine alan bir çerçeve içinde ele alınmalıdır. Enstitüler, Türkiye'nin o dönemdeki toplumsal yapısı ve bu yapının yön verdiği politik çelişkiler; dünyadaki gelişmelerle ilişkilendirerek incelenmelidir. Enstitüler, kapsamı geniş tutulacak bu çalışmayla daha köklü bir anlam kazanacak, yön gösterici niteliği daha iyi ortaya çıkacaktır.

*

Levent Şahverdi Arşivi

Köy Enstitüleri'nde yetişen öğretmenler, edindikleri bilgi ve bilinçle, yılmadan halkı aydınlattılar. Sınırsız yurt sevgisine ve yüksek bir inanç sağlamlığına ulaşmışlardı. Kararlı ve özveriliydiler.

Duygu yüklü bu özellikler gözardı edilirse *Köy Enstitüleri* kavranamaz. Enstitü hareketinde yer alan herkes; Anadolu insanına özgü paylaşımcılığa, güçlü dayanışma duygusuna ve zorluklara karşı direnme gücüne sahipti. Bu özellik; *müdüründen aşçısına, öğrencisinden genel müdürüne* dek görev alanların tümü için geçerlidir. Türklere has bu özellikler, Anadolu'da yoğrulan uygarlık birikimiyle birleşince; yeniliğe, öğrenmeye ve gelişmeye olağanüstü istekli bir halk kitlesi oluşturmuştu.

Osman Şahin öğretmen, *Köy Enstitülülerin* kimler olduğunu, nereden nasıl geldiklerini ve nasıl yetiştiklerini en iyi anlatanlardan biridir. *'Uyanışın ve Korkunun Adı: 17 Nisan'* başlıklı yazısında şunları yazmaktadır; *"Issız kaya diplerinde bazan ufacık yaban elmaları biter. O denli bakımsızdırlar ki, bir yılda ancak birkaç santim büyürler. Kısa küt dalları sağlamdır; sabır ve diken yüklüdür. Kuraklıktan çatlayan toprakta, asla kurumazlar. Kışın buz tutmuş karların beteri üstlerinden geçmesine karşın, ne eğilir ne de fırtınada borada sallanırlar. Köylüler, sera ve fidanlıklarda yetiştirilmiş, yılda bir metre sürgün veren gösterişli meyva fidanlarından çok, o yaban elmalarını söker, bahçelerine dikerler. Bir yıla kalmaz aşılarlar. Hititlerden bu yana bu toprağın ıklimini, huyunu suyunu almış ağaçlardır onlar. Tarihten gelen dirençleri vardır. Kuraklığı, rüzgarı, kışı bilirler. Toprağa asla küsmezler. Soyunu sürdürmeye kararlıdırlar. Baharları çiçekten görünmez olur. Meyva yükünden eğilen dal altlarına çatal direk yetiştiremezsin... Köy Enstitüleri'ne alınan yoksul, sahipsiz köy çocuklarında, bu yaban elmalarının şaşmaz, köklü, sabır ve direnci vardır. Daldan eğme değil, kökten sürme bozkır çocuklarıdır. Köy Enstitüleri, bin yıllık ilmalin üstüne yüreklice gidişin, bozkır uyanışının, insan onurunun ayağa kalkışının, kendine güvenin, yurtseverliğin adıdır".*[25]

*

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün aydınlığı, Enstitülülerle köye ulaştı. Eğitimde, gerçek anlamıyla bir köy devrimi yaşandı. Enstitüler kadar hiçbir kurum; bu kadar ulusal, yerli ve devrimci olamazdı. **Mustafa Kemal Atatürk**'ün devrim düşünceleri, kentlerin dışında ilk kez bu kadar geniş ve bu kadar anlamlı biçimde yeşerdi. Devrim kendi okullarını, kendi kurumlarını bulmuştu. Devrim'in halka ulaşmasına kıl payı kalmıştı.

İlk bakışta bir eğitim eylemi gibi görülen *Köy Enstitüleri*; gerçekte, köylünün bilinçlendirilerek devlet yönetimine sesini duyurmasını ve ekonomik olarak güçlenmesini amaçlayan bir eylemdi. Tek amacı, bildiğimiz anlamda öğretim değildi. Asıl amaç köylüyü bilinçlendirerek feodal yapıyı tümüyle tarihe gömmek, ekonomik kalkınma için gerekli eğitimi vermek ve toprak reformuna geçişi sağlamaktı.

Köy Enstitüleri bir başka başkaldırının da habercisiydi. *Ortaçağ karanlığının, gericiliğin, çıkarcılığın, kişiye bağımlılığın* batağında boğulan; *ezilen, horlanan* ve *sömürülen* köylünün ilk kez ileriye doğru attığı bir adımdı. Anadolu halkı, *üreterek özgürleşmenin* şafağına geliyor, aydınlığın yollarını açıyordu.

Köylerin yakınında *'karargâh'* kuran eğitim, Türkiye'nin cahilliğe, geriliğe karşı başlattığı bir kurtuluş mücadelesi veriyordu. Kendi *gücünü, olanaklarını, kendi insan kaynağını* kullanarak, verimsiz topraklarını bayındır kılıyor, bozkıra uygarlığın bayrağını dikiyordu. *Kuvayı Milliye, Enstitülerde* yeniden canlanmış, kazmadan küreğe, motora, makineye, kitaba, kaleme sarılarak Anadolu toprağının bereketini emen cehalet adlı düşmana, dört bir yandan saldırıyordu.

Köy Enstitüleri'nin amacı, okur yazarlığı yaygınlaştırmak, tüm köyleri okula kavuşturmak, yeni tip öğretmen yetiştirmek gibi kısıtlı ereklerle açıklanamaz. Enstitülerin amaçları kimilerinin sandığı gibi kapalı köy ekonomisini sürdürmek hiç değildi. Geçmişten gelen kültürel birikimden yararlanarak, yeni öğrenim yöntemleri geliştirilecek ve köye bilim götürülecekti. Üretici çiftçi bilinçlenecek, köyler giderek kentleşecek-

Levent Şahverdi Arşivi

ti. Sömürü düzenine son verilerek, geleceğe dönük bir özgürleşme devinimi yaratılacaktı.

*

Dönemin eğitimcileri, eğitim atılımına *'insan olmak, millet olmak davası'* diyordu. Bu davayı yürüten Cumhuriyet'le, *'20. Yüzyıl'ın en büyük eğitim uygulayıcısı'* kabul edilen **İ.Hakkı Tonguç**'un yaratıcılığının buluşması; Türk köylüsünün yazgısında önemli bir düğüm noktası oldu. 1935'te, ülke nüfusunun % 80'ini oluşturan köylüyü, Orta Çağ karanlığından çıkarmanın adımı atıldı. *Türk Devrimi*, Anadolu'nun en uzak köşesine dek götürecek olan aydınlarına ateşi yakıldı. *Köy Enstitüleri*, onurun ve özgürlüğün simgesi oldu.

21 Köy Enstitüsü kırk bin köyün çekirdeğiydi. *Elektriksiz köy, susuz kır, eğitilmemiş kafa* kalmayacak, **Atatürk**'ün özlemi olan çağdaş uygarlık düzeyine ulaşılacaktı. Marşlarında *'Biz ulusal varlığın temeliyiz köküyüz/ Biz yurdun öz sahibi efendisi köylüyüz'* diye haykıran Anadolu çocuklarına; kendilerini bu yurdun öz sahibi sanan egemenlerin diş bilemesini doğaldı ve bu girişimi elbette affetmeyeceklerdi...

Köy Enstitüleri neden önemli? Yıllar sonra niçin yazılarla, konuşmalarla, toplantılarla anılıyor, anlatılıyor. Değişen dünyada, modern dünyanın koşullarında; *Köy Enstitüleri* gibi bir atılımı anmak neden? Bu sorunun yanıtını en özlü biçimde **Uğur Mumcu** vermiştir: *"Kuvayı Milliye ile birlikte iki büyük halk hareketinden biri haline gelen Köy Enstitüleri'ni savunmak, özgür ve demokrat bir yaşam arayışında olanların namus borcudur..."*

Köy Enstitüleri'nde, yalnızca öğretmen değil, köye yararlı her tür meslekten eleman yetiştirilmesi planlanmıştı. *Köy Enstitüleri*, öğrencilerini okul yönetimine alarak insan gelişimine özgürlüğü katmış, tartışma ve eleştirme geleneği yaratarak, tabana dayalı bir demokrasinin gerçek örneklerini vermiştir.

Köy Enstitüleri, ulusal bağımsızlık ilkesinin ayrılmaz bir parçası olan eğitimde ve kültürde, bağımsızlığın gerçek ör-

Levent Şahverdi Arşivi

nekleri oldular ve bir yıldız gibi parladılar. Yerleri doldurulamadı ve Türkiye bu günlere geldi.

Eğitimin milliliği bugün ortadan kalkmış, din ağırlıklı, çok başlı ve paralı öğretim eğitimimize egemen olmuştur. Bu olumsuzluk, *Köy Enstitüsü* deneyiminden günümüz eğitimi için ders çıkarılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu deneyimden nasıl yararlanılacağı ve ne tür öneriler geliştirileceğine karar verilmeli, verilen kararlar uygulanmalıdır.

Sel gitmiş kum kalmıştır ama *Köy Enstitüleri* yaşanmış bir gerçektir. Türkiye'ye ve dünyaya kendini göstermiş bir gerçek. Milli Eğitimimize damgasını vurdu ve kendinden sonra gelen iki yurtsever kuşak yetiştirdi. Bıraktığı kumun içinde, günümüzde yararlanılacak çok değerli altın ilkeler bulunuyor.

Halkevleri

Halkevleri 19 Şubat 1932'de kuruldu. Eğitim atılımını halka yayacak, kültürde ortak duygu yaratacak çalışmalar yapacaktı. Amacını; *"Türk ulusunu bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ortak ülküye bağlı bir halk kitlesi haline getirmek"* olarak açıklamıştı. Anadolu'nun her yöresinde devrimler halka anlatılacak, kültürel gelişim sağlanarak toplumsal ilişkiler canlandırılacaktı.

Yüzyıllarca bağnazlığın baskısı altına ezilen Anadolu halkı; yurt ve dünya sorunları hakkında bilgi sahibi olan, doğru düşünebilen ve olaylar karşısında kendi kanısını çekinmeden belirtebilen kişiler haline getirilecekti. Kulluğun yerini yurttaşlık alacaktı. *Halkevleri* tüzüğünün Birinci Maddesi'nde şunlar yazılıydı; *"Halkevleri, kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Bu nedenle Halkevlerinin kapıları bütün vatandaşlara açıktır".*[26]

Atatürk'ün, *"bütün yurttaşlara kucağını açmasıyla ülkede sosyal ve kültürel bir devrim yaptı"*[27] dediği *Halkevleri*; 19 yıl süren kısa yaşamında bugün pekçok insana inanılmaz gelen dev

Levent Şahverdi Arşivi

boyutlu işler yaptı. **Atatürk**'ün sağlığına denk gelen ilk yedi yılda, 1938'e dek; 23 750 konferans, 12 350 tiyatro gösterisi, 9050 konser verdi; 7850 film gösterdi, 978 sergi açtı. Yalnızca 1938 yılında 2 milyon okuyucuya 286 bin kitap ulaştırdı, 18 314 kurs ve 1279 köy gezisi düzenledi. 1943'te, 307 Halkevi'nin 253'ünde kütüphane vardı.[28]

Türk kültürünün folklor ve etnografya malzemeleri, *Halkevi* arşivlerinde toplanıyordu. *Halkevi* şubeleri, 50 yerde süreli yayın çıkarıyordu. Yalnızca, Ankara Şubesi'nin çıkardığı *Ülkü Dergisi*'nin baskı sayısı, bir milyona ulaşmıştı.[29]

Halkevleri'nin; *Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Tiyatro, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dersane* ve *Kursları, Kütüphanecilik* ve *Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze* olarak dokuz çalışma kolu vardı. Türkiye genelinde; barınma, sağlık, eğitim, çevre, kadın ve engelli haklarının savunulması ve genişletilmesi için çalışmalar yapıyordu.

*

Halkevleri, **Atatürk**'ün aydınlanma devrimini üstlenecek ve devrim ilkelerini kitlelere taşıyacaktı. Yüzlerce yıl ihmal edilip karanlık içinde bırakılan Anadolu'ya Türk kültürünün aydınlığı götürülecekti. Kitaba ve kitap okumaya önem verilmesinin nedeni buydu. Kültürel gelişmeyi sağlamanın temelinde kitabın olduğu kabul edilmişti.

Şube açılacak il ya da ilçede, *Halkevi*'nin kütüphane ile okuma odasının bulunması, açılma koşulu yapılmıştı. *Halkevleri*'nde önem verilen ilk üç olgu halkın katılımı, kitap ve okumaydı.

Halkevleri'nde 1935 yılında okuyucu sayısı 160 bin iken 1941'de 2.5 milyon kişiye ulaşmıştı. İşin ilginç yanı, o güne dek kitaptan yoksun kalan il ve ilçelerde okuma sayısı, Batı'daki gelişkin kentlerinden daha yüksekti. Örneğin, Ankara'da bir yıl içinde *Halkevi* kitaplıklarında nüfus sayısına göre kişi başına ortalama 1 kitap okunurken, bu sayı Bitlis'te 29, Kars'ta

Levent Şahverdi Arşivi

14 ve Kula'da 18'di. *Halkevleri*'nin 10.ncu kuruluş yılında, kitap sayısı 39 386, kitap başına okur sayısı 7,3 olmuştu.[30]

Halkevleri, alt birimi *Halkodası* ile birlikte, hızla ülkenin her köşesine yayıldı. Yayılmanın itici gücü, devlet desteği değil, halkın gerilikten kurtulma ve öğrenme isteğiydi.

Kuruluşunda 14 olan şube sayısı, 1939'da 373'e, 1946'da 478'e çıktı; aynı yıl 4332 *Halkodası* vardı. Göreceli olarak daha geri yörelerde daha çok *Halkevi* ve *Halkodası* açılıyordu. 1950 yılında, 100'ün üzerinde *Halkodası*'na sahip iller şunlardı: Konya 187, Afyon 174, Kütahya 159, Trabzon 149, Muş 131, Kayseri 128, Ağrı 123.[31]

Atatürk; 1 Kasım 1934'te Meclis'in 4.Dönemi'ni açarken; *'Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz'* demişti.[32] Bu duyarlılık Türk halkında istek ve heyecan uyandırmış, yurtdaşlar kültür ve sanat konusundaki eksik yılların acısını çıkarırcasına *Halkevleri*'nin salonlarını doldurmuştu.[33] *Halkevleri*'nin kültürel yaşama katkısı ve bu alanda yarattığı birikim, bugüne dek ayakta durmamızı sağlayan çok değerli bir ulusal kazanımdı.

*

Halkevleri'nin açılışı nedeniyle **İsmet İnönü**, Başbakan olarak yaptığı konuşmada, kültürel birliğin sağlayacağı birliktelik duygusunun; *'her türlü silahtan daha üstün'* olduğunu söylemişti.[34] 1932 yılında şunları söylüyordu; *"Halkevleri, kurulan bütün medeniyetlerin üstüne geçmek iddiasında bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin hayatı için aziz bir toplanma yeri, bütün kabiliyetleri inkişaf ettiren bir mihrak sayılmalıdır".*[35]

Aynı **İnönü**, ABD'yle ilişkilerin gelişmeye başladığı 1946 yılında, yeni *Halkevi* ve *Halkodası* açılmasını durdurdu, **Adnan Menderes**'e bu büyük örgütü kapatması için uygun bir ortam sağladı. Demokrat Parti 1951'de, *Halkevleri* ve *Halkodaları*'nı kapattı, mallarına el koydu.[36]

Oysa, **Adnan Menderes**, *Halkevleri*'nin kurucularından

Levent Şahverdi Arşivi

biriydi ve 15 yıl bu kuruluşun denetmenliğini (müfettişliğini) yapmıştı.[37] 1930 yılında açılış törenlerinde yaptığı konuşmada; *Halkevleri* için *"sosyal yaşantımızda çok derin bir boşluğu ve çok şiddetli bir ihtiyacı doldurmak"* demişti.[38]

4 Mayıs 1951'de Mecliste yaptığı konuşmada ise; *"Halkevleri, halkodaları faşist anlayış ve düşüncelerin ürünüdür. Bunlar sosyal yapımız içindeki tümüyle gereksiz, boş, geri ve yabancı unsurlardır"* diyordu.[39]

Halkevleri'nin yok edilişi, *Köy Enstitüleri*'nin kapatılmasıyla aynı dönemde gerçekleştirildi. Batı'nın önderi durumuna gelen ABD, eğitim ve sanayileşmede olduğu gibi kültür alanındaki ilerlemeye de müdahale etti ve bu kurumları ortadan kaldırttı. Yerine imam hatip kurs ve okullarını açtırdı.

Halkevleri'nin yok edilişiyle, kültür ve sanattan yoksun kalan kitleler, özellikle köylü kitlesi, yeniden karanlık bir yola sokuldu. Bağımsız bir ulusun özgüvene sahip özgür bireyleri yerine, kolay kandırılan, eğitimsiz ve kültürsüz kalabalıklar haline getirildi. Ulusal birlik bozuldu, bölünmeler ve düşmanlıklar yaygınlaştı.

*

Halkevleri, amacını mükemmel yerine getirdi. Başarıları tüm dünyanın ilgisini çekti. Örneğin ünlü Alman araştırmacı **Lio Linke**, 1936 yılında ülkemize gelerek *Halkevleri*'ni inceledi. Yapıtında, *Halkevleri* için *'kültür merkezi'* tanımını kullandı ve değişik saptamalarda bulundu.

Karadeniz bölgesinde *Samsun Halkevi*'nin bir haftalık faaliyet programını şöyle kaydetmişti; *"Pazartesi: Kadınların iğne işi sınıfı, futbol kulübü toplantısı, tiyatro grubu, yetişkinler okuma-yazma sınıfı, ücretsiz avukatlık hizmeti; Salı: Türk tarihi grubu, satranç oynama, parti üyeleri toplantısı, kitap ciltleme ve elişleri sınıfı; Çarşamba: Çeşitli komitelerin toplantıları, kadınların biçki-dikiş sınıfı, oda müziği sınıfı, Türk tarihi ve sanatı grubu; Perşembe: Askerî bando takımı çalışması, okuma ve yazma sınıfı, kızların jimnastik grubu, müze ve*

Levent Şahverdi Arşivi

sergi topluluğu; Cuma: Orkestra çalışması, ücretsiz sağlık yardımı, köy grubu toplantısı; Cumartesi: Spor kulüpleri, dil sınıfları (İng., Fra., Alm.)".[40]

Halkevleri, Kemalist devrimin yarattığı benzeri olmayan uygarlaşma örgütleridir. *Köy Enstitüleri* gibi parlak bir ışık haline geldiler ve onlar gibi işbirlikçiler tarafından ortadan kaldırıldılar. Bugün, geçmişte kalan bir tarih olayı olarak görülseler de, bu topraklarda geleceğe yön verecek izler bıraktılar. Uygarlaşmaya yönelen her girişim için güncelliklerini koruyacaklar.

Bir Cumhuriyet Öğretmeni

Necdet Eroğlu, 1923 yılında Muğla'da doğdu. Babası Ula'nın Bayır Köyü İlkokulu başöğretmeniydi. Okuma yazma bilenlerin az, öğretmenlerin saygı gördüğü o günlerde, hep öğretmen olmayı düşünerek büyümüştü. 1940-1941 ders yılında Balıkesir *Necatibey İlköğretmen Okulu*'nu bitirdi ve Muğla'nın o zaman nahiye olan Ula'ya bağlı Gölçük Köyü'nde öğretmenliğe başladı.

Necdet Eroğlu, anılarından söz ederken şunları anlattı:

"O zamanki yönetmeliklerimize göre, her öğretmenin bulunduğu çevreyle ilgili araştırma yapması gerekiyordu. Göreve başladığım yıl araştırmaya da başladım ve önce Muhtar Ali Kerkük'le konuştum. Muhtar bana şunları anlattı: 'Benden önceki Muhtar Ali Tozluoğlu, bu köye kırk yıl muhtarlık yapmış değerli bir insandı. Okul onun zamanında yapılmıştır. Öyküsü ise şöyledir: 1929 yılında yani yeni harflere geçilmesinden hemen sonra, Atatürk'ün teşvikiyle köylerde bir okul yapma yarışı başlamıştı. Bizim köy, bu yarış başlamadan hemen önce, köye telgraf telefon teli çektirmeye karar vermiş ve muhtar Ali Tozluoğlu'nu bu iş için görevlendirmişti.

Para toplanmış ve bir heyet halinde Nahiye'ye gidilmiş, Nahiye Müdürü, Karakol Komutanı ve Fırka Reisi, toplanan paranın maliyeye yatırılmasını, nahiyeler arası bağlantılar yapıldıktan sonra sıranın köylere geleceğini söylemiş. Muhtar'ın kafası karışmış, 'biz parayı kendi köyümüze hat çekilsin diye topladık, parayı verdiğimiz halde

Levent Şahverdi Arşivi

sını beklersek köylüye ne deriz' dese de dinletememiş; parayı yatırması için ısrar, hatta baskı görmüş. Balonu olacak gibi değil: 'peki parayı haftaya getiririm' demiş ve doğru Muğla'ya gitmiş.

Cebinde kendine ait bir altın lirası varmış, postaneye gitmiş ve 'Gazi Paşa'ya telgraf çekeceğim' demiş. 'Delirdin mi sen, Gazi Paşa'ya telgraf çekilir mi' gibi sözlere aldırmayarak ısrarla telgrafın hem de cevaplı olarak çekilmesini istemiş ve şu telgrafı yazdırmış: 'Gazi Paşa Hazretleri, Köylüden para topladım. Nahiye müdürü, Karakol Komutanı ve Fırka Reisi, parayı telgraf ve telefon hattı çekilmesi için yatırmamı istiyorlar. Haberleşme önemli bir ihtiyaç bunu biliyorum. Ama köyde de okul yok. Çocukların okuması gerek. Şimdi sana soruyorum, telefon, telgraf mı ağır gelir, okul mu? Parayı nereye yatırayım?'

Telgrafı çektiriyor parasını ödüyor ve Muğla'nın merkezindeki Memiş Dayı'nın kahvesine gidiyor, kahvesini içiyor, camiye gidip namazını kılıyor. Köye gitmek için yola çıkmaya bir türlü cesaret edemiyor. Ya iki jandarma gelir de 'sen kim oluyorsun da Gazi Paşa'ya telgraf çekmeye cesaret ediyorsun, onu meşgul ediyorsun' derlerse ne yaparım diye korkuyor.

Korkusuna rağmen yola çıkmak üzereyken telgraf memuru büyük bir telaşla 'Muhtar, neredesin şimdi köye atlı çıkarıcaktık, koş Ankara'dan cevap geldi, gel imzala telini al' diyor. Atatürk'ün cevabı Ali Muhtar, daha camideyken gelmiş.

Atatürk, çektiği telde şunu yazıyormuş: 'Muhtar seni gözlerinden öperim. Sorduğun soruya cevabım şöyledir; terazinin bir kefesine sadece Ula'yı değil, bütün dünyayı yirmi defa dolanacak tel çekmeyi, diğer kefesine senin köye okul yapmayı koysalar; senin köye okul yaptırmak ağır gelir. Sen topladığın parayı okul yaptırmak için kullan'.

Ali Muhtar, telgrafın verdiği coşkuyla yola çıkıyor; daha yolu yarılamadan bir çocuk koşarak arkadan yetişiyor ve 'Muhtar koş, Orman Müdürü seni istiyor' diyor. Orman idaresine gidiyor; okulun kereste ihtiyacının karşılanması için tahsis emrinin geldiğini, ne zaman isterlerse keresteleri alabileceğini öğreniyor. Köye gidince Ali Muhtar'ın korktuğu oluyor ve iki jandarma geliyor. Ancak, jandarmalar muhtarı köye yapılacak okul için nahiyede yapılacak toplantıya çağırıyor. Daha sonraları köye; Nahiye Müdürü, Jandarma Komu-

Levent Şahverdi Arşivi

tanı, Fırka Reisi hepsi geliyor. Atatürk, Muğla Valiliği'ne emir vermiş, herkesten okulun yapılmasına yardım etmelerini istemiş, okulumuzu 3,5 ayda yapıp 1929-1930 ders yılına yetiştirdik.'

1941 yılında geldiğim Gölcük Köyü'nün o zamanki Muhtarı Ali Kertik, bana bunları anlattı. Okulun kayıtlarını inceledim, köyde araştırma yaptım. 1928 yılında köyde okuma yazma bilen hemen hiç yokken, 1941 yılında okuma yazma oranı yüzde 86'ydı. Köyün bütün çocukları okula gidiyordu.

Şimdi, aynı köyde benim okuttuğum çocuklar, elektrik kesilirse jeneratörlerini çalıştırıyorlar; üniversiteye giden pek çok öğrencim oldu. Arıcılık, tütüncülük, orman reçineciliği, marangozluk gelişti. Yoksul bir orman köyü olan Gölcük bugün varlıklı ve aydın bir köydür. Köyün bugüne gelmesinin nedeni elbette eğitime verilen önemdir. O zaman Türkiye'nin başında, uzak bir dağ köyünden gelen muhtar telgrafına bir saat içinde cevap veren Atatürk vardı.

*

Unutamadığım bir başka anım: Hacı Hasan Yıldız adlı yaşlı bir köylüyle tanışmamdır. Bir gün Osman Yıldız adlı öğrencim; 'öğretmenim dedem sizinle görüşmek istiyor' dedi. Ben de, 'buyursun gelsin' dedim. O sıralar yoğun bir çalışma içindeyim. Sabahtan öğleye kadar 1, 2, 3. sınıfları öğleden sonra 4 ve 5'leri okutuyorum, akşamları da millet mektepleri var. Bir gün dersler bittiğinde yaşlı bir insan geldi. 'Ben Osman'ın dedesi Hasan Yıldırım' dedi. Odama buyur ettim, sohbete başladık.

Yaşlı adam duvardaki Atatürk resmine uzun uzun baktı, çerçeveyi düzeltti ve 'kutbi zamandır' gibi bir şey söyledi. 'Kutbi zaman' dediği şeyin ne olduğunu sordum. Pusulanın hep kutbu göstermesi yani pusulanın şaşmaması anlamına geldiğini söyledi. Toplumların pusulalarının şaşabileceğini yani 'cihetleri kaybedebileceğini'; 'Türk toplumunun Osmanlının son dönemlerinde' cihetini kaybettiğini' anlattıktan sonra şunları söyledi: 'Pusulasını şaşıran toplumlar için Mevla ara sıra, insanlara doğru istikameti gösterecek bir insan yollar, Mustafa Kemal bunlardan birisidir. Bu nedenle onun yolundan şaşıranlar yanlış yola girerler'.

Levent Şahverdi Arşivi

Hacı Hasan Yıldız'la daha sonra ilişkilerimiz gelişti. Ben ona gider, o bana gelirdi. 104 yaşındaydı. Fatih Medresesi'nde uzun yıllar müderrislik yapmıştı. Köyüne, ölmek için geldiğini söylüyordu. 'Üç padişah gördüm, hepsinin de Allah cezasını versin' diyordu. İncil'i incelemek için Latince'yi, Antik Çağ inançlarını öğrenmek için eski Grekçe'yi öğrenmişti. Arapça, Farsça ve Fransızca'yı Türkçe gibi biliyordu. Ula Nahiyesi'nin Gölcük Köyü'nde, bu yoksul orman köyünde böyle bir insanla karşılaşmak inanılmaz bir şeydi.

Bir gün bana şunları söyledi: 'Oğlum, muallimin rehberi bilimdir. Ancak, bu bilim çok yönlü, çok taraflı bir bilimdir, bir ışıktır. Muallim, bu ışığı insanların aydınlanması için onların üzerine tutar. Eğer ışığı insanın yüzüne tutarsan gözü kararır karanlıklar içinde kalır; önüne doğru, götürmek istediğin yola doğru tutarsan onayı aydınlatırsın ve onu istediğin yola sokarsın, yani istediğin gibi eğitirsin. Senden bir şey rica edeceğim. Buraları dindar bir çevredir. Senden namaz kılmanı, bir takım ibadet bilgilerine sahip olmanı isterler. Eğer bizim hoca dinsiz derlerse seni dinlemezler, çocuklarını okula göndermezler, senden uzak dururlar. Sen de, hiç kusurun olmamasına rağmen onlara öğretmek istediğin şeyleri öğretemezsin, görevini iyi yapamazsın. Dini bilgilerin yetersizse biraz önem göster ve öğren; ben sana yardım ederim. Ara sıra camiye git. Hoca, Allah'tan korkuyor desinler; sana saygıları artsın. Onları yanına al sonra bilimini onlara öğret. Göreceksin, öğretmek istediklerini çok çabuk öğreneceklerdir.'

Bu nur yüzlü bilge insanla tanıştığımda 19 yaşındaydım. Çok gençtim ve yüksek ideallere sahiptim. Hiçbir köyde okuyup yazamayan kalmamalıydı. Yoksulluk ortadan kalkmalıydı, Türkiye aydınlık ve güçlü bir ülke olmalıydı.

Hasan Yıldız'ın verdiği nasihatın derinliğini o yaşta anlamayabilirdim. Ama böyle bir hataya düşmedim ve nasihatlarını tuttum. Dinler Tarihi'ni edindim ve özellikle İslam Tarihi konusunda bilgimi arttırdım. Cami hocası ve cemaat, din konusunda benim kadar bilgi sahibi değillerdi. Bilgisizliklerini yüzlerine vurmadım çok şey öğrettim ve hemen hepsiyle yaşam boyu sürecek dostluklar kurdum.

Köylülerin bana olan güvenlerinin artması, orada olmanın gerçek nedeni olan öğretmenlik görevlerimi yerine getirmemde çok yarar-

Levent Şahverdi Arşivi

lı oldu. Tüm çocuklar okula geliyordu, millet mektebi kursları genç, yaşlı hatta hasta insanlarla dolmuştu, kısa bir süre içinde köyde okuma yazma oranı yüzde 50'lere varmıştı.

Gölcük'ten ayrılıp askere gittikten üç yıl sonra Hacı Hasan Yıldız'ın öldüğünü öğrendim. Ravzadan düşmüş ölmüştü, nur içinde yatsın".

*

Necdet Eroğlu, *Köy Enstitüsü* çıkışlı değildi ama onlarla aynı dönemde köy öğretmenliği yapmıştı. Öğretmenliği, büyük bir coşku ve inançla yaptığını anlatıyor, aynı coşkunun *Köy Enstitüsü* çıkışlılarda da olduğunu söylüyordu. Enstitülerle aralarındaki ilişkileri, benzerlik ve farklarınızı anlatıyor, *Atatürk dönemindeki* eğitim düzeninin durumu hakkında açıklamalar yapıyordu.

Şunları söylüyordu; *"Köy Enstitüleri, ilk mezunlarını 1942 yılında verdi. Ben ise 1941'de göreve başlamıştım. Aynı dönemin insanlarıyız. Aynı havayı teneffüs ettik, aynı ruhu taşıyorduk. Büyük bir devrimin coşkusuyla büyümüştük. Bizim için yaşam, kurulmakta olan yeni devletin, yeni toplumun, yani Cumhuriyet'in yüceltilmesinden ibaretti. Herşeyin üzerinde tuttuğumuz değer yargımız buydu.*

Ben nisbeten aydın bir çevreden çıkmıştım. Babam Öğretmendi. Okuduğum öğretmen okulunda öğrencilerin çoğunluğu şehir ve kasabalardan gelmişti. Atandığımız köylerde istekle de olsa geçici olarak görev yaptığımızı biliyorduk. Köy enstitüleri ise farklıydı. Onlar tamamen köylerden gelmişti.

Nereden geldiklerini, ne olduklarını ve ne yapacaklarını biliyorlardı. Çok yoksul bir kesimden gelmişlerdi. Öğrenmenin ve bilinçlenmenin kendilerine verdiği büyük gücü kavramışlar, edindikleri bilinci köylerine götürmeye adeta and içmişlerdi. İnanılmaz bir heyecan içindeydiler. Biz de öyleydik ama onlar bizden farklıydı.

Maaşım 38 liraydı. Bazen onu da alamazdık. Eskiden öğretmenler maaşlarını Özel İdare'den alırlardı. Bağlı olduğumuz ilin valisi çalışkansa hem sevinir hem üzülürdük. Vali çalışkansa, yol, okul, sağlık ocağı v.s. gibi işlere yoğun olarak girişir, bazı aylar bize maaş parası

Levent Şahverdi Arşivi

kalmazdı. Çocuklar, bu ay size az maaş vereceğiz üstünü gelecek ay alırsınız denilerek 10 lira aldığımız çok olmuştur. Bu durumlarda canımız sıkılmazdı. Bilirdik ki ya bir köye su götürülmüş ya da bir sağlık ocağı açılmıştır; para bu nedenle kalmamıştır. İtiraz etmek, sızlanmak gibi bir eğilim aklımıza bile gelmezdi. Bunun için kendimizi zorlamazdık, içimizden öyle gelirdi. Bize bu aşılanmıştı.

Köy enstitüsü çıkışlıların bizden en önemli farkı, yaşayacakları köyde işlerine yarayacak hemen her şeyi öğrenmiş olmalarıydı. Marangozluk, demircilik, dokumacılık, hayvancılık, meyvecilik, inşaat ustalığı vb öğreniyorlardı.

Biz, diplomalarımızı alıp mecburi hizmetimiz nereye çıkarsa oraya giderdik. Mezun olduğumuz okulla bir ilişkimiz kalmazdı. Köy enstitüsü mezunlarının ise, nereye giderlerse gitsinler okullarıyla ilişkileri kesilmezdi. Okul, onları sürekli izler, çalışmalarında onlara yardım eder ve ihtiyaç duyduğu eksikdikleri enstitüde imal edip gönderirdi.

Köy enstitülerinin mecburi hizmet süresi bizden fazlaydı. Biz, devletin bize bakıp okuttuğu sürenin birbuçuk katı kadar mecburi hizmet yapardık. Ben, üç yıl okumuştum mecburi hizmetim dörtbuçuk yıldı. Beş yıl okuyan bir köy enstitülünün mecburi hizmeti ise yedibuçuk yıl değil, yirmi yıldı. Büyük çoğunluğu bundan hiç şikayetçi değildi. Aksine, yirmi yılı yapacakları işlerin bir garantisi gibi görür ve buna sevinirlerdi".

*

"Köy enstitüleri, bence, sadece Türkiye için değil dünyanın birçok başka ülkesi için de bulunmuş en mükemmel eğitim sistemidir. Zaten pek çok ülke örnek almıştır. Amerikalı bir eğitimci köy enstitüleri için, 'Doğa'da tan ağarıyor' demiş. Eğer bu okullar sürseydi, Türkiye bugün çok farklı ve ileri bir yerde olurdu. Bundan hiç kuşku duymuyorum. Bu okullara nasıl kıydılar hala anlamış değilim.

Köy enstitüleri açılmaya başladıktan sonra, bizim okullarda da iş derslerini arttırdılar, enstitülerden esinlenen yeni eğitim programları uyguladılar. Bu sayede, öğretmen okulu çıkışlılar da, enstitüler kadar olmasa da birçok şey öğrendiler.

Köy enstitülülerle yıllarca arkadaşlığım, dostluklarım oldu, on-

Levent Şahverdi Arşivi

lara öğretmenlik de yaptım. Onlarla hiçbir olumsuz olay yaşamadım; önemli sayılabilecek bir kusurlarını görmedim. Çok baskı altına alındılar ve sürekli soruşturuldular. Ancak, gönderilen müfettişler soruşturmaya delil oluşturacak bir kusur bulamıyordu. Çok çalışkan ve çok düzenliydiler.

Köy enstitülüler, köye ve köylüye bizden daha yararlı oldu. Bu çok doğaldı, çünkü onlar o yöreden geliyorlardı. Köylüyle aynı dilden konuşuyor ve onlarla çabuk anlaşıyorlardı. Birbirlerine güvenmenin yollarını çabuk buluyorlardı. Görev yaptıkları köylerde öyle etkili oldular ki köylü, muhtar ya da imamı değil onları dinler hale geldi. Bir fikir danışacak olsalar, eskiden imama, muhtara gidenler şimdi öğretmene geliyordu. Bizim böyle bir etkinlik kurmamız elbette mümkün değildi".

*

"Eğitimde 60 yılda gelinen noktanın ne olduğunu herkes en az benim kadar biliyor. Sınav yarışları, kurslar, dershaneler, geçim zorlukları, herşeyin parayla ölçülmesi, duyarsızlıklar hep yaşadığımız şeyler değil mi? Türk köylüsü, eğitime ve öğretmene çok önem verirdi. Kahveye girsem benden büyük, babam dedem yaşında insanlar saygıdan ayağa kalkarlardı; utanırdım. O günden bugüne ileri değil geri gittik. Cumhuriyet, suyun akışını halktan yana çevirmişti; geriliklerin, cehaletin üzerine gidiliyordu. Bugün ise iş tersine dönmüş, su yine eskisi gibi akıyor.

Yalnızca eğitim alanında değil her alanda bir bozulma yaşanıyor. O zaman Türkiye'yi yönetenler, imkansızlıklara rağmen olaylara ve gelişmelere hakimdiler. Bir hedef vardı ve o hedefe doğru planlı programlı bir biçimde ilerliyorduk.

Mesela, bir insan bir yerden başka bir yere gidip yerleşmek isteseydi, devlet bunu bilir ve insanları şu ya da bu biçimde yönlendirirdi. Bir yerden bir yere hayvan dahi götürsen ilmühaber almak zorundaydınız. İsteyen istediği yere gidip burası çok güzelmiş deyip yerleşsin ve bundan kimsenin haberi olmasın, mümkün değildi.

Devlet bütün Anadolu'ya hakimdi. Bunu nasıl başarabildiklerine şaşardım, hala da şaşıyorum; bana imkansız gibi geliyor. Birinin dansı

Levent Şahverdi Arşivi

komşu köye kaçsa, köylüler davayı hemen haber verir ve ilmühaber almadan sahibine vermezdi. O zaman, bu günün teknik araçları da yok, telefon yetersiz, yol ve araç yok, birçok yere at ve katırla gidiliyor. O zamanın yöneticileri bunları başarıyordu.

İsmet Paşa'nın bir sözü vardır: 'Hayatta en muzur adam, ehliyetsiz olduğu halde selahiyet (yetki) sahibi olan adamdır' der. Yetişmiş adam çok az olmasına rağmen o zamanlar böyle 'muzır' adamlar, devlette etkili yerlere gelemezdi".

*

"Yetersiz insanların yetki sahibi yapılarak görevlendirilmesi, bugün önemli bir sorun durumundadır. Atatürk döneminde bundan özenle kaçınılmıştı. Özellikle 2.Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra yönetim kadrolarında bir bozulma yaşandı. 1945 yılında çıkarılan hiçbir zaman uygulanmayan 'Çiftçiyi Topraklandırma Yasası' öğretmene, ağaya karşı tutuklama dahil birçok yetki veriyordu. Ancak daha sonra tam tersi oldu. Öğretmenlere baskı yapıldı, eğitim düzeni bozuldu.

'Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu' çıkarıldı ama hiç uygulanmadı. Çıkaran da uygulamayan da aynı yönetim. Uygulanmayacaksa neden çıkarıldı hala anlamış değilim. 'Köy Teşkilat Kanunu', gibi uygulanan ve başarılı sonuçlar alınan kanunları da sonradan ya kaldırdılar ya da uygulamadılar.

'Köy Teşkilat Kanunu'nda afedersiniz, sadece tuvalete şu saatte git dememiş. Her şey gerçeğe ve ilerlemeye uygun olarak düzenlenmiş; neyin nasıl olacağını ve nasıl işleyeceğini belirlenmiş. Bunu yapmazsanız kalkınmanız mümkün değildir. Yasa hükümleri halkın ihtiyaçlarına ve gelişme isteğine o kadar uygun ki, halk bağlayıcı hükümler getirmesine rağmen çıkarılan yasalardan hiç rahatsızlık duymamıştır.

O zamanlar öğretmen köylüye bir şey söylediğinde, köylü öğretmenin kendi fikirlerini değil yasa hükümlerini anlattığını ve kendi haklarını gözettiğini bilirdi. Türk köylüsü, öğretmenin arkasında Ankara'nın ve Atatürk'ün olduğunu ve Atatürk'ün köylüye önem verdiğini anlamıştı. Dikkat ederseniz, Atatürk istedi diye köylü 1925'te fesi çıkararak giydiği kasketi hâlâ kafasında taşımaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

1949 yılında bir İller Kanunu çıkardılar. B kanunun olumsuz etkisi yeterince bilinmez. Biz o acı günleri yaşadık. 'Bir öğretmen, bir sağlık memuru atayamayan valiye vali mi denir' diye bir kampanya başlatıldı. Neymiş merkeziyetçilikten kurtulunacakmış, vali işleri yerinden halledecekmiş.

Dikkat ediniz aynı şeyler şimdi de söyleniyor, 'yerinden yönetim', 'vali ve belediyelerin yetkilerinin arttırılması falan gibi. O yıllarda adeta öğretmen aleyhinde bir hava estirildi. Öğretmenler olarak bizim önce şevkimizi kırdılar sonra hırpalamaya başladılar. Valilere, milletvekillerine, hepinizi öğretmenler yetiştirmedi mi dedik ama dinleyen olmadı. Öğretmeni aşağıladılar, öğretmenin yetkileri, adı, kimliği ve toplum için önemi kayboldu; ocak-bucak başkanlarının oyuncağı haline geldi. Öğretmen tayinleri siyasi etkinlik aracı haline getirildi. Liyakat ve yeterlilik bir kenara bırakıldı. Eskiden böyle miydi? Özellikle terfi edecek ya da yönetici yapılacak öğretmenler kaç türlü müfettiş incelemesinden geçer, yukarıya doğru öyle yükselirdi.

Cumhuriyet'le birlikte sağlam bir milli eğitim düzeni kurulmuştu. Daha iyiye ve daha ileriye gitmek için sürekli tartışılır, araştırılır ve uygulamalar yapılırdı. Bölgesel özellikler, eğitime alınacak çocukların sosyal yapıları, çocuğun zeka yapısı tesbit edilir; programlar geniş katılımlı Maarif Şuralarında tartışılırdı.

O dönemdeki tartışmalar içinde çok değerli eğitimciler ortaya çıktı, bilgili ve inançlı eğitim önderleri yetişti. Ancak, bu kadrolar daha sonra etkin görevlerden uzaklaştırıldılar.

Bilgi ve inançlarını yurt hizmetine yeterince verememenin üzüntüsünü ömür boyu yaşayan bu değerli insanların, teker teker ölüm haberlerini alıyorum. Her ölüm haberi bana, yapılamamış işlerin, düzeltilememiş yanlışların ve eğitilmemiş insanların acısını verir. Elbette hepimiz öleceğiz, önemli olan, edindiğimiz bilgi ve tecrübeyi tam olarak ve sonuna kadar ülke yararına kullanabilmek değil midir? Bunun yapılamaması, yapılmasının önlenmesi insana acı vermez mi?".

Levent Şahverdi Arşivi

Türk Milli Eğitimi ve ABD

Türkiye Cumhuriyeti 5. Cumhurbaşkanı **Cevdet Sunay**, eğitimle ilişkili olarak şunları söylemişti. *"Bugünkü okullarda yetişen gençlere ülke yönetimi teslim edilemez. Biz, laik okulları karşı imam hatip okullarını bir seçenek olarak düşünüyoruz. Devletin kilit mevkilerine yerleştireceğimiz kişileri, bu okullarda yetiştireceğiz"*... 7. Cumhurbaşkanı **Kenan Evren**'in görüşleri farklı değildi ve *"İmam-hatip okullarında iyi eğitim veriliyor. O çocuklardan zarar gelmez. Türkiye laikliği dinsizlik olarak anlamış, yanlış tatbikatlar yapmıştır. 1930'lardaki laiklik anlayışını yanlış olarak görüyorum"* diyordu. 12. Cumhurbaşkanı **Recep Tayyip Erdoğan**'ın söylemi ise şöyleydi; *"Biz dindar ve kindar bir nesil yetiştireceğiz"*.

Kendinden sonraki cumhurbaşkanları bunları söylerken, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı **Mustafa Kemal Atatürk**, eğitim konusunda şunları söylemişti; *"Eğitimin amacı yalnız hükümete memur yetiştirmek değil, ülkede ahlaklı, cumhuriyetçi, devrimci, atılgan, olumlu, giriştiği işleri başarabilecek yetenekte, dürüst, sorgulayıcı, iradeli, yaşamda karşılaşacağı engelleri yenecek güçte, karakter sahibi genç yetiştirmektir"*.

*

Türkiye, 27 Aralık 1949 tarihinde ABD ile *'Türkiye ve ABD Hükümetleri Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkındaki Anlaşma'* adıyla bir ikili anlaşma imzaladı. **İsmet İnönü**'nün Cumhurbaşkanı olduğu bir dönemde imzalanan anlaşmanın öne çıkan özelliği, Türkiye'de kazanılacak Amerikan yanlısı kadroların eğitilme biçiminin saptanması ve bu uğurda yapılacak harcamaların karşılama yöntemlerinin belirlenmesiydi. Anlaşma; Türkiye'den ABD'ne gönderilecek Türk öğrenci, öğretim üyesi ve kamu görevlileri ile ABD'nden Türkiye'ye gönderilecek Amerikalı *'uzman'*, *'araştırmacı'* ve *'eğitimci'* nin konumlarını belirliyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Anlaşmanın 1.maddesi şöyleydi; *"Türkiye'de, Birleşik Devletler Eğitim Komisyonu adı altında bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon, niteliği bu anlaşmayla belirlenen ve parası T.C. Hükümeti tarafından finanse edilecek olan eğitim programlarının yönetimini kolaylaştıracak ve Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri tarafından tanınacaktır".*[41]

Kurulacak Komisyon'un yetki, işleyiş ve oluşumu ile ilgili olarak 1.1. ve 2.1. alt maddelerinde şunlar vardı: *"Türkiye'deki okul ve yüksek öğrenim kurumlarında ABD vatandaşlarının yapacağı; eğitim, araştırma, öğretim gibi faaliyetleri ile; Birleşik Devletler'deki okul ve yüksek öğrenim kuruluşlarında Türkiye vatandaşlarının yapacağı; eğitim, araştırma, öğrenim gibi faaliyetleri; yolculuk, tahsil ücreti, geçim masrafları ve öğretimle ilgili diğer harcamaların karşılanması da dahil olmak üzere finanse edilecektir... Komisyon harcamalarını yapacak veznedar veya bu işi yapacak kişinin ataması, ABD Dışişleri tarafından uygun görülecek ve ayrılan paralar, ABD Dışişleri Bakanı tarafından saptanacak bir depozitere ya da depoziterler nezdinde bankaya yatırılacaktır".*[42]

Kullanma yer ve miktarına ABD Dışişleri Bakanı'nın karar vereceği harcamaların, nereden sağlanacağı ise Anlaşmanın giriş bölümünde belirtilmektedir; *'T.C. Hükümeti ile ABD Hükümeti arasında 27 Şubat 1946 tarihinde imzalanan Anlaşma'nın birinci bölümünde belirtilen'* kaynakla karşılanacaktır. Bu kaynak ise, ABD'nin Türkiye'ye verdiği kredi faizlerinin yatırılacağı T.C. Merkez Bankası'na, Türk Hükümetince ödenen paralardan oluşan bir kaynaktır. T.C. Hükümeti bu anlaşmayla kendi parasıyla kendini bağımlı hale getiren bir açmaza düştüyordu.

Anlaşma'nın 5.maddesi, en dikkat çekici maddelerden biridir. Bu madde, yukarıda açıklanan işleri yapma yetkisinde olan ve Türkiye'nin bağımsızlığını dolaysız ilgilendiren kararlar alabilen, Türkiye'de Birleşik Devletler Eğitim Komisyonu'nun kuruluşunu belirlemektedir. 5.madde şöyleydi: *"Komisyon, dördü T.C. vatandaşı ve dördü ABD vatandaşı olmak üzere 8 üyeden oluşacaktır. ABD'nin Türkiye'deki diplomatik misyon şefi komisyonun fahri başkanı olacak ve komisyonda oyların eşit olması halinde*

Levent Şahverdi Arşivi

kanun, komisyon başkanı verecektir".[43]

*

ABD'yle yapılan eğitim anlaşması, Türk Milli Eğitimi'ni ABD denetimine bırakan süreci başlattı. Yeni Dünya Düzeni politikalarının, azgelişmiş ülkeler için öngördüğü *'dinsel eğitim'* ya da *'eğitimin dinselleştirilmesi'*, bu anlaşmayla büyük boyut kazandı. Eğitimin birliği, dinsel eğitimde birliğe kaydı.

ABD Büyükelçisinin yönlendirmesi altında, onlarca yıl sürdürülen *'eğitimin dinselleştirilmesi'* 21.yüzyılın başında doruk noktasına ulaştı. 12. Cumhurbaşkanı **Recep Tayyip Erdoğan**, *"bütün okullar imam hatip olmalıdır"* dedi ve Harp Okulları dahil bütün okullarda söylemi yönünde uygulamalar yaptı.

Milli Eğitim Bakanlığı, milli eğitim bakanlarının bile girişim-gücünün (inisiyatifinin) olmadığı bir kurum haline geldi. 1949'dan bugüne dek, binlerce Türk Amerika'ya *'eğitilmek-etkilenmek'* için gitti, yüzlerce Amerikalı da Türkiye'ye *'eğitmek-etkilemek'* için geldi. Amerika'ya gönderilen Türklerin hemen tümü Türkiye'ye döndüklerinde üst düzey görevlere getirildi.

Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitim gören insanların büyük bölümü, Amerikan yanlısı tutum izlediler. Yetkilerini, Atatürkçü, yurtsever kadroları etkisizleştirerek tasfiye etme yönünde kullandılar. Amerika'da eğitim görmek bürokrasi, siyaset ya da medyada yükselmenin aracı haline geldi.

Milli Eğitim Bakanlığı'nda, çalışmalarını *'etkin'* bir biçimde sürdüren; personel politikalarından ders programlarına, imam-hatip okulu açılmasından *Yüksek İslâm Enstitüleri*'nin yaygınlaştırılmasına dek pek çok konuda stratejik kararlar *'önerebilen'*, *'Milli Eğitimi Geliştirme'* adlı bir komisyon vardır. 1994 yılında 60 personeli olan bu komisyonda çalışanların üçte ikisi Amerikalıydı. Komisyonun başında **L.Cook** adlı bir Amerikalı bulunuyordu. L.Cook'tan ayrı olarak adı **Howard Reed**, ünvanı *"Milli Eğitim Bakanlığı Bağımsız Başdanışmanı"* olan, bir başka *"etkin"* Amerikalı daha vardı.[44]

Levent Şahverdi Arşivi

*

Amerikalıların Türk Milli Eğitimi'ne 1949'dan beri süregelen *'ilgileri'* hiç eksilmedi. Demokrat Parti, *Köy Enstitüleri*'ni kapatırken, AKP yatılı bölge okullarını ve askeri liseleri ortadan kaldırdı. *İnönü dönemi* dahil bugüne dek yönetime gelen bütün partiler ve darbeler, ABD yönlendirmesiyle sürekli imam hatip okulu açtı. Bugün bu okullarda 1,3 milyon öğrenci okuyor.

'Vakıf üniversitelerinden' yabancı dilde eğitime, ortaöğretimden 4+4'lere dek; yaratılan kaos ortamında, paralı duruma getirilen Türk Milli Eğitimi, bugün altından kalkılması güç bir karmaşa içine girmiştir. Öğrenciler, birşeyler öğrenmek için değil adeta öğrenmemek için eğitilmektedir.

Köy Enstitüleri'nin kurulup yayılmasını desteklemiş olan **İsmet İnönü**'nün, bu okulların ortadan kaldırılmasına neden göz yumduğu ve imam-hatip okul ve kurslarının açılmasına bu denli kolay nasıl izin verdiği, yeterince açığa çıkmamış bir konudur. Eğitimdeki bu köklü politika değişikliğinin, ABD ile girilen ilişkiler ve yapılan ikili anlaşmalara dayandığını az sayıdaki yurtsever dışında ele alan olmadı.

İmam hatip okullarını bitirenlerin Harp Okulu'na alınmasını, Amerikalıların kendisinden istediğini ancak bunu kabul etmediğini açıklamıştır. *"Bu isteği, Sultan Abdülhamit ordusuna dönüş saydım... Oldu-bitti yaptırmadım"* demiştir.[45]

İsmet İnönü, imam ve hatip mezunlarının Harp Okulları'na girmesini kabul etmedi ama *15 Temmuz darbe girişimini* bir fırsat olarak gören **Recep Tayyip Erdoğan**, imam hatip mezunlarına subaylık yolunu açtı. Bununla yetinmedi, Harp Akademisi ve Askeri Liseleri kapattı, Harp Okulları'nı imam hatiplilerin de gireceği üniversite haline getirdi.

İmam hatipliler, o dönemde harp okullarına giremediler ancak **Ecevit**'in çıkarttığı yasadan yararlanarak; hukuk ve siyasal başta olmak üzere hemen tüm üniversite ve yüksek

Levent Şahverdi Arşivi

okullara kayıt yaptırdılar. Harp Okulları'na, başka bir yoldan, *Fetullah'ın okullarını* kullanarak girdiler ve darbe girişiminde bulundular. Türk Ordusu, İnönü'nün söylemiyle, *'Abdülhamit ordusu haline'* getirecek bir sürece girdi. Dinci siyaset orduya bulaştırılarak, ilerde bitmeyen çekişme ve çatışmaların yolu açılmış oldu.

70'li yıllarda, ulusçulukla hiçbir ilgisi olmayan *'milliyetçi mukaddesatçı gençler'*, eğitim enstitülerine doldurulduldular. Bunların büyük çoğunluğu, dört aylık hızlandırılmış kurslarla *'öğretmen'* yapıldı. Şimdi, imam adayları orduya sokularak hızlandırılmış eğitimle subay yetiştiriliyor.

Atatürk'ün çok önem verdiği, eğitimin birliği ilkesi, yasa yürürlükte olmasına ve bu yasayı uygulamakla yükümlü olan siyasiler meclisi doldurmasına karşın, eylemsel olarak ortadan kaldırıldı. Durumdan rahatsız olan insanlarımız, gelinen noktanın gerçek nedenlerinin; Amerikalıların Türk Milli Eğitimi'ne uzun yıllar boyunca el koymasına dayandığını göremedi. Dini araç olarak kullanılmasını, partilerin oy kaygısıyla verdikleri ödün sandı.

Patrikhane ve Papaz Eğitimi

Eğitim düzeninin bozularak topluma yabancı insan yetiştir duruma gelmesi, Osmanlı Devleti'nin imparatorluğa dönüştüğü döneme yani **II. Mehmet**'e (Fatih) ve özellikle hilafeti Türk topluma getirerek dini siyaset aracı yapan **I. Selim**'e (Yavuz) dek giden çok eski bir konudur. Tekil devletten imparatorluğa evrildiği bütün büyük devletlerde, asal unsura yani imparatorluğu oluşturup yükünü çeken uyruğa baskı uygulanmıştır. Bunun nedeni, yönetim gücünü ele geçirmeye en yakın kesimin asal unsur olmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda da, *devlet asal unsuru* yani *Türk unsurunu* baskı altına almış, yönetimde kullanacağı kadroyu yabancılardan ya da yabancılaştırdığı uyruklardan karşılamıştır. *Devşirme* yetiştiren *enderun eğitimi*, bu girişimin ayrıca-

Levent Şahverdi Arşivi

lıklara sahip merkezidir.

Osmanlı'da, devşirme eğitimi kadar, belki ondan daha çok ayrıcalığa sahip olan bir başka eğitim, merkezinde *Fener Rum Patrikanesi*'nin bulunduğu papaz eğitimidir. *Patrikhane* ve *Heybeliada Ruhban Okulu*, bugün yeniden etkinleştirilmeye çalışıldığı için incelenmesi gerekir.

*

Türkler İstanbul'u aldığında, Hıristiyan dünyası Doğu'daki ikinci büyük merkezi olan *Patrikhane*'nin Müslümanlarca yok edileceğine inanıyordu. Ancak, Fatih onların hiç ummadıkları bir tutumla, *Patrikhane*'yi kapatmak yerine ona geniş özgürlükler ve yeni haklar verdi. Fatih, Hıristiyan dünyasının bölünmüşlüğünün sürmesini amaçlayarak *Patrikhane*'yi adeta koruması altına aldı.

Fatih Kanunnamesi'yle **II.Gennadios** *ekümenik* (evrensel) Patrik yapıldı ve vezir ünvanı verilerek, devletin önemli işlerinin görüşüldüğü *divan*'a alındı. *Patrik* ve *Patrikhane*'ye bağlı kişiler vergiden bağışık tutuldu. *Patrik*, Hıristiyan halkın tartışmasız önderi sayıldı, Ortodoks topluluğunun yargılama ve cezalandırma işlemlerinde tam yetkili kılındı. Bu haklar, Patriğin Bizans dönemindeki haklardan daha ileriydi.[46]

Kimi padişahlar, *Patrikhane*'ye tanınan hakları bir miktar kısatlasa da ayrıcalıklar Cumhuriyet'e dek sürdü. 1856 *Islahat Fermanı*'yla, Patriğin görevi ömürboyu sürecek biçimde uzatıldı. Yargılama ve cezalandırma konusundaki yetkileri arttırıldı.[47]

Fener Rum Patrikhanesi, kendisine tanınan ayrıcalıklara karşın, Fatih'ten günümüze dek Türk düşmanlığını hiçbir dönemde bırakmadı. Kuşaktan kuşağa aktarılan kin ve nefret, genlere işlemiş bir kalıt (miras) olarak hep canlı tutuldu. Kendini güçsüz gördüğü dönemlerde susarak, güçlü gördüğünde ise saldırarak, yurtiçindeki bir tehdit unsuru olarak varlığını sürdürdü. Anadolu'da Türk egemenliğine son vermek isteyen Batı saldırısının, her dönemde gönüllü işbirlikçisi oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

*

Fener Rum Patrikhanesi'nin *Heybeliada Ruhban Okulu*'nda eğittiği papazlar, Kurtuluş Savaşı'nın başından sonuna dek Yunan Ordusu'nu destekledi. Batı ve Orta Anadolu ile Doğu Karadeniz bölgelerindeki hemen tüm *Rum ayaklanmalarında* etkin biçimde yer aldılar. Kiliselerin bodrumuna *silah depoluyor, çeteler oluşturuyor* ve *Yunan ordusuna asker topluyorlardı*. Aynı işi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde *Ermeni papazlar* yapıyordu.

Mustafa Kemal, dinî görüntümlü emperyalist kışkırtmaya ve bu kışkırtmanın araçlarından biri olan *Patrikhane*'ye karşı önlem almakta gecikmedi. *Kuvayı Milliye*'nin silahlı gücünü kullanarak, Rum çetelerini önce etkisizleştirdi sonra ortadan kaldırdı. Kilise bodrumlarındaki silahlara elkoydu. Papazların Yunan propagandası yapmasını önledi.

Mustafa Kemal, *Le Journal* muhabiri **Paul Herriot**'a, 25 Aralık 1922 günü *Patrikhane*'yle ilgili olarak şunları söyledi: *"Bir fesat ve ihanet ocağı olan, ülkede ayrılık ve uyuşmazlık tohumları saçan, Hıristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluk ve felaket simgesi olan Rum Patrikhanesi'ni artık topraklarımızda barındıramayız. Bu tehlikeli örgütü ülkemizde tutmamız ne gibi gerekçe ve nedenle ileri sürülebilir? Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için topraklarında bir sığınak göstermeye ne zorunluluğu vardır? Bu fesat yuvasının gerçek yeri Yunanistan değil midir?"*[48]

*

Her konuda olduğu gibi *Patrikhane* ve *Heybeliada Ruhban Okulu* konusunda da, 1938'den sonra *'eskiye dönüş'* süreci başladı. İlk ödünü veren **İsmet İnönü**'ydü. CIA adına çalışan **Athenagoras**, 1948 yılında, ABD Başkanı **Truman**'ın özel uçağıyla İstanbul'a geldi. *Ankara Ekspresi*'ne eklenen özel bir vagonla Ankara'ya götürüldü, burada *ayrıcalıklı bir protokolle* karşılandı.

Medrese çıkışlı CHP'li Başbakan **Şemsettin Günaltay**, *Fener Rum Patrikhanesi*'nin isteğine uygun olarak, **Papa Eftim**'in

Levent Şahverdi Arşivi

kurduğu *Türk Ortadoks Kilisesi*'nin dağıtılmasını istedi. Daha sonra, Yunanistan uyruklu **Athenagoras**, *Bakanlar Kurulu Kararı*'yla Türk vatandaşlığına geçirildi ve *Fener Patriği* yapıldı.

1950'de Başbakan olan **Adnan Menderes**, **Athenagoras**'ın ayağına dek gitti ve elini öptü. Milli Eğitim Bakanlığı, *Heybeliada Ruhban Okulu*'na *Teoloji Yüksek Okulu* adını vererek ilahiyat fakültesi konumuna getirdi. *Turgut Özal Hükümeti*, *Patrikhane* tarihinde görülmeyen bir ayrıcalıkla Kültür Bakanlığı Bütçesinden para yardımı yaptı.[49]

Patrikhane'nin sesi, *Özal döneminde* daha gür çıkmaya başladı. İstekleri yerine getirildikçe yeni istekler ileri sürdü. Patriğin söz ve eylemleri, ülkenin her yöresinde çalışan misyonerler ve ilçelere dek yayılan *'apartman kiliseleriyle'* yayıldı. Azınlıklara ait vakıf mallarının geri verilmesi, ruhban okulunun yeniden açılması ve yabancılara taşınmaz satışlarına izin verilmesi istendi. Bu istekler büyük oranda yerine getirildi.

Cemaatsiz kalan *Fener Rum Patrikhanesi*, Batı'dan aldığı desteğe güvenerek ana hedefi olan *'Helen Birliği'*ne ulaşmak için dayanacağı *kitle yaratmanın* peşindeydi. *Ruhban Okulu* onun için önemliydi. *Yabancılara taşınmaz satışı* ise bulunmaz bir fırsattı.

*

Bakanlar Kurulu, Ekim 2010'da aldığı bir kararla, Yunanistan yurttaşı 13 üst düzey papazı Türk yurttaşı yaptı. *Fener Rum Patrikhanesi*'nin buyruğunda çalışmaya başlayan bu papazlardan ikisi, Çanakkale ve Isparta'ya *metropolit* yapıldı.[50]

Bakanlar Kurulu, dört ay sonra, Şubat 2011'de metropolit düzeyinde yedi Yunanlı papazı daha Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı yaptı. Arkasının geleceği belli olan bu girişimler basında yer almadı ve *Patrikhane*'ye Yunanistan'dan kadro aktarımı Türk halkından gizlenmiş oldu.

'20.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Teolji Araştırma Merkezi' adlı özel araştırma kuruluşu, konuyla ilgili şu açıklamayı yaptı: *"Fener Rum Patrikhanesi Bizans döneminin kadrosunu topluyor.*

Levent Şahverdi Arşivi

Bir tek Ortodoks'un olmadığı illere metropol atanıyor. Gereksinim duyulan kadrolar için Yunan papazlar, ağır ağır yürütülen bir programla Türk vatandaşı yapılıyor".[51]

İzmir'in son metropoliti, Yunanistan doğumlu **Hrisostomos** adlı bir papazdı. İşgal dönemindeki Türk düşmanlığına dayalı eylemleri nedeniyle, Türk Ordusu'nun İzmir'e girmesinden 3 gün sonra 12 Eylül 1922 günü halk tarafından linç edilmişti.

Fener Rum Patriği **Bartholomeos**, 94 yıl sonra ve Cumhuriyet tarihinde ilk kez İzmir'e bir metropolit atadı. Karasularını 12 mile çıkarıp Türk adalarını işgal ederek atağa geçen Yunanistan; zayıf gördüğü Türkiye'ye, 3 yıl önce Türk vatandaşı yapılan Volos (Yunanistan) doğumlu **Bartholomeos Samaras'ı** İzmir'e gönderdi. **Samaras**, *İzmir Metropoliti* yapıldı.

Metropolitlik törenine Yunanlı Bakan Yardımcıları katıldı. *İzmir Rum Ortodoks Kilisesi Başrahibi* **Kyrillos Sykis**; Urla, Çeşme ve Karaburun bölgesinden sorumlu *Piskopos* oldu.

Yunanlı papazların Türk yurttaşlığına alınması ve *Fener Rum Patrikhanesi*'nin *ekümenik* yapılması konusunda, ABD'de yoğun çalışmalar yapılıyor. Türkiye Cumhuriyeti yasalarına ve *Lozan Anlaşması*'na aykırı olan bu tutum sürekli gündemde tutuluyor. Fatih Kaymakamlığı'nın denetimine bağlı bir dini birim olan *Patrikhane*, uluslararası siyasetin Türkiye'ye yönelen unsuru durumuna getiriliyor. Bu tutumla yüzyıl öncesine adeta geri dönülüyor.

ABD Başkanı **Bill Clinton**, 14 Kasım 1999'da eşi ve kızıyla birlikte Türkiye'ye geldi. Cumhurbaşkanı **Süleyman Demirel**'le yaptığı görüşmede şaşırtıcı bir istekte bulundu. *Heybeliada Ruhban Okulu*'nun, *Fener Rum Patrikhanesi*'ne bağlı olarak açılmasını istedi.

Bu istem, konuyla ilgili gelişmeleri bilenler için şaşırtıcı değildi. Yirminci yüzyılın son on yılında, ABD başta olmak üzere hemen tüm Batı ülkelerinde, *'dinler arası diyalog'* adı altında bir hareket başlatılmış, emperyalist siyasetin önem verdiği

Levent Şahverdi Arşivi

bu harekette, *'dünya Ortodokslarının dini merkezi'* kabul edilen *Fener Rum Patrikhanesi* öne çıkarılmış ve onun *'ekümenik patriklik'* olduğu ilan edilmişti.

ABD'de bu yönde yoğun kampanyalar düzenleniyor, Türkiye Cumhuriyeti yasalarına ve *Lozan Anlaşması*'na aykırı olan bu tutum sürekli gündemde tutuluyor. Fatih Kaymakamlığı'nın denetimine bağlı bir dini birim olan *Patrikhane*, uluslararası siyasetin Türkiye'ye yönelen unsuru durumuna getiriliyor, bu tutumla yüzyıl öncesine adeta geri dönülüyor. **Clinton**'un istemi bu sürecin üst düzeydeki sonuçlarından biriydi.

Clinton'dan sonra, Türkiye'ye gelen büyük devlet yetkililerinin hemen tümü, *Patrikhane*'yi ziyaret etti, **Bartholomeos**'u *ekümenik patrik* kabul ettiklerini gösteren görüşmeler yaptı. Almanya Cumhurbaşkanı **Johannes Rau**, ABD Dışişleri Bakanı **Hillary Clinton**, Yunanistan Başbakanı **Kostas Karamanlis**, Papa **16.Benedik**, ABD Başkan Yardımcısı **Joe Biden**, Almanya Başbakanı **Gerhard Schröder** ve **Angela Merkel**, Avusturya Cumhurbaşkanı **Heinz Fischer**, Yunanistan Başbakanı **Antonis Samaras**, Papa **Francesco**; *Patrikhane*'yi ziyaret eden yabancıların bir bölümüdür.

Papa **Francesco**'nun Türkiye'yi ziyareti konusunda, *Cizvit Cemaatı Papazı* **Antuan Ilgıt**, BBC'ye şu açıklamayı yaptı: *"Papa'nın Türkiye'yi ziyareti, Ortadoğu ve İslam dünyasına olan hassasiyetinin bir göstergesidir... Sayın Erdoğan'ın, Petrus ve Andreas kardeşlerin şahsında Roma ve Rum ekümenik patriğini İstanbul'da kucaklaştırması, Türkiye'nin başarısıdır. Bu buluşma güncel konjonktürde Türkiye'nin oynayabileceği kuvvetli rolün sağlam bir işaretidir".*[52]

ABD Başkanı **Barack Obama**, *'Nükleer Güvenlik Doruğu'* için geldiği Seul'de **Recep Tayyip Erdoğan**'la görüştü ve gazetecilere *Doruk*'la ilgisi olmayan şu sözleri söyledi: *"Türk hükümetinin dini özgürlükler konusundaki girişimlerini memnuniyetle karşılıyorum. ABD yönetimi Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmasını dilemektedir".*[53]

Levent Şahverdi Arşivi

Bu söylemin dikkat çekici bir özelliği vardı. Bir okulun açılmasıyla ilgili sıradan bir konu büyük bir devletin başkanı tarafından önemli bir etkinlikte dile getiriliyordu.

Yansız bir gözün sıradan olarak değerlendireceği *Ruhban Okulu* konusu, gerçekte yalnızca **Obama**'nın değil hemen tüm Batılı devlet yetkilisinin aynı biçimde dillendirdiği ortak bir istem durumundadır. Politikacılar, dini önderler ve medya, sürekli aynı şeyden sözediyor. Kimi zaman dilekte bulunarak, kimi zaman buyrukçu söylemlerle, *Heybeliada Ruhban Okulu*'nun açılmasını istiyorlar. ABD'de kampanyalar düzenleniyor. Konu, Yunan hükümetinin gündeminden çıkmıyor. Batı'nın *Ruhban Okulu*'na verdiği sıradışı önem, Türkiye'yi bekleyen tehlikenin göstergesi oluyor.

Ortadoğu ve Avrupa'nın en büyük ahşap yapısı olduğu söylenen okul binanın tapusu, Kasım 2010'da *Patrikhane*'ye devredildi. Bina kısa bir süre içinde elden geçirildi ve eğitim alanında olmasa da kullanıma açıldı. 22 Eylül 2013 günü, *'Dini Müzik Sempozyumu'* düzenlendi. Aynı günün akşamı, Türk ve Yunanlı sanatçıların katıldığı, *'Yunanistan'dan Türkiye'ye Kültür Yolculuğu'* adlı etkinlik yapıldı.

Yurtdışından gelen istem yoğunluğu, içerdeki medya desteği ve hükümet uygulamalarıyla birlikte değerlendirilirse, *Ruhban Okulu*'nun, *'uygun bir ortam oluştuğunda'* açılacağı görülmektedir. Hükümet sözcüsü **Bülent Arınç** bunu açıkça dile getiriyor ve *'gerçekleşmesi için bir takım iç ve dış gelişmelerin oluşması lazım'* diyor.[54]

Fener Rum Patrikhanesi, bugün dokunulmazlığı olan bir dükalık gibidir. Uluslararası etki gücü yüksektir. Destekçisi çoktur. Türkiye'de cemaati çok azdır ancak Hıristiyan dünyasında *ekümen bir kilise* olarak kabul görmektedir. Türkiye'den istedikleri artık; *'ekümenlik hakları'*, *'kızılhaç televizyonu'*, *'Diyanet yanında temsil'*, *'Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması ve yabancı uyruklu öğrencilerinin de eğitim görebilmesi'* noktasına varmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

YEDİNCİ BÖLÜM

AYDINSIZ ÜLKE

Levent Şahverdi Arşivi

Aydını Ezmek

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken sıkıntısı çekilen ana sorun; *buyruk, yönerge* ya da *yasayla* giderilemeyecek olan aydın eksikliğiydi. Eksiklik o denli yaygındı ki, gerçekleştirilmesi istenen her iş, önce o işi yapacak kadronun yetiştirilmesini gerekli kılıyordu. Hemen hiçbir alanda, çağdaş eğitim görmüş, yeterli sayıda insan yani aydın bulunmuyordu. Türk doktor, mühendis, eczacı, diş hekimi, bankacı, sanatçı, teknisyen, ekonomist ya hiç yoktu ya da yok denecek kadar azdı. Örneğin, 1924 yılında ziraat mühendisi sayısı yalnızca 20'ydi.

Cumhuriyet, aydın eksikliğini karşılayacak kadro yaratmak için kendine özgü yöntemler geliştirdi ve amaca uygun özverili yurtsever bir kuşak yetiştirmeyi başardı. Ülke, bu kuşağın omuzları üzerinde yükseldi, Cumhuriyet'i onlar kurdu.

Ancak, **Atatürk** öldükten ve Batı Türkiye'de yeniden etkin olmaya başladıktan sonra, bu kuşak sistemli bir biçimde önce etkisizleştirildi sonra devlet görevlerinden uzaklaştırıldı. Devrime bağlı aydın tasfiyesi 1938'den sonra başladı.

Tasfiye, giderek baskıya dönüştü. İzlemeler, sorgular, hapis ve sürgünler gündeme geldi. O da yetmedi öldürmeler başladı. Her görüşten çok sayıda yurtsever sokak ortalarında öldürüldü.

Ülke olarak yitirilen, yalnızca *yurtsever aydınların* yaşamı olmadı. Halka ve ulusa duyarlılık, haksızlığa karşı direnme gücü ve toplumu ayakta tutan dayanışma gelenekleri yitirildi.

*

1938-1960 arası, aydına baskının ilk evresidir. Bu dönemde; önce **Atatürk**'ün yakın çevresi, ardından Kemalistler yönetimden uzaklaştırıldı. *Yazar* ve *düşünürler* sudan gerekçelerle tutuklanıp cezalandırıldı. Baskının yükünü, yurtsever yazarlar, şairler, köy enstitüsü çıkışlı öğretmenler, sosyalistler ve bir oranda Türkçüler çekti.

Levent Şahverdi Arşivi

Aydınlar, bu dönemde düşünceleri nedeniyle hükümet baskısıyla karşılaştı. Soruşturuldular, sürüldüler ve tutuklandılar. Demokrat Parti yönetimi, yalnızca 1954-1958 arasındaki 4 yılda 1161 gazeteci hakkında kovuşturma yaptırdı, bunların 238'i mahkum oldu. Birçok aydın, yüksek okul mezunu olmasına karşın (özellikle Yüksek Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenler), *'sakıncalı görülerek'* yedek subay yapılmadı.[1] *Valiler, kaymakamlar, müfettişler, milletvekilleri* ve *bakanlar*, ülkenin her yerinde aydınları izlediler, her fırsatta soruşturup cezalandırdılar.

Milli eğitimde büyük atılımlar gerçekleştiren **Hasan Ali Yücel**, istifa etmek zorunda bırakıldı. 1945'ten sonra bakan olan entrikacılığıyla ünlü bağnaz bir anti-komünist olan CHP'li Milli Eğitim Bakanı **Reşat Şemsettin Sirer** ve **Tahsin Banguoğlu**, enstitülerin kurucusu **İsmail Hakkı Tonguç**'u, görevinden alıp önce *Talim Terbiye Kurulu*'na sonra *Ankara Atatürk Lisesi* elişi öğretmenliğine atadı. DP'li Bakan **Tevfik İleri**, 14 Ağustos 1950'de radyoda yaptığı konuşmada, köy enstitüsü çıkışlılar için, *"Öğretmenler içinde, üç dört yüz kadar komünist bulunmaktadır. Bunları saptayıp mahkemeye vereceğiz, Milli Eğitim'i bunlardan temizleyeceğim"* dedi.[2]

Bu dönem aydınları, soruşturmalarla dolu hiç bitmeyen düşünsel ve fiziksel bir baskı altında yaşadı. Ülkeyi ve halkı sevmek, bu sevgiyi eyleme dönüştürmek, ulusal bağımsızlığı savunmak ya da anti-emperyalist olmak komünist olmakla eş tutuldu. Komünist olmak ise bir felaketti!

Sırayla yönetime gelen hükümetler, sınır konmamış bir düşmanlıkla, kendi aydınına saldırdı. Türkiye'de trajik olaylar yaşanıyor ve Cumhuriyet'le kurulan devlet, kendisini korumak için yetiştirilen kadroları eziyordu. İşbirlikçiler, işgal ordusuymuş gibi aydına saldırıyordu.

1939-1960 döneminde, gerek Türkçüler ve gerekse sosyalistler toplu yargılamalarla hapse mahkum edildiler. 1944'teki *Turancılık* davası 23, 1951 yılındaki *Komünistlik* davası 187 sanıklıydı. Her ikisi de, dış gelişmelere bağlı olarak ortaya sürü-

Levent Şahverdi Arşivi

len siyasi davalardı. Birincisi Almanya'nın yenilgisini onaylamış görünmek, ikincisi ABD'te hoş görünüp Türkiye'nin NATO'ya girmesini sağlamak için düzenlenmişti.

1938-1960 arasında; **Zeki Velidi Tagan, Nazım Hikmet, Kemal Tahir, Nihal Adsız, Sabahattin Ali** (daha sonra öldürüldü), **Ruhi Su, Mihri Belli, Enver Gökçe, Reha Oğuz Türkkan, Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin, Attila İlhan, Orhan Kemal, Arif Damar, Şükran Kurdakul, Mahmut Makal, Hüseyin Cahit Yalçın**; değişik mahkemelerde değişik gerekçelerle yargılanıp cezaevlerine atıldılar. Ayrı dönemde; Prof. **Sadrettin Celal Antel**, Prof. **Niyazi Berkes**, Prof. **Pertev Naili Boratav**, Doç. **Behice Boran** görev yaptıkları üniversitelerinden atıldılar.

Şairi Şiir İçin Tutuklamak; Attila İlhan

Attila İlhan, Atatürk sonrasında aydınlara yöneltilen baskıya çarpıcı bir örnektir. Çok genç yaşta, siyasi tutum bir yana, insani açıdan bile elle tutulur yanı olmayan suçlamayla karşılaşmış, baskı görmüştür. **Nazım Hikmet**'le başlayan, **Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Sabahattin Ali, Ruhi Su**'yla süren ve pek çok aydını içine alan kesintisiz baskı, o günden bugüne dek sürmüştür ve sürmektedir. **Attila İlhan**'ın gördüğü baskının önemi, baskının ulaştığı ilkelliğin göstergesi olmasıdır.

Attila İlhan, Nazım Hikmet'in bir *şiirini* kız arkadaşına verdi diye, 1941 yılında henüz *Lise birinci sınıf* öğrencisiyken, soğuk bir kış günü tutuklandı. Üç hafta *gözaltında* tutuldu, iki ay *hapis* yattı ve *okuldan atıldı*. Hakkında, *'Türkiye'nin hiçbir yerinde okuyamayacağına'* yönelik karar alınarak, *eğitim yaşamına son verildi*. Hukukçu olan babasının yoğun uğraşısı sonunda, üç yıl sonra 1944 yılında Danıştay'dan bozma kararı alındı ve ancak özel bir okula, İstanbul Işık Lisesi'ne kabul edildi.

İsmet İnönü döneminin bu uygulaması, baskı gören başka yazarlardan farklı olarak, onu Cumhuriyet karşıtı haline getirmedi; baskı gören başka yazarlar gibi Devrim'e küsmedi.

Levent Şahverdi Arşivi

Geri dönüşün başlangıcı olan bu dönemi, bilimsel nesnellikle ele alıp inceledi; karşı devrim uygulamalarıyla mücadele etti.

Tutuklanışını daha sonra şöyle anlattı; *"Öğleye doğruydu ve matematik dersiydi. Kırık notu düzeltmek için matematiğe çalışıyorum. Sınıfa matematik hocamız girdi, arkasından da müdür muavini. Müdür muavini hocaya bir şeyler söyledi, konuştular. Hoca bana döndü, '146 Attila' dedi. Ayağa kalktım. Müdür muavini, 'seni biri görmek istiyor' dedi ama adamın yüzünden düşen bin parça. Gittik, odasında bir adam oturuyor. 'Seninle gideceğiz' dedi. 'Nereye gideceğiz' dedim. 'Gidince görürsün' karşılığını verdi. Müdür muavinine, 'gideyim mi?' diye sordum. 'Tabii tabii gitmen lazım' dedi. Okuldan çıktık. Hiçbir şey söylemiyor adam. Adam sivil, polis olduğunu vapura binerken bilet almadı, o zaman anladım. Benim pasom vardı. Kafamdan kurıyorum, ne hata yaptım diye düşünüyorum... Beni Karşıyaka komiserliğine götürdü. Orada beni sorguya çektiler, bazı şeyler sordular. Sordukları şeyler öyle vahim görünmedi bana".*[3]

Tutuklanmasına neden olan şiiri mektup içinde yolladığı arkadaşının adı **Vacide**'ydi. O da aynı yaştaydı. Polislerin arasında **Vacide**'yi görünce içi burkuldu. Onu da tutukevine götürdüler. **Attila İlhan**'ın yazın yaşamında sürekli yer alacak, *'sevgili-hapis-polis'* üçlemesinin temelleri o yağmurlu günde İzmir'de atılmış oldu.

İstanbul'daki lise yılları, **Attila İlhan**'ın şiirlerine de konu olan ve siyasi gözaltıların ünlü Sansaryan Hanı'yla tanışma dönemi oldu. Duygularını dizelerine taşıdı; *"O gün, o cumartesi günü sinemaya gidecektim/Cebimde sinema bileti/ Sinema yerine sivil polisler tramvaya bindirdiler/Sirkeci'de indik/Ve ilk defa Sansaryan Hanı'yla tanışmış oldum/Götürdüler, bir hücreye koydular/Gözlüklerimi aldılar".*[4]

*

Türkiye, Cumhuriyet'ten sonra birçok nitelikli yazar, şair ve sanatçı yetiştirdi. Bunların önemli bir bölümü, yapıtları nedeniyle değişik biçim ve şiddette baskı gördü. Buna karşın, ürettikleri yapıtlarla yalnızca yurt içinde değil yurt dışında da

Levent Şahverdi Arşivi

adlarını duyurdular ve dünya düzeyinde ün kazandılar. **Attila İlhan,** bunlardan biriydi. **Atatürk** ve Cumhuriyet savunuculuğundan ödün vermedi. Kendine ve ülkesine yabancılaşmadı. Şiirlerinde, evrensellik-yerellik bütünlüğünü, yüksek bir düzeye ulaştırdı.

Büyük Şair **Nazım Hikmet**, Ünlü Romancı **Kemal Tahir**, Öykücü **Sabahattin Ali**, Müzisyen **Ruhi Su**, Yazar **Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz**... değişik oranlarda Cumhuriyetle sorunu olan sanatçılardı. **Orhan Kemal, Vedat Türkali, Yaşar Kemal** de farklı değildi. *Türk Devrimi*'nin *gerçek boyutunu* görememişler, dünyaya yaptığı etkiyi kavrayamamışlardı.

Attilâ İlhan, farklıydı. Kişiliğinde topladığı yüksek niteliklerle; şair, romancı, düşünür, deneme yazarı, gazeteci, senarist ve eleştirmendi. Sanatçılığı yanında; tarih, toplumbilim ve felsefe alanlarındaki kültür düzeyi, Anadolu'da binlerce yılda oluşan birikimi temsil edecek düzeydeydi.

Ülkeyi yönetenlerin, daha delikanlılığa bile geçmemişken tutuklayıp cezaevine koyduğu **Attila İlhan,** yapıtlarıyla kendisini evrenselliğe taşıdı. Bunu yaparken, başka yazar ve şairlerde olmayan niteliksel bir gelişkinliğe ulaştı. Sosyalist kuramın temel yapıtlarını inceledi, 5 yıl Paris'in entellektüel ortamında yaşadı, Batı'yı her yönüyle tanıdı ve hiçbir zaman öykünmeci olmadı.

Anadolu'daki yaşamı, toplumsal ilişkileri ve özellikle Türk Devrimi'ni her yönüyle kavramıştı. Devrim'in ve önderi **Mustafa Kemal**'in tarihsel süreç içindeki yerini, dünyaya yaptığı etkiyi saptamış; geri dönüş sürecini bugün gelinen yeri ve gelecekteki olasılıklar doğru biçimde ortaya koymuştu. Belirlemelerini, kendine özgü biçemiyle (uslubuyla) yazılı ya da görsel biçimlerle kitlelere ulaştırmayı bilmiş, Türk halkını, olumsuzluklara karşı sürekli uyarmıştı.

Attila İlhan; Türkiye'deki *aydın kavramına* alışılagelen geleneksel tutumla bakmadı. *Düşüncelerini,* toplumcu bir anlayışla bilimsel bir temel üzerine oturttu ve Türk aydınında olması

Levent Şahverdi Arşivi

gereken nitelikleri belirledi; belirlemelerini ilke haline getirdi.

İleri sürdüğü ilkeleri önce kendine uyguladı ve yaşamı boyunca ülkesine bağlı bir yazar olarak, üretken bir çaba içinde oldu. *Türk Devrimi*'ni ve **Atatürk**'ü, Türk halkına tanıtmayı özgörev olarak üstlendi. Milli mücadele yıllarını, ulusal savaşın nasıl kazanıldığını, devrimci atılımlar sürecini en güzel **Attila İlhan** yazdı. Ve bu **Attila İlhan**, *'Cumhuriyet hükümetleri'*! tarafından sorgulanıp tutuklandı.

Geleceği Yok Etmek

Cumhuriyet'in ilk kuşak öğretmenleri, **Atatürk**'ü her davranışı ve her sözüyle örnek alan ve ulusal bağımsızlığın bekçiliğini yapan bir gençlik yetiştirmeyi başardı. Üstelik bu gençlik sözle yetinmedi. Okudu, tartıştı ve örgütlendi. Edindiği bilinç doğrultusunda çıkar hesabına girmeden mücadeleye atıldı. 27 Mayıs öncesi eylemleriyle, **Menderes**'in devrilmesini ve demokratik hakların geliştirilmesini sağlayacak süreci başlattı. 60'ların sonlarında, anti-emperyalist mücadeleyi yükselterek büyük bir kitle gücüne ulaştı.

Bu kuşak, **Atatürk**'ün *Gençliğe sesleniş*i'ni ve *Bursa Söylevi*'ni kendisine rehber aldı. Ülkenin bağımsızlığını yitirdiğini, *Kurtuluş Savaşı*'yla kurulan Cumhuriyet'in savunulması gerektiğini görüyorlardı. Yaşlarının ve konumlarının kaldıramayacağı bir mücadele içine girdiler. Tutuklandılar, hapis yattılar hatta idam edildiler. Ancak, inançlarından ödün vermediler.

Dönemin gençlik önderlerinden **Mahir Çayan**, Kemalizm ve Türk Devrimi konusunda şunları söylüyordu; *"Kemalizm, emperyalizmin işgali altındaki bir ülkenin devrimci-milliyetçilerinin bir milli kurtuluş bayrağıdır. Kemalizmin özü, emperyalizme karşı tavır alıştır. Kemalizmi bir burjuva ideolojisi veya bütün küçük-burjuvazinin veyahut asker-sivil bütün aydın zümrenin ideolojisi saymak kesin olarak yanlıştır. Kemalizm, küçük-burjuvazinin en sol, en radikal kesiminin milliyetçilik tabanında anti-emperyalist bir tavır alışıdır. Bu yüzden, Kemalizm soldur; milli kurtuluşçuluktur. Kema-*

Levent Şahverdi Arşivi

lizm, devrimci-milliyetçilerin, emperyalizme karşı aldıkları radikal politik tutumdur".[5]

Deniz Gezmiş ise, mahkemede yaptığı *savunmasında* şu değerlendirmeyi yapmıştı; *"Türkiye, Kurtuluş Savaşı'ndan 50 yıl sonra bugün yeniden yarı-sömürge durumundadır. Ve Kemalist Cumhuriyet'in başına anti-Kemalist politikacılar geçmiştir. Bu koşullarda gençlik, emperyalizme ve anti-Kemalist gidişe karşı verilen savaşta, somut olarak ön saflarda bulunmak zorundadır... Amerikan emperyalizmi bugün, saldırganlık yolunu seçmiştir. Buna karşı biz de, tıpkı Mustafa Kemal gibi emperyalizme karşı mücadele yolunu seçtik... Haklı olarak şunu söylüyoruz: 19 Mayıs 1919, saldırgan emperyalistlere ve onların emrindeki iç düşmana karşı, Mustafa Kemal önderliğinde, Türk halkını örgütlemek için, Kurtuluş Savaşı'nın politik anlamda başlangıcıdır. 19 Mayıs 1919, emperyalizme, padişahlığa, hükümete ve köhnemiş devlet yapısına karşı Mustafa Kemal ve arkadaşları önderliğinde yürütülen devrimin başlangıcıdır. 19 Mayıs 1919, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi için Mustafa Kemal ve arkadaşlarının, halkın silahlı gücü ve öncüsü olarak harekete geçişidir..."*[6]

*

Yurtsever aydınlar haline gelen gençler, yanlışına doğrusuna, önüne arkasına bakmadan çıkarsız ve önyargısız bir atılganlıkla kendilerini ortaya koydular. 21-22 yaşında genç insanlar, gözünü kırpmadan ölüme gidiyor, giriştiği kavgada hiçbir engel tanımıyor ve hiçbir şeyden yılmıyordu.

Anadolu'nun her yöresine dağılmış olan yurtsever öğretmenlerin yetiştirdiği gençler, üniversitelere geliyor ve sürekli bir öğrenme isteğiyle, hızla bilinçleniyordu. 27 Mayıs Devrimi'nin verdiği ivmeyle, üniversitelerde bir gençlik aydınlanması yaşanıyordu. Türk Devrim Tarihi ve Kemalizm başta olmak üzere yoğun biçimde; felsefe, tarih, toplumbilim kitapları okunuyordu. Panel ve tartışmalar, kültürel etkinlikler düzenleniyor, gençliğin bilinç düzeyi hızla yükseliyordu.

Üniversiteler, yurtlar, öğrenci evlerinin her biri adeta birer tartışma merkeziydi. Gençler, o denli çok bilgi edinmiş-

Levent Şahverdi Arşivi

lerdi ki, kazandıkları özgüvenle kendilerini, ülkeyi yönetenler dahil, herkesten daha bilgili görüyor, bilinç düzeyi olarak özellikle politikacılardan çok ilerde olduklarına inanıyorlardı.

Bu inanç, boş bir böbürlenmeyi değil, büyük oranda gerçeği yansıtıyordu. Edindikleri bilgi ve bilinç nedeniyle, ülke sorunlarını kavrıyor ve gerçeği yansıtmayan hiçbir politik söze kanmıyorlardı. Ulusal bağımsızlık, hiçbir koşulda ödün verilmeyen temel amaçtı. Eyleme dönüşmeyen bilginin onlar için bir değeri yoktu. Bu anlayışla ve gelecekte kendilerini bekleyen güçlükleri bilerek, sonuçlarına aldırış etmeden mücadeleye giriştiler. Ancak, çok ağır bir bedel ödediler.

Gençliğin, *Müdafaa-i Hukuk* anlayışına ve **Mustafa Kemal**'e bağlı kalarak anti-emperyalist bir yöneliş içine girmesi, saldırgan bir gerici tepkiyi de birlikte getirdi Dışarda planlanan ve ülke içinde kurulan örgütler harekete geçirildi. Özel olarak yetiştirilen tetikçiler, ulusal mücadele içindeki gençlerin üzerine salındı, öldürmeler başladı.

Gizli ajanlar dışında, *Adalet Partisi Gençlik Kolları*, AP'lilerin yönetiminde bulunduğu *Komünizmle Mücadele Dernekleri, İlim Yayma Derneği, Milli Türk Talebe Birliği* gibi örgütler saldırılarda başı çekiyor, kolluk kuvvetleri bunlara dolaylı-dolaysız destek veriyordu. Daha sonra, CKMP'nin gençlik kamplarına katılmış olan *'disiplinli kadrolar'*ı, 1969'dan sonra öncü konuma gelmeye başladı. Atatürkçü çizgide yasal eylemler düzenleyen gençler, dinsizlik ve ahlaksızlık anlamında ve küfür olarak kullanılan komünistlik suçlamasıyla suçlandı, öldürülmelerini isteyen çağrılar yapıldı.

*

12 Mart 1971 döneminde çok sayıda genç, çoğu faili meçhul biçimde öldürüldü, üç gençlik önderi idam edildi, yüzlercesi tutuklandı, hapisle cezalandırıldı, binlercesi işkence gördü. Gençler, saldırılar karşısında korunmadıklarını görerek, kendilerini savunmak için silahlanmaya başladılar. Gö-

Levent Şahverdi Arşivi

rünmez bir el, gençleri silahlanmaya ve kendi aralarında çatışmaya yöneltiyor, çok da başarılı oluyordu.

Gençler, ülkücü ve devrimci tanımıyla iki ana kümeye ayrılarak, yurt yararına olduğu inancıyla kaldıramayacakları ağır bir savaşımın içine girdiler. Düşman işgaline karşı koyarcasına birbiriyle çarpıştılar. Ülkede cirit atan yerli-yabancı ajanlar, işbirlikçiler aracılığıyla olayları istedikleri biçimde yönlendiriyordu. Büyük bir kitlesel güce ulaşan gençlik örgütlerine, üstelik çoğu kez yönetici olarak sızılıyor, öğrenci kitlesi kendisini birden konumu ve gücüyle orantılı olmayan bir çatışma içinde buluyordu.

1960 yılında, birlikte hareket ederek Demokrat Parti'nin *çöküşünü sağlayan* gençlik, sonraki 6-7 yıl içinde, iki gruba ayrılarak birbirini görmeye bile katlanamayan amansız düşmanlar haline gelmişti. *Yetişme biçimleri, gelecek umutları* ve *toplumsal kökleri* farklı olmayan aynı ulusun gençleri, akıldışı bir kinle ve örneği olmayan bir şiddetle birbirini kırmaya başladılar. Durmadan birbirlerine saldırdılar. Giriştikleri aykırı eylemin yurt yararına olduğunu sanıyorlar, karşıtlarına ne denli zarar verirlerse ülkelerine o denli yararlı olacağına inanıyorlardı.

Gerçek zararı gençleri birbirini hırpalayan Türkiye görüyor, geleceğini bağladığı genç aydınlarını sonuçsuz bir kavgada yitiriyordu. Ülkücüler saldırırken, Türkiye'yi *'Komünizm belâsından ve Rus işgalinden'* kurtardığına; devrimciler saldırırken, *'faşizme ve ABD emperyalizmine'* karşı yurtsever bir görevi yerine getirdiğine inanıyordu. Bu açmaz, ustalıkla hazırlanmış büyük bir oyundu.

Türkiye'de, yurtseverler üzerinden gerçekleştirilen kirli siyaset, emperyalist merkezlerde hazırlanan, içerdeki işbirlikçilere uygulatılan uzun erimli bir programdı. Bu program, ulusal varlığın en önemli unsuru olan genç aydınları hedef almış, toplumun direnç noktalarını yok etmeyi amaçlamıştı...

Levent Şahverdi Arşivi

68 Kuşağı

68 Kuşağı olarak tanımlanan gençlik devinimi (hareketi), Türkiye ve dünya koşullarından etkilenerek ortaya çıkan, bir gençlik mücadelesiydi. Kendine özgü niteliğiyle, günümüzden çok başka değer yargılarına sahipti. Kararlı, direngen ve devrimci bir gençlik eylemiydi. Belirleyici özelliği, yurtseverliğe dayanan anti-emperyalist bir öze sahip olmasıydı.

68 Kuşağı için tek doğru ve vazgeçilmez olan, Türkiye'nin ve tüm yoksul ulusların haklarını savunmak, bunun için emperyalizme karşı çıkmaktı. Anlayışının temelinde yer alan bu bakış, insanlığın sömürü ve baskıdan kurtularak ilerlemesini amaç edindiği için haklıydı. Bu nedenle, canlılığı olan kültürel bir zenginliği içeriyordu.

O yıllarda dünyanın hemen her yerinde ortaya çıkan gençlik eylemleri içinde, emperyalizmi kavrama ve ona direnme açısından en bilinçli, en özverili ve en atak olanı Türkiye'deki devinimdi. Bu da çok doğaldı, çünkü Türkiye yüzyıl başında bağımsızlık savaşı veren *Kemalist devrimi* yaşamış bir ülkeydi.

68 Kuşağı, varlığını ve gücünü bu devrime borçlu olduğunu anlamış; Devrim'i korumanın ve geliştirmenin Türkiye'nin geleceğini korumak ve geliştirmek olduğunu bilince çıkarmıştı. İnançları için özveride bulunmayı görev sayıyordu.

Devinimin önderliğini yapan öncüler, yaşamlarını çok genç yaşta olmalarına karşın vermekten çekinmediler. Onların dünyaya bakışı ve yaşam biçimi, temel olarak almaya değil vermeye, kendini değil ülkeyi düşünmeye dayanıyordu. Düşünce ve eyleme, kaynağını *Kurtuluş Savaşı*'ndan alan bağımsızlık istenci (iradesi) egemendi. Halk sevgisi içtendi ve ona güven esastı.

Mücadele biçimini Kemalizm'den almış, yaşadığı dönemi inceleyerek sürekli bir arayış içinde olmuştur. Eylemlere yön veren kendine özgü *kurumsal bir çerçeve* oluşturmuştur. *İncelemeye ve araştırmada, sınırlayıcı hiçbir baskıyı kabul etmemiş*, Türkiye

Levent Şahverdi Arşivi

ve dünyadaki düşünce akımlarına; özellikle de sosyalizme ve ulusal bağımsızlık mücadelelerine yüksek ilgi göstermiştir.

Araştırmacı ve sorgulayıcı tutum, halkın ve ülkenin gerçeklerine yabancılaşmadığı sürece, bir gençlik devriminden beklenmeyecek düzeyde başarılı olmuştur. Yarattığı kültürel birikim ve düşünsel varsıllıkla döneme damgasını vurarak kitleselleşmiştir.

Ancak, daha sonra yaratıcı araştırmanın yerini öykünmenin (taklit) almaya başlaması, özellikle de o günün geçerli sosyalist akımlarına öykülenilmesi, yaratıcılığın yitirilmesine neden olmuştur. Sosyalist düşüncenin, derinliği kavranmadan yüzeysel aktarımlarla kabul edilip savunulması hem bölünmelere yol açmış hem de önce halktan daha sonra gençlik kitlesinden uzaklaşılmasına yol açmıştır. Bu olumsuzluk, 68 devriminin sonu olmuştur.

Öğrenme isteği araştırma ve incelemeyi, bu da okumayı gerektiriyordu. Entellektüel düzeyin yükselmesi, kaçınılmaz olarak canlı bir tartışma ortamı yaratıyordu. 68'lilerde okumak ve daha çok okumak, neredeyse yaşamsal bir gereksinim olmuştu. Okumak, öğrenmek, öğrendiğini uygulamak, o günlerde geçerli olan ve değer verilen davranış biçimiydi. Bu çok hızlı bir süreçti. Varsıl ya da ünlü olmak, iyi giyinmek, gösterişli biçimde yaşamak değil; okumak, eylem içinde olmak ve halkı sevmek geçerli değer yargısıydı.

Gençlik, kendi içinde yarattığı bu yargıyla, toplumu etkilemeyi başardı. *Kitle örgütleri, sendikalar, sanatçılar, aydınlar gençlerden* etkileniyor ve Türkiye, yalnızca **Atatürk** döneminde gördüğü bir aydınlanma, bir aydın uyanışı yaşıyordu. Okulda, otobüste, trende, vapurda hemen herkesin ama özellikle gençlerin elinde hep birer kitap görüntürdü. Türkiye'nin o zamanki nüfusu bugünkünün yarısı kadar olmasına karşın, kitaplar baskılarını 5'er bin adet yapardı. Kültürel etkinlikler, tiyatrolar, forumlar, panel ve tartışmalar her zaman dolu olurdu.

Gençlik örgütlerinin genel kurulları, üniversitelerdeki açık

Levent Şahverdi Arşivi

oturum, panel ya da forumlar; yalnızca o günlerdeki değil bugünkü parti kongrelerinden daha ileriydi. Konuşma ve tartışmalar daha nitelikli, bilimsel düzey daha yüksekti. Panel ya da forumlar 6–7 saat sürer, salonlarda oturacak yer kalmazdı. O dönemde yaşanan aşılması güç sorun, eylem düzenlemek değil düzenlenecek eylem için salon bulmaktı.

*

1923 ile 1938 arasındaki 15 yıllık devrimler dönemi, Türkiye'nin aynı zamanda aydınlanma dönemidir. Cumhuriyet, Osmanlı'dan aydın denilebilecek yetkinliği olan kadro almamıştı. Devrimler, önce onu yürütecek insanları yaratarak ve çok sınırlı bir kadroyla başarılmıştı. Osmanlı'da, ilerici nitelikte gençlik hareketi çok cılızdı; *Harbiye*, *Tıbbiye* ve *Mülkiye* ile sınırlıydı. Okumuş gençliğin büyük bölümünü *suhte* adı verilen medrese öğrencileri oluşturuyordu. Gerici bir anlayışla eğitilen ve tutuculuğun vurucu gücü durumuna gelen *suhteler*, işsiz kaldıklarında ayaklanırlar ve ses getiren eylemler yaparlardı. 1876'daki ayaklanmaya, *Fatih* ve *Beyazıt Medreseleri*'nin öğrencileri de katılmış ve bu katılım **Sultan Abdülaziz**'in tahtan indirilmesinde etkisi olmuştu.

Cumhuriyet kurulduğunda okuma yazma oranı çok düşüktü. Aydın sayılabilecek insanlar, İstanbul ile Selanik'te bulunan ve ciddi bir örgütlenme gerçekleştiremeyen, genellikle Batı etkisinde kalmış yarı aydınlardan oluşuyordu. Bunlardan yalnızca ittihatçılar, ulusal hakları savunuyor ancak onlar da içinde yaşadıkları dünyayı gerçek boyutuyla kavrayamıyor, emperyalizmi bilmiyordu.

Osmanlı'nın aydın kesimde yarattığı çorak ortam, *Cumhuriyet*'i bir yandan *devrimleri* gerçekleştirirken öbür yandan *koruyucu kadroları yetiştirmek* zorunda bıraktı. Ancak, bu kuşak devrimler döneminde yeterince yetiştirilemedi. **Atatürk**'ün öncülüğü ve halk üzerindeki saygınlığıyla, 15 yılda sıradışı dönüşümler gerçekleştirildi ancak bu süre devrime sahip çıkıp

Levent Şahverdi Arşivi

geliştirecek aydın kuşağı yetiştirmek için çok kısaydı. Üstelik, 1938'de başlayan 1945'den sonra yoğunlaşan geri dönüş sürecinde, yetişmiş kadroların bir bölümü de tasfiye edilmişti.

68 Kuşağı, geri dönüş sürecinin ve ABD etkisinin yayılıp yerleştiği bir dönemde, bu olumsuz sürece tepki olarak gelişti. Gençler, Kurtuluş Savaşı'nı, devrimleri, geri dönüş uygulamalarını ve bu uygulamaların arkasındaki gücü oluşturan emperyalizmi gördü ve buna karşı örgütlenip mücadeleye girişti. Eriştikleri düşünsel düzey, olay ve olguları gerçek boyutuyla görme olanağını onlara veriyordu. Bu nedenle de eylemleri etkili oluyordu.

68 Gençliği'nin dayandığı düşünce temeli, en azından çıkışı ve yayılışı döneminde tartışmasız biçimde ulusal bağımsızlık ve Kemalist devrimdir. Bu gerçek, devinimin ilk dönemlerinde söylem ve eylem olarak açıkça ortaya konmuştur. Daha sonra ortaya çıkan söylem değişikliği ve yabancılaşma eğilimi, bu gerçeği değiştirmemektedir. *68 Devinimi*, kendisini var eden *Kemalist Devrim* ilkelerine bağlı kaldığı sürece gelişip güçlenmiş, Kemalizm'den uzaklaştığı oranda güç yitirmiştir.

*

68'lileri 68'li yapan nedenler içinde, dünyanın o günkü koşulları yani emperyalizmin saldırganlığı, özellikle *Vietnam Savaşı* ve *Güney Amerika'daki devrimci hareketler* de yer alır. Buralarda gelişen olaylar, yalnızca Türkiye'yi değil, ezilen ülkeler başta olmak üzere dünyanın tümünü etkiliyordu. ABD, Vietnam'da *vahşi ve haksız bir savaş* sürdürüyor, dünyanın her yerinde *darbeler* düzenliyordu. Buna karşın ulusal kurtuluş savaşlarının yayılmasını önleyemiyordu. Afrika, Güney Amerika ve Asya'da güçlü ulusal ve toplumsal devinimler ortaya çıkıyordu. Dünyadaki *ilk anti-emperyalist devrimi başaran* bir ülkenin *gençlerinin*, bu gelişmelerden etkilenmemesi olanaksızdı. *Gelişmelere tepki gösterecek birikim*, Türkiye'de henüz tüketilmemişti ve bu birikimin eyleme dönüşmesi kaçınılmazdı.

Levent Şahverdi Arşivi

68'liler, kendi ülke sorunlarıyla olduğu kadar, dünya sorunlarıyla da yakından ilgilendiler ve özellikle yoksul ülkelerle uluslararası dayanışma eğilimi içinde oldular. İşçilerin, köylülerin, öğretmenlerin ve kendilerinin; ekonomik-demokratik hakları için savaşım verdikleri gibi, uluslararası gelişmelere karşı da duyarlılık gösterdiler; tepkilerini eyleme dönüştürdüler. Ve her iki konuda da, bir gençlik devriminden beklenmeyecek düzeyde etkili ve başarılı oldular; büyük bir kitlesel güç yarattılar.

Güçlenmeleri ve ses getiren eylemlerle halka ulaşmaya başlamaları, dışarıya bağlı egemen siyasetin tepkisiyle karşılaştı. Niteliklerine ve konumlarına yabancı bir çatışma ortamına çekildiler. Aralarına sokulan kışkırtıcılar (ajan-provokatörler) aracılığıyla gerek düşünsel gerekse eylemsel sapma içine sürüklendiler. Bir gençlik devrimiydiler ve kendilerine altından kalkamayacakları erekler seçmişlerdi. Sapmaya ve karışmaya açıktılar.

Hem kendi içlerinden hem de dışardan ama kesinlikle bir merkezden yürütülen kışkırtıcı karışmalarla amaçlarından çok farklı bir konuma getirildiler. Çıkışları her yönden kapatıldı. Ancak, tüm sarılmışlıklarına karşın sıradışı bir direnç gösterdiler ve çatıştılar, gözlerini kırpmadan ölüme gittiler.

12 Mart

1970, kitle eylemlerinin doruğa ulaştığı bir yıldı. Türkiye, bu denli yaygın ve yoğun, bu denli örgütlü bir toplumsal dirençle daha önce karşılaşmamıştı. Üniversite gençliği ve işçiler başta olmak üzere toplumun her kesimi, değişimi amaçlayan bir devingenlik içindeydi. *Devrimci Öğrenci hareketi*, **Mustafa Kemal** ve *Kurtuluş Savaşı*'nın anti-emperyalist niteliğini kavramış, savaşımını yükseltiyordu. Bağımsızlık ve demokrasi istemi, siyasi bir güç haline gelerek halk kitlelerine yayılıyordu.

ABD ve yerli işbirlikçileri bu sürece sessiz kalamazdı, kalmadı da. 12 Mart 1971 günü, ünlü *muhtıra* verildi. *Muhtı-*

Levent Şahverdi Arşivi

ni'ya gerekçe oluşturacak kışkırtma girişimleri, kimi zaman devletin güvenlik kuruluşlarının da katılımıyla üç yıldır sürüyordu. Gençlere yönelen ve **Vedat Demircioğlu**'yla başlayan öldürme süreci; **Mehmet Büyüksevinç, Battal Mehetoğlu, Mehmet Cantekin, Taylan Özgür, İlker Mansuroğlu, Turgut Aytaç, Duran Erdoğan, Atalay Savaş, Mehmet Doğankuran, Koray Aydın** ile sürmüştü. Bu arada; **Ruhi Kılıçkıran, Süleyman Özmen, Yusuf İmamoğlu, Dursun Özkuzu** adlı ülkücü öğrenciler de art arda öldürülmüşlerdi.

*

Gençler, 70'li yıllara girerken silahlanmaya başladılar. *Saldırıların artmasıyla* ve *korunmadıklarını* görerek kendilerini savunmak için silahlandılar. Görünür görünmez birçok el, gençleri silahlanmaya ve kendi aralarında çatışmaya yöneltiyor, çok da başarılı oluyordu. Üniversite öğrencileri, yurt yararına olduğu inancıyla hem polisle hem de birbiriyle çarpışıyordu.

Ülkede cirit atan yabancı *ajanlar, işbirlikçiler* aracılığıyla olayları istedikleri biçimde yönlendiriyordu. Büyük bir kitlesel güce ulaşan *gençlik örgütlerine*, üstelik çoğu kez yönetici olarak sızılıyordu. Öğrenci kitlesi, konumu ve gücüyle orantılı olmayan bir çatışma içinde sürüklenmişti. Oyun, kimi zaman o denli açık oynanıyordu ki; örneğin, *İstanbul Üniversitesi*'nde *öğretim üyeliği* yapan MİT görevlisi **Mahir Kaynak**, derslerinde gençlere *silahlı mücadelenin* kaçınılmazlığını anlatabiliyordu.

Bugün, medyada ya da iş çevrelerinde ABD ve AB politikalarını savunarak, **Atatürk**'e, Cumhuriyet'e ve ulus devlete saldıran pek çok medyatik kişi, o dönemde etkili öğrenci örgütlerinin yöneticileriydi. Bunlar, gençliğe en keskin eylemleri öneriyordu. En hızlı devrimciler onlardı. *'Devrim ancak silahla olur', 'Ihanet herşeydir', 'silahtan korkanlar küçük burjuvadır'* sözleri dillerinden düşmüyordu.

Gençliğe yönelen sinsi plan başarıyla uygulandı ve öğrenci olayları birdenbire yön değiştirdi. Şiddetli ve sürekli silahlı bir

Levent Şahverdi Arşivi

çatışma, ülkenin her yerine yayıldı. *Kim olduğu, nereden geldiği, kime bağlı olduğu* belirsiz silahlı kişiler; gençlere saldırıyordu. Keskin sözlerle çatışmayı öne çıkaran kişiler, gençlik içinde etkin konuma geliyor, saldırıya dayalı siyaset geçerli yöntem oluyordu. Akademik-demokratik istemler ortadan kalkmıştı. Halkın kaygıyla izlediği ve giderek tepki duyduğu kanlı bir çatışma yayılıyordu.

Bu ortamda, gençliğin halktan koparak yalnız kalmaması olası değildi. Halktan koptukça ezilip örseleniyor, tutuklanıyor ve ard arda öldürülüyorlardı. Halkın, çatışmaların bitmesi için her şeyi kabullenir duruma gelmesi kaçınılmazdı. Amaç da buydu zaten. Çatışmalarla, hem ülkenin genç aydınları yok ediliyor hem de toplum, *'anarşiye son verme'* adına her türlü müdahaleye razı duruma getiriliyordu. Bir taşla birden çok kuş vuruluyordu. Aynı yöntem, 12 Eylül'de daha kapsamlı olarak uygulanacaktır.

*

12 Mart'ta gençliğe yönelen *şiddetin amaç* ve *kapsamını* yalnızca *yaşanan saldırılar* göstermiyordu. En yukarıdaki yetkililer bile zaman zaman durumu ortaya koyan açıklamalar yapıyordu. Cumhurbaşkanı **Cevdet Sunay**, üniversite gençliğini kast ederek, *'biz devleti bunlara teslim etmeyeceğiz, teslim edeceğimiz gençler şu anda imam hatiplerde okuyor'*[7] derken; CIA Başkanı **Helms**, 12 Mart'tan sonra yaptığı açıklamada, *'Evet, 12 Mart'ı hazırlayan çatışmaları ajanlarımız aracılığıyla biz düzenledik'*[8] diyordu.

12 Mart'ın amacı, Türkiye'de bağımsızlığa yönelen toplumsal uyanışı önlemekti. Bunun için **Atatürk** yoğun biçimde kullanıldı. Muhtıra'da; *'anarşi, kardeş kavgası, ekonomik ve sosyal huzursuzluklardan'* söz ediliyor, *'Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefine ulaşma ümidinin yitirildiği'* ve *'anayasanın öngördüğü reformların yapılmadığı'* söyleniyordu.[9]

Radyoda okunan *muhtıra*, gençlere ve aydınlara yönele-

Levent Şahverdi Arşivi

cek saldırıyı başlatan bir kandırma girişimiydi. Türkiye'de, CIA'nın uzmanı olduğu bir program uygulanacaktı. Yaratılan karmaşa ortamında, toplumun istemlerine uygun gibi görünen yanıltıcı bir bildiriyle ortaya çıkılmıştı.

Kardeş kavgasından söz ediliyordu ancak bu kavgayı çıkaran ve yaygınlaştıran merkez belliydi. Muhtıracılar, bu merkezin isteklerini yerine getiriyordu. **Atatürk**'e sözde sahip çıkılıyordu ancak *Muhtıra*, yükselen Atatürkçü dalganın durdurulması için verilmişti. Bu amaca ulaşmak için şiddete dayanan sistemli bir baskı uygulanacaktı.

Atatürk'ün *'çağdaş uygarlık hedefine ulaşma ümidinin yitirildiği'* söylenip müdahale yapıldı ama ordudan yüzlerce Atatürkçü subay atıldı. Atatürkçü generaller gözaltına alındı, hatta işkenceden geçirildi. *'Anayasanın öngördüğü reformlar yapılmalı'* dendi ama 1961 Anayasasına sahip çıkıp uygulanmasını isteyen aydınlar gözaltına alınıp tutuklandı. Ekonomik huzursuzluktan söz edildi ama huzursuzluğun yaratıcısı olan *Dünya Bankası*'ndan yüksek yetkilerle teknokrat getirildi.

*

Oyun o denli ustalıkla oynanmıştı ki, *12 Mart*'a toplumun önemli bir bölümü destek verdi. Çatışma ortamının yaratılmasında payı olan gericiler, görevlerini yapmış olmanın rahatlığıyla sustu ve olacakları bekledi. *Ülkü Ocakları, Muhafazakar Mücadele Birlikleri* gibi ABD yanlısı örgütler muhtıraya açıktan destek verdi. Atatürkçüler, demokratlar hatta kimi sosyalistler bile, muhtırayı başlangıçta olumlu karşıladı ya da karşı çıkmadı.

İlerici kesimden ilk destek, TİP Genel Başkanı **Behice Boran**'dan geldi. Onu DİSK izledi. Kendilerine Atatürkçü diyen kimi kişi ve kuruluşlar, destek açıklamaları yaptılar. Eski tüfek sosyalistlerden **Hikmet Kıvılcımlı**'nın gazetesi, *'Ordu Kılıcını Attı'* başlığıyla çıktı.

Muhtıra'nın amacını ve yöneleceği hedefi önceden gören-

Levent Şahverdi Arşivi

ler ve buna göre tutum belirleyenler, yalnızca devrimci gençlik örgütleri oldu. Bunlar, söylediklerini kanıtlamak ve inandıkları savaşım biçimini uygulamak için devlet gücünü elinde tutan muhtıracılara karşı umutsuz bir mücadeleye girişti. Örgüt önderleri, teker teker yakalandı, bir bölümü öldürüldü.

İlk ölüm haberi İzmir'den geldi. **İbrahim Öztaş**, sarıldığı evde 21 Mayıs 1971 günü öldürüldü. On gün sonra, 31 Mayıs'ta; **Sinan Cemgil, Kadir Manga** ve **Alparslan Özüdoğru** Nurhak dağlarında; bir gün sonra 31 Mayıs'ta, **Hüseyin Cevahir** İstanbul'da **Mahir Çayan**'la sarıldıkları evde öldürüldü. **Mahir Çayan** yaralı olarak ele geçirildi. 16 Kasım 1971'de **Deniz Gezmiş** yakalandı ve 6 Mayıs 1972 günü, **Yusuf Aslan** ve **Hüseyin İnan**'la birlikte idam edildi. 19 Şubat 1972'de **Ulaş Bardakçı**, 4 Mayıs 1972'de **Niyazi Yıldızhan** sarıldıkları evde öldürüldü.

Devlet terörü, yalnızca örgüt önderlerine değil, üniversite gençliğinin tümüne yönelmişti. Öğrenciler fakültelerinde teker teker değil; sınıflar halinde gözaltına alınıyor, gruplar halinde tutuklanıyordu. Türkiye açık hapishane haline getirilmiş, o güne dek görülmemiş bir insan avı başlatılmıştı. Sokaklar, aranan öğrencilerin resimli afişleriyle donatılmış, ihbar edilmeleri isteniyordu. Yüzlerce öğrenci, sığınıp saklanacak yer arar hale gelmişti. ODTÜ'nde, gözaltıların çokluğu nedeniyle öğrenciler stadyumda toplanmış, orada sorgulanıyordu.

Gözaltı ve tutuklama salgını, işkenceyi de içine alarak; öğretim üyelerine, gazetecilere, yazarlara ve generallere dek yayılmıştı. Çoğu **Atatürk** çizgisinde çok sayıda aydın, hiçbir yasal gerekçe gösterilmeden gözaltına alındı.

Prof. **Tarık Zafer Tunaya** başta olmak üzere, Prof. **İsmet Sungurbey**, Prof. **Mümtaz Sosyal**, Prof. **Muammer Aksoy**, Prof. **Bahri Savcı**, Asis. **Bülent Tanör**, Asis. **Uğur Mumcu**, Yazar **Doğan Avcıoğlu**, Yazar **İlhan Selçuk, Samim Kocagöz, Yaşar Kemal, İlhami Sosyal, Demirtaş Ceyhun**, Sinema Sanatçısı **Yılmaz Güney**, Korgeneral **Cemal Madanoğlu**, Tuğ-

Levent Şahverdi Arşivi

general **Celil Gürkan**, Albay **Osman Köksal**, Yarbay **Talat Turhan**, Hava Üsteğmen **Mehmet Balaban**, Deniz Teğmen **Alp Kuran**, DİSK Başkanı **Kemal Türkler**, Genel Sekreteri **Kemal Sülker**, Maden-iş Genel Başkan Yard. **Şinasi Kaya**, Gıda-iş Genel Başkanı **Kemal Nebioğlu**, Mimarlar Odası Genel Sekreteri **Yavuz Önen**, TİP Genel Başkanı **Behice Boran**, Genel Sekreterler **Tarık Ekinci** ve **Şaban Erik**, Dr. **Hikmet Kıvılcımlı**, **Mihri Belli** gözaltına alınan, tutuklanan ya da tutuklanması istenen aydınların yalnızca bir bölümüydü.

12 Mart, uyguladığı terörle yalnızca devrimci gençlere ve aydınlara değil, ülkenin aydınlık geleceğine kalıcı zararlar verdi. Toplumun doğal dengesini bozdu. Devrimciler ezildikçe tutuculuğun önü açıldı, gericiler güçlendi. Dini siyasete alet eden geniş bir kitle yaratıldı.

Uygulamaların sorumluluğunu taşıyan Orgeneraller; **Memduh Tağmaç**, **Faik Türün** ve **Memduh Ünlütürk**; Türk tarihine birer kara leke olarak geçti. Bunlar emekli olunca, holdinglerde yöneticilik yaptılar. Yaptırdığı işkencelerle ünlü **Faik Türün**, Nakşibendi Tarikatı üyesi bir gericiydi.

12 Mart 1971, toplu aydın kırımının ikinci evresini oluşturan 1965-1971 döneminin sonu ve üst noktasıdır. Uzun süreden beri uygulanan baskı yöntemleri, *12 Mart*'ın sert yöntemleriyle aydınlara büyük zarar verdi ancak onları tümüyle sindiremedi. Siyasi savaşım, *12 Mart*'dan sonra bölünmüş de olsa, üstelik daha kitlesel duruma gelerek sürdü. *'Aydına karşı savaşın'* son ve kesin darbesi, dokuz yıl sonraki *12 Eylül* ile gerçekleştirildi.

12 Eylül

Kenan Evren, *12 Eylül* için, 1983'de kaleme aldığı anılarında şu saptamayı yapıyor: *"12 Eylül harekatının başarılı olmaması demek, bir iç savaş sonucu Türkiye'nin parçalanması ve bin seneye yakın bir zamandır bizim olan bu toprakların değişik ellere geçmesi, başka bir deyişle Türklüğün ve Türklerin, Asya'daki diğer*

Levent Şahverdi Arşivi

Türklerin durumuna düşmesi demekti".[10]

Bunları söyleyen **Kenan Evren,** darbeyi yerleştirip baskıyı anayasal bir düzen haline getirince, ilk işi Türkiye'yi parçalanmaya götürecek bir çalışma başlatmak oldu. *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı*'na bir rapor hazırlattı. Başkan olarak Tümgeneral **Mahmut Boğuşlu**'nun imzaladığı raporda şunlar yazıyordu: *"Türkiyemiz bugün tek merkezden idare edilebilme imkanlarını yitirme sınırına gelmiştir... Her il merkezi; yasama, yürütme ve yargı yetkileriyle donatarak, 67 il merkezimizde millet meclisleri kurulmalıdır... Yunanlılar eski Osmanlı vatandaşlarıdır, Yunanistan ile de bir federasyon kurulmalıdır".*[11]

Tekçi (üniter) devlet yapısını federasyonculuğa dönüştürmek isteyen darbeciler, yönetime el koyarken ülkenin *'kan gölüne döndüğünü'* söylemişti. 1980'de, siyasi çatışmanın Türkiye'yi kan gölüne döndürdüğü doğrudur. *Darbe*'nin amacının, *'kardeş kanının akmasını ve terörü önlemek'* olarak açıklandığı da doğrudur. Doğru olmayan, *12 Eylül*'ün *'Türkiye'yi parçalanmaktan'* koruyacak olmasıydı. *12 Eylül*, yerel bir sorun değil, emperyalizmin Türkiye'de uyguladığı *'dağılma politikasının'* yeni bir aşamasıydı.

12 Eylül'le gerçek darbe; Türkiye'nin ekonomisine, siyasetine, aydınlarına ve anlamını Atatürkçülükte bulan ulusal bağımsızlık geleneklerine karşı yapılmıştır. *Darbe*'nin başlangıcını, *12 Eylül*'den değil, 24 Ocak 1980'den başlatmak yanlış olmaz. *12 Eylül* 1980 darbenin askeri ayağıdır. Askerlerin, çalışan kesimleri ve aydınları *24 Ocak Kararları*'na tepki gösteremez duruma getirmesidir.

1979 yılında Başbakan olan **Süleyman Demirel,** Başbakanlık Müsteşarlığı'na getirdiği **Turgut Özal**'a, yeni bir ekonomik istikrar programı hazırlama görevi verdi. Program, IMF'de hazırlandı ve kısa süre içinde devreye sokuldu. 24 Ocak 1980'de kamuoyuna açıklandı.

Açıklandığı günlerde, hükümet tarafından uygulanamayan program; *12 Eylül*'den sonra darbeciler tarafından eksik-

Levent Şahverdi Arşivi

siz uygulandı. Bu program; Türkiye'yi tek taraflı olarak yabancı sermayeye açıyor, tarım, ticaret ve sanayide ulusal hedeflerden vazgeçiyor ve günlük kur uygulamasına geçilerek Türk lirasındaki değer yitimi sürekli hale getiriyordu. *Milli kambiyo* rejimi bırakılıyor, dışalım serbest kılınıyor, kotalar kaldırılıyor ve kamu yatırımları kısılıyordu. KİT'lerin özelleştirileceği, temel ürünlerde destek fiyatlarının kaldırılacağı, ücret artışlarının düşük tutulacağı, tarım ürünlerindeki taban fiyatlarının sınırlanacağı açıklanıyordu.[12]

24 Ocak Kararları, ancak *12 Eylül* gibi, bir diktatörlükle uygulanabilirdi. Emek örgütleri başta olmak üzere mesleki kuruluşlar, dernekler ve partiler kapatılmalı, yasama ve yürütme gücü, sınırsız yetkiyle donatılmış bir yönetime verilmeliydi.

ABD başta olmak üzere Avrupa Birliği'nin *'demokratik!'* desteği altında; beş kişilik *Milli Güvenlik Konseyi*'nin her kararı yasa sayıldı. *Siyasi partiler ve kitle örgütleri* kapatıldı, yüzbinlerce insan *gözaltına alındı*, binlercesi *tutuklandı*, 50 kişi *idam* edildi.

*

12 Eylül, yıllarca süren aydın kırımının yeni ve en yıkıcı aşamasıydı. Yönetimi ele geçiren işbirlikçi generaller, devletin bütün olanaklarını kullanarak yurtsever aydınları ağır bir şiddetle ezdi. Devlet, kendi aydınını yok etti.

12 Eylül uygulamalarıyla 650 bin kişi gözaltına alındı ve bunların büyük çoğunluğuna işkence yapıldı. İşkenceler, yalnızca konuşturmak, bilgi sağlamak amacıyla değil; kişilikleri ezmek, direnme gücünü yok etmek için herkese yapılıyordu.

1 milyon 683 bin kişi fişlendi, fişlenenler kamusal alanlar başta olmak üzere birçok haktan yoksun kılındı. Açılan 21 bin davada 230 bin kişi yargılandı, 7 bin kişinin idamı istendi, 517 kişiye idam cezası verildi, 259 idam dosyası Meclis'e gönderildi. Devrimci ve ülkücüleri içeren 50 kişi idam edildi.

Halkevleri, mühendis ve tabip odaları, sendikalar başta olmak üzere çalışanlara ait tüm kitle örgütleri kapatıldı; yöne-

Levent Şahverdi Arşivi

ticileri tutuklandı. 98 bin 404 kişi *'örgüt üyesi olmak'*, 71 bin kişi örgüt yönetmek suçlarından yargılandı. 23 bin 677 dernek kapatıldı. 388 bin kişiye pasaport verilmedi, 30 bin kişi *'sakıncalı'* olduğu için işten atıldı.[13]

14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı, 30 bin kişi mülteci olarak yurtdışına kaçtı. Gözaltına alınan 300 kişi kuşkulu biçimde öldü, 171 kişinin sorgu sırasında *'işkenceden öldüğü'* belgelendi. 299 kişi cezaevinde, 95 kişi *'çatışmada'* öldü, 43 kişi *'intihar'* etti.[14]

Öğretmen örgütlenmesinde görev alan, önder konumdaki 5 bin 854 öğretmenin işine son verildi. Üniversitelerde 120 profesör ve doçent, Adalet Bakanlığı'ndan 47 hakim atıldı.

400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi ve bunlara 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi. 300 gazeteci saldırıya uğradı, üçü silahla öldürüldü. Zararlı görülen gazeteler, toplam 300 gün yayın yapamadı.

39 ton *kitap ve dergi* imha edildi. 937 *film* sakıncalı bulunduğu için *yasaklandı*, TRT'nin çektiği kimi *belgeseller* yakıldı.[15]

12 Eylül döneminde çok sayıda yurtsever gözaltında yaşamını yitirirken pek çoğu bedensel ya da tinsel olarak sakat kaldı. Bağımsızlıktan yana olan bilim adamları, yazarlar, gazeteciler sürekli olarak tehdit altındaydı. Aydınlar azalıyor, toplumsal değerler yıpranıyor ve herşeyden önemlisi, ülkenin temel dayanağı orduyla aydınlar arasında köklü bir yabancılaşma yaşanıyordu. 1960'da *'ordu-millet elele'* diyerek eyleme geçen genç aydınlar artık çok ayrı şeyler söylüyordu. Ülke, eğitimsiz ve duyarsız insanların yaşadığı bir yer haline geliyordu.

*

12 Eylül'ün hedefi, Cumhuriyet'le kurulan devlet yapısı ve bu yapıya biçim veren yönetim anlayışıydı. Ulusal egemenlik düşüncesi ezilecek, ulus devlet yapısı dağıtılacaktı. *'Terörü önleme'* adıyla ileri sürülen yapay gerekçe, halkı kandırmaya yönelikti. Terör, darbeye gerekçe oluşturması için başlatılmış

Levent Şahverdi Arşivi

ve ülkeye yayılmıştı. Terörü başlatan emperyalizm, işbirlikçilerine şimdi *'terörü durdurma'* görevi vermişti. Bunun anlamı aydınların ezilmesiydi.

Amerikan Silahlı Kuvvetleri, yayın organı U.S. Armed Forces, Haziran 1980 sayısında şunları yazıyordu: *"Türkiye'deki gelişmeler, öyle bir noktaya gelmiştir ki, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesinden başka bir çıkış yolu görülmemektedir".*[16]

Ulusal değerlerin yaşatılmasında öncülük edecek aydınlar, ayrım gözetmeden ve benzeri az görülen bir şiddetle ezildi. Yurtsever olmak, bağımsızlıktan yana davranmak, örgütlenip halka öncülük etmek suç olarak görüldü. Sonuçta, ortada ulusal hakları savunan, ülke sorunlarına duyarlı insan kalmadı. Çıkarcılar, işbirlikçiler ve vatan satıcılar köşe başlarına yerleştiler. Türkiye, Cumhuriyet tarihinin o güne dek yaşadığı en karanlık dönemine girdi.

ABD Türkiye sorumlusu **Paul Henze**, 11 Eylül gecesi, yani darbeden bir gün önce, dünyadaki önemli gelişmelerin anında bildirildiği *The White House Station* adlı birim tarafından arandı ve kendisine Türkiye'de beklenen darbenin o gece yapılacağı bildirildi.[17] Bir gün sonra ABD Dışişleri Bakanı **Muskie**, Başkan **Carter**'a, *'herhangi bir kaygıya gerek olmadığını, Türkiye'de müdahale yapması gerekenlerin müdahale ettiğini'* haber verdi.[18]

*

12 Eylül Darbesi'yle yalnızca Amerikalılar ilgilenmedi. Başta Almanya olmak üzere *Avrupa Topluluğu* (Avrupa Birliği'nin o zamanki adı) ve *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü* (OECD) içindeki gelişmiş ülkelerin tümü, Türkiye'deki gelişmeleri yakından izliyordu. Birleştikleri ortak nokta, yönetim yapısının değiştirilmesi ve Türkiye'nin küresel şirketlerin kullanımına sınırsız biçimde açılmasıydı. Batı başkentlerinde, *'Türkiye'nin çok tehlikeli bir yere doğru, hızlı adımlarla'* gittiği konuşuluyor, *'gidişi durdurucak kesin çözümlerin gerektiğinden'* söz edili-

Levent Şahverdi Arşivi

yordu. Avrupa'nın kararlı *'demokratları'*, konu Türkiye olduğunda darbe destekleyen *'anti demokratlar'* haline geliyordu.[19]

Türkiye'nin Bonn Büyükelçisi olan **Vahit Halefoğlu**, o günlerdeki siyasi yaklaşımlar konusunda şöyle söylüyor: *"Türkiye'deki olaylar o kadar çığırından çıkmıştı ki, Almanya'daki insanlar dahi bunun bir müdahale ile halledilmesinin doğru olacağına inanıyordu... Türkiye'yi düştüğü bataklıktan kurtarmanın, Batılıların yararına bir hareket olacağına karar verdiler. OECD içinde bir konsorsiyum kurarak, Türkiye'ye her yıl 1 milyar dolardan fazla bir yardım yapma kararı aldılar. Yardım işini yürütmek için de Almanya'yı görevlendirdiler..."*[20]

Dönemin Almanya Başbakanı **Helmut Schmidt**, darbenin üzerinden henüz 48 saat bile geçmeden bir açıklama yapıyor, *'Türkiye artık dipsiz kuyu değil'*[21] diyerek duyduğu mutluluğu dile getiriyordu.[22]

Schmidt'in açıklamasından bir gün sonra, 15 Eylül'de *Avrupa Topluluğu*, Türkiye ile *'normal ilişkilerin sürdürüleceğini'* açıklıyor, ayrı gün *Frankfurter Allgemeine Zeitung Gazetesi*, Bonn'un Türkiye'ye açık destek vereceğini birinci sayfadan duyuruyordu. Gazetede yer alan haber yorumda; *'Almanya'nın tutumunun her durumda Türkiye'nin iç işlerine etki yapacağı'* söyleniyor, *'yapılacak mali yardım ödemeleri, generalleri güçlendirecektir'* deniyordu.[23]

Almanya'nın en etkili gazetelerinden *Die Zeit*'in başyazarlığını yapan **Theo Sommer**, *'Boğaziçi'nde reform şansına yatırım yapıyoruz'* diyor, açıksözlü bu yaklaşımıyla, *12 Eylül*'ün ekonomiye dayanan ana hedefinin ne olduğunu, belki de en iyi anlatan Batılı oluyordu.[24]

Almanya, *12 Eylül*'ün sıkı biçimde uygulamaya soktuğu *24 Ocak Kararları*'nı, büyük bir dikkatle izledi, uygulamaları yönlendirdi. **Turgut Özal** sık sık Almanya'ya gidiyor, Alman hükümetiyle *'garantisiz ticari borçlar, kredi ertelemesi, yeni ödeme kuralları'* ve AB üyeliği gibi konularda görüşmeler yapıyordu. **Turgut Özal**, 1988 yılında verdiği AB başvuru dilekçesine

Levent Şahverdi Arşivi

ekledigi kitapçıkta şunları söylüyordu: *"Bizi Türk sanarak dışlıyorsanız, bilin ki Türk denecek bir yanımız yoktur. Uygarlık adına neyimiz varsa hepsini Yunanlılardan aldık. Bizim kültürümüz Yunan kültürüdür... Biz, başımızda Türk olmayan yöneticiler bulunmasını yadırgayan bir toplum değiliz. Örneğin, ben Kürt kökenliyim".*[25]

Bir Halk Önderi; Fatsalı Terzi Fikri

Fikri Sönmez, *12 Eylül* döneminde aydına yapılan baskının simgesi olmuş bir devrimcidir. Onun da yaptığı; halkı sevmek, ona hizmet etmek ve kararlı bir yurtsever olmaktı. İnsanlık dışı bir saldırıyla karşılaştı, işkence gördü ve genç yaşta cezaevinde öldü. İçinden çıktığı halka gözdağı vermek için, onun bedenini ezdiler ama devrimci duygu ve düşüncelerine ulaşamadılar. Sonsuz bir yol gösterici olmasını önleyemediler.

Savaş donanımlı askeri birlikler, 9 Temmuz 1980 günü Fatsa'yı kuşattı. Genel Kurmay Başkanı **Kenan Evren,** görevi olmamasına karşın, düşmanla savaşa giden bir komutan edasıyla Karadeniz'in bu küçük ve güzel ilçesine gelmişti. Burada, yeşermekte olan halk dayanışmasını ezecekti.

Fikri Sönmez, 11 Temmuz 1980'de tutuklandı. Ağır işkence gördü ve beş yıl sonra, 4 Mayıs 1985'te tutuklu olduğu Amasya Cezaevi'nde öldü. Fatsa halkı, *içlerinden çıkardıkları* bu *halk önderini,* bu *alçak gönüllü devrimciyi* unutmadı. Mezar taşına, *'ben ne yaptıysam halkım için, halkımla birlikte yaptım'* yazdı.

Fatsa'ya işgal ordusunu aratmayacak bir acımasızlıkla giren **Kenan Evren,** Karadeniz'in özgürlüğüne tutkun barışsever halkına; kadın-erkek, genç-yaşlı demeden şiddet uygulardı. Fatsa Belediyesi'nin yaptığı işler için; *'Terzi Fikri diye biri çıkmış devlet benim diyor. Komiteler kurmuş Fatsa'yı bunlarla yönetiyor. Yapılacak işlere halk karar veriyor'* diyordu. Halkın, kent yönetimine katılıp karar verir duruma gelmesinin örnek oluşturacağını, bunun da büyük bir tehlike olduğunu söylüyordu.

Emrindeki birliklerle girdiği Fatsa'yı açık hapishane hali-

Levent Şahverdi Arşivi

ne getirdi. Burada söyledikleri ve yaptıklarıyla, Türkiye için ne denli tehlikeli bir adam olduğunu, darbeden 2 ay önce ortaya koydu.

•

Fatsa, o günlerin karanlığı içinde Türkiye için bir umut kaynağı olmuştu. Benzersiz bir halk örgütlenmesiyle, gelecekteki aydınlık günlerin habercisi gibiydi. Eşitliğin, dayanışmanın ve paylaşımın simgesi olmuştu. Fatsa'da, özgüvene dayalı, özgür ve onurlu bir yaşam filizleniyordu.

Yolsuzluğa bulaşmış, iş yapmayan yerel yönetimlerden bıkan Fatsa halkı, gerçek bir halk adamı olan **Fikri Sönmez**'i 14 Ekim 1979'da yapılan ara seçimde Belediye Başkanı seçmişti. **Sönmez**, halka o denli güven vermişti ki, **Ecevit**'in CHP'si ve **Demirel**'in AP'sinin aldığı toplam oydan yüzde 50 daha çok oy almıştı.

Fikri Sönmez, yapılacak işleri önce 11 mahallede oluşturduğu ve *'halk komiteleri'* adını verdiği toplantılarda tartışıyor ve burada oluşan önerileri Belediye Meclisi'nin onayına sunuyordu. Halkı, belediyenin aldığı resmi kararların parçası haline getirmişti. Kararlara katılan halk uygulamaya da katılıyor ve girişilen her iş maddi yetersizliklere karşın başarıyla sonuçlanıyordu.

Fatsa'nın şehir içi yolları onunla birlikte açıldı. Bataklıklar onunla kurutuldu. Kamulaştırmaya parası yetmezse, sözlü olarak borçlanıyor, belediyeye para gelince de ödüyordu. **Terzi Fikri**'nin sözü bütün kağıt senetlerin üzerinde bir itibara sahipti. Ne diyorsa onu yapıyordu.

Yedişer kişilik komiteler, sorunları saptıyor, komite başkanları **Fikri Sönmez**'e iletiyordu. Saptanan sorun kısa bir süre sonra çözülüyordu. Komitelere, siyasi görüşleri farklı, örneğin CHP'li, AP'li, MSP'li insanlar da katılıyor, parti ayrımı aşılarak çalışmalar eski bir Türk geleneği olan halk imecesine dönüştürülüyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Fatsa'da gerçek bir halk dayanışması ortaya çıkmıştı. Beden gücü isteyen işlerde gençler öne düştüyor, halk da onlara katılıyordu. Bu çalışmayla, ihale yolsuzlukları ortadan kalkıyor, sürünmemede kalan işler kısa sürede bitiriliyordu. **Fikri Sönmez**, çalışmaların fiili olarak katılıyor, iş gruplarıyla birlikte *'sahilin alacağından geçer kamunluğunu kalır'* çalışıyordu.

•

1979 yılında kimi tüketim malları bulunmuyor, vurguncular karaborsayla halka pahalı mal satıyordu. **Fikri Sönmez**, Fatsa'da karaborsa mal satışını sonlandırdı. Mahalle Komiteleri, bir yerde mal depolandığını saptadığında, belediyeye bildiriyor, zabıtalar komite üyeleriyle birlikte mallara el koyuyordu. Malların ederi, fatura bedeli üzerinden mal sahibine ödeniyor, halka gerçek değeri üzerinden satılıyordu. Bu işleyişin yasalara aykırı bir yanı yoktu ve tümüyle meşru bir girişimdi.

Fatsa, tartışma toplantılarının yapıldığı, kitap şenliklerinin düzenlendiği benzeri olmayan bir demokrasi okulu olmuştu.

Askeri operasyondan önce CHP, AP ve MSP ilçe başkanları; hükümete seslenen ortak bir bildiri yayınlamış ve Fatsa'da operasyona gerekçe oluşturacak çatışmalı bir ortamın olmadığını, barış ve huzurun olduğunu açıklamıştı. Buna karşın, Fatsa sokak sokak ve ev ev arandı, halk aşağılandı, dövüldü ve 300 kişi gözaltına alındı.

Ağır işkence gören **Fikri Sönmez** tutuklandı.

Kenan Evren'ne duyulan nefret, o günlerde Başbakan olan ve Çorum'da Alevilere karşı katliam yapılırken; *'Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın'* diyen **Süleyman Demirel**'e karşı da duyuldu.

Levent Şahverdi Arşivi

Sona Doğru

12 Eylül'le başlayan ekonomik uygulamalar, ulusal pazarı küresel sermayenin kullanımına tümüyle açan süreci başlattı. Silahla kazanılan ve tarihin her döneminde ve her ülkede gerektiğinde silahla korunan ulusal haklar, serbest ticaret adına yabancılara devredildi. Türkiye, Osmanlı'nın son döneminde olduğu gibi bir açık pazar, bir yarı-sömürge durumuna getirildi. Kurtuluş Savaşı'yla elde edilen ulusal bağımsızlık, savaşsız ve çatışmasız yitirildi. Türkiye, silah gücüyle değil, ekonomi ve siyaset yoluyla egemenlik altına alındı. Silahlı işgalin yapabileceği işler, işbirlikçiler aracılığıyla *'barış içinde'* gerçekleştirildi. Türkiye'deki gizli işgal olgusu derinleşti.

Türkiye Cumhuriyeti, ulus devlet olarak varlığını artık yalnızca görüntüşte koruyan bir ülke durumundadır. Bütünlüğünü koruyup koruyamaması, kendi gücüne değil küresel güç merkezlerinin kararına bağlıdır. Sürmekte olan uygulamalar durdurulup bağımsızlık yönünde köklü dönüşümler gerçekleştirilmezse, ulusal varlık korunamayacaktır.

•

12 Eylül'ün planlayıcısının CIA olduğunu artık herkes biliyor. Sonu yönetim değişikliğiyle bitecek çatışmalar yaratma konusunda, kanıtlanmış yeteneklere sahip bir örgüt olan CIA, Türkiye'ye yerleşmiştir. Siyasette ve iş çevrelerinde çok sayıda yerli tetikçisi vardır.

Türkiye'ye atanan ABD büyükelçilik görevlileri, büyükelçi başta olmak üzere genellikle CIA'yla ilişkili kişilerdir. Aydın kanımının arttığı 1965-1980 arasındaki on beş yıl, CIA'nın Türkiye'deki çalışmalarının en yoğun olduğu dönemdir.

CIA'nın darbe hazırlama konusundaki becerisini, bu örgütte on bir yıl çalışmış olan **Philippe Agee**, *'Kaçış'* adlı kitabında şöyle açıklamaktadır: *"Darbe konusunda CIA kadar uzman başka bir örgüt bulunmaz. CIA istediği zaman istediği ülkede,*

Levent Şahverdi Arşivi

büyük karışıklıklar çıkarır, bunları finanse eder... Karışıklık, darbe yapmak için istenen ortamı sağlar. Darbe yapacak olanlar, ülkenin tam bir çıkmaz içinde olduğunu ve sorunu ancak kendilerinin çözebileceği bir ortamın yaratılmasını isterler. Bu da CIA'nın görevidir... Darbe yapanlar genellikle CIA'nın adamlarıdır".[26]

1974'le 1980 arasında Türkiye'de binlerce insan öldürüldü, onbinlercesi yaralandı. Köylerini kentlerini, adeta kaçarak terk edip başka yerlere göçenlerin sayısı bilinmiyor. Terörün yoğunlaştığı 1978-1980 arasındaki yalnızca iki yıl içinde 5.241 kişi öldürülmüş, pek çoğu sakat kalan, 14.152 kişi yaralanmıştı. Ancak, bu yıkım yetmemişti. Büyük yıkım, devlet terörü halinde *12 Eylül*'le birlikte gelecekti.

*

Ülkesi için yaşamlarını ortaya koyarak inançları doğrultusunda mücadele veren aydınlar, siyasi eğilim ve görüşlerine bakılmaksızın yıllarca hırpalandılar, acımasızca ezildiler. Oysa bunlar, güçlükle yetişmiş aydınlar ve değişik görüşlerdeki yurtseverlerdi. Türk ulusunun kültürel zenginliğiydiler. Emperyalizm, işbirlikçileriyle birlikte Türkiye'yi karıştırmış; ülke aydınlarını, özellikle topluma önderlik edebilecek aydınları yok etmişti.

Toplum üzerinde o denli yoğun bir baskı kurulmuştu ki, örgütlenmek ve örgütlü davranmak, en tehlikeli iş durumuna gelmişti. Ülke çıkarını düşünerek davranan hemen herkes cezalandırılmış, kitleler duyarsız ve edilgen bir topluluk durumuna getirilmiştir.

Aydın kırımı *12 Eylül*'den sonra da sürdü. Sivas'ta insanlar yakıldı; **Uğur Mumcu, Bahriye Üçok, Turan Dursun, Ahmet Taner Kışlalı, Necip Hablemitoğlu** sokak ortasında öldürüldü. Kumpas davalarında; gazeteciler, parti başkanları, rektörler ağır cezalara çarptırıldı. Başta Genel Kurmay Başkanı olmak üzere, ordunun yüzlerce üst düzey komutanı tutuklanarak cezaevine kondu.

Levent Şahverdi Arşivi

SEKİZİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM BUNALIMI

Levent Şahverdi Arşivi

Ülke Yönetmek

Türkiye'nin Osmanlı'dan sonra yeniden Batı'ya bağlanması, **Atatürk**'ün ölümünden hemen sonra başladı. Geri dönüşü gerçekleştirenler, Kurtuluş Savaşı'nda ve devrimlerin gerçekleştirilmesinde yer alan kişilerdi. Bu çok ilginç bir durumdur. Kişisel varlığını tehlikeye atarak savaşa katılan, büyük bir devrime katılarak başarısı için emek veren yurtsever insanların, devrime ihanet eder duruma düşmesi nasıl açıklanabilir? 1938'den sonra yapılanların, ülkeyi 19.yüzyıl Osmanlı'sına götüreceği nasıl görülemez?

Sorulara verilecek doğru yanıt, bundan sonra girişilecek kurtuluş mücadelesi için yol gösterici olacaktır. Geri dönüş sürecini, nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte incelemek, geçmişi yargılamak değil geleceğe dönük ders çıkarmaktır. Bu yapıldığında yani 38 sonrasında yapılanlar incelendiğinde; ülkeyi ve dünyayı tanımamak, kendi gücünü bilmemek, Batı'ya hayranlık ve özellikle emperyalizmi bilmemekle karşılaşılacaktır.

Türkiye, bir *'mucizeyi'* gerçekleştirip kurtuluşunu sağladıktan sonra, bugün gerçek anlamda Osmanlı'nın son dönemine geri götürülmüştür. Yüzseksen yıllık geriye düşüşü simgeleyen bu süreç, dünya toplumbilim tarihinde örneği olmayan bir olaydır.

Yaşanan süreç, kuşkusuz bir ilkellik göstergesidir. Savaşarak elde edilen özgürlükten ve büyük bir devrimden sonra, tutsaklığa geri dönüş çok erken ve kolay olmuştur. Bunun nedenini, devrimin yerleşme süresinin kısalığıyla büyüklüğü arasındaki çelişkide aramak gerekiyor. Özenle korunması gereken devrim, **Atatürk**'ün ölümüyle birlikte, yetersiz yöneticilerin eline geçmiş ve hoyratça elden çıkarılmıştır.

*

Ülke yönetimine taşınmış olan yabancılaşma, Türkiye'de değişik biçimlere bürünmüştür. Batıcılar, Arapçılar ya da Arap-

Levent Şahverdi Arşivi

laşan milliyetçiler Osmanlı'nın son döneminde olduğu gibi bugün de yönetimdedir. Zaman ve teknoloji değişmiş, iletişim yoğunluğu artmış ama dünya ticaretine egemen olan anlayış değişmemiştir. Emperyalist aşamaya geçmiş olan kapitalizm, tekellerin sermaye gücünü arttırmış, pazar için mücadele şiddetini azaltmamıştır. Koşullarda niteliksel bir değişimin olmaması nedeniyle, emperyalizm işbirlikçi siyaseti de değişmemiştir. Günümüzdeki yöneticilerin, geçmişteklilere benzemesinin nedeni budur.

19.Yüzyıl, kapitülasyon anlaşmalarının yerini, bugün IMF ve Dünya Bankası programları almıştır.

Türkiye'yi bugün yönetenler, son dönem Osmanlı padişahları gibi, uluslararası ticaret anlaşmalarının niteliğini, işleyişini ve uygulama sonuçlarını bilmiyor. Bu anlaşmaları, değerlendirmek bir yana anlayabilecek durumda bile değiller. Bu tür uğraşlar için zaman ayırmazlar. Onbinlerce sayfa tutan uluslararası anlaşmaları, hiç inceletmeden imzalarlar ve küresel ortaklıklara girmenin övünçüyle dolaşırlar.

Yüzaltmış ülkenin üye olduğu *Dünya Ticaret Örgütü*'nün (WTO), 1996'da Singapur'da (yapılan) düzenlediği *Bakanlar Konferansı*'na onlarca bakan katıldı. Katılımcılar, imza attıkları anlaşmalardan o derli uzaktılar ki, **Bernard Cassen**, *Le Monde*'da çıkan yazısında şunları söyledi: *"Dünyanın dört bir yanından gelerek anlaşmaya imza koyan devlet görevlilerinden kaçı, serbest ticareti üretmek için çalışan bu muazzam aygıtı yaratan GATT'ın Uruguay raundunun, 1994'te Marakeş'te imzalanan 500 sayfalık final metni ile pazara dahil olunması konusundaki özel yükümlülüklerle ilgili 24 bin sayfa tutan tamamlayıcı ekleri okuma zahmetine katlanmıştır?"*[1]

Avrupa Birliği'yle ilgili; anlaşma, karar, işleyiş ve araştırmayı kapsayan 100 bin sayfayı aşkın yazılı metin vardır. *Gümrük Birliği Protokolü*'nü imzalayan, *Avrupa Birliği*'ne katılmak için yoğun çaba harcanan Türkiye'de, bu metinleri mecliste kaç milletvekili, hükümete giren kaç politikacı incelemiştir? İm-

Levent Şahverdi Arşivi

zaladıkları anlaşmaların ne getirip ne götürdüğünü kaçı bilmektedir?

*

Genel bir durum olarak uluslararası anlaşmalar hakkında en az bilgiye sahip olanlar, bu anlaşmaları en çabuk imzalayan *azgelişmiş ülke yöneticileridir.* Bu yöneticiler içinde, oturdukları koltuğa dışarda eğitilerek getirilenlerin sayısı bilinenden çoktur. Değişik biçim ve adlarla, karar yetkilerini yurt dışına devretmemiş azgelişmiş ülke yöneticisi bugün kalmamış gibidir.

ABD Savunma Bakanı **Mc Namara,** 1962 yılında *Temsilciler Meclisi Alt Komitesi*'nde yaptığı konuşmada Kongre'ye şu bilgileri veriyordu: *"Birleşik Devletler ve yabancı ülkelerdeki askeri okullarımızda ve eğitim merkezlerimizde seçme subaylar ve önemli mevkilerde bulunacak uzmanları eğitmemiz askeri yardım yatırımlarımızdan sağlanan yararların herhalde en önemlisidir. Bu öğrenciler, ülkelerine dönüşlerinde eğiticilik görevlerini orada sürdürecek olan ve hükümet yetkililerince seçilmiş görevlilerdir. Bunlar gerekli bilgilerle donatılmışlardır. Onlar burada edindikleri bilgileri kendi ülkelerine taşıyacak olan geleceğin liderleridir. Amerikalıların ne yapmak istediklerini ve nasıl düşündüklerini gayet iyi bilirler. Bunların liderlik mevkilerine gelmelerinin bizim için ne kadar önemli olduğunu belirtmeye ayrıca gerek görmüyorum. Böyle dostlara sahip olmanın değeri ölçülemeyecek kadar çoktur".*[2]

Dışarda eğitim alan *'söz dinler'* bürokratların, seçim ya da darbeyle yönetime gelen hükümet yetkililerinin ve politikacıların büyük bölümü, yaptıkları işlerin devleti çökerttiğini bilir. Bulundukları yer için yetiştirilenlerin dışında kalanlar, uygulanan ulus devlet karşıtı politikaları, çağın gereği ileri atılımlar olarak görürler ve buna kendini inandırırlar.

*

Azgelişmiş ülkelerde, yolsuzluk çamuruna bulaşmamış, karanlık ve karışık ilişkilere girmemiş hükümet yetkilisi ve üst

Levent Şahverdi Arşivi

düzey yönetici kalmamış gibidir. Ele geçirilen yönetim yetkisi, ülke ve halkın haklarını korumak için değil, para ve yönetme hırsını tatmin için kullanılır.

Üçüncü bir sektör haline gelen rüşvet ilişkileri, yazılı olmayan özel *'yasaları'* sahiptir ve son derece profesyonelce yürütülür. Kimse kimsenin açığına bakmaz. Herkes yurt dışı banka hesaplarındaki sıfırları arttırma çabası içindedir. Bunlar, günümüzün politikacı tipidir ve temel özellikleri her ülkede aynıdırlar. Seçimleri sürekli bunlar kazanır ve ülkeyi sırayla yönetirler. Siyaseti getirisi yüksek bir meslek haline getirmişlerdir.

Gelecek Bilimcisi, küreselci düşünür **John Naisbitt**, azgelişmiş ülke yöneticilerinin nasıl olması gerektiğini şöyle açıklamaktadır: *"Yeni liderler artık devletlerarasındaki değil, bireyler ve şirketler arasındaki stratejik ittifakları kolaylaştıracaklar ya da en azından karşı çıkmayacaklardır... Bugün dünyamızda tanık olduğumuz şey birbirinden ayrı ve karmaşık bir olaylar yumağı değil, bir süreç; hükümetsiz bir yönetimin yayılmasına doğru ilerleme süreci... Politik partiler öldü. Liderler bunu fark etmiyor mu?"*[3]

Devlet Yönetimi

Özgürlüğe dayanan adalet duygusunun, devlet politikası haline getirilerek topluma egemen kılınması, eski Türk yönetim anlayışının temelini oluşturur. Türkler, devleti başından beri içe dönük baskı aracı olarak değil; toplumun tümünü temsil eden ve dışa karşı kullanılan bir güç haline getirmiştir.

Bu tutum, onlara katılımcı, eşitlikçi ve özgürlükçü yönetim biçimlerini kurup geliştirme olanağını vermiştir. Devlet yönetiminde, kişi egemenliğine yönelmemişler, temsili kurumlara ve yeterliliğe (liyakata) önem vermişlerdir.

Eski Türkler, bölge ve boy temsilcilerinin katıldığı meclisler geliştirdiler; kurultaylar düzenlediler. Kurdukları düzenler, her köken ve dinden geniş kitleleri kapsıyor, onlara kendilerini geliştirme ve ifade etme olanağı veriyordu. İnsanlarına, tarihin her döneminde yaşanabilir demokratik bir ortam

Levent Şahverdi Arşivi

sunmayı başarmışlardı.

Dünyanın değişik bölgelerine gittiler, buralarda farklı uygarlıklarla kaynaşıp kalıcı uygarlıklar gerçekleştirdiler. Kültürel gelişkinliği gerektiren bu işi, eşitliğe dayanan güçlü yönetim yapılanması ve gelişkin bir adalet düzeniyle başardılar.

Yönettikleri insanların benimseyeceği, gerçeklerle uyumlu, hizmet üreten ve iyi işleyen yönetim örgütleri kurdular. Saygınlığı olan, bu nedenle kararlarına uyulan bu örgütleri, toplum yaşamını düzenleyen kamusal güç haline getirdiler. Bunu başarmak için güç kullanmadılar. Yönetim biçimi konusunda sıradışı bir yaratıcılık ve üretkenlik içinde oldular. Her dönemde; insanların yaşam gereksinimlerine, temsil haklarına ve gelişim isteklerine yanıt veren ve insanı temel alan yönetim yapıları geliştirdiler.

*

Türkler, Batı toplumları gibi köleci bir dönem yaşamadı yani köleciliği üretim biçimi haline getirmedi. Bu durum, Batı toplumlarına göre çok önemli bir farktı. Batı'da, şiddet köleci sistemin gereği olarak ve sınıf çatışması biçimiyle toplumun içine o dönemde yerleşti ve Batı toplumları kuşku ve şiddeti tarihleri boyunca içsel bir olgu olarak yaşadı. Güvensizlik ve saldırganlık yerleşik öge oldu.

Aynı dönemde, Türkler, insana ve doğaya yabancılaşmayan barışçı bir yaşam biçimi yaratmış, devleti kurdukları düzenin koruyucusu haline getirmişti.

Köleciliğin yaşanmaması ve katılımcı yönetim biçimlerinin kurulması, kimi Batı tarihçilerince sınıfsızlığın ve mülkiyetsizliğin yarattığı gerilikte eşitlik olarak değerlendirildi. Oysa, Türkler Batı'daki köleci, ardından gelen feodal toplum biçimlerini yaşamadığı için, katılımcı ve eşitlikçi düzenler kurabilmişti. Bu gerçeği bilen **Atatürk**; *"Türkler'in ruhen demokrat doğmuş bir millet olduğuna, hatta dünya üzerinde yaşamış ve yaşamakta olan milletler arasında ruhen demokrat olan tek millet*

Levent Şahverdi Arşivi

olduğuna inanmıyorum" demişti.[4]

Batı'da, yönetilenler yöneten için, Türklerde ise, yönetenler yönetilenler için vardı. Örneğin, Fransa Kralı **14. Louis** (18.yüzyıl), *"Devlet benim. Uyruklarımın canı ve malı benimdir"*[5] derken; *Orhun Yazıtları*'nda **Bilge Kağan** (8.yüzyıl), *"Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım"*[6] diyordu. *Tonyukuk Yazıtları*'nda da benzer şeyler söylenmişti: *"Geceleri uyumadan, gündüzleri oturmadan, kızıl kanımı akıtarak* (halka) *hizmet ettim. Uzak yörelere devriyeler gönderdim. Yerli yerine keşif kuleleri kurdurttum... Tanrı esirgesin, Türk halkı içine zırhlı düşmanların akınına izin vermedim. Kazanmasaydım devlet de halk da olmayacaktı. Kazandığım için, devlet devlet oldu, halk halk oldu".*[7]

Türklerde yönetim gücünü elinde bulunduranlar, toplumun saygı gösterdiği bu gücü kullanırken dikkatli davranırlar, adil olmaya önem verirlerdi. Ancak, otorite yitimi doğurabilecek bir güçsüzlük içine de düşmezlerdi. Yönetim gücünü bölmeden, paylaşımcılığın yol ve yöntemini bulur ve bu yöntemi devlet işleyişine yerleştirirlerdi.

Varsılların ya da yönetim gücünü kullananların yaşam biçimi, toplumun ortalama değer ölçülerinden çok farklı olmazdı. En üstten başlayarak halka dek ulaşan ve yönetim işleyişinde katılımcılığı sağlayan kurumlar vardı. Bu kurumların en üstünde yer alan hakanın davranışları, giysileri, zevkleri sıradan insanlardan pek de farklı değildi.

Yönetim biçimine yön veren töre; toplumda kabul gören sosyal birikimler, gereksinimlere yanıt veren yeniliğe açık geleneklerdi. Halk toplantılarında kabul edilen yasaların genel toplamıydı ve Türkler için önemi yaşamsaldı. *'Ülke'den geçilir, töreden geçilmez'* atasözü[8], ona verilen önemi ve ülkenin ancak töreyle var olabileceğini gösteren bir özdeyiştir.

Töreyi güncelleştiren ve onun uygulama koşullarını belirleyen buyruklar, halkın katıldığı toplantılarda kabul edilirdi. Bu toplantılar, halkı yönetime katar, ona devleti denetleme hakkı sağlardı. Asker ya da sivil, her kesimde ve değişik nite-

Levent Şahverdi Arşivi

likte halk toplantıları yapılır, yaptırım gücü olan bu toplantılar kurumsallaşarak yönetim işleyişinin temelinde yerleştirilirdi.[9]

Devlet politikasını belirleyen önemli kararlar, silah taşımaya ya da savaşma yeteneğine sahip herkesin katıldığı kurultaylarda alınırdı. Kurultay toplantılarına, savaşlara katılma yeterliliğinde oldukları için kadınlar da katılırdı.[10]

Üst yöneticilerin atamalarında, bilgi ve yeterliliğe özel önem verilirdi. Yönetimde sürekliliği sağlamaları için *şadapit* adı verilen yöneticiler, genellikle yönetim deneyimi olan ailelerden seçilirdi. Çocuklarını devlete yönetici yetiştirmek, kimi aileler için, kuşaktan kuşağa geçen bir gelenek olmuştu.

Yeterlilik (liyakat) ve deneyim, devlet örgütlerinde görev alabilmenin kesin koşuluydu. Yükselmek ve üst görevlere gelmek ancak doğru ve dürüst çalışma, devlete ve halka hizmet konusunda gösterilen başarıya bağlıydı. Atamalarında kayırma ya da ayrıcalık söz konusu olamazdı.[11]

*

Türk toplumunun temelinde, iyi işleyen bir kamu düzeni ve köklü bir hukuk geleneği bulunuyordu. Dönemler arasında adları ve işleyiş biçimleri değişen ancak sürekli yenilenerek gelişen meclisler, halkın tümünü (kara-budun) temsil eden ve yönetim sisteminin özünü oluşturan kurumlardı.

Halkın ve yönetenlerin karşılıklı görev ve sorumlulukları kurallaştırılarak, hukuksal bir düzene kavuşturulmuştu. Hukukun temelinde, egemenliği ulusun yetkisine veren bir anlayış vardı.[12]

Türk toplumlarında görülen meclisler, son derece özgündü. Ne *On-Ok toplantılarına* (forum), ne *Göktürklerin meclislerine* (toy), ne de bu meclislerin *halktan gelen temsilcilerine* (toygun), çağcılı olan hiçbir devlette rastlanmıyordu.

Göktürk toyları, kağanın başkanlığında toplanırdı. O olmadığında, hanedan mensubu olmayan toy üyeleri (aygucu ve ügeler) başkanlık yapıyordu. Bu kişiler ayrıca, başbakan ko-

Levent Şahverdi Arşivi

numunedaydılar. Toylar, Göktürk toplumunda o derli önemli yere sahiptiler ki, birçok kez kağanın seçilmesi ya da düşürülmesine karar vermişlerdi.[13]

Devletin (ilin) başındaki kağan, bir hükümdardan çok, yüksek bir görevliydi (işyarlı). Devlet, Türkler için, toplumda düzen ve güveni sağlayan; eşitliği ve hukuku geçerli kılan; dışa karşı bağımsızlığı koruyan, etkili ve güçlü, vazgeçilmez bir örgüttü.[14]

Kağanlar, yetkileri töreyle belirlenen bir tür atanmış görevlilerdi. Halktan büyük saygı görürler ve yasaların (törenin) kendilerine verdiği yetkiyi, tüm budun bireylerinin içten desteğiyle özgürce kullanırlardı. Kağanlar ülkeyi, yani töreye göre *'ata yadığın kutsal tutan topraklarını'*, dışa karşı korumak; içerde, *budun*'un *'güvenç ve güvenliğini'* sağlamak zorundaydılar.

Türkler'de bir kağan ya da bey öldüğünde, oğlu *'devlet ya da boy yönetiminde yeterli değilse'* onun yerine geçemezdi. *Kurultay*, ya da *toy* toplanır, yeni bir *önder* seçerdi. Önder olmak için, *siyasi etkinlik* yeterli olmazdı. *Askeri yetkinlik* de çok önemliydi ve bu olmazsa olmaz bir koşuldu. *'Yahuzca, kılıç tutabilen el hükümdar asası tutabilir'* sözü eski bir Türk özdeyişiydi.[15]

Toylar, kağanı meşrulaştırdığı gibi, gerekçe göstermek koşuluyla görevden alabiliyordu.[16]

Kötü yöneterek halka sert davranan ve devletin geleceğini tehlikeye sokan kağanlara karşı, toylar önlem almazsa, halk bizzat devreye girer ve yönetimi değiştirmek için eylem geçerdi. Atasözü haline gelen *'il mi yanmış, bey mi yanmış'* özdeyişi, egemenliğin halkanda olmayıp, ilde yani halkta olduğunu gösteren bir tümcedir.[17]

•

Devlet yönetme konusundaki geleneğin, bugün izi bile yok. Devlet, devleti küçültüp etkisizleştirmeyi hedefleyen *'yöneticiler'* tarafından yönetiliyor. Halka hizmet eden ve Cumhuriyet'le kurulan devlet, ortadan kaldırılıyor. Devlet, devlet

Levent Şahverdi Arşivi

olmaktan çıkmış adeta kendisiyle mücadele ediyor. Kararlar dışarda alınıyor içerde uygulanıyor. Köşebaşlarını işbirlikçiler tutmuş. Din, siyaseti araç haline gelmiş. Türkiye, yönetimde bulunanların söyleniyle, *'şirket gibi yönetiliyor'*.

Dinci siyaset, Türkiye'de kalıcı olamayacak ama kökleri tarihte kayıtlı devlet yönetme geleneğine zarar verecek/veriyor. **Atatürk**, son dönem Osmanlı padişahlarının devlete verdiği zarar, kurduğu Cumhuriyet'le önemli oranda gidermişti. O öldükten sonra başlayan ve bugüne gelen yönetim bozulması, ülkeyi Osmanlı'nın son dönemine geri götürdü.

Kötü gidişin durdurulması, kuşkusuz **Atatürk**'ün uyguladığı politikayla sağlanabilir. Açık olarak görülen bu gerçek, yakın geçmişin dikkatlice incelenmesini ve bugüne yönelik uygulanabilir sonuçlar çıkarılmasını gerekli kılıyor. Kemalizmin öğrenilmesi bu nedenle önemli.

Türk devlet yönetme geleneği; *eşitlik, katılımcılık, halka güven, yeterlilik* (liyakat), *dürüstlük, adalet* ve *kamuculuk* gibi niteliklerle olgunlaşmıştı. **Atatürk**, bunları; *Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Ulusçuluk, Laiklik, Devletçilik* ve *Devrimcilik* ilkelerinden oluşan *Altok*'la devlet yönetimine yeniden yerleştirdi. Yönetim geleneğini, toplumda karşılığı olan somut bir güç haline getirdi. Ancak, emperyalizm işbirlikçilerini kullanarak bu gücü ortadan kaldırmayı başardı.

Ulusun bağımsızlığı ve halkın esenliği için, halka hizmet eden devlet gücünün yeniden yaratılması şarttır. *Altok*'un yaşama geçirilmesi yani **Atatürk**'ün canlandırdığı devlet geleneğinin güncellenerek yeniden uygulamaya sokulması, sorunların *çözümünü sağlayacak* ve Türkiye'yi *kurtuluşa* götürecektir.

Günümüzdeki sorunların yıkıcı etkisinden kurtulmak güçtür ama olanaksız değildir. Zaman yitirmeden; **Atatürk**'ün uyguladığı ulusal politikaya dönülmesi gerekiyor. Başarıları kanıtlanmış Kemalist uygulama, günün koşullarına uyarlanarak yeniden devlet politikası haline getirilmelidir.

Levent Şahverdi Arşivi

Devlet ve Toplum

Türklerin olduğu kadar, insanlığın evrensel değerleri olan; *dürüstlük, eşitlik, yardımlaşma, yeterlilik, dayanışma* gibi kavramlara artık önem verilmiyor. Cumhurbaşkanı, *"bir anonim şirket nasıl yönetiliyorsa Türkiye de öyle yönetilmelidir"* diyor ve ülkeyi öyle yönetiyor.

Şirket gibi yönetilen Devlet her şeyini satıyor, ödeyemeyeceği kadar borçlanıyor ve ayakta kalmak için halka yükleniyor. *Vergiler arttırılıyor, yeni vergiler koyuluyor, zam yapılıyor* ve *yeni borçların peşine düşülüyor*. Yaşam güçlüğü, tüm ağırlığıyla halkın omuzlarına çöküyor. Emeğiyle geçinenler ve işsizler için yaşam, çekmek zorunda kaldıkları bir yük haline geliyor.

Yönetim bozulmasının sonuçları, toplumsal yaşamın her alanına yayılıyor ve milyonlarca insan gelecekten umudu olmayan ve sürekli yoksullaşan edilgen bir kitleye dönüşüyor. Birlik ve dayanışma duygusu ortadan kalkıyor, yaygın bir ahlaki çöküş yaşanıyor.

İnsanlar, bu dünyadan vaz geçmiş kendilerini öbür dünyaya hazırlıyor. Bu durum yabancıların hizmetine girmiş, para için herşeyi yapan din bezirganlarına, içinde serbestçe hareket edebilecekleri geniş bir alan yaratıyor. Küçük bir azınlık varsıllaşıyor, yoksulluk artıyor, toplum içenden çürüyor.

Yönetimdeki yozlaşmanın yıkıcı etkisi, toplum yaşamının bütün alanlarını kapsıyor ve binlerce yılda oluşan ahlak anlayışı hızla bozuluyor. Bozulmanın toplumu yaralayan en tiksindirici biçimleri; rüşvet, hırsızlık, adam kayırma, adaletsizlik ve özellikle çocuk ve kadın konusunda yaşanıyor. Küçük yaşta kızlar evlendiriliyor, kaçırılıyor, cinsel saldırıya uğruyor ve öldürülüyor. Aynı şeyler kadınlara yapılıyor. Oğlanların ırzına geçiliyor. Türk toplumu, bir cinnet dönemi yaşıyor.

•

Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre, 2008-2016

Levent Şahverdi Arşivi

yılları arasındaki 8 yılda 104 bin 531 çocuk kaybolmuş. Yalnızca 2016 yılında kayıp çocuk sayısı 11 bin 691.[18]

2017 yılında 387 çocuk cinsel istismara uğramış. Çocuklar, kaldıkları yurtlarda, dinci vakıflarda, okullarda öğretmenleri ya da vakıf çalışanları tarafından istismar edilmiş. İstismara uğrayan 41 çocuk, intihara kalkışmış, bir bölümü yaşamını yitirmiş. 20 çocuk cinayete kurban gitmiş, bunların 10 tanesi babası tarafından öldürülmüş.[19]

2010'dan 2017'ye dek, 1915 kadın öldürülmüş. 355 cinayetin öncesinde kadınlara şiddet uygulanmış, ırzına geçilmiş ya da tehdit edilmiş. 237 cinayet, kadınların güvenlik endişesiyle resmen başvurmuş olmasına karşın işlenmiş.[20]

•

Toplum yaşamında görülen her olumsuzluk, doğrudan devlet yönetimiyle ilgili bir sorundur. Tarih göstermiştir ki, gelişkin toplumlar gelişkin yönetimler tarafından kurulmuş ve yaşatılmıştır. Gelişkin toplum yaratmanın merkezinde ise, her zaman devlet politikası ve ona bağlı olarak eğitim vardır. Toplumsal bozulmanın her türü, eğitim ve öğretimdeki bozulmaya bağlıdır.

Atatürk'ten sonra başlayan, özellikle son 20 yılda yoğunlaşan toplumsal gerilik, eğitimdeki bozulmayla başlamış ve bugüne gelinmiştir. Dışardan yönlendirilen yıkıcı girişim, **Atatürk**'ün yerleştirdiği laikliği önce zedelemiş, sonra karşıtına dönüştürmüştür. Bilimle çelişen ve inanca bağlı olarak çeşitlenen din anlayışı, tarihin birçok döneminde ve hemen her toplumda, ayrılığın ve çatışmanın aracı olmuştur.

'Altı yaşında kızların evlenebilmesi', 'cinsel istismarda çocuğun rızası', 'babanın kendi kızına şehvet duyması' ya da *'yaşlı erkeklerin küçük çocuklarla evlenebileceği'*... türünden açıklamaların yapıldığı bir toplumda, yaşananlar eğitimsizliğin kaçınılmaz sonuçlarıdır.

1916 Kasımı'nda, AKP'li 6 milletvekili, *'çocuk yaştaki kıza*

Levent Şahverdi Arşivi

cinsel istismar suçunu işleyenlere' bir tür af getiren yasa önergesi verdi. Önerge, tecavüzcüyle küçük kızın *'evlenmesi'* durumunda, mevcut yasada belirtilen cezanın ertelenmesini ve geri bırakılmasını öngörüyordu.

Yasa önerisi yapıldığında, Medeni Kanun yürürlükteydi. Çıkarılmak istenen *'yasa'*, *Medeni Kanun*'u yani Cumhuriyet'in bir parçasını daha ortadan kaldırmaya yönelikti. Ülkeyi, Osmanlı'nın son dönemindeki toplumsal kaosa sürüklemeyi amaçlayan adımlardan biriydi. Yapılanın ne dinle ne de insanlıkla bir ilişkisi vardı.

Darbe

15 Temmuz 2016 günü, niteliği ve biçimi değişik garip bir *darbe girişimi* yaşandı. Cumhuriyet tarihinde ilk kez, din odaklı askeri bir kalkışma oldu. Ordu içinde; **Fetullah Gülen**'in şeyhliği altında CIA tarafından örgütlenen Sunni mezhebine bağlı *Nurcu Tarikatı*'nın bir kolu, devleti ele geçirmeye kalkıştı. Dini siyasi araç olarak kullanan yasadışı bu örgüt, dini siyasi araç olarak kullanmayı parti kurarak yapan tarikatlar koalisyonu AKP yönetimine karşı sonuçsuz bir girişimde bulundu.

Dinci kalkışma, dinci önlemlerle durdurulmaya çalışıldı, camilerden selalar verildi, cihat çağrısını anıştıran girişimlerde bulunuldu. Türk Ulusu, dışarıyla bağlantılı tarikatlar arası bir çatışmayı izledi. **Atatürk**'ten sonra başlayan ve giderek artan yönetim bozulması bu noktaya varmıştı.

Türkiye'nin büyük bir tehlike atlattığı açıktı. En *'iyi'* yasadışıcılık, en *'kötü'* yasallıktan daha kötüdür. Yöneticilerine kuralsız ve sınırsız yetki sağlayan yasadışı örgütler, yönetime geldiklerinde kuralsız egemenliği devlet yapısına taşırlar ve halka sistemli şiddet uygularlar. Açık diktatörlükler kurarlar.

Kan döken, kitlesel kırım yapan diktatörlüklerin en acımasızları, inanç üzerinden dini kullananlar içinden çıkmıştır. Orduya sızan ve komutanlarını değil, bağlı oldukları imamları dinleyen Nurcu militanlar, bu nitelikte insanlardı. Halkın

Levent Şahverdi Arşivi

üzerine tank sürmeleri, silahsız sivillere ateş açmaları, onların amaçlarına ulaştıklarında neler yapabileceğinin göstergesiydi. Atlatılan tehlikenin büyüklüğü buradan geliyordu. Türkiye, kanlı bir dönemin kapısından dönmüştü.

•

Devlet yönetiminde dini siyasi araç olarak kullanmak, çıkışı olmayan kör sokaklardır. Tarih göstermiştir ki; bir devlet din inancını, yönetim işleyişinden ne denli uzak tutmuşsa o denli güçlü olmuş, yönettiği insanlara o denli erinç (huzur) vermiştir.

Ölçütü ve kanıtı kişinin öznel yapısına bağlı olan inanç, yorum ya da karışma kabul etmez. Eğer karışılırsa ve insan aklı hangi yöntemle olursa olsun şartlandırılmışsa, gerçek gerçek olmaktan çıkar. *'Ben buna inanıyorum'* dendiği anda yapılacak bir şey kalmaz. Olayın somutluğu önemini yitirir, yaşam değişmez kurallara bağlı gerçek dışı zanlarla açıklanan donuk bir görüntü haline gelir. Sorgulamayı yok eden düşünce yoksunluğu, irdelemeden uzak boyuneğici bir ortam oluşturur. İnsanlar, aklı kullanmayan yalnızca söz dinleyen nesneler haline gelir.

İnsanı insan yapan sorgulama yetisidir. Bu yetiyi körelten anlayışlar, örgütlü yapılara dönüşüp siyasi mücadele aracı haline geldiğinde, inanç sorunu kişisellikten çıkar ve toplumun tümünü ilgilendiren ortak bir sorun haline gelir. Uzlaşması olanaksız inanç grupları oluşur ve bunlar birbiriyle bitmeyen bir çatışma içine girer. Mücadelenin din adına yapıldığı söylenir ama amaç çıkar için etkinlik elde etmektir.

Dinci grupların sayı ve etkisinin artarak çatışma içine girmesi, yalnızca Türkiye değil bütün toplumlar için ciddi bir tehlikedir. Çatışma, yalnızca grupları değil ulusun tümünü içine çeker. Yöneten ve yönetilen sınıfların ortaya çıkışından bu güne dek, tarih bu tür çatışmalarla doludur.

Laiklik başta olmak üzere, **Atatürk**'ün uyguladığı başarı-

Levent Şahverdi Arşivi

sı kanıtlanmış politika, devlet işleyişine yerleştirilmediği sürece, Türkiye'nin huzurlu bir ortama kavuşmasının mümkün değildir. Müslüman dünyası ve Ortadoğu ile buralarda uygulanmakta olan politikalar bunun kanıtıdır.

Türkiye, baskının ve adaletsizliğin yayıldığı, yoksulluğun arttığı, bölünmeye açık, çatışmalı bir karmaşa ortamına doğru gitmektedir. Gidilecek yer ve kullanılacak yöntem, emperyalist merkezler tarafından planlanmıştır ve yüz yıl önce olduğu gibi dini siyasi araç olarak kullanma üzerine oturtulmuştur.

•

AKP, 17 Aralık 2013'e dek **Fetullah Gülen**'in *Nurcu* tarikatıyla birlikte hareket etti. O tarihten sonra mücadeleye giriştiği bu gizli örgütle sürdürdüğü kavgayı, bugün kazanmış görünüyor.

Bugün **Fetullah Gülen**'in yanı başka tarikatların, yasadışı yöntemlerle sürdüreceği siyasi çatışmalar; **Atatürk**'ün kurduğu Cumhuriyet'i yok etme amacını sürdürecektir. Bunların, **Atatürk** ve Cumhuriyet'le çelişkileri uzlaşmazdır ve varlıkları Cumhuriyet ilkelerinin ortadan kaldırılmasına bağlıdır.

AKP, **Atatürk**'ü ve Cumhuriyetin tasfiyesini yasal yolla gerçekleştirmeye çalışıyor ama yasadışı çalışan tarikatlarla ilişkisini sürdürüyor. Darbe kalkışması bastırılmış olmasına karşın, kalkışmayı bir fırsat olarak görüp olağanüstü hal ilan etti. Çıkardığı kanun kuvvetinde kararnamelerle Cumhuriyet kurumlarını tasfiyeye yöneldi. Amacına ulaşmak için, yeni bir dinselleşme dalgası başlattı; tarikatları güçlendirecek uygulamalar yaptı...

AKP, 63 madde halinde ilan ettiği ve 2023 olarak tarih verdiği hedefi, bu yeni dinci dalgayla gerçekleştirmeye çalışıyor. Başarılma olasılığı bulunmayan ancak halka sıkıntı yaşatacak bu yöneliş, topluma vereceği zararla birlikte tarih sahnesinden çekilecektir. Bu kaçınılmazdır. Türkiye, bu denli geri bir düzene yani Orta Çağ'a geri dönmeyi aşmış bir ülkedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün ve *Türk Devrimi*'nin yarattığı birikim, kesintiye ve geçici duraksamalara uğramıştır ama ortadan kaldırılması mümkün değildir. Yavaşta olsa kendine gelmektedir.

Halkın büyük bölümü, **Atatürk**'ten ve Cumhuriyetten yanadır ancak örgütlü değildir. Bir araya gelip güçlerini birleştirecekler ve Türkiye'yi yaşamakta olduğu sorunlardan kurtaracaklardır. Yaşam, giderek artan bir güçle bunu zorluyor. AKP, gücünü aldığı oyla ölçüp altından kalkamayacağı hedeflere yönelmiş durumda. Başarılı olamıyor, Türkiye'yi yönetemiyor. Dini siyasi araç olarak kullanarak yürüttüğü siyasetle, gücünü giderek yitiriyor. Baskıya yöneliyor ama bu etkisini sürdürmeye yetmiyor, tersine güç yetimini hızlandırıyor.

Türk halkı, Cumhuriyet'in yarattığı birikim ve geçmişinden gelen yetenekle, ülkesinin tehlike altında olduğunu hissettiği anda harekete geçer. Genel tavrı budur. Zamanı geldiğinde siyasilerin dar hesaplarını aşar ve en olumsuz koşullarda bile birlikte hareket etmeyi başarır. Kurtuluş Savaşı'na katılırken ve Cumhuriyet'i kurarken böyle yapmış, önder yaptığı **Atatürk**'ü izlemişti. Yine öyle yapacaktır. Geldiği yerden, daha geri bir yaşama dönmeyecektir.

Dönüşüm

AKP yönetimi, içteki oy gücünü dışardan aldığı destekle birleştirerek ve giderek artan bir ivmeyle, Cumhuriyetin yönetim yapısını ve kazanımlarını ortadan kaldırmaya çalıştı. Türkiye'yi dönüştüreceklerini, *'Ankara'nın artık sorunların düğümü olmaktan çıkarılacağını'*, 2023'e kadar yeni bir düzenin kurulacağını söylüyorlardı. Meclisteki çoğunluk kullanılıyor, *'dönüşüm'* yönündeki yasa önerileri, sorgusuz sorusuz kabul ediliyordu...

Yüzlerce *'yasa'* çıkarıldı, kerelerce anayasa değiştirildi. Yasaların ortak özelliği, toplum yaşamına yeni ve ileri bir katkı sağlamak için değil, eskiyi yıkmak için çıkarılmasıydı. **Recep Tayyip Erdoğan**, yasa çıkarmada *'dışa bağımlılığın'* yararlı ol-

Levent Şahverdi Arşivi

duğunu ileri sürüyordu. Gerekçe olarak 7 Kasım 2004'te şunları söylüyordu: *"Avrupa Birliği'ne olan bağımlılığımız anormal bir durum değil, hatta yararlı. AB'nin Türkiye üzerindeki denetimini arttırması, bazı yasaları çıkarırken işimize yarıyor".*[21]

ABD ve AB, AKP'ye iktidara gelmesinden önce başlattığı desteği, iktidar döneminde de sürdürdü; sürdürmeye devam ediyor. Türkiye'yi *'Ilımlı İslam Modelinin'* örnek ülkesi yapmak istiyorlar, bu işi en iyi yapacak partinin AKP olduğunu da biliyorlardı. Kuruluşuna ve örgütlenmesine bu nedenle destek vermişlerdi. **Atatürk**'ün kurduğu ulus devlet düzenine karşıydılar. Ortadan kaldırılmasına karar vermişlerdi ve bunu AKP'ye yaptıracaklardı.

Kamusal işleyiş bozulacak, devlet kadroları değiştirilecek, ordu etkisizleştirilecekti. Eğitim milli niteliğini tümüyle yitirecek ve din eğitimi yaygınlaştırılacaktı. Cumhuriyet rejiminin *'Ilımlı İslam'*a dönüştürülmesi, yürütmenin tek kişide toplanması, yargının denetim altına alınması ve yasamanın işlevsiz kılınmasıyla tamamlanacaktı. Plan buydu. AKP bu planı kolayca uyguladı. Kolaylığın nedeni, arkasındaki uluslararası destekti...

Ekonomiyle ilgili uygulamalar, toplumu ayakta tutan güç kaynaklarının yok edilmesine dayanıyordu. Yeraltı yerüstü varsallıklar, yerli yabancı demeden kişi ya da şirketlere devredildi. Özelleştirme adı altında binlerce kamu malı, fabrikalar başta olmak üzere düşük bedellerle satıldı. Türkiye'de bugüne dek yapılan özelleştirmelerin yüzde 88'ini AKP hükümetleri yaptı. Satılan devlet malları içinde 204 stratejik şirket ve fabrika ile 3515 taşınmaz bulunuyordu.[22]

•

Türkiye'nin dış borcu, 2002 yılında 130 milyar dolarken, 2018'de 466,7 milyar dolar oldu.[23]

Bu borcun 336,7 milyar doları AKP döneminde yapıldı. Borca neden olan dış ticaret açığı, 2002'de, yıllık 15 milyar do-

Levent Şahverdi Arşivi

larken bu açık 2013'de 100 milyar dolara çıktı.[24] 2002 yılında 0.63 milyar dolar olan cari açık (ülkeye giren dövizle çıkan döviz arasındaki fark) 2014'te 63.5 milyar dolar oldu.[25]

AKP, AB'nin isteni üzerine çıkardığı yasalarla, yabancılara taşınmaz satışını kolaylaştırdı. Her türlü taşınmaz (ev, arsa, işhanı, tarla, bahçe) karşılıklık (mütekabiliyet) aranmaksızın yabancılara satıldı. Satış sınırı, 25 bin metrekareden 300 bin metrekareye çıkarıldı.

2003-2012 arasındaki 9 yılda, 26 190 adet toplam 132 milyon metrekare (132 bin dönüm) taşınmaz satıldı. Bunların 126 milyon metrekaresi tarım arazisi, 11 milyon metrekaresi kat iyeliği (mülkiyeti) biçimindeki taşınmazlardır. Ayrıca, 150 bin kilometrekare alanın maden arama hakkı 29 ve 49 yıllığına yabancı şirketlere verildi.[26]

Yabancılar, Türkiye'de çevrili bölgeler (anklav) oluştururken yani Türkiye'de, yabancılara ait topraklarla çevrili toprak parçaları yaratılırken, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin Meclis'te; *"Yabancıların aldığı mülkü sırtına yüklenip dışarıya götürecek hali yok"* biçiminde tarihe geçecek sözler söyledi.[27]

•

Türkiye, son dönemde, Cumhuriyet tarihinin gördüğü en geri ve en yetersiz *'yöneticiler'* tarafından yönetildi/ yönetiliyor. Türk Ulusu, gerilikten kurtulup çağdaş uygarlık düzeyine erişmek için, yönetimde değişiklik yapıp Atatürkçü politikaya dönmek zorundadır. Bunu yapamadığı takdirde, ulusal varlığı sürekli tehlike içinde olacaktır.

Dini siyasi araç olarak kullanmanın yarattığı bölünme, çatışmalara hazır bir karmaşa ortamı oluşturmaktadır. Mezhep ayrılıklarına dayalı siyaset; laik düzeni tümüyle ortadan kaldırdıktan sonra, tarikatlar kendi aralarında çatışacak, çıkar çekişmesi şiddetlenecektir. Bu durum, sonu gelmeyen kaos ortamı demektir... Önlem alınmazsa ulus devlet varlığı orta-

Levent Şahverdi Arşivi

dan kalkacak, özerklik ya da federasyonculuğa dönüşecek süreç parçalanmayla sonuçlanacaktır.

ABD başta olmak üzere Batı'nın karar vericileri, sürecin hazırlayıcıları olarak, Türkiye'nin giderek yayılan sorunlar altında kendiliğinden dağılmasını beklemektedir. 1919'dan farklı olarak, silah kullanmayı şimdilik PKK ve PYD aracılığıyla sürdürmektedirler. Askeri müdahaleye bile gerek görmeden hedefine ulaşmak amacındadırlar.

Ortadoğu'da yaratılan kaostan Suriye'li göçmenlere, PKK ve PYD'den tarikat örgütlerine, **Kemal Derviş**'in ekonomik programından özelleştirmelere, ulus devlet yapısının bozulmasından, kişi egemenliğine dek, devlet yapısındaki hızlı çöküş gözünüze getirildiğinde, Türkiye'nin nereye doğru gittiği görülecektir.

Sınır Değişimi!

Türkiye'nin nereye gittiğini, Amerikalılar değişik söylemlerle açıklıyorlar. Bunlardan biri, *'American Enterprise Institute'* üyesi ve *'Naval Postgraduate School'* Öğretim Üyesi **Michael Rubin**'dir. Amerika'da yayınlanan *Middle East Quarterly* (Ortadoğu bülteni) dergisinin editörlüğünü de yapan **Michael Rubin**, 9 Aralık 2016'da yayınladığı yazısında; *'Bir ülke ne zaman parçalanır?'* diye soruyor ve sorusuna kendi yanıt verip sözü Türkiye'ye getiriyor. Şunları söylüyor; *"İç savaş ve şiddet içeren karışıklıklar parçalanmanın ön adımlarıdır. Türkiye'nin bölünme sürecinin psikolojik aşaması tamamlandı. Türkiye parçalara ayrılmış durumdadır. Sınırları yakında değişecektir. Sorun, bölünme iki ayrı devlet şeklinde mi olacak yoksa Türkiye'ye dahil bir federasyon mu o henüz belli değil".*[28]

Türkiye'nin bölünmesinin ayrıntılarını anlatırken; Çekoslovakya'nın *'barışçıl bölünmesi'* ile şiddete dayanan Yugoslavya ve Hindistan bölünmelerini hatırlatıyor. Etiyopya'dan kopan Eritre'yi, Sudan'dan ayrılan Güney Sudan'ı, Bangladeş'in Pakistan'dan kopmasını örnek gösteriyor. *"Örneklerin hepsinin*

Levent Şahverdi Arşivi

ortak özelliği, politik ayrışmalar ile bölünme öncesinde ortaya çıkan psikolojik bölünme halidir" diyor. Bu halin, Türk- Kürt ayrılığı olarak Türkiye'de fazlasıyla mevcut olduğunu ileri sürüyor.[29]

*

ABD'nin Türkiye'ye bakışı ve bunu kimi zaman askeri işgali içeren söylemlerle dile getirmesi eski bir hikayedir. 1946'da Türkiye'ye girerken; aldığı ve aldırdığı kararlar, ikili ve çoklu anlaşmalar, ekonomik ilişkiler, Anadolu'dan bir daha çıkmama üzerine kuruludur. Bu amaca yönelik Amerikan siyaseti; bağımsızlığı köreltme, güçsüzleştirme ve gerekirse askeri güç kullanmaya dayandırılmıştır. Türkiye'den hiçbir koşulda vazgeçmeyeceklerini ve Türkiye'de *'iktidarın da muhalefetin de kendilerinden olacağı'*nı işin başında açıklamışlardı. Şimdi, küreselleşme ideolojisine uygun olarak ve Ortadoğu'yu kapsayacak biçimde parçalara ayırma peşindedir.

ABD Hükümeti adına Türkiye'ye gelen ve 1949'da adını taşıyan ünlü raporu hazırlayan **Max Weston Thornburg**, Washington'a, *"Türkiye elden gitmesine asla izin vermeyeceğimiz bir ülkedir"* diyordu.[30]

ABD'nin Türkiye'ye verdiği önemi gösteren bir başka örnek, Pentagon'da *'Güç Dönüşüm Birimi ve Stratejik Gelecek'* uzmanı olarak çalışan, Deniz Harp Okulu profesörlerinden **Thomas P. M. Barnet**'in, 2005 yılında yaptığı şu değerlendirmedir. *"Ben, Türkiye'yi küreselleşmenin Entegre Olmamış Boşluk* (Batı dışındaki ülkeler) *içinde yer alan, bu nedenle kitlesel şiddet ve çatışma riskine en açık ülkeler grubu içine alıyorum... Oysa, küreselleşmenin yayılmasında Türkiye'den daha önemli bir rol oynayacak çok az ülke vardır".*[31]

*

Adnan Menderes hükümeti, 5 Mart 1959'da, ABD'yle Türkiye'ye silahlı müdahale hakkı veren bir anlaşma imzalamıştı. Anlaşma, *"Türkiye, doğrudan ya da dolaylı olarak; teca-*

Levent Şahverdi Arşivi

taciz, sızma, yıkıcı faaliyet ya da sivil saldırıya uğraması durumunda" ABD'ye askeri müdahale hakkı tanıyordu. *'Tecavüz, sızma, yıkıcı faaliyet, sivil saldırı'* gibi kavramların ne anlama geldiğini ve hangi durumda oluşacağını Amerikalı yetkililer karar verecekti.[32]

ABD, 1974 yılında, *"haşhaş ekiminin yasaklanmaması durumunda İstanbul'un bombalanacağını"* açıklamıştı. Başkan **Nixon**, ABD Ankara Büyükelçisi **Handley**'i Washington'a çağırmış, ona, istenilen yasaklamanın yapılmaması durumunda, *'Sultanahmet Camii başta olmak üzere'* İstanbul'un bombalanacağını ve 6.Filo'nun İstanbul'a geleceğini bizzat Başbakan'a (Bülent Ecevit) bildirmesi görevini vermişti.[33]

Amerikalı yetkililer, Türkiye'yi o denli dirençsiz, işbirlikçilerini kendilerine o denli bağlı görmektedir ki, *Büyük Ortadoğu Projesi*'nin bölgeye, bağlı olarak Türkiye'ye yapacağı etkiyi açıklamaktan çekinmiyorlar. Amaçlarını, diplomatik söylemler içinde gizlemeden olduğu gibi söylüyorlar. ABD Başkanı **George W.Bush**'un danışmanı, ünlü stratejist **James Blackwel** bunlardan biridir.

Blackwel, Senato'da BOP ile ilgili yaptığı konuşmada, Ortadoğu ülkelerini *Güliver* (büyükler) ve *Liliputlar* (cüceler) benzetmesiyle ikiye ayırıyor ve şunları söylüyor: *"Baylar, Büyük Ortadoğu Projesi'ni size hepimizin bildiği bir masaldan esinlenerek anlatacağım. Ortadoğu Güliver ve Liliput ülkelerden oluşmaktadır. Liliput ülkeleri; korku ve endişe içindeki Katar, Küveyt, Bahreyn, BAE ile arzu ve ümit sahibi Suudi Arabistan, Libya, Fas, Tunus, Cezayir olarak ikiye ayrılır. Ortadoğu'daki Güliver ülkeler ise; İsrail, Türkiye, Mısır, Suriye, İran ve Irak'tır. Birleşik Devletlerin menfaatı için bölgede tek bir Güliver bırakılmalı, o da İsrail olmalıdır. Mevcut diğer beş Güliver ülkesi etnik ve dini temelde bölünmeli ve ana gövdeleri ikinci grup ülkeler, parçaları ilk grup ülkeler haline getirilmelidir".*[34]

*

Kürt devletinin kurulması ve geleceğe yönelik beklenti

Levent Şahverdi Arşivi

konusunda, Batı başkentlerinde açıksözlü açıklamalar yapılmaktadır. Bunlardan yalnızca **Ralph Peters**'ın açıklamalarına bakmak, emperyalizmin bölgeye yönelik politikasını görmek için yeterlidir.

Ralph Peters, sıradan bir Amerikalı değildir. ABD hükümetlerine danışmanlık yapan, Pentagon'un resmi yayın organı *Armed Forces Journal*'da araştırmaları yayınlanan, *American Enterprise Institute* üyesi emekli bir subaydır. *'Türkler bize ihanet etti... Kürtler bize sadık... Ortadoğu'da bir Kürt devleti kurulmalıdır'*[35] diyen **Ralph Peters**, *Armed Forces Journal*'da Ortadoğu'yu 22 yeni devlete bölen ünlü haritayı yayınlıyor ve *'Kanlı Sınırlar'* başlıklı bir yazı kaleme alarak, kurulacak Kürt devletinin niteliği konusunda şunları söylüyor: *"Kurulacak bağımsız Kürt devleti; Suriye, Irak, İran ve Türkiye'den toprak almalıdır. Bu devlet Bulgaristan'dan Japonya'ya kadar uzanan bölgede en Amerikan yanlısı ülke olacaktır".*[36]

Askeri işgale yönelik gözkorkutmalar günümüze dek sürmüştür. Şubat 1996'da, ABD California Senatörü **Brad Sherman**, Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşmada, Türk Ordusu'nun Doğu ve Güneydoğu Bölgesi'nde katliam yaptığını ileri sürerek, ABD'nin, *'NATO üyeliğine bakılmaksızın'* Türkiye'ye Askeri müdahalede bulunmasını istemişti. Amerikalı senatör şunları söylemişti: *"Birleşik Devletler, Kürtlerin korunması için daha açık ve daha sert bir tutum izlemelidir. Baskıcı rejimlere karşı tutumumuz, bu ülkelerin NATO müttefiki olması ya da olmaması ile değişmemelidir. Türkiye'deki Kürtlerin korunması için Birleşik Devletler askeri güç kullanarak devreye girmelidir".*[37]

ABD Müşterek Kuvvetler Komutanlığı, 24 Temmuz 2002'de, California eyaletinde kapsamlı bir askeri tatbikat düzenledi. *'Bin Yılın Meydan Okuması-2002'* (Millenium Challenge 2002) adını taşıyan ve *Lozan Antlaşması*'nın 79. yıldönümünde başlatılan tatbikatın ayrıntıları gizli tutulmuştu. Ancak, konu ve açıklanan amaçlar, 24 Temmuz tarihiyle birleşince, *'hedef ülke'* olarak ortaya Türkiye çıkıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Tatbikat senaryosuna göre; *"Bir ülkede büyük yitiklere yol açan bir deprem oluyor* (Kocaeli depremi). *Aynı günlerde uluslararası mahkeme o ülkenin sınırlarını ilgilendiren olumsuz bir karar alıyor; etnik ve dinsel oluşumlar siyasi olarak güçleniyor. Ülke güvenliğinin tehlikeye girmesi nedeniyle ordu duruma müdahale ediyor ve deniz taşımacılığını önleyecek biçimde ülkeyi güvenlik çemberine alıyor. Birleşmiş Milletler ABD'nin girişimiyle, yaptırım kararı alıyor. Bunun üzerine ABD ordusu, hava saldırısına geçerek ülkenin önemli kentlerini 96 saat içinde* (Türkiye'nin seferberlik süresi) *işgal ediyordu".*[38]

ABD Müşterek Kuvvetler Komutanı Orgeneral **Kernal** o günlerde, *Millenium Challenge 2002 Tatbikatı* ve *Spiral 1, Spiral 2* senaryolarını kastederek, *'kendimizi izin verilmeyen durumlara hazırlıyoruz'* demişti.[39]

*

Bu tür açıklamalar; Türkiye'deki yetersiz yönetim, bölgedeki Rus-ABD gerilimi ve PYD'nin ordulaştırılmasıyla birlikte ele alınmalıdır. Bu yapıldığında, yaşanmakta olan sürecin boyutu genişleyecektir. Türkiye'ye yabancı askerin girmesine izin sorunu ya da bir başka deyişle, *'izinli işgal'*, bu ülkede tartışılmamış bir konu değildir. Bu olasılık, 2003'teki Irak müdahalesinde, gerçeğe dönüşmekten kılpayı kurtulmuştu.

Geçmişten günümüze yarım yüzyıllık olay ve söylemler ortada. Ülke yönetiminin kişi egemenliğine indirgendiği; yasama, yargı ve yürütmenin dumura uğratıldığı, devlet yetkililerinin çıkar aracı olarak kullanıldığı ve muhalefeti olmayan bir ülkede her şey olabilir. Türk istihbarat örgütünün başındaki kişinin, basına yansıyan, *'sekiz füze attırtıp savaş gerekçesi yaratırım'* biçimine sözler söyleyebildiği bir ülkede neler olmaz.[40]

Levent Şahverdi Arşivi

DOKUZUNCU BÖLÜM

GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA, GELECEĞE YÖN VERME

Levent Şahverdi Arşivi

Devrimin Niteliği

Türk toplumu, 1923-1938 arasındaki 15 yılda, tarihinin hiçbir döneminde görmediği devrimci bir dönem yaşadı. Bu dönemde, değişim ve dönüşüm o denli hızlı ve köklüydü ki, böyle bir alt üst oluş dünya tarihinde de görülmemişti.

Kurtuluş Savaşı'ndan hemen sonra girişilen ve **Mustafa Kemal**'in, *'Milli Mücadele'nin ikinci aşamasına geçiyoruz, bu yeni bir savaştır'* dediği toplumsal yenileşme, benzeri olmayan büyük bir devrimdi. Türk toplumu, onun söylemiyle çok kısa bir süre içinde, *'bir çağdan yeni bir çağa'* taşınmış, *'Türk ulusunu geri bırakmış tüm kurumlar zorla yıkılarak, yerine milletin uygarlığa doğru ilerlemesini sağlayacak yeni kurumlar'* kurulmuştu.[1]

Atılgan Ruh

Türk Devrimi'nde halka ve gerçeğe dayanan olağanüstü bir devrimci ruh, sıradışı bir atılganlık egemendir. Hiçbir girişim tek başına ele alınmamış, birbiriyle bağlantılı toplumsal dönüşümler kesintisiz devrimci bir süreç olarak geliştirilmiştir. **Mustafa Kemal**, süreklilik üzerine oturttuğu devrim anlayışını için; *'devrimler yalnızca başlar, bitişi diye bir şey yoktur'* demiştir.[2]

Devrimci tutumda gevşeme ya da *düzeni durağanlaştırma* eğilimi, Kemalist Devrim'de görülmez. Koşulları oluşan hiçbir atılım, hiçbir nedenle ertelenmez, kesintiye uğratılmaz. Hiçbir güçlük; bağımsızlığı örselemeye, tutuculukla uzlaşmaya, bilimi savsaklamaya ya da devrimden ödün vermeye gerekçe yapılmaz.

Mustafa Kemal, *'Türk Devrimi'* ni şöyle tanımlar; *"Uçurumun kenarında yıkık bir ülke, türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar, yıllarca süren savaş... Bunlardan sonra içerde ve dışarda saygı duyulan yeni bir vatan, yeni bir toplum, yeni devlet ve bunları başarmak için sürekli devrimler... İşte Türk Devrimi'nin kısa ifadesi".*[3]

Levent Şahverdi Arşivi

Batı'dan Üç Değerlendirme

Türk Devrimi, Türkiye'de gerçek niteliği ve tarihsel boyutuyla yeterince incelenmemiş, tam tersi **Atatürk**'ten sonra karalama ve karşı çıkışlarla birlikte bilinçli bir unutkanlığa bırakılmıştır. Türkiye'de bu yapılırken, Batı'da kimi araştırmacı, Türk Devrimi'ni nesnel ve bilimsel bir tutumla incelemiş, gerçeği ortaya koymaya çalışmıştır.

Fransız araştırmacı **Paul Gentizon**, Türk Devrimi'ni, Fransız ve Rus Devrimlerinden daha ileri bulur ve şu değerlendirmeyi yapar: *"Sürekli devrim sözü, gerçekte Türkiye'den başka hiçbir ülkede yer tutmamıştır. Fransız Devrimi siyasi kurumlar alanıyla sınırlı kalmıştır. Rus devrimi, sosyal alanları sarsmıştır. Yalnızca ve yalnızca Türk Devrimi'dir ki; siyasi kurumları, sosyal ilişkileri, din kurallarını, aile ilişkilerini, ekonomik yaşam geleneklerini, hatta toplumun içgüdüsünü (moral) temellerini değiştirmiştir. Her değişim yeni bir değişimin nedeni olmuş, her yenilik bir başka yeniliğin koşulunu oluşturmuştur. Değişimin tümü, halkın yaşamında yer tutmuştur".*[4]

Yapıtlarında, toplumların gelişim ve değişim kurallarını inceleyen ünlü İngiliz tarihçi **Arnold Toynbee**'nin, **Atatürk** ve Türk Devrimi konusundaki değerlendirmesi, kısadır ancak devrimin derinliğini yansıtan mükemmel bir yorumdur. Gerçeği yansıtan böyle bir değerlendirme Türkiye'de yapılamadığı gibi, bu yorumun anlamını ve boyutunu kavrayan da çok azdır. **Toynbee**'nin değerlendirmesi şöyledir; *"Öyle bir dönem düşünün ki, Batı dünyamızdaki Rönesans, Reform ve sanayi devriminin tümü bir insanın yaşamına sığmış olsun".*[5]

Bu yorumun değerini anlamak için *Rönesans, Reform* ve *Sanayi Devrimi*'nin tarihsel boyutunu bilmek gerekir. Bu üç gelişme, Batı'yı Batı yapan çatışmalarla dolu beşyüz yıllık uzun bir süreçtir. Feodalizmin ortadan kaldırılması, kapitalizmin gelişimi ve liberalizmden emperyalizme geçişi içeren büyük bir

Levent Şahverdi Arşivi

gelişmeyi ifade eder. **Toynbee**, 5 asırlık bu gelişmenin, **Atatürk**'ün yaşamına yani 15 yıllık Türk Devrimi'ne sığdırıldığını söylüyor.

Yapıtları onlarca dile çevrilen ve alanında *otorite* kabul edilen Fransız Toplumbilimci **Maurice Duverger**, *'Le Kemalizm'* adlı yapıtında (1963) şu değerlendirmeyi yapmıştır; ***"Kemalizm, Moskova ve Pekin'in etkisinde kalmamış azgelişmiş ülkelerde, doğrudan ya da dolaylı çok yönlü sonuçlar uyandırmıştır. Kemalizm, Kuzey Amerika (ABD) ve Batı Avrupa rejimlerinde bulunmayan nitelikleriyle, Marxizmin gerçekten alternatifidir. Marksizm uygulamasına girmek istemeyen ülkeler, Batı demokrasisi karşısında saptadıkları yetersizliklere çözüm getiren Kemalist modeli tercih edebilirler".***[6]

Bu üç değerlendirme, Kemalizmin niteliğini ortaya koymaktadır. Açıklamaları yapanlar, alanlarında ün yapmış dünyaca tanınan bilim adamlarıdır. *Nesneldirler* ve abartma yapmazlar. Türk dostu falan da değildirler.

Geri Dönüş

Türk Devrimi bu denli büyükse, neden korunamamış ve bu denli kolay etkisizleştirilmiştir? Devrim, önderini yitirir yitirmez neden geri dönüş sürecine girmiştir?

Bir devrim ne denli büyük ve köklü ise, korunmasına özellikle yerleşme döneminde o denli özen gösterilmesi gerekir. Bu özen, devrimin varlık koşuludur. **Atatürk**, devrimin önderi olarak onu geliştirip korumayı başarmıştır. Ancak, bu dönem çok kısa yalnızca 15 yıl sürmüştür. Ardından gelen, devrimin boyutunu kavramamış bilinçsiz yöneticiler, korumak bir yana karşıt uygulamalar yapmıştır. Gereken dikkat ve özen göstermemişler, karşı devrime gidecek geri dönüşü başlatmışlardır.

Türk Devrimi, 80 yıldır karşı devrim süreci yaşıyor. Bu yıkıcı süreç, devrimin uzun erimli hedeflerine ulaşmasını önledi ancak toplumda yaptığı değişimi ortadan kaldıramadı. Son dönemdeki anti-Kemalist AKP yönetimi, 17 yıldır devlet

Levent Şahverdi Arşivi

gücünü yoğun olarak kullanmasına karşın, devrimin izlerini toplum yaşamından silemiyor. Çok istemesine karşın dine dayalı bir düzen kuramıyor.

Kemalist Devrim kesintiye uğramış olmasa, Türkiye kuşkusuz bugün bir başka yerde olurdu. Geri dönüş bunu önledi ama Kemalist Devrim güncelliğini koruyor. Toplumun ona gereksinimi artarak sürüyor. Devrimlerin gelgitler yaşadığı bir tarih gerçeğidir. Fransız Devrimi, 5 ayrı Cumhuriyet dönemi yaşayarak 220 yılda bugüne geldi.

Türk Devrimi'nde geri dönüş çok çabuk başladı ve 80 yıldır kendi *gelgitini* yaşıyor. Gelecekte, başlangıç hedeflerine dönecek ve Türkiye'yi öngördüğü düzeye ulaştıracaktır. Yaşamın nesnelliğine dayanan ilkeleri ve sürekli devrime dayandırılan değişim gücü bunu zorunlu kılıyor. Türkiye, ya Kemalizme dönecek ya da ulus devlet varlığını yitirecektir.

Kemalizm Emperyalizm İlişkisi

Kemalist Devrim'i ortaya çıktığı dönemden bugüne bir yüzyıl geçti. Ancak onun temelini oluşturan ilkeler, geçerliliğini korumaktadır. Herşey değişmektedir ve 20.yüzyıl insanlık tarihinin en devingen yüzyılıdır. Aradan geçen uzun zamana karşın bu nasıl olmaktadır? Yüz yıl sonra Kemalizm nasıl güncel olabiliyor.

Son yüz yılda çok şey değişti ancak ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik işleyişin niteliği değişmedi. Emperyalizm egemen dünya düzeni olarak varlığını sürdürüyor. Mal ve sermaye ihracı yoğunlaştı, pazar çatışması şiddetlendi. Yoksul ülkelere baskı sürüyor. Ezilen ülkeler kurtuluşlarını sağlamanın arayışı içinde. Kısacası, emperyalizm güncel ve o güncel oldukça ona ilk darbeyi vuran Kemalizm de güncel oluyor. Emperyalizm var oldukça Kemalizm de var olacaktır.

Kemalist ilkelere dönüp devrimi canlandırmak için önce geri dönüş sürecinin incelenmesi ve yeniden yaşamamak için yapılan yanlışlıkların ortaya koyulması gerekiyor. Bu yönde-

Levent Şahverdi Arşivi

ki çabaların, geçmişi suçlamak ya da kişi karalamak değil, yaşanmış gerçeklerden gelecek için sonuç çıkarmak olduğu bilinmeli ona göre hareket edilmelidir.

Geri Dönüşün Sorumluları

Kemalist Devrim'den geri dönüş söz konusu olduğunda, karşımıza önce **İsmet İnönü** ve onun uygulamaları çıkıyor. 11 Kasım 1938 Devrim'den dönüşün başlangıç tarihidir söylemi, yanlış bir saptama değildir. **Atatürk**'ün sağlığında pusuya yatmış karşıtçılığın her türü, çıkarcılar ve sinmiş gericiler, o ölünce gün yüzüne çıktı. Yeterli bilgi ve bilinçten yoksun **İnönü**, bu olumsuz gelişmenin başlatıcısı oldu.

1938'den 2019'a dek, Türkiye'yi yönetmiş politikacıların tümü, geri dönüşten yani karşı devrimden sorumludur. Uygulamaları yapanlar ve Türkiye'yi bugüne getirenler onlardır. Onların sorumluluğu, tarihsel olarak ülkeye karşı işlenmiş suç durumundadır.

Atatürk'ten sonraki *'yöneticilerin'* yaptıkları tarihte kayıtlıdır. Ülkenin bu günkü duruma gelmesinde değişik oranlarda payı olan bu insanların yaptığı açıklamalar, niteliklerini ortaya koyarken, sorumluluklarının da düzeyini göstermektedir. Sözleri, devrime karşı işledikleri *'suçun'*, itirafları ve kanıtları durumundadır. Bu sözler, devrimin kimlerin eline düştüğünü gösteren belgelerdir. Yetersiz insanların devlet yönetimine geldiğinde, nelere yol açacağını göstermektedir.

İsmet İnönü'nün Açıklamaları

İsmet İnönü, 1960'larda, **Abdi İpekçi** ile yaptığı bir söyleşide şunları söyledi; *"Demokratik rejime karar verdiğimiz zaman, büyük otorite ile büyük reformların hemen yapılabileceği dönemin değiştiğini, değişmesi gerektiğini kabul etmiş oluyorduk".*[7]

İki satırlık bu tümce gerçekte çok şey anlatıyor. *'Demokratik rejime karar verdiğimiz zaman'* diyerek, önce Kemalist dö-

Levent Şahverdi Arşivi

nemin demokratik olmadığını söylüyor. Ardından, demokrasi çok particiliğe indirgiyor. Konuyla ilgili bilgi yetersizliğini ortaya koyuyor.

Değerlendirmedeki devrimi ilgilendiren yan, *'büyük otorite ile büyük reformların yapılması dönemi değişti'* dinilerek devrimin bittiğinin söylenmesidir. *'Sürekli devrim'* yadsınıyor ve bu anlayışının *'değişmesi gerektiği'* söyleniyor. Oysa, **Atatürk**, *'Devrimler yalnızca başlar, bitişi diye bir şey yoktur'* diyordu.[8]

İnönü'nün bir başka açıklaması şöyledir: *"Benim için en büyük tehlike, onun* (Atatürk'ün) *gölgesi altında erimek ve ezilmekti. Devlet icraatının bütün sorumluluğu bana ait olmalıydı. Bunun için de, kudretim neyse benim damgamı taşıyacak bir dönemin başladığının belli olması gerekiyordu".*[9]

Kemalist Devrim, burada daha açık biçimde yadsınıyor. **Atatürk**'e ve devrime bağlılığı *'ezilmek ve erimek'* olarak görüyor ve bunu *'en büyük tehlike'* sayıyor. *'Benim dönemim onun dönemi'* biçimindeki ayrımla kendini devrimden ayırıyor.

Üçüncü açıklama, Sovyetler Birliği ve Batı ilişkileriyle ilgilidir. Boğazlar, Kars ve Ardahan'a yönelik çarpıtılmış bilgiler, Türkiye'deki Batı yanlılarının yoğun olarak kullandığı bir konudur. Batı'ya bağlanma, sıkça ileri sürüldüğü gibi *'Sovyet tehdidine'* dayanmıyordu, bu yöneliş İnönü için bilinçli bir seçimdi. Bu gerçek, daha sonraki uygulama ve açıklamalarla ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türk-Sovyet ve Türkiye-Batı ilişkileri ile ilgili olarak şunları söylemişti: *"Eğer Rusya gelip de aradaki anlaşmazlıklara olumlu biçimde çözme teklifinde bulunsa bile ben Türk siyasetinin Amerikan siyasetiyle el ele gitmesi taraftarıydım".*[10]

Levent Şahverdi Arşivi

Menderes'ten Demirel ve Ecevit'e

İnönü'den sonraki *yöneticilerin* açıklamaları anlayış olarak farklı değildir. Sözcükler ve söylem biçimi farklıdır ama tümü değişik oranlarda *Devrim*'e ve *Devrim*'i oluşturan ilkelere karşıtlığı içerir. Karşıtlık, kimi zaman **Atatürk** *övülerek* yapılır. Bilgi ve bilinçten yoksun açıklamalar son derece düzeysizdir.

Adnan Menderes; *"Kurtuluş Savaşı diyorsunuz. Bu savaş pekâlâ üç ayda bitebilirdi. Bunun yıllarca uzatılmasına Mustafa Kemal'in yerleşme ihtirasları neden olmuştur".*[11]

Süleyman Demirel; *Her geçen gün yeni boyutlar kazanan dinamik bir olgu olan küreselleşme, hayatın her alanını dönüştürecek, ekonomik manada sınırlar haritada bir çizgiden başka bir anlam taşımayacaktır. Ulus-devlete bakış değişecek, egemenlik kavramı yeni anlamlar kazanacaktır".*[12]

"Türkiye'nin önündeki en önemli sorun ekonomik rejim ile demokratik rejim arasındaki uyumsuzluktur. Türkiye, hızlı bir biçimde karma ekonomiden, serbest piyasa ekonomisine geçmelidir. Türkiye'de zihniyetler artık değişmelidir".[13]

"Bizim korkumuz, biz üniter bir devletiz, acaba üniter devlete zarar gelir mi diye biz eyalet sistemini düşünemiyoruz. Eyalet sistemini düşünemediğimiz için de merkeziyetçiliğe saplanmışız".[14]

Bülent Ecevit; *"Tek parti devrinde Altılı halkın dışında halka yönelmişti. Çok parti devrinde ise, Altılı'ın çalış noktası halk olmalıdır".*[15]

"Fetullah Gülen Laiklikle ters düşmemeye özen gösterdi, çağdışı bir akım temsil etmiş olabileceği izlenimi vermedi..."[16]

"Fetullah Gülen okullarında, laiklik karşıtı, Türkiye'deki rejim karşıtı, Atatürk karşıtı bir eğitim verilmiyor. Dünyanın dört yanına Türk dili ve Türk kültürü tanıtılıyor. Fetullah Gülen'in kuşku uyandırıcı tavırlarına tanık olmadım".[17]

"Turgut Özal döneminde, ekonomide atılan adımlar muhteşemdi... Türkiye yabancı yatırımcılar için bulunmaz bir fırsattır. Biz, dünyadaki yatırımcıları yalnızca Türkiye için değil, tüm bölgenin kalkınması için katkıda bulunmaya çağırıyoruz".[18]

Levent Şahverdi Arşivi

Turgut Özal ve Sonrakiler

Turgut Özal, 1988 yılında verdiği AB başvuru dilekçesine eklediği kitapçıkta şu anlama gelen yorumlar yaptı: *"Bizi Türk sanarak dışlıyorsanız, bilin ki Türk denecek bir yanımız yoktur. Uygarlık adına neyimiz varsa hepsini Yunanlılardan aldık. Bizim kültürümüz Yunan kültürüdür... Ben Türk değil Kürt kökenliyim".*[19]

Kenan Evren, *"İmam-hatip okullarında iyi eğitim veriliyor. O çocuklardan zarar gelmez. Türkiye laikliği dinsizlik olarak anlamış, yanlış tatbikatlar yapmıştır. 1930'lardaki laiklik anlayışını yanlış olarak görüyorum".*[20]

Tansu Çiller, *"Türkiye'de herşey devletin egemenliği altında. Kendi bölgesinde son sosyalist devleti yıkacağız. Çocuklarınıza, biz onu yıktık diyeceksiniz".*[21]

Necmettin Erbakan; *"Önemli nokta, Refah Partisi iktidara gelecek, adil düzen kurulacak. Sorun ne? Geçiş dönemi sert mi olacak, yumuşak mı olacak, kanlı mı olacak, kansız mı olacak".*[22]

Mesut Yılmaz; *"Bugünkü aşırı merkeziyetçi devlet yapısıyla yolumuza devam edemeyiz. Türkiye'yi Ankara'dan idare edemeyiz. Bu elbise dikiş tutmaz".*[23]

Deniz Baykal; *"Türkiye'nin işçisi, çiftçisi, esnafı, sanatkârı ve sanayicisi bundan böyle yalnızca 60 milyonluk Türkiye için değil, 400 milyonluk Avrupa için üretim yapacaktır. GB'nin siyasal istisnar konusu yapılmasına üzülerek şahit oluyorum. Bu zafer şu ya da bu partinin değil milletin zaferidir. Bu zaferin sahipleri önce Gazi Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Adnan Menderes ve Turgut Özal'dır".*[24]

Kemal Kılıçtaroğlu; *"CHP iktidarında yerel yönetim özerklik şartını mutlaka getireceğiz... Yerel yönetim özerklik şartı olsa bunlar olmayacaktı. Yerel yönetici yani belediye başkanı Maliye Bakanı'nın kapısında saatlerce beklememelidir".*[25]

Recep Tayyip Erdoğan, *"ben ülkemi adeta pazarlamakla mükellefim"*[26] ... *"Bir anonim şirket nasıl yönetiliyorsa Türkiye de öyle yönetilmelidir"*[27] ... *"Ankara, bugüne kadar olduğu gibi Türkiye'nin*

Levent Şahverdi Arşivi

artık düğümlendiği yer olmayacak. Sorunları, yeniden yönetimle, tüm illerde çözme kararlılığındayız".[28]

Aydınları Bekleyen Görev

Türkiye'nin bugünkü durumu iyi değildir. Ekonomik bağımlılık, doğası ve amacı gereği siyasi ve kültürel bağımlılığı getirmekte, giderek tutsaklığa dönüşen dışa bağımlılık yoğunlaşıp yayılmaktadır. Ulusal direncin dayanak noktalarını oluşturan ülke kaynakları yabancılara devredilmektedir.

Batı başkentlerinde Türkiye için verilen karar, 20.yüzyılın başında olduğu gibi, Anadolu'da merkezi ve güçlü bir Türk devletine izin vermemektir. Kurtuluş Savaşı'yla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, denetim altında tutulan etnik ve dinsel kışkırtmaya dayanılarak dağıtılmak istenmektedir. Anadolu'da; birbiriyle bağı olmayan, güçsüz bölgesel yönetim birimleri oluşturulmaya çalışılmaktadır. Emperyalizmin *Büyük Ortadoğu Projesi* adıyla yürürlüğe koyduğu politika budur.

Programa bağlanarak resmî politika haline getirilen ve seksen yıldır her dönemde, döneme uygun yöntemlerle aralıksız sürdürülen bu tutum, Batı'nın kökleri eskiye giden değişmez Türk politikasıdır. Geçmişte olduğu gibi bugün de, halk ayrıştırılmaya çalışılmakta ve devlet güçsüzleştirilmektedir. Gelinen yer, amacın eylemsel olarak gerçekleştirilmesi ve haritaların yeniden çizilmesi aşamasıdır.

*

Olumsuz gidişe karşın oluşmakta olan ulusal uyarış, toplumun değişik kesimlerine yayılmaktadır. Her geçen gün daha çok insan, gidişin iyi olmadığını görmekte ancak bilgi yetersizliği ve örgütsüzlüğün yol açtığı yalnızlık içinde ne yapması gerektiğini bilmemektedir. Ulusal uyarış başladı ama halkın önemli bir bölümünde yoksulluk ve bilgisizlik nedeniyle direnç gücü oluşmamaktadır. Önemli bir kesim, hala edilgen bir *kalabalık* durumundadır. Bir kesim, güven duyup pe-

Levent Şahverdi Arşivi

şinden gideceği bir önder ve ülkeyi esenliğe göttürecek bir girişim beklerken, bir kesim yaşam ve gerçeklerden koparak içine kapanıp kendilerini öbür dünyaya hazırlanmaktadır.

Türk ulusu, varlığını koruyup geleceğini güven altına almak için gücünü toparlamak, emperyalizm ve yerli işbirlikçilerine karşı mücadeleye hazırlanmak zorundadır. Emperyalizme karşı direnmek ve başarılı olmak, yoğun emek isteyen güç bir iştir. Halkı, tam bağımsızlık ve ulusal kurtuluş amacıyla kazanmayı gerekli kılar. Bu ise örgütlenip bilinçlenmeyle sağlanabilir.

*

Ezilen ulusların emperyalizme karşı mücadelede ellerindeki tek silah, halkın örgütlü gücü ve bu gücün ideolojisi olan ulusçuluktur. Ezilen ulus ulusçuluğu, emperyalizme olan karşıtlığı nedeniyle ulusçuluğu ırkçılığın dar kalıplarından çıkarır ve evrensel bir boyut kazandırır. Özgürlüğü amaçladığı için demokrat, amacı gereği barışçı ve eşitlikçidir. Ezilen ulusların tümünü kendine yakın görür, onlarla dayanışma içine girer.

Ezen ulus ulusçuluğuyla ezilen ulus ulusçuluğu arasındaki ayrım; buyurganlıkla katılımcılığın, saldırganlıkla savunmanın ya da tutsaklıkla özgürlüğün arasındaki ayrımdır. Emperyalizme karşı çıkmayan kişiler demokrat, ülkeler uygar olamaz. **Atatürk** ulusçuluğu, ezilen ulus ulusçuluğunun en yüksek ve nitelikli örneğidir.

Yaşamın Gerçeği

Türkiye'nin, Batı'nın yarı-sömürgesi durumuna düşmesi somut bir gerçekliktir. Görmek isteyenlerin kolayca görebileceği bu gerçek, ülkeyi aynı durumdan kurtaran **Mustafa Kemal**'i ve eylemini güncel kılmaktadır.

Gizli İşgal'e dönüşen dışa bağımlılık, Türkiye'yi Türkler için ve Türkler tarafından yönetilen bir ülke olmaktan çıkarmıştır. Ulusal gücü kırmaya yönelen dış karışma, sıradan olay

Levent Şahverdi Arşivi

haline gelmiştir. Ülke, halkın gönencini ve ulusun bağımsızlığını sağlayacak bir anlayışla değil, yabancıların isteklerini yerine getiren bir tutumla yönetilmektedir. Türkiye, Osmanlı'nın gittiği yola sokulmuş durumdadır.

Tehlikenin farkında olanlar, henüz yeterince güçlü ve örgütlü değil. Kötü gidişin sorumluluğunu taşıyan yetki sahipleri, ülkenin ekonomik gücünü ortadan kaldıran uygulamalar içindeyken; *'Türkiye'nin iyiye gittiğini'*, yapılanların *'çağın gereği ve küreselleşmenin doğal sonucu'* olduğunu, bağımsızlığın yerini artık *'karşılıklı bağımlılığın'* aldığını ileri sürmektedirler. Bu anlayışa karşı, seçenek oluşturan ve halka ulaşan ulusal siyaset, örgütsüzlük nedeniyle henüz yaratılamamıştır.

İşbirlikçi söylemlerin kuşkusuz bir değeri yoktur. Yaşananlar, söylenenlere uymuyor. Güçlüler, kendilerini koruyup daha çok güçlenirken; güçsüzleri baskı ve yoksulluk bekliyor. Devlet, etkisizleşip güçsüzleşirken birlik duyguları köreliyor, ulusal varlığa saldırılar aralıksız sürüyor. Yoksullaşan örgütsüz halk, dostunu düşmanını seçemez duruma geliyor. Siyasi baskı kuralsızlaşarak yoğunlaşıyor. Yaşanmakta olan somut gerçek, ne yazık ki budur.

•

Günümüz koşulları, Osmanlı'nın son dönemindeki sorunlarla büyük bir benzeşme içindedir. Bu durum, **Mustafa Kemal**'i ortaya çıkaran koşulların bilinmesini ve yaptıklarından ders çıkarılarak izinden gidilmesini gerekli kılıyor. Gerçekleştirdiği eylemin başarısı kesin, etkisi derindir. Eğitimi, geleceğe hazırlanması ve önderlik yeteneği ele alınmalı, düşünce yapısı irdelenmelidir. Libya günlerini, Balkan Savaşlarını, Çanakkale'yi ve Doğu Cephesi'nde yaptıkları incelenmeli; *Mondros*'tan önce yaptığı hazırlıklar, İstanbul çalışmaları ve Anadolu'ya geçiş koşulları bilinmelidir.

İşbirlikçi İstanbul Hükümeti ve mandacılarla savaşımı, *Erzurum* ve *Sivas Kongreleri*, *Kuvayı Milliye örgütlenmesi*, I. Mec-

Levent Şahverdi Arşivi

lis, düzenli orduya geçiş ve bütün bunların sonucu olarak *İnönü, Sakarya, Başkomutanlık Meydan Savaşı* bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Halkın özverisi, çektiği acı, Yunan vahşeti ve emperyalist tuzaklar unutulmamalıdır. 1923 sonrasındaki, devrimler ve doğurduğu sonuçlar incelenmeli, yarattığı birikim güncellenerek geleceğe yön veren örgütlü bir güç haline getirilmelidir.

Bunlar yapıldığında, bu ülkenin nasıl kurtarıldığı görülerek *bilinçlenilecek* ve topluma yön veren bir *devinim* yaratılacaktır. Korunması gereken mirasın değeri anlaşılacak ve gidilmesi gereken yol belirlenecektir. Ülke yeniden kurtarılacaktır...

*

Ülke karmaşık bir geleceğe giderken, kötü gidişin farkına varanlar giderek yurtsever bir hareketlilik içine giriyor. Ulusal değerlere yapılan saldırıyı görenler her geçen gün artıyor.

Özelleştirilen ya da kapatılan fabrikalardaki işçiler, tarlasını ekemez duruma gelen çiftçiler, işyerini yitiren esnaf, yoksullaşan memur, terörün acısını yaşayan şehit aileleri ve ülke için kaygı duyan aydınlar; yaşanan sürecin ne anlama geldiğini, ülkenin nereye gittiğini anlamaya başlamıştır.

Gerçekler, önceden görülerek değil ne yazık ki yaşayarak öğreniliyor. Kuşkusuz bu böyle olmamalı. Gerçek, onun sert yüzüyle karşılaşınca görülebiliyorsa, ortada önemli bir sorun var demektir. Uygar olmak, bir başka söylemle insan olmak, olayları önceden görmeyi ve önlem almayı gerekli kılıyor.

Geleceği görerek önlem alacak olanlar, herkesten önce ülke yönetiminde görev ve sorumluluk alan yetki sahipleri yani yöneticiler olması gerekir. Ülkeyi yönetenlerin düzeyini, ellerindeki yetkiyi kullanma biçimi belirler. Yetki, halktan yana mı, yoksa çıkar için mi kullanılmaktadır. Asal sorun budur. Bu konudaki tutum, yöneticilerin yalnızca yönetimlerinin değil insanlık düzeylerinin de ölçütüdür. Türkiye'yi yönetenlerin hangi yönde hareket ettikleri gözden uzak tutulmamalı, karar

Levent Şahverdi Arşivi

ve davranışlar buna göre biçimlendirmelidir.

*

1923-1938 arasında yapılanlar, o günün toplumsal koşullarını bugünle kıyaslayarak ele alınmalıdır. Bilgi edinme, kavrama gücü ve yorum yetisi gerektiren bu iş, gerçeğe bağlı kalan ve bilimsel değeri olan araştırmalarla başarılabilir. Dönemler arasında yaşanmış süreçler incelenmeli, geri dönüşün neden ve sonuçları sorumlularıyla birlikte ortaya koyulmalıdır. Bu yapıldığında, yaşanan sorunları çözmenin yolları görülecek, geçmişten ders alınarak geleceğe yön verilecektir. İlerde, yeniden bu hatalara düşülmesi önlenecektir.

Türk Devrimi'nin, gerçekleştirdiği büyük dönüşüm, neden sonuç bütünlüğü içinde değerlendirilmelidir. *Devrim*'in gerçek boyutu kavranmalı, ülkeye kazandırdıkları dünyaya yaptığı etkiyle birlikte ele alınmalıdır. Günümüz koşullarında uygulanabilirliği irdelenmelidir.

1923-1938 arasında yapılanlar, Türkiye'yi bugüne dek ayakta tutan temellerdir. Halkın ve ülkenin gerçekleriyle uyuşan bu temel o denli sağlam atılmış ki, Türkiye Cumhuriyeti 11 Kasım 1938'de başlayan geri dönüş sürecine karşın, varlığını bugüne dek sürdürmüştür/sürdürmektedir. Devrimler, Türk ulusunun yaşamına bir daha çıkarılamayacak biçimde yerleşmiştir.

*

Atatürkçü mirasın büyük zarar gördüğü açıktır. Cumhuriyet'in yarattığı kurumlar ve ulusal kazanımlar, dış kaynaklı programlarla ortadan kaldırılıyor olabilir. Halk, yoksul ve sıkıntı içinde de olabilir. Ancak, bütün yıkıcı girişimlere, bütün baskı ve saldırılara karşın devrimler etkisini sürdürüyor. Devrim, hırpalanıyor ama sonuçları ortadan kaldırılamıyor. Geriye dönüş artık mümkün değil. Nehir tersine akıtılamıyor.

Emperyalizm destekli *işbirlikçi baskı* geçicidir; geri püskür-

Levent Şahverdi Arşivi

tülecektir. Halkın kandırılması, sürgit devam edemez. Gerçeğin ortaya çıkması gecikmeyecek ve halk olumsuzlukları görerek kendisinden alınanları geri isteyecektir. Bunun gerçekleşmesi için, *aydınların* önce kendilerini sonra *halkı* örgütleyerek *öncülük* etmesi gerekiyor. Aydının öncülüğü başarı için şarttır.

Kendisinin, çocuklarının ve ülkesinin geleceğini düşünen herkes, yitirilmekte olan değerleri bilerek, yapıcı düşünceler ve özveriye dayalı bir kararlılıkla, kendilerini mücadeleci bir geleceğe hazırlamalıdır. Olumsuz gidişi durdurmak için, eylem içinde olmak gerekiyor. Başarı kendiliğinden gelmiyor.

Eylemlilik içine girildiğinde, izlenecek yol konusunda, kaçınılmaz olarak **Atatürk**'e ulaşılacaktır. Onun başarıları kanıtlanmış eyleminin, Türkiye için önemi o zaman daha iyi kavranacak, günümüze yönelik yol gösterici sonuçlar çıkarılacaktır.

Geçmişten Bugüne

1923-1938 arasını incelemek, bir tarih araştırması değil, günümüz sorunlarına çözüm arama ve ulusal varlığı korumayla ilgili bir eylemdir. Bu yargıya neden olan gerçek, Türkiye'nin bugün 1923 öncesindeki sorunların benzerlerini yaşıyor olmasıdır. Sevr anlayışı, silahlı işgal dışında ve özellikle ekonomik ve askeri alanda yürürlüğe sokulmuştur ve uygulanmaktadır.

Bugün küreselleşme adı verilen emperyalist sistemin insanlığa verdiği zarar, 20.yüzyıl başında olduğundan farklı değil. Ezilen-ezen ayrımı, üstelik daha şiddetli olarak sürüyor. Bu ayrıma, bugün, Kuzey-Güney farkı deniliyor.

Batı Avrupa sömürgeciliği 20.yüzyıl başında, yeni bir aşamaya gelmişti. Üretim ve sermaye artışları, denizaşırı ülkelerin önemini daha da arttırmış, tekelleşen büyük şirketler mal yanında sermaye de ihraç etmeye başlamışlardı. Başlı başına bir güç haline gelen mali sermaye (finans kapital), tekelleşme eğilimlerini hızlandırmıştı. Liberal dönem sona ermiş, kapitalizm yeni bir dönem olan emperyalizm aşamasına ulaşmıştı. Bu dönem varlığını sürdürmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

20.Yüzyıl başında, sonu dünya savaşına gidecek olan kıran kırana bir *pazar çatışması* vardı. Amaca yönelik başarı için her türlü girişim yapılıyor; tutucu alışkanlıklardan, inanç ayrımlarından ve yerel karşıtlıklardan yararlanılıyordu. Kabileler, cemaat toplumları ve despotik yönetimli geri ülkeler; kimi zaman askeri eyleme bile gerek duyulmadan, kolayca etki altına alınıyordu. Aynı işler, üstelik hemen aynısıyla bugün de yapılıyor.

Süveyş kanalının açılmasından sonra Mısır, petrol bulunduktan sonra da Ortadoğu özel önem kazanmıştı. Çin merkezli Uzakdoğu, Türkiye merkezli Ortadoğu ve etnik karışıklıklar içindeki Balkanlar, emperyalist devletlerinin aktif mücadele alanları haline gelmişti. Bu alanlar için ortaya çıkan gerilim ve çatışmalar, 20. yüzyılda iki dünya savaşına yol açmıştı.

Yüz yıl sonra, 21.yüzyıl başında bu bölgeler hâlâ birinci derecede çatışma alanlarıdır. Çin, uğrunda çatışılan bir sömürge olmaktan kendini kurtardı ama şimdi petrol ve doğalgaz başta olmak üzere zengin yeraltı kaynaklarıyla Avrasya var. Japonya Uzakdoğu'yu arka bahçesi haline getirmek üzere ama ABD'nin Pasifik'ten vazgeçmesi mümkün değil. Çin, yükselen gücüyle bölgenin yeni oyuncusu.

Batılılar Sovyetler Birliği'nden 1990'a dek uzak durmak zorunda kaldılar ancak Rusya bugün bir anlamda Çarlığa geri döndü. Batılılar, **Atatürk** ve **Tito**'nun bölgeye yönelik bağımsız politikaları nedeniyle Balkanlar'da uzun süre etkili olamadılar ama Balkanlar şimdi yine *'cadı kazanı'*.

1938'e dek Türkiye'ye sokulamadılar ama Türkiye artık 30'lu yılların Türkiye'si değil; 1923 öncesine geri döndü. Ortadoğu'da oynanan oyunda, oyunculardaki aynı. Değişen yalnızca zaman ve teknoloji.

*

Türkiye'nin gücünü oluşturan Kemalizm, günün koşullarına uygun olarak yeniden geçerli kılınmazsa, ulusal varlık

Levent Şahverdi Arşivi

korunamayacaktır. Önce, Cumhuriyet'i yıkma eylemi durdurulmalı, ardından **Atatürk** politikaları uygulamaya sokulmalıdır. Bilgi yetersizliği nedeniyle çıkış yolu bulamayanlar, içine düştükleri karamsarlıktan ve buna bağlı olan edilgenlikten kendilerini kurtarmalıdır. Çıkış yolu vardır ve ulusun birliği sağlanırsa başarı kesindir.

Birliğin sağlanması durumunda, Anadolu'da neler yapabileceğini **Atatürk** gerçekleştirdiği eylemle göstermiştir. Yapılacak iş açık ve yalındır. Ulusçu aydınlar, önce kendilerini sonra halkı örgütleyip bilinçlendirmeli ve Türk Devrimi'ni her boyutuyla yeniden toplum yaşamına sokmanın yolunu bulmalıdır.

Halkın gücü görülmeli, bu gücün harekete geçirilmesinin herkesin üzerine düşen bir görev olduğu bilinmelidir. Bu görev, hem geçmişe karşı ödenmesi gereken bir borç, hem de gelecek için yerine getirilmesi gereken bir görevdir.

Geç kalınan her gün, kaçınılmaz gibi görünen ilerdeki mücadele günlerinde, çekilecek acıların artması demektir. Ulusu ve özgürlüğü savunanlar, haklı ve meşru oldukları için güçlüdür. Bu güç bilinmeli, örgütlenerek gerçek dışı sanlara, aldatıcı sözvermelere ve sanal amaçlarla halkın kandırılmasına izin verilmemelidir.

Türk ulusunun çimentosu olan **Atatürk** ve gerçekleştirdiği büyük devrim, güçlü dayanaklardır. Cumhuriyet devrimlerine sahip çıkmanın, bugüne ve geleceğe sahip çıkmak olduğu bilinmelidir.

*

Parayla donatılmış işbirlikçiler, bu ülke için bir şeyler yapmaya çalışan yurtseverlerden daha geniş olanaklarla çalışmaktadır. Dış desteği arkalarına alarak siyasi gücü ele geçirmişler, işbirlikçiliği getirisi yüksek bir meslek yapmışlardır. Güçlü gibi görünmektedirler ama halka ve ulusa karşı haksız bir düzenin savunucuları oldukları için gerçekte güçsüzdürler. Egemenlikleri zora ve paraya dayalıdır. Bu nedenle kalıcı

Levent Şahverdi Arşivi

değildirler. Yurtseverliği ve yurtseverleri bir süre için baskı altında tutabilirler. Uyguladıkları baskı, yıkılışlarının başlangıcıdır. Baskı ne denli artıyorsa, iktidarlarının sonu o denli yaklaşıyor demektir.

Samsun'a çıkan anlayışın, *Kuvayı Milliye* ruhunun ve *Müdafaa-i Hukuk* örgütlerinin, yakın dönemi belirleyecek biçimde yeniden gündeme gelmesi nedensiz değildir. *Kurtuluş Savaşı*, öncesi ve sonrasıyla bu nedenle konuşuluyor. **Atatürk**, bu nedenle her geçen gün daha güncel hale geliyor. Toplum, ileriye dönük yeni bir atılımın sancısını yaşıyor.

Ülkenin parçalanmasını önlemek isteyen herkes, **Mustafa Kemal**'e başvurmak, mücadelesinden ders almak zorundadır. Türkiye'de yükselmekte olan ulusal uyanış, geçmişteki benzersiz deneyimden, kesin olarak yararlanacaktır. Türk halkı, **Atatürk**'e her geçen gün daha çok gereksinim duyuyor.

*

Bir değerin nasıl kazanıldığını bilmeyen, onu koruyamaz, geliştirip uygulayamaz. *Kurtuluş Savaşı*'nın hangi koşullarda, nasıl ve kimlere karşı kazanıldığını, ne bedel ödendiğini, ulusu ayakta tutan kalkınmanın nasıl sağlandığını bilmeden, Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak olanaklı değildir.

Yapılanlar çabuk unutuldu ya da unutturuldu. Unuttukça da geriye gidildi. Ve bugün, içinde sıkışıp kalınan sorunlarla dolu koşullara gelindi. *'Dünü unutursan, yarın hatalara düşmekten kurtulamazsın'* özdeyişini, güncel kılan, her zamanda kılacak olan kural budur.

Ülkenin kurtuluşu için mücadele edenler ve edecek olanlar, **Mustafa Kemal**'in karşılaştığı engellerin benzerleriyle karşılaşacaklardır. Özellikle onlar; aktarılan bilgileri eleştirici gözle incelemeli, bugüne uyarlamalı ve girişilecek mücadelede nelerle karşılaşacaklarını bilerek hareket etmelidirler.

Atatürk'ü anlamak ve *'izinden gitmek'* bilinçli olmayı gerekli kılar. Yaptığını yapmak, insana üstelik en ağırından so-

Levent Şahverdi Arşivi

rumluluk yükler. **Atatürk** öldükten sonra, Atatürkçülerin başına gelmedik kalmamıştır. Bu sorumluluğu yüklenmek isteyenler, eyleme geçtiklerinde bu işin, *'karga kovalamak'* ya da *'sarı saç mavi göz'* edebiyatından çok farklı bir iş olduğunu görürler. Emperyalizmle doğrudan ve sürekli mücadele demek olan Atatürkçülük, sert mücadelelere her zaman hazırlıklı olmayı gerekli kılar. Kemalist olmak, kolay bir iş değildir.

•

Ülkesi için herkesin yapabileceği bir şey vardır. Abartmadan ve küçük görmeden, herkes elinden geleni bu ülkeye vermelidir. Ayrılıklara izin verilmemeli, halkı içine alan yeni birliktelikler oluşturulmalıdır. Nelerin yitirilmekte olduğunu ve gelecekte nelerin yitirileceğini herkes görmelidir.

Hiçbir yanıltma ve kandırma girişimi, hiçbir baskı ya da göz boyama, toplumsal gerçeği uzun süre gizleyemez. Yaşam en iyi öğretmendir ve gizlenmiş gerçekler, göremeyenlerin önüne çıkmakta gecikmez. Düşünerek öğrenmeyenler, yaşayarak öğrenirler.

Dışa karşı savaşımda başarılı olmak için, içte birliğin sağlanması gerekir. Ulusal birlik çevresinde örgütlenen halk yenilmez bir güç oluşturur. Ulusalcılık, bu gücün yaşamın içinden gelen doğal kaynağı, insanlarda bir araya gelme duygusu yaratan düşünsel yakınlıktır; ezilen uluslar için bir gerekliliktir.

Emperyalizm, ulusal varlığa saldırırken ister istemez, kendisine karşıtlığın yani ulusal birliği sağlamanın ve direnmenin koşullarını da oluşturur. Bu oluşum, birlik istemini iyi niyetli bir dilek olmaktan çıkarır ve koşulların gerekli kıldığı nesnel bir zorunluluk, bir görev haline getirir.

Ulusal varlığını korumaya karar verip örgütlenen, direngen ve kararlı bir halkı yenmek olanaklı değildir. Ulusal bağımsızlık savaşlarında belirleyici olan güç üstünlüğü değil, halk örgütlenmesinde erişilen düzey ve bu düzeyin yaratacağı savaşkanlık ruhudur. Kurtuluş Savaşı'nın başında, Amas-

Levent Şahverdi Arşivi

ya'da, *"milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır"* biçiminde dile getirilen anlayış ve bu anlayışla sağlanan başarı; bu gerçeği kanıtlayan bir örnektir.

Örgütlenme

Halkın örgütlenmesi, Türkiye'de adeta cezalandırılması gereken bir eylem durumuna getirilmiş, *örgüt* sözcüğü yıllarca devlet karşıtlığının, yasa tanımazlığın ya da gizli işlerin göstergesiymiş gibi ele alınmıştır. Oysa, halkın zaman yitirmeden örgütlenmesi ve sorunlarını çözmek için gücünü birleştirmesi gerekmektedir.

Halkın *bilinçlendirilip örgütlenmesi*, ulusun kurtuluşu amaç edinen aydınlar tarafından gerçekleştirilir. Özveri, yüksek bilinç ve kararlılık gerektiren bu eylem yani öncülerin ortaya çıkışı, kurtuluşa giden yolun ilk aşaması, bağımsızlık savaşımının başlangıç noktasıdır. Ulusal savaşım içinde yer alarak sorumluluk yüklenen öncüler, başlattıkları uyanış hareketiyle ulusal savaşıma biçim veren yüksek nitelikli insanlardır.

Aydınlar, önce kendilerini sonra kitleleri örgütler. Örgütlenmenin okulu yoktur ya da bu işin okulu yaşamın kendisidir. Tarihsel gerçekler unutulduğu ve yaşamın gerçeklerinden kopulduğu için, herşey yaşanarak yeniden öğrenilecektir. Türkiye'de yeni bir ulusal uyanış başlamıştır ancak ne yazık ki bu uyanış örgütünü yaratmak için işe sıfırdan başlamak zorundadır.

Türkiye, çok sorunlu bir ülke durumundadır ve ana sorun ulusal varlığın korunmasıdır. Sorunun çözümü, doğal olarak ulusal birliğin sağlanmasından geçmektedir. Düşünce ya da inanç ayrılıkları, sınıfsal çelişkiler, bölgesel farklılıklar bir kenara bırakılmalı, siyasi ayrım gözetmeden ulusal birlik anlayışıyla bir araya gelinmelidir.

Bu durum, başlangıçta soruna yanıt olmayan soyut bir görüş gibi görülebilir. Daha elle tutulur bir yanıt bekleniyor, varılan sonucun anlam ve önemi yeterince kavranmıyor da

Levent Şahverdi Arşivi

olabilir. Ülkenin geleceği için kaygı duymasına karşın, ne yapılması gerektiğini bilmeyenler, gözleriyle görüp elleriyle tutabileceği bir çıkış yolu bekler. Bu olmadığı sürece, kendilerini işin dışında tutar. Kitleler, ulusal bilinç gelişip topluma yayılmaya başlayınca hareketlenir.

Ülke tehlike içinde olmasına karşın bilinç yükselmesi şimdilik güçlü bir ulusal örgüt yaratamamıştır. Ancak, çıplak gözün gördüğü bir gerçek var. Türkiye olağan olmayan bir dönemden geçiyor ve çatışma yüklü bu süreç niteliğine uygun koşulları yaratıyor. İnsanlar, istese de istemese de koşulların gerekli kıldığı devimsellik içine giriyor. Toplumsal gerçeklik tarafından eğitiliyorlar.

*

Toplumsal dönüşüme yön veren ana etmen nesnel koşulların oluşmasıdır ama değişimi sağlayan halkın gücü ve bu gücü yöneten örgütlerdir. Toplumsal mücadelede, örgütsüz hareketlerin başarılı olduğu görülmemiştir. Örgütlü bir halkın yenilmesi de görülmemiştir.

Halkı örgütleyecek olan aydınlar, Türkiye'de **Atatürk**'ün ölümünden sonra sürekli biçimde baskı altında yaşamıştır. Bu gerçek göz önünde tutulduğunda, bugün yaşanmakta olan *aydın yoksunluğu* olağandır. Ulusal bağımsızlığı amaç edinerek örgütlenmeye çalışan ve ulusal hakları savunan aydınlar, şiddetin hemen her türüyle karşılaşmış ve acı çekmiştir.

Türk insanının yetenekli olduğu ve bugün en çok gereksinim duyduğu eylem örgütlenmektir. Devlet ve ordu kurmak, bunları yönetmek, toplumsal düzeni sağlamak, Türklerin neredeyse genlerine işlemiş tarihi bir özelliktir.

Ancak, emperyalizm ve işbirlikçileri ülkemizde birlikte davranmayı önlemiş, Türkiye'yi *aydınsız* ve *örgütsüz* bir ülke durumuna getirmiştir. Ülkenin yaşadığı tehlikeli durum, bu olumsuz sürecin doğal sonucudur.

Kalıcı kılınan baskı, ülkeyi geçmişte ezilip susturulan ay-

Levent Şahverdi Arşivi

dınlarına muhtaç duruma getirmiş durumdadır. Şiddetli bir *aydın kırımı* yaşanmış ve ortada neredeyse aydın kalmamıştır. Türkiye, Atatürk'ün en tehlikeli sonuç olarak gördüğü duruma düşmüştür. Cephe içerden çökertilmiştir.

Aydın olarak adlandırılan geniş bir kesim, bugün ulusal çıkarların değil çok ayrı şeylerin peşindedir. Geçmişteki baskıyı bilen bir başka kesim, türkek ve çekingendir. Konuya duyarlı genç kuşak ise, örgütsel deneyime ve yeterli bilgiye sahip değildir; ne yapması gerektiğine karar verememektedir. Oysa, halkın zaman yitirmeden örgütlenmesi ve gelecekte kaçınılmaz gibi görünen ulusal savunmaya hazırlanması gerekiyor.

*

Milli eğitimdeki bozulmanın yarattığı bilinçsiz ortam, geçmişten özellikle yakın geçmişten ders çıkarılmasını önlemektedir. *Kurtuluş Savaşı*'nın ve dayandığı *Müdafaa-i Hukuk* örgütlenmesi bilinmeyen bir konu durumuna gelmiştir. Tarihsel gerçekler unutulduğu için, herşey yaşanarak yeniden öğrenilecektir.

Örgütlenme konusunda yararlanılabilir sonuçlar çıkarmak için, yalnızca bugünü değil yakın geçmişi ve bu geçmiş içindeki siyasi gelişmeleri incelemek gerekir. Üstelik bu inceleme gerek Türkiye'yi gerekse dünyayı kapsamalı, iç ve dış gelişmeler birlikte irdelenmelidir. Yakın geçmiş ele alınırken, uzak geçmiş de incelenmelidir. Bugün nasıl yakın geçmişin sonucuysa, yakın geçmiş de uzak geçmişin sonucudur.

Örgütlenmeden söz edildiğinde pekçok insanın usuna, yönetim için mücadele eden siyasi partiler gelmektedir. Partiler (iç ve dış egemenlerin kurdurdukları dışında), sayısız örgüt türü içinde en ileri ve etkili olan siyasi örgütlerdir. Günümüzde yapıldığı gibi, dernek kurar gibi üç beş kişinin biraraya gelerek kolayca oluşturulan etkisiz tabela örgütleri parti değildir. Partinin yaşatılması için; bilinç, birikim ve inanç ister; halka ulaşmayı kesin koşul sayar.

Levent Şahverdi Arşivi

Örgüt ve örgütlenme, yaşamın her alanında varlığını sürdüren, öncesiz ve sonrasız ilişkiler ağıdır. Ticari işletmelerden orduya, ulaşımdan spor etkinliklerine, okullardan hastanelere dek insana yönelik her oluşum birer örgüt, bu oluşumları ayakta tutan her girişim örgütsel ilişkidir. Bu anlamıyla, en az iki kişinin biraraya gelmesini örgütsel ilişki saymak gerekir.

Aile, en küçük toplumsal örgüttür. Örgütlenelim derken bunun içine kuşkusuz bu küçük birim de girmektedir. *Örgütlenme kavramı* aile için kullanıldığında; kendi içinde bütünlüğü olan, yaşam biçimi ve törel (ahlaki) yapısı oturmuş ve düşünsel birliğe ulaşmış düzenli bir yapıdan söz ediliyor demektir.

Aile içinde *yurtsever* bir anlayışın egemen kılınması, bir eğitim sorunudur ve bu sorun ana-babanın görevidir. Çocuklar büyüyüp bilinç düzeyleri ana ve babayı aştığında görev onlara geçer. Bu görevi, eşe dosta ve akrabalara dek genişletmek gerekir. İnsanlar arasındaki her çaba, çoğu kez önemsenmeyen ancak sürdürülmesi zorunlu olan bir ilişkidir. Görüşlerini yakın çevresine bile kabul ettiremeyen bir kişi, ülkenin *esenliğine katkı koyamayan* başarısız bir *'örgütçü'* demektir.

Kent ya da köylerde, insanlar çeşitli ilişkiler içindedir. Mahalle esnafı, komşular, muhtar ya da kahvehane arkadaşları hergün ilişkide olunan insanlardır. Bu insanlarla, karşılıklı saygıya dayalı ilişkiler kurmak, ülke sorunlarına yönelik görüş alışverişinde bulunmak, onların sorunlarıyla ilgilenmek ve bilgilendirmek örgütsel bir etkinlik sayılmalıdır. Ya da örgütlenmenin ilk adımı olarak görülmelidir.

Okullar, işletmeler ve fabrikalar insanların toplu olarak bulunduğu yerlerdir. Buralarda, kendini *saydırıp sevdirmek* ve *güvene dayalı* ilişkiler kurmak önemlidir. Her topluluğun kendiliğinden öne çıkmış doğal bir önderi vardır. Okul ya da fabrikalarda, yurtseverler doğal önder konumuna gelmelidirler.

Yaşadığımız ortam içinde, çocukluktan yaşlılığa dek zorunlu ve sürekli ilişkiler içindeyiz. Önemli olan, bu ilişkilerin bilinçli davranışlarla toplumsal yaşamın düzeyini yükseltecek

Levent Şahverdi Arşivi

ilişkilerin kurulup korunmasıdır. Bu, kuşaktan kuşağa geçen öncesiz ve sonrasız sonsuz bir süreçtir. Toplumun kendisi örgütsel bir yapılanma, toplumsal ilişkiler ise örgütsel etkinliklerdir. Örgütlenmeliyiz denildiğinde, içinde yaşadığımız ve sürdürmekte olduğumuz değişik ilişkilerden söz ediyoruz demektir. Bu geniş alanda herkesin ülke yararına yapabileceği bir şey vardır.

Levent Şahverdi Arşivi

DİPNOTLAR

Levent Şahverdi Arşivi

BİRİNCİ BÖLÜM DİPNOTLAR
Sosyalist-Kemalist Tartışması-1 (Eleştiri)

1 **"İkinci Adam"**, Aydemir, Ş. S. (1976), Remzi Kitabevi, Cilt 1, (sf.52-55, 190, 200), aktaran, Haldun Gülalp (1987), **"Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri"**, Yurt Yayınları, (sf.90-92)

2 **"Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi"**, Şişmanov, D. (1990), Belge Yayınları, (sf.136)

3 **"Capitalism and the Modern State"**, Gülalp, H. (1994), Journal of Historical Sociology, vol. 7, no. 2, (sf.155-176)

4 **"Türkiye'nin Düzeni"**, Avcıoğlu, D. (1982), Tekin Yayınevi, Cilt 1

5 **"Milli Mücadelede İttihatçılık"**, Zürcher, E. J. (1995),Bağlam Yay., (sf.133-137, 164-165)

6 **"Vahidettin, M. Kemal ve Milli Mücadele"**, Özakman, T. (1997),Bilgi Yayınevi, (sf. 254)

7 **"Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri"**, Gülalp, O. (1987),Yurt Yayınları, (sf.27)

8 **"Cunhuriyetin İlk Yıllarında Sanayiin Korunması Sorunu ve Ticaret Sermayesinin Tavrı"**, Kurmuş, O. (1976), Makine Mühendisleri Odası Sanayi Kongresi Tebliği, (sf. 14-15)

9 **"Söylev"**, Atatürk, M.K. (1994), Çağdaş Yayınları, (sf.406)

10 **"Kürt Dosyası"**, Mumcu, U. (1993), Tekin Yayınevi, (sf.145-149)

İKİNCİ BÖLÜM DİPNOTLAR
Sosyalist-Kemalist Tartışması-2 (Yanıt)

1 **"Tarihe Tanıklık Edenler"**, Nazım Hikmet- Arı İnan, Çağdaş Yay., sf.232-236

2 age. Sf. 236

3 Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi

4 Arı İnan, Çağdaş Yayınları, sf.254

5 Tan, 26.07.1935 Mahmut Esat Bozkurt

6 **"Kapital"** Karl Marks, Birinci Cilt, Birinci Kitap, Odak Yay., sf.48

7 **"Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i"** Karl Marks, Köz Yay., 1975, sf.13

8 **"Manifesto"** Karl Marks-Friedrich Engels, Öncü Kitabevi, Yay. sf.10

9 **"Türkiye Üzerine"** Karl Marks, Gerçek Yay., sf.10-11

10 **"Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi"** V.İ.Lenin, Sol Yayınları, sf.153

Levent Şahverdi Arşivi

11 a.g.e. sf.187

12 a.g.e. sf.31

13 https://www.sosyalistisci.org/index.php/arsiv/83-419-temmuz-2011/1000-lenin-ve-tek-uelkede-sosyalizm

14 https://www.sosyalistisci.org/index.php/arsiv/83-419-temmuz-2011/1000-lenin-ve-tek-uelkede-sosyalizm

15 **"Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları-1923"** Kaynak Yay., 1993, sf.77

16 **"Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları"** Arı İnan 1982, Türk Tarih Kurumu Yayınları

17 **"Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri"**4. Cilt, sf.360; ak. **Doğan Avcıoğlu "Milli Kurtuluş Tarihi"** 2. Cilt, sf.711

18 **"Atatürkçülük Nedir?" F.Rıfkı Atay** BETAŞ A.Ş. İstanbul, 1980, sf.39

19 **"Eskişehir-İzmit Konuşmaları 1923"** Kaynak Yay., 1993, sf.97

20 **'Atatürk'ün Bütün Eserleri'** 12.Cilt,sf.210

21 **"Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları", Afet İnan**TTK Yay. sf.448

22 **Uluğ İlkemir**, Sümerbank Dergisi, Cilt VI, Sayı 29-1963; sf.138

23 **"Mustafa Kemal'den Yazdıklarım", Afet İnan** Kültür Bakanlığı Yay., sf.107-108

24 **"Devletçilik İlkesi", Afet İnan** TTK Yayınları, 1972, sf. 31

25 **"Atatürk Zamanında Türk Ekonomisi", Prof.Dr. Feridun Ergin,** Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., 1977 sf. 50-51

26 **"Unutulan Yıllar", Niyazi Berkes,** İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 360.

27 **Dr. Alp Hamuroğlu,Teori,** N:313

28 agy

29 **"CHP 1919 - 1999" Hikmet Bila,** Doğan Kit. A.Ş., 2.Bas., 1999, sf.133

30 **"Atatürk'ün Ekonomi Politikası" Prof.Dr. Mustafa Aysan,** Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 6.Baskı, İstanbul-2000, saf. 42

31 agy. Sf. 43

32 **"Tek Adam", Şevket Süreyya Aydemir,** Remzi Yay., 2.Cilt, sf.347

33 **Jale Özgentürk,** Yeni Yüzyıl Gazetesi, ak; www.68dayanışma.org

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DİPNOTLAR
Kürt Sorunu

1 **"Parçalama Planı"**, Cumhuriyet 07.07.2006

2 a.g.g. 07.07.2006

3 **"Fidel Castro ve Kürtler", Cemal Şener,** ahmetdursun374blogcu.com

Levent Şahverdi Arşivi

4 "Karl ve Lenin'de Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı ve Ayrı Örgütlenme Hakkı", Hatko Schamis, www.ciherkessia.net

5 a.g.y.

6 "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı", Lenin, kutuphane. halkcephesi.net

7 "Karl Marks ve Lenin'de Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı ve Ayrı Örgütlenme Hakkı", Hatko Schamis, www.ciherkessia.net

8 "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı", Lenin, kutuphane.halkcephesi. com

9 a.g.e., Sol Yay., 1976, sf.184

10 a.g.e., sf.184

11 "Ulusal Sorun", Joshef Stalin, Sol Yay.

12 "Ulusal Sorun" Josef Stalin,Sol Yay, sf.101

13 "La Nouvelle Democratie", Pekin, 1968; ak. Prof.Tamer Timur, "Türk Devrimi ve Sonrası", İmge Yay., 1994, sf.299

14 "La Humanite", 1 Ocak 1921, Seçme Eserler, 1.Cilt, sf.59; ak,Doğu Perinçek, "Lenin, Stalinve Mao'nun Türkiye yazıları", Kaynak Yay., 3.Baskı, sf.169

15 "Kemalist İhtilal ve Bulgaristan", S.Velkov, 1969, sf.17; ak.Selahattin Çiller, "Atatürk İçin Diyorlar ki", Varlık Yay., 4.Baskı, 1981, sf.103

16 "LesKurdes" B.Nikitine sf.183; ak.D.Avcıoğlu, Tekin Yay., 5.Kit. 1996, sf.2038

17 a.g.e. sf.2038

18 "Türklerin Tarihi" Doğan Avcıoğlu, Tekin Yay., 5.Kitap-1996, sf.2039

19 "Türklerin Tarihi" Doğan Avcıoğlu, Tekin Yay., 5.Kitap 1996, sf.2040

20 a.g.e. sf.2043

21 a.g.e. sf.2041

22 a.g.g. sf.4

23 "Kitab-ı Diyarbakriyya" Lugal ve Sümer, 1.Cilt, sf.53; ak. Doğan Avcıoğlu, "Türklerin Tarihi" Tekin Yay., 5.Kitap-1996, sf.2041

24 "Oğuzlar" Prof. Faruk Sümer, sf. 16; ak. D.Avcıoğlu "Türklerin Tarihi" Tekin Yay., 5.Kitap 1996, sf.2041

25 "Türklerin Tarihi" Doğan Avcıoğlu, Tekin Yay., 5.Kitap 1996, sf.2041

26 "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik İncelemeler" Ziya Gökalp sf. 64; ak. a.g.e. sf.2041

27 "Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm" Dr. Mahmut Rişvanoğlu, sf. 186; ak. Doğan Avcıoğlu, a.g.e. sf.2042

28 "Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm" M.Rişvanoğlu sf. 186; ak. a.g.e. sf.2042

29 "Türklerin Tarihi" Doğan Avcıoğlu, Tekin Yay., 5.Kitap 1996, sf.2042

30 "16.Yüzyılda Mardin Sancağı" N.Göğünç; ak. a.g.e. sf.2042

31 "Türk Dili Dergisi" Elm 1961, F.Kırzıoğlu; ak. a.g.e. sf.2042

32 "Türklerin Tarihi" Doğan Avcıoğlu, Tekin Yay., 5.Kitap 1996, sf.2042

33 "Varto Tarihi" Şerif Fırat, sf. 88; ak. a.g.e. sf.2042

Levent Şahverdi Arşivi

34 a.g.e. sf.2042

35 "Oğuzlar" Prof. Faruk Sümer, sf. 16; ak. D.Avcıoğlu, "Türklerin Tarihi" Tekin Yay., 5.Kitap 1996, sf. 2041

36 "The Resources of Turkey" J. LewisFarley, sf. 2, 3; ak. Z.N. Zeine, "Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu" Gelenek Yay., 2003, sf. 19

37 a.g.g. sf. 4

38 a.g.g. sf. 4

39 "Ekonomik-PANAROMA Dergisi" 03.05.1992, sf.16

40 a.g.d. sf.16

41 a.g.d. sf.20

42 a.g.d. sf.20

43 "Kürtçe Eğitim Hakkı" Hürriyet 13.12.1999

44 "Yılmaz Programı savunamadı" Cumhuriyet 20.03.2001

45 "Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler" 1.Takım, 1.C.1.Kit. sf.348-349

46 "Batılı Kürtler TV İstemiyor" Hürriyet 28.12.2000

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DİPNOTLAR
Kemalizm

1 "Cumhuriyet" 13.Aralık.1998

2 "Brezilya Solcuları ve Devlet" Korkut Boratav, Cumhuriyet 31.08.2005

3 "Ulusal Kurtuluşun Sonu mu?" Samir Amin, "Büyük Kargaşa" Alan Yay.

4 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu, İstanbul Mat., 2.Cilt, sf.846

5 Aydınlık 09.11.1999, sf.16

6 "Müdafaa-i Hukuk Dergisi" Emin Değer, 30.07.2000, Sayı:24, sf.4

7 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu İstanbul Mat., 3.Cilt, sf.1732

8 "Atatürkle Bir Ömür" Sabiha Gökçen Altın Kit., sf.179

9 "Ortadaki Balık Türkiye" Emin Değer Çınar Araştırma, 5.Basım, sf.204

10 "Düşünce Özgürlüğü Çıkmazı" Emin Değer Tekin Yay., sf.256

11 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu İstanbul Mat., 2.Cilt, sf.731

12 "Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri" Sadi Borak Kaynak Yay., sf.144

13 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu İst. Mat., 1974, 3.Cilt, sf.1732

14 "Nutuk" sf.710, ak.,D.Avcıoğlu "Milli Kurtuluş Tarihi" 3.Cilt, sf.1615

15 "Nutuk" sf.211, ak.,a.g.e. 3.Cilt, sf.1481

16 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu 2.Cilt sf.731

17 Atilla İlhan Cumhuriyet 18.09.1996

18 "Atatürk ve Türkiye'nin Dış Siyaseti" Dr. Mehmet Gönlübol-Dr. Cem Sar,

Levent Şahverdi Arşivi

ak. Ş.S.Aydemir "Tek Adam" Remzi Kit. 1983 3.Cilt sf. 418

19 "Babanız Atatürk" Falih Rıfkı Atay BATES A.Ş. Yay. sf.112

20 Aydınlık, 02.04.212

21 "Doğu Sorunu Üzerine Tartışma" Komünist Enternasyonal Dördüncü Kongresi, ak. a.g.e. sf. 138

22 "Balkanlarda Durum" H.Kabakçiyef, 6.Ocak.1923, ak. a.g.e. sf. 154

23 "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri" Cilt 3, 1954 Türk İnkılap Tarihi, Ens.

BEŞİNCİ BÖLÜM DİPNOTLAR
Atatürk Sonrası

1 'Köy Enstitüleri', Yalçın Kaya, Tigiat Matbaacılık AŞ., İstanbul, 2001)

2 http://blog.milliyet.com.tr/milli-sefin-paradaki-resim-gercegi/Blog/?BlogNo=440632

3 "İkinci Adam" Şevket Süreyya Aydemir, Remzi Yay., 2.Cilt, sf.45

4 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu, 3.Cilt sf. 696

5 "Atatürk Antolojisi" Yusuf Çotuksöken, İnkılap ve Aka Yay. sf. 36,

6 "Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi" Hacı Angı, Angı Yay. sf. 93

7 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu,3.Cilt sf. 1696

8 "Tarihe Tanıklık Edenler" Arı İnan Çağdaş Yay., sf.364

9 a.g.e. sf.364

10 a.g.e. sf.365

11 "Tarihe Tanıklık Edenler" Arı İnan, Çağdaş Yay., 1957, sf.373

12 a.g.e. sf.336

13 "Atatürkçülük Nedir ?" Falih Rıfkı AtayBates Yay., sf.44-45

14 "Bayrak" Falih Rıfkı Atay Bates Yay., sf.121

15 "CHP 1919-1999" Hikmet Bila, Doğan Kitap AŞ., 2.Baskı 1999, sf. 133

16 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu, 3.Cilt, sf.696

17 a.g.e. 3.Cilt, sf.1482

18 a.g.e. 3.Cilt sf. 1489

19 a.g.e. sf. 1484

20 "Olaylarla Türk Dış Politikası" Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. Sf. 150 ak. D.Avcıoğlu "Milli Kurtuluş Tarihi" 3.Cilt sf. 1487

21 "Olaylarla Türk Dış Politikası" Siy.Bil.Fak.Yay. sf.156 ak.,a.g.e.sf. 1488

22 "Olaylarla Türk Dış Politikası" Siy.Bil.Fak.Yay. sf.154 ak.,a.g.e. sf. 1499

23 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu 3.Cilt sf. 1504

24 Aydınlık, 23.12.2001

25 Büyük Larousse, Gelişim Yay., 4.Cilt, sf.2507

Levent Şahverdi Arşivi

26 "CHP'nin Soyağacı" Rahmi Kumaş, Çağdaş Yay., 1999, sf.83-84

27 "Çok Partili Hayata Geçiş" Prof. Taner Timur, İletişim Yayınları.

28 Ulus Gaz.10.05.1939, ak. Hikmet Bila "CHP 1919-1999" Doğan Kit.2.Baskı, sf.89

29 "İkinci Adam" Ş.Süreyya Aydemir, Remzi Kit., 4.Baskı 1979, 2.Cilt, sf.125-126

30 Ulus Gaz.10.05.1939, ak. Hikmet Bila "CHP 1919-1999" Doğan Kit.2.Baskı, sf.89

31 "CHP 1919-1999" Hikmet Bila, Doğan Kitapçılık, sf.118

32 a.g.e. sf.118

33 a.g.e. sf.118

34 "Menderes'in Dramı" Ş.S.Aydemir, Remzi Kit., İst. 1969, sf.331 ve "Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye", "Siyasi Tarih 1950-1960" MeteTuncay, Cem/Tarih Yay., 4.Basım 1995, sf.185

35 "İkinci Adam" Ş.S.Aydemir, Remzi Kit., 4.Bas., İst. 1983, 3.Cilt, sf.417

36 "ABD Ziyareti ve İnönü" Prof. TürkkayaAtaöv, Cumhuriyet, 30.12.2003

37 Büyük Larousse, Gelişim Yay., 4.Cilt, sf.2507

38 "Türkiye'de Siyasi Partiler" Prof.T.Z.T., Arba Yay., 2.Bas., sf.577-578

39 "Atatürkçülük Nedir ?" Falih Rıfkı Atay, Bateş Yay., sf.12

40 "Siyasi Partiler", Maurice Duverger, Bilgi Y., 2.B., 1974, sf.358-359

41 age. Sf.359

42 "İkili Anlaşmaların İç Yüzü" Haydar Tunçkanat, Ekim Yay.,a.g.e. sf.190

43 a.g.e. sf.196-197

44 Siyasal Bilgiler Fak. Dış İlişkiler Enstitüsü Op. Cilt sf. 192 ak. Haydar Tunçkanat "İkili Anlaşmaların İç Yüzü" Ekim Yay., sf.196

45 "İkili Anlaşmaların İç Yüzü" H.Tunçkanat Ekim Yay., sf.44-45-48

46 "İkili Anlaşmaların İç Yüzü" Haydar Tunçkanat Ekim Yay., sf.56

47 "Menderes'in Dramı?" Ş.S.Aydemir, Remzi Kit. İst. 1969, sf. 218

48 a.g.e. sf. 218

49 'Unutulan Yıllar' Niyazi Berkes, İletişim Yay. 1997 İstanbul, Sf.360

50 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu 3.Cilt sf. 1680

51 a.g.e. sf.1677

52 "İkili Anlaşmaların İçyüzü" Haydar Tunçkanat Ekim Yay. sf.255

53 Büyük Larousse Gelişim Yay., sf.6984

54 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu, 3.Cilt sf.1614

55 a.g.e. sf.1614

56 "İkili Anlaşmaların İçyüzü" Haydar Tunçkanat Ekim Yay., sf.278

57 a.g.e. sf. 331

58 a.g.e. sf. 331

Levent Şahverdi Arşivi

59 a.g.e. sf.306-307
60 a.g.e. sf.334-337
61 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu, 3.Cilt, sf.1680
62 a.g.e sf.1682
63 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu 3.Cilt, sf.1683
64 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu, 3.Cilt sf.1678
65 a.g.e sf.1678
66 "Ecevit Olayı 1" K.Sağlamer, ak. E.Bilbilik Aydınlık 16.01.2000, Sayı 652
67 a.g.d.
68 New York Times 13.10.1965, ak. Doğan Avcıoğlu, "Milli Kurtuluş Tarihi" İstanbul Matbaası 1974, 3 Cilt, sf.1624)
69 http://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-cumhurbaskani-erdogan-ve-abd-baskani-trumpin-gorusmesi-sona-erdi-40586545
70 http://tr.euronews.com/2013/09/09/cin_den_dis_yatirim_rekoru
71 "Uluslararası Şirketler" Nuri Yıldırım Cem Yayınları, 1979, sf.98
72 SCB Temmuz 1975, sf.32, ak. N.Yıldırım "Uluslararası Şirketler" Cem Yay., sf.107
73 "Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma" ALPAR, C.(1977) Ank., sf.152 ak. a.g.e. sf.102
74 "Multinational Firms and the Asian Exports", Yale Uni. Press sf.70 ak. a.g.e. sf.102
75 SCB, Ekim 1975, sf.50-51, Ağustos 1976, sf.46-47, Haziran 1976, sf.32-33, Ekim 1968, sf.28 ak. a.g.e. sf.218-219
76 "Milli Kurtuluş Tarihi" Doğan Avcıoğlu İst.Bas. 1974, 3.Cilt sf.1714

ALTINCI BÖLÜM DİPNOTLAR
Eğitim

1 "Bozkırdan Doğan Uygarlık-Köy Enstitüleri" Yalçın Kaya, 1.Cilt, Tiglat Matbaacılık A.Ş., İstanbul-2001, sf.60
2 "Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları" Sadi Borak, Kaynak Yay., 2. Bas., İst.-1998, sf.14
3 "Kurk Yıl" Halit Ziya Uşaklıgil, 4.Baskı, sf. 171; ak. a.g.e. sf.14
4 "Çankaya" Falih Rıfkı Atay, Sena Matbaası, İstanbul-1980, sf.23
5 "Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu" Paul Gentizon, Bilgi Kit., 2. Bas., Ankara-1994, sf.140
6 "Bozkırdan Doğan Uygarlık-Köy Enstitüleri" Y.Kaya, 1.Cilt, Tiglat Mat.A.Ş., İst.-2001, sf.59 ve "Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi" İletişim Yay., 3.Cilt, İstanbul, sf.661

Levent Şahverdi Arşivi

7 "Tarih-IV-Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri" Kaynak Yay., 3.Bas., İstanbul-2001, sf.250

8 "Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi" İletişim Y., 3.C., İst., sf.660

9 "Militan Atatürkçülük" Vural Savaş Bilgi Yay., Ankara-2001, sf.92

10 "Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye" S.Yerasimos, Belge Yay., 7.Bas., İst.-2001, sf.325

11 "Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi" İletişim Y., 3.C., İst., sf.654

12 "Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi" İletişim Y., 3.C., İst., sf.666

13 "Bozkırdan Doğan Uygarlık-Köy Enstitüleri" Yalçın Kaya, 1.Cilt, Tiglat Matbaacılık A.Ş., İstanbul-2001, sf.58

14 "Bozkırdan Doğan Uygarlık-Köy Enstitüleri" Yalçın Kaya, 1.Cilt, Tiglat Matbaacılık A.Ş., İstanbul-2001, sf.35

15 "Atatürk'ten Anılar" Kazım Özalp, İş Bankası Kültür Yayınları, sf.69

16 "M.K.Atatürk'ten Yazdıklarım" Prof. Afet İnan, Kültür Bak.Yay., sf.17

17 "Bozkırdan Doğan Uygarlık-Köy Enstitüleri" Yalçın Kaya, 1.Cilt, Tiglat Matbaacılık A.Ş., İstanbul-2001, sf.39

18 "Tarih-IV-Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri" Kaynak Yayınları, 3.Baskı, İstanbul-2001, sf.245-251

19 "Büyük Millet Meclisi Toplantı Zabıtları (1 Mart 1920)"; ak. "Tarih-IV Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri" Kaynak Y., 3.Bas. İst.-2001, sf.49

20 "Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi" İletişim Y., 3.C., İst., sf. 664)

21 "Bilim Cumhuriyetinden Manzaralar" Osman Bahadır, İzdüşüm Yayınları, İstanbul-2000, sf. 408; ak. Prof.Metin Özata, "Mustafa Kemal Atatürk Bilim ve Üniversite", Umay Yayınları, İzmir-2005

22 'Atatürk ve Üniversite Reformu' Horst Widman, Kabalcı Yay., İst.-2000, sf. 114-115; ak. Prof.Metin Özata "Mustafa Kemal Atatürk Bilim ve Üniversite", Umay Yayınları, İzmir-2005, sf. 155

23 "Atatürkçülük" Hüseyin Cevizoğlu, Ufuk Ajansı Yayınları, sf.69

24 "Bozkırdan Doğan Uygarlık – Köy Enstitüleri" Yalçın Kaya, Tiglat Matbaacılık, İstanbul 2001, 1.Cilt, sf. 452 – 453

25 age, 2. Cilt sf 63-64.

26 www.ismetinonu.org.tr ve "Atatürk'ün Halkçılık Anlayışı Ve Halkevleri" Gökhan DURAK, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 8, Aralık 2014, s. 420-435

27 "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi" Zeki Arıkan, sf.1

28 "İletişim ve Dil Devrimi" Prof.Ö.Demircan, Yaylım Yay., İst.-2000, sf.132

29 a.g.e. sf.132

30 a.g.s.

31 a.g.s.

32 "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi" Zeki Arıkan, sf.271

Levent Şahverdi Arşiv

33 **"Adnan Menderes Ve Halkevleri"**, Müslime GÜNEŞ, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Journal Of Modern Turkish History Studies XII/25 (2012-Güz/ Autumn), ss.141-155

34 www.ismetinonu.org.tr

35 **"Adnan Menderes Ve Halkevleri"**, Müslime GÜNEŞ, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Journal Of Modern Turkish History Studies XII/25 (2012-Güz/ Autumn), ss.141-155

36 **"Büyük Larousse"**, Gelişim Yay., 8.Cilt, sf. 4978

37 **"Menderes'in Dramı"**, Ş.S.Aydemir, Remzi Kit., İst. 1969, sf.218

38 a.g.e. sf.218

39 a.g.e. sf.218

40 Lilo linke, Allah Dethroned: A Juney Through Modern Turkey, London 1994, s.169-176. Ak.; Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri www.atam.gov.tr

41 **"İkili Anlaşmaların İç Yüzü"** Haydar Tunçkanat, Ekim Yay., sf.44-45-48

42 a.g.e. sf.44-45

43 a.g.e. sf.44-45

44 Mustafa Balbay Cumhuriyet Haziran 1994 ak. Emin Değer **"Düşünce Özgürlüğü Çıkmazı"** Tekin Yay. 1995, sf.175

45 **"ABD Ziyareti ve İnönü"** Prof. Türkkaya Ataöv, Cumhuriyet, 30.12.2003

46 tr.m.wikipedia.org

47 a.g.s.

48 *"Atatürk'le Konuşmalar Ansiklopedisi"*, S. Turan, Y.K.Yay., 2.Bas, 1995. sf.438

49 *"Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi"*, Turan Yay. 2. Baskı, 1995, sf.439

50 blog, Milliyet.com.tr

51 www.21yyte.org

52 **"Papanın Türkiye Ziyareti Ne Anlama Geliyor"**, www.bbc.co.uk

53 *"Obama'dan Heybeliada Düzeltmesi"*, www.hurriyet.com.tr

54 www.radikal.com.tr

YEDİNCİ BÖLÜM DİPNOTLAR
Aydınsız Ülke

1 **"Bozkırdan Doğan Uygarlık - Köy Enstitüleri"** Y.Kaya, 1.Cilt, sf.404

2 a.g.e. sf.445-446

3 **"Nâm-ı Diğer Kaptan - Söyleşi"** Selim İleri s.42-43

4 **"Nâm-ı Diğer Kaptan - Söyleşi"** Selim İleri s.72, http://monkitap.blogspot.com/2013/03/attila-ilhan.html

Levent Şahverdi Arşivi

5 **Mahir Çayan**, Bütün Yazılar, Sf. 158

6 **"Deniz-Bir İsyancının İzleri"** T.Feyizoğlu, Belge Yay., 2. Bas.-1992, sf.197 ve **"İTHKO Davası"** Yöntem Y., 1.C., İst.-1974, sf.415)

7 **Ahmet Taner Kışlalı 'Haftaya Bakış'** Cumhuriyet, 03.03.1986

8 **"Tarih Açısından 12 Mart"** İsmail Cem, Cem Yay., 2.C., İst.-1977, sf. 72

9 https://www.ensonhaber.com/12-mart-muhtirasi-nedir-2012-03-27.html

10 **"Darbenin Bilançosu"**, Cumhuriyet 12.09.2000

11 a.g.g. 12.09.2000

12 a.g.g. 12.09.2000

13 **'Darbenin Bilançosu'**, Cumhuriyet 12.09.2000

14 a.g.g. 12.09.2000

15 a.g.g. 12.09.2000

16 **"12 Eylül Saat 04:00"** Mehmet Ali Birand, Karacan Yay. 1984, sf.33

17 **"Ülkücü Hareket - I"** Hakkı Özmır, Akik, Ankara-1996, sf.267

18 **"12 Eylül Saat 04:00"** Mehmet Ali Birand, Karacan Yay., 1984, sf.34

19 **"Almanya Bize Yardımcı Oldu"** Osman Çutsay, Cumhuriyet 17.09.2000

20 **"Almanya Bize Yardımcı Oldu"** Osman Çutsay, Cumhuriyet 17.09.2000

21 **"Kenan Evren'in Anıları"** Kenan Evren, Milliyet Yay., 1.Cilt, 4.Bas., 1990, sf.19

22 Büyük Larousse, Gelişim Yayınları, 19.Cilt, sf.11 827

23 a.g.g. 20.09.2000

24 **"Darbeye Sosyal Demokrat Destek"** Osman Çutsay, Cumhuriyet 20.09.2000

25 a.g.d. 1 Mart 2007

26 **"Türkiye'de Gençlik Hareketleri"** T.S.Yılmaz, Top.Dön.Y., 1997, sf.424

SEKİZİNCİ BÖLÜM DİPNOTLAR
Yönetim Bunalımı

1 Bernard Cassen (Le Monde Diplomatique) ak. Cumhuriyet **"Ticaretin Küreselleşmesinden En Çok Amerikan Şirketleri Yarar Sağlıyor"** 22.Aralık.1996

2 Hearing, Washington, D.C. 1962 Vol.I. sf.359 ak. H.Magdoff **"Emperyalizim Çağı"** Odak yay., 1974, sf.155

3 **"Global Paradoks"** John Naisbitt Sabah Kitapları, 1994, sf.31 ve 34

4 a.g.e. sf.112

5 **"Türkler'in Tarihi"** D.Avcıoğlu, Tekin Yay., 1995, 3.Cilt, sf.1287

6 **"Bilge Kağan Yazıtı"** Doğu Cephesi 27-30, ak. Prof. Ahmet Taşağıl, Bilim ve Ütopya Dergisi, Şubat 2003, Sayı 104, sf.22

Levent Şahverdi Arşivi

7 "Orhon Yazıtları-Kul Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk" Talat Tekin, Simurg İst.-1995, sf.93

8 "Türkçülüğün Esasları" Ziya Gökalp, Kum Saati Yay., 2001, sf.169

9 "Türk Tarihinin Ana Hatları" Kaynak Yay., 2.Bas. 1996, sf.348

10 a.g.e. sf.348

11 "Türkler'in Kültür Kökenleri" Ergun Candar, Sınırötesi Yay., 2002, sf.348

12 "Ön Türk Tarihi" Haluk Tarcan, Kaynak Yay., 1998, sf.237

13 "Göktürler'de İdari ve Sosyal Yapı" Prof. Dr. Ahmet Taşağıl Bil.ve Ütop.Der., Şubat-2003, Sayı 104, sf.23

14 "Türk Tarihinin Ana Hatları" Kaynak Yay., 2.Bas. 1996, sf.347

15 "Tarih II-Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri" Kaynak Yay., 3.Bas. 2001, sf.303

16 Çin Kaynakları SS 84, sf.1865; PS 87, sf.3290; TCTC 175 sf.5449, ak. Prof Dr. Ahmet Taşağıl a.g.d. sf.22

17 "Türkçülüğün Esasları" Z.Gökalp, Kum Saati Yay., 2001, sf.169

18 http://www.iha.com.tr/antalya-haberleri/baskan-coban-cocuk-cinayetleri-siradanlasiyor-antalya-2053341/

19 https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-de-kadin-cinayetleri-2017-de-yuzde-25-artti/4187800.html

20 http://www.yenicaggazetesi.com.tr/turkiyede-kadin-cinayetinde-korkutan-rakamlar-178067h.htm

21 "Denetim Faydalı" Sabah 08.10.2004

22 Özelleştirme İdaresi Başkanlığı www.oib.gov.com

23 https://www.ntv.com.tr/ekonomi/turkiyenin-dis-borcu-acildardi,mMalGvRt8UuuC2BOn8TOHQ

24 www.tuik.gov.tr

25 Merkez Bankası Verileri haberturk.com

26 "AKP Çıldırdı Yabancıya Toprak Satışında Sınır Tanımıyor" Prf. Dr. Cihan Dura www.cihandura.com ve "Türkiye'ye Batı Saldırısı" Prf. Dr. Cihan Dura, Elmadağ Yay., sf.182

27 Meclis Tutanakları 21.04.2005, www.tbmm.gov.tr

28 'Türkiye'nin sınırları yakında değişecek' iddiası [İyi oku Canım Türkiye'm], tanmakale.com

29 https://www.aei.org/publication/has-there-been-psychological-partition-in-turkey/

30 "Bozkırdan Doğan Uygarlık-Köy Enstitüleri" Yalçın Kaya, Tiğlat Mat., İst., 2001,2.Cilt, sf.501

31 "Türkiye Merkez Üs" Nilgün Cerrahoğlu, a.g.g. 30.06.2004

32 "Menderes'in Dramı" Ş.S.Aydemir, Remzi Kit., İst., 1969, sf.29

33 "Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları" Fikret Bila, sf.184; ak. Ahmet Erimhan "Çuvaldaki Müttefik" Birharf Yay., İst., 2006, sf.35-36

Levent Şahverdi Arşivi

34 http: // www.İnternetajans. com/default.asp NİD

35 **"Çuvaldaki Müttefik"** Ahmet Erimhan, Birharf Yay., İst., 2004, sf.216 ve Aydınlık 11.08.2002

36 **"Parçalama Planı"**, Cumhuriyet 07.07.2006

37 **"Haksız Suçlama"** Cumhuriyet, 12.02.1999

38 **"Çuvaldaki Müttefik"** Ahmet Erimhan, Birharf Yay., İst., 2004, sf.216 ve Aydınlık 11.08.2002

39 a.g.e. sf.216

40 Aydınlık 27.10.2015

DOKUZUNCU BÖLÜM DİPNOTLAR
Geçmişle Hesaplaşma; Geleceğe Yön Verme

1 **"Atatürk'ten Yazdıklarım"** Prof.A.Afet İnan, Kül.B.Y., Ank.-1981,sf.119

2 **"Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi"** Hacı Angı, Angı Yay., 1983, sf.93

3 **"Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri"**, I.C, 1945, Türk.İnk.Tar.Ens.Yay., sf.365

4 **"Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu"** Paul Gentizon, Bilgi Yay., 2.Basım, Ank.-1994, sf.164

5 **Prof Dr. Süleyman Bozdemir, "Atatürk Döneminde Eğitimdeki Gelişmeler"**, Türkoloji.cu.edu.tr

6 **"Atatürk'ün Ekonomi Politikası"** Prof.Dr.Mustafa Aysan, af. 42-43, Toplumsal Dönüşüm Yay., 6.Baskı, İstanbul-2000

7 **"Milli Kurtuluş Tarihi"** Doğan Avcıoğlu, 3.Cil sf.696

8 **"Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi"** Hacı Angı, Angı Yay., sf.93

9 http://blog.milliyet.com.tr/milli-sefin-paradaki-resim-gercegi/Blog/?BlogNo=440632

10 **"Politikada 45 Yıl" Y.Kadri Karaosmanoğlu**, İletişim Yay., sf.192-195

11 **"Menderes'in Dramı?"** Ş.S.Aydemir, Remzi Kit. İst. 1969, sf. 219

12 **"Demirel'den İkinci Cumhuriyet Çağrısı"** Aydınlık 10.10.1999 Sayı 638

13 **"Mevzuat Gözden Geçirilmeli"** Türkiye 12.10.1999 ve **"Baba'dan Hedef; Fabrika İhraç Edin"** Star 12.10.1999

14 Cumhuriyet, 11 Ocak 1999

15 **"Ecevit Olayı 1"** K.Sağlamer, ak. E.Bilbilik Aydınlık 16.01.2000, Sayı 652

16 https://www.internethaber.com/ecevit-ve-fetullah-gulen-arasindaki-tuhaf-iliski-1704584h.htm

17 http://haber.sol.org.tr/mansetler/ecevitlerin-gulen-aski-haberi-11355

18 **"Ecevit 53 Projeyle Gitti"** Cumhuriyet 28.01.2000

19 a.g.d. 1 Mart, 2007 ve https://m.takvim.com.tr/yazarlar/ozetinguler/2010/04/17/ozaldan_tartisma_yaratacak_sozler

Levent Şahverdi Arşivi

20 **"Haftaya Bakış" Ahmet Taner Kışlalı**, Cumhuriyet 03.09.1986

21 **"KİT Sistemlerinin İktisadi Değerlendirilmesi, Nicel İrdeleme, Özelleştirme Sorunları ve Politika Seçenekleri Özet Rapor"** KİGEM Yay. 1997, sf.30

22 https://t24.com.tr/haber/erbakan-kanli-mi-olacak-kansiz-mi-dediginde-korktuk,208463

23 **"Yılmaz: Elbise Dikiş Tutmaz"** Cumhuriyet 13.10.1999

24 Sabah 14.12.1995

25 https://t24.com.tr/haber/kilicdaroglu-yerel-yonetim-ozerklik-sartini-mutlaka-getirecegim,269875

26 **"Ülkemi Pazarlamakla Mükellefim"** Cumhuriyet, 16.10.2005

27 https://tr.sputniknews.com/turkiye/201503151014435942/

28 https://www.yenisafak.com/gundem/ankarayi-dugum-olmaktan-cikaracagiz-2714844

Levent Şahverdi Arşivi

DİZİN

Levent Şahverdi Arşivi

1. Selim, 121, 122, 126, 256
14. Louis, 302
16.Benedik, 261
II. Mehmet, 256
II.Abdulhamit, 123
II.Gennadios, 257
III.Henry, 198
IV.Murat, 123

A

Abdi İpekçi, 180, 325
Abdulkerim, 156
Abdullah Gül, 72
Abdullah Öcalan, 136
Abdülhamit, 123
Abidin Özmen, 49
Adnan Adıvar, 178
Adnan Menderes, 28, 206, 241, 259, 315, 327
Afet İnan, 181
Ahmet Ağaoğlu, 71
Ahmet Altan, 133
Ahmet Emin Yalman, 49, 108
Ahmet Şükrü Esmen, 186
Ahmet Taner Kışlalı, 293
Ali Fuat Cebesoy, 82, 178
Alp Kuran, 283
Alparslan Özüdoğru, 282
Altan Öymen, 133
Angela Merkel, 261
Antonis Samaras, 261
Antuan Ilgıt, 261
Arif Damar, 267
Arnold Toynbee, 322
Atalay Savaş, 279
Atatürk, 16, 18, 20, 22, 23, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 59, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 81, 82, 83, 88, 89, 90, 91, 95, 96, 98, 100, 101, 103, 104, 106, 118, 131, 136, 139, 140, 141, 142, 153, 155, 156, 157, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 174, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 194, 196, 206, 219, 220, 221, 228, 232, 233, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 256, 265, 267, 269, 270, 275, 276, 279, 280, 281, 282, 297, 301, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 322, 323, 325, 326, 330, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 341
Atay, 182
Athenagoras, 258, 259
Attila İlhan, 267, 268, 269, 270
Avcıoğlu, 26, 30, 37, 38, 39, 46, 75, 93, 124
Aydemir, 22
Aziz Nesin, 267

B

Bahri Savcı, 282
Bahriye Üçok, 293
Barack Obama, 261
Bartholomeos Samaras, 260
Bartholomeos, 260, 261
Battal Mehetoğlu, 279
Bayar, 22, 68
Behice Boran, 267, 281, 283
Bekir Sami Bey, 189
Bernard Cassen, 298
Bilge Kağan, 302
Bill Clinton, 260
Biruni, 68

Levent Şahverdi Arşivi

Blackwel, 316
Boğuşlu, 284
Brad Sherman, 317
Burhan Asaf Belge, 72
Bülent Arınç, 265
Bülent Ecevit, 133, 191, 213, 327
Bülent Tanör, 282

C-Ç

Cahen, 121
Carter, 287
Celal Bayar, 22, 70, 71, 74, 178, 184, 207
Celil Gürkan, 283
Cemal Madanoğlu, 282
Cemal Tural, 211
Cevat Dursunoğlu, 230
Cevdet Sunay, 252, 280
Che Guavera, 166
Claude Cahen, 121
Clinton, 261
Çayan, 101
Çerkez Ethem, 31, 63

D

Demirel, 95, 290
Demirtaş Ceyhun, 282
Deniz Baykal, 328
Deniz Gezmiş, 271, 282
Devlet Bahçeli, 133
Doğan Avcıoğlu, 26, 282
Doğu Perinçek, 30
Duran Erdoğan, 279
Dursun Özkuzu, 279
Duverger, 196, 197

E

E. J. Zürcher, 73, 83, 85, 90, 99
Ecevit, 37, 213
Emiliyano Zapata, 166
Enver Behnan Şapolyo, 85
Enver Gökçe, 267
Enver Paşa, 27
Eralp Özgen, 133
Erich Maria Remarque, 85
Eric-Jan Zürcher, 27, 72
Ertuğrul Özkök, 132
Evren Karayel, 15
Evren, 53, 84, 87, 97

F

F. Kırzioğlu, 124
Fahri Korutürk, 191
Faik Türün, 283
Fakihe Öymen, 181, 182
Falih Rıfkı Atay, 182
Falih Rıfkı, 46, 183
Farabi, 68
Faruk Sümer, 122, 124
Fatih, 257
Fatin Rüştü Zorlu, 210
Fethi Okyar, 178
Fetullah Gülen, 308, 310
Fevzi Çakmak, 65, 95, 206
Fidel Castro, 104, 115, 166
Fikri Sönmez, 289, 290, 291
Francesco, 261
Furtado, 219

G-Ğ

Gandhi, 156, 156
George W.Bush, 316
Georgi Dimitrov, 119
Gerhard Schröder, 261
Gökalp, 124
Gülalp, 24, 25, 27, 36, 37, 40, 97
Günaltay, 183

Levent Şahverdi Arşivi

H

H. Gülalp, 72, 73, 75, 83, 84, 85, 90
H. Kabakciyef, 157
H.G.Wells, 195
Haldun Gülalp, 24, 25, 72
Halil Berktay, 30
Hamdullah Suphi Tanrıöver, 189
Handley, 316
Hasan Ali Yücel, 266
Hasan İzzettin Dinamo, 269
Haydar Tunçkanat, 204
Heinz Fischer, 261
Helms, 280
Helmut Schmidt, 288
Hikmet Bayur, 180, 182
Hikmet Kıvılcımlı, 281, 283
Hillary Clinton, 261
Hitler, 185, 232
Ho Şi Minh, 119
Howard Reed, 254
Hüsamettin Özkan, 84
Hüseyin Cahit Yalçın, 178, 267
Hüseyin Cevahir, 282
Hüseyin İnan, 282
Hz. Ali, 128

I-İ

İ.Hakkı Tonguç, 238
İbn Rüşt, 68
İbn-Haldun, 68
İbrahim Öztaş, 282
İlhami Soysal, 282
İlhan Selçuk, 282
İlker Mansuroğlu, 279
İnönü, 19, 29, 64, 70, 71, 74, 95, 96, 97, 107, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 188, 189, 190, 191, 192, 201, 202, 203, 208, 241, 325, 326, 327
İsmail Cem, 133
İsmail Hakkı Tonguç, 230, 231, 266
İsmail Hüsrev Tekin, 72
İsmet İnönü, 22, 134, 177, 178, 180, 188, 191, 193, 201, 203, 210, 212, 241, 252, 255, 258, 267, 325
İsmet Sungurbey, 282

J

J. Martin, 209
James Blackwel, 316
Joe Biden, 261
Johannes Rau, 261
John Naisbitt, 300
Johnson, 203
Josef Stalin, 116

K

Kabakçiyef, 157
Kadir Manga, 282
Kamanev, 80
Kara Kemal, 31
Kara Vasıf, 31
Karabekir, 107
Karaosmanoğlu, 22, 71, 72
Karl Marx, 115
Karl Radek, 157
Kazım Karabekir, 178
Kemal Derviş, 210, 214, 314
Kemal Kılıçdaroğlu, 142, 328
Kemal Nebioğlu, 283
Kemal Sülker, 283
Kemal Tahir, 267, 269
Kemal Türkler, 283
Kenan Evren, 252, 283, 284, 289, 291, 328
Kenan Paşa, 43

Levent Şahverdi Arşivi

Kemal, 318
Kılıç Ali, 39
Koray Aydın, 279
Kostas Karamanlis, 261
Koufman, 78
Kurmuş, 36, 97
Kyrillos Sykia, 260

L

L.Cook, 254
Lenin, 20, 46, 60, 79, 80, 81, 88, 104, 116, 117
Lio Linke, 242
Louis Bonaparte, 78

M

M. Ertöz, 124
Macomber, 212
Mahir Çayan, 44, 101, 270, 282
Mahir Kaynak, 279
Mahmut Boğuşlu, 284
Mahmut Esat Bozkurt, 95
Mahmut Makal, 267
Mahmut Rişvanoğlu, 124
Mao, 119
Marx, 16, 21, 44, 60, 68, 69, 70, 73, 78, 79, 83, 99, 116, 117
Maurice Duverger, 99, 196, 323
Max Ball, 211
Max V.Thornburg, 212
Max Weston Thornburg, 315
Mc Namara, 299
Mehmet Ali Ergöz, 165
Mehmet Ali Şahin, 313
Mehmet Balaban, 283
Mehmet Büyüksevinç, 279
Mehmet Cantekin, 279
Mehmet Doğankuran, 279
Memduh Tağmaç, 283
Memduh Ünlütürk, 283
Menderes, 19, 42, 64, 95, 97, 205, 206, 208, 270
Mesut Yılmaz, 133, 328
Michael Collins, 156
Michael Rubin, 314
Michel Chossudovsky, 149
Mihri Belli, 267, 282
Molotov, 186
Muammer Aksoy, 282
Muhittin Baha Pars, 189
Musa Kart, 142
Muskie, 287
Mustafa Aysan, 99
Mustafa Kemal Atatürk, 166, 174, 221, 237, 252
Mustafa Kemal, 23, 24, 48, 58, 59, 60, 76, 77, 81, 82, 88, 91, 104, 107, 108, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 163, 171, 180, 228, 258, 269, 272, 278, 321, 330, 337
Mustafa Necati, 230
Mümtaz Soysal, 282

N

N.Göğüş, 124
Nadir Nadi, 73, 75
Nafi Atuf Kansu, 230
Napolyon, 68, 156
Nasır, 207
Nazım Hikmet, 18, 65, 66, 267, 269
Nazım, 66
Necdet Eroğlu, 243, 247
Necip Hablemitoğlu, 293
Necmettin Erbakan, 328
Nehru, 156
Nelson Aldrich Rockefeller, 213
Nihal Adsız, 267
Nikolay Marr, 121
Nixon, 316
Niyazi Berkes, 267

Levent Şahverdi Arşivi

Niyazi Yıldızhan, 282
Noam Chomsky, 152

O-Ö

Obama, 262
Oktay Ekşi, 132
Orhan Kemal, 267, 269
Osman Köksal, 283
Osman Şahin, 236
Özal, 214 261
Özmen, 49

P

Papa Eftim, 258
Paul Gentizon, 59, 322
Paul Henze, 287
Paul Herriot, 258
Pertev Naili Boratav, 267
Philipp Schwatz, 232
Philippe Agee, 292

R

Radek, 157
Ralph Peters, 114, 115, 317
Rauf Orbay, 178
Recep Peker, 71, 74
Recep Tayyip Erdoğan, 215, 252, 254, 255, 261, 311, 328
Refet Bele, 178
Refik Saydam, 178
Reha Oğuz Türkkan, 267
Reşat Şemsettin Sirer, 266
Rıfat Ilgaz, 267, 269
Rommel, 156
Rostow, 152
Ruhi Kılıçkıran, 279
Ruhi Su, 267, 269
Rüştü Kazım Yücelen, 133
Rüştü Uzel, 230

S-Ş

Sabahattin Ali, 267, 269
Sabri Dilek, 212
Sadrettin Celal Antel, 267
Sadri Erten, 66
Samaras, 260
Samim Kocagöz, 282
Samir Amin, 149
Schmidt, 288
Sidney Paecotto, 149
Simon Bolivar, 166
Sinan Cemgil, 282
Sönmez, 290
Stalin, 20, 80, 117, 118
Stanley Fisher, 45
Suat Hayri Üçgüpili, 209
Sultan Abdülaziz, 276
Sultan IV.Murat, 122
Süleyman Demirel, 213, 260, 284, 291, 327
Süleyman Özmen, 279
Şaban Erik, 283
Şah İsmail, 122
Şemsettin Günaltay, 181, 183, 258
Şerif Fırat, 124
Şevket Süreyya Aydemir, 22, 66, 74
Şevket Süreyya, 66
Şinasi Kaya, 283
Şişmanov, 72
Şükran Kurdakul, 267
Şükrü Kaya, 65, 178
Şükrü Saraçoğlu, 185, 189
Şükrü Sökmensüer, 66

T

Taha Akyol, 133
Tahsin Banguoğlu, 266
Talat Turhan, 283

Levent Şahverdi Arşivi

Tansu Çiller, 328
Tarık Ekinci, 283
Tarık Zafer Tunaya, 282
Taylan Özgür, 279
Terzi Fikri, 290
Tevfik İleri, 266
Tevfik Rüştü Aras, 178, 185, 187
Theo Sommer, 288
Thomas P. M. Barnet, 315
Tito, 335
Toynbee, 322, 323
Troçki, 80, 83
Truman, 258
Trump, 215
Tural, 211
Turan Dursun, 293
Turgut Aytaç, 279
Turgut Özakman, 27
Turgut Özal, 284, 288, 328

U-Ü

Uğur Mumcu, 49, 238, 282, 293
Ulaş Bardakçı, 282

V

Vacide, 268
Vahdettin, 83
Vahit Halefoğlu, 288
Vala Nurettin, 65
Vedat Demircioğlu, 279
Vedat Nedim Tör, 71
Vedat Türkali, 269
Vehbi Koç, 45
Vik, 168
Von Papen, 185

Y

Y.K. Karaosmanoğlu, 22
Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 71
Yamada, 35
Yaşar Kemal, 269, 282
Yavuz Önen, 283
Yılmaz Güney, 282
Yusuf Aslan, 282
Yusuf İmamoğlu, 279

Z

Zağlul, 156
Zeki Velidi Togan, 267
Ziya Gökalp, 124
Zübeyde Hanım, 171
Zürcher, 27, 72

W

Wells, 195

Levent Şahverdi Arşivi

YOL HARİTASI

TÜRK DEVRİMİ'NDEN 21. YÜZYILA DERSLER

METİN AYDOĞAN

'YOL HARİTASI-Türk Devrimi'nden 21. Yüzyıla Dersler 'Metin Aydoğan'ın 18. Kitabı. Toplam 7 bin sayfa tutan 18 kitap roman değil, kuramsal boyutu olan ve belgeye dayanan araştırma kitapları. Çok kitap yazmak, yapıta ve yazara kuşkusuz bir değer kazandırmaz. Önemli olan yazılanın okunması, topluma düşünce zenginliği katmasıdır. Yapıt, yaşamın somutluğu içinde karşılık bulmalı ve toplumsal gelişmeye katkı koymalıdır. Geçici değil kalıcı olmalıdır. Metin Aydoğan, bunu başarıyor. Belirlediği alanlar içinde, bilimsel değeri olan yüksek nitelikli kalıcı yapıtlar yaratmış. 'YOL HARİTASI-Türk Devrimi'nden 21. Yüzyıla Dersler', birbirlerini tamamlayıp bir bütün oluşturan 18 kitabın sonuncusu. Bu bütün bir kuram oluşturuyor. Bu kuram Kemalizmin kuramıdır.

DOĞU KİTABEVİ

9 786052 096840

Levent Şahverdi Arşivi